

ZPRÁVY
ZEMSKÉHO ARCHIVU
KRÁLOVSTVÍ ČESKÉHO

SVAZEK I.

POŘÁDÁ ŘEDITEL

DR. VOJTĚCH J. NOVÁČEK.

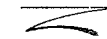

V PRAZE 1906.

NÁKLADEM ZEMSKÉHO VÝBORU KRÁLOVSTVÍ ČESKÉHO.
TISKEM EDVARDA LESCHINGRA V PRAZE.

OBSAH:

1. Úvod	1
2. Zpráva o činnosti zemského archivu král. Českého od 1. listopadu 1903 do 31. prosince 1905	3
3. <i>Kamil Krofta</i> , České badání v archivu Vatikánském	24
4. <i>Hynek Kollmann</i> , O badání českém v archivu kongregace de Propaganda fide	43
5. <i>Jan B. Novák</i> , O důležitosti zpráv nunciů pro »Sněmy české«	62
6. <i>Gustav Friedrich</i> , Codex diplomaticus regni Bohemiae	96
7. <i>Josef Kalousek</i> , O vydávání Archivu Českého (1840—1906)	109
8. <i>Julius Pažout</i> , K dějinám statků dříve purkrabských, nyní zemských	131
9. O starých pozemkových knihách v archivu zemském uložených	153
10. Sběrka rukopisů zemského archivu království Českého	164
11. Opravy a dodatky	179

Archiv zemský království Českého od svého založení r. 1862 podával ob čas úhrnné zprávy o své činnosti zemskému výboru království Českého, které bývaly předkládány sněmu království Českého a uveřejňovány ve zprávách sněmovních.

Tak byla vydána tiskem r. 1875 zpráva o činnosti zemského archivu za l. 1862—1874 (čís. 136 sněm.), r. 1886 zpráva za l. 1875 až 1886 (čís. 155 sněm. tisk. XXXVI), r. 1892 za l. 1862—1892 (čís. 205 sněm. tisk. LII) a r. 1900 za l. 1893—1900 (čís. 162 tisk. XIII). Krom toho byly uveřejněny jednotlivě roční zprávy za r. 1884 a 1885 (čís. 268 sněm. 1885—6 tisk XCIII), 1893 (čís. 244 sněm. 1893—4 tisk XXVII), 1894 (čís. 138 sněm. tisk XLIII), 1895 (čís. 303 tisk LXIII), 1896 (čís. 132 sněm. tisk LII), 1898 (čís. 117 tisk XVII), 1899 (čís. 128 sněm. tisk. XXXIV), 1900 (čís. 162 sněm. tisk XIII), 1901 (čís. 375 sněm. tisk LXX) a 1902 (čís. 974 tisk. CCCLXXII).

Protože ostatní zprávy o činnosti zemského archivu vůbec nebyly vydány tiskem a také o zprávách otištěných mezi zprávami sněmovními širší veřejnost a zvláště odborné kruhy historické sotva se dovídaly, stalo se, že o působnosti zemského archivu, jakož i o obsahu jeho sbírek namnoze nebylo a není v kruzích těch správné představy.

Tato okolnost pohnula podepsaného ředitele zemského archivu k tomu, aby vyžádal si svolení zemského výboru k vydávání periodické publikace s názvem »Zprávy zemského archivu král. Českého«, která by, vycházejíc paralelně jazykem českým a německým, seznamovala historické odhorníky i širší veřejnost s obsahem zemského archivu a podávala zprávu o jeho činnosti úřední i vědecké. Zemský výbor udělil toto svolení dekretem z 19. prosince 1905 čís. 128.526—IV.

Na základě toho svolení předkládáme veřejnosti první svazek nové publikace zemského archivu a, pokud bude možno, hodláme vydávati další svazky přibližně v ročních lhůtách.

V Praze, 1. července 1906.

Dr. Vojtěch J. Nováček,
ředitel zemského archivu.

Zpráva o činnosti zemského archivu království Českého

od 1. listopadu 1903 do 31. prosince 1905.

Dekretem zemského výboru z 29. října 1903 čís. 99801 byla mně po odchodu bývalého ředitele zemského archivu Františka Dvorského svěřena zatímní správa tohoto archivu a dekretem z 28. prosince 1903 č. 116.450 byl jsem jmenován jeho ředitelem. Tuto předkládám zprávu o činnosti archivu zemského od svého nastoupení v jeho správu až do konce r. 1905, tedy za dobu o něco delší dvou let.

Činnost archivu zemského v této době byla určena z největší části dekretem zem. výboru ze dne 29. prosince 1903 čís. 115.371, kterým nové správě archivní bylo nařízeno, aby postarala se o odstranění závad, shledaných při inventuře archivu, která na základě dekretu ze dne 26. října 1903 č. 97902 při změně v ředitelství archivním byla provedena. Podle tohoto dekretu měl býti především opatřen inventář všech věcí, listin a knih v archivu zemském chovaných a jednotlivá oddělení sbírek archivních měla býti spořádána a katalogisována. Z následujícího přehledu vysvitne, jak v době, o které podává se zpráva, bylo pracováno o provedení tohoto úkolu.

Sbírky archivu zemského skládají se, jak známo, jednak z originálních dokumentů historických, jednak z moderních opisů archivalií, chovaných v jiných archivech domácích i zahraničních. K prvému oddělení patří zejména listiny t. zv. archivu korunního neb svatováclavského a knihy sněmovních zápisů (t. zv. malý archiv stavovský) se sbírkou reversů k zemi, stavovská registratura a protokoly někdejšího stavovského výboru i nynějšího výboru zemského, registra někdejšího appellačního soudu, dále zemské katastry ze XVII. a XVIII. stol. s příbuznými akty a rukopisy, rozsáhlá sbírka pozemkových knih z celého království, část genealogických sbírek archivních a různé skupiny rukopisův i jednotlivé

rukopisy po různu do zemského archivu odevzdané. K oddělení druhému patří hlavně opisy pořizené nákladem zemským pro zemský archiv a krom toho Rybičkova sbírka městských privilegií.

K dokonalému spořádání a katalogisaci všech těchto sbírek bude potřeba několika let usilovné práce. Zatím mohla být vykonána pouze její část, při čemž dbáno toho, aby spořádány byly nejdříve ty části, kterých nejvíce se užívá a jichž dosavadní stav nejméně vyhovoval.

Při archivu korunním, který ode dávna celkem dobře byl uložen a spořádán, bylo možno spokojiti se tím, že regesta listin tohoto archivu ze starších dobrých katalogů zorepsána pro lepší přehlednost na lístky, jež sestaveny chronologicky. Z malého archivu stavovského nutně vyžadovaly nového spořádání reversy o zemi, které dotud uloženy byly způsobem zcela nedostatečným. Nyní každý revers je opatřen obálkou z tuhého papíru; na těchto obálkách, které jsou vesměs stejného formátu, napsáno je datum i regest reversu a reversy takto seřazeny chronologicky. Regesta reversů byla opsána též na lístky, z nichž se pořizuje podrobný jmenný index, který bude vydán tiskem.

Z katastrů věnována péče oběma nejstarším a nejdůležitějším. Ke katastru neboli berní rulli z r. 1654 pořizen byl alfabetycký index všech panství, o nichž lze v katastru najíti zápisy. Časem bude třeba poříditi podobný index všech osad v berní rulli uvedených, což bude vyžadovati práce veliké. Pilně pracováno o novém uspořádání t. zv. katastru Tereziánského z r. 1713; do konce r. 1905 upraveny dva kraje: Berounský (ve 43 svazcích 160 velkostatků a 43 statky svobodnické) a Boleslavský (v 56 svazcích 80 velkostatků).

Pro knihy pozemkové, odevzdané c. k. okresními soudy zemskému archivu, založen podrobný lístkový katalog, který časem má nahraditi dosavadní nedostatečné od c. k. okresních soudů pořizené soupisy knih. O způsobu tohoto katalogu, k jehož dokončení bude třeba mnohaleté pilné práce, jedná podrobně zvláštní článek doleji uveřejněný.

Rovněž započato bylo s pořádáním sbírek genealogických, z nichž podle dekretu zemského výboru mají býti vyřazeny a zvláště uloženy listiny originální. To bylo provedeno při t. zv. nové sbírce, která před několika lety zakoupena pro zemský archiv. Vyřazené originály sestaveny chronologicky, k veliké jich části pořizena regesta na lístcích, z nichž sestaveno bude repertorium podobným způsobem, jako již od let činí se při opisech archivních.

Protokolly o schůzích stavovského a zemského výboru z l. 1784—1809 a 1861—1890 spořádány chronologicky,

jednotlivé fascikle opatřeny novými obálkami, uloženy v tuhých lepenkových deskách, a pořizen jich seznam.

Konečně zrevidován a doplněn katalog rukopisů zemského archivu, jenž doleji se otiskuje.

Také opisům archivu zemského dostalo se nového uspořádání. Od dob archiváře zemského prof. dra Ant. Gindelyho († 27. října 1892) ve zvláštní skříni ostávalo vyřazeno 32155 prepisů z nejrozmanitějších archivů domácích i cizozemských, kterých badatelům nebylo dovoleno užívati. Opisy ty roztrženy podle provenience a uloženy, kam náleží, načež vyupomínány četné opisy rozpůjčené a pokud byly na dále ponechány učencům, kteří jich k práci své potřebují, pořizen jich soupis. Provedeno úplné sečtení opisů do té doby archivem zemským pořizených, při čemž zjištěno, kolik opisů z kterého archivu bylo konferováno, regesty opatřeno, jež pak byvše litografovány, zařazeny do příslušných repertorií lístkových (dle provenience, chronologie, místních a osobních jmen a hesel věcných) a u kolika opisů práce ta ještě vykonána býti musí. V přehledu jeví se výsledek tohoto sčítání takový:

Ve sbírkách archivu zemského zastoupeny jsou prepisy následující archivy:

<i>I. České:</i>	přepisů upravených	přepisů neupravených
Bechyně	12	3
Bělá	2	1
Benešov	1	—
Beroun	901	7
Blovice	3	—
Bohdaneč (u Ledče)	3	—
Boleslav Ml.	4	1
Brod Německý	6	—
Budějovice Č	222	20
Bydžov	—	1
Bystré	8	1
Čáslav	21	—
Častolovice	29	2
Čelakovice	381	3
Děčín	8	1
Domažlice	101	3
Doupov	1	3
Dub Č.	71	39
Duchcov	267	36
Dvůr Králové	383	—
Snáška	2424	121

	přepisů upravených	přepisů neupravených
Přenáška . . .	2424	121
Hora Kutná	2126	892
Horáždovice	7	—
Hořice	44	5
Hostinné	9	1
Hradec Jindřichův	2341	81
Hradec Králové	152	35
Hradiště Mnichovo	1	—
Hrady Nové	17	236
Hroby	3	1
Cheb	2141	1157
Choceň	63	2
Chomutov	985	19
Chotěšov	96	5
Chřibská	2	—
Jablonné	37	6
Jaroměř	73	1
Jeníkov Golčův	5	14
Kadaň	455	3
Kamenice Č.	12	—
Kaňk	181	66
Knín	3	—
Kolín	300	2
Konopiště	36	10
Kouřim	1052	11
Krnsko	223	579
Křivoklát	—	1
Kyšperk	1	—
Lanškroun	126	1
Ledeč	12	—
Liberec	11	—
Litoměřice	2689	52
Litomyšl	9	—
Loket	376	43
Louny	130	—
Luže	31	3
Lysá	1	—
Mělník	150	3
Městec Heřmanův	197	—
Město Nové n. Met.	371	89
Milčín	1	—
Snáška . . .	16.893	3439

	přepisů upravených	přepisů neupravených
Přenáška	16.893	3439
Mirovice	9	1
Most	203	7
Náchod	217	66
Nepomuk	7	—
Neveklov	1	—
Nymburk	8	—
Orlík	50	—
Pardubice	9	64
Pelhřimov	40	2
Planá	7	—
Plasy	142	—
Plzeň	97	19
Počátky	9	—
Polička	14	—
Praha: Arch. arcib.	18.062	1029
» fakulty filosof.	137	3
» kapitulní	323	56
» Kapucínů	—	4
» městský	1217	267
» místodržitelský	10.753	1993
» musea král. Českého	643	203
» Piaristů	7	28
» ředit. císařských statků	—	15
» zemský král. Českého	58	219
» desky zemské	339	31
Kapitola Vyšehradská	66	—
Knihovna hr. Kinského	68	—
» Lobkovická	55	31
» hr. z Nosticů	2	4
» Strahovského klá- štera	140	5
» universitní	48	51
Registratura zemské účtárny	46	—
» zemského vrch- ního soudu	126	21
Sbírk y:		
Dlabačova	25	—
Donnebauerova	69	58
Snáška . . .	49.890	7616

	přepisů upravených	přepisů neupravených
Přenáška . . .	49.890	7616
Gindelyho (pozůstalost) . . .	6	17
Grégrova	27	—
Neumannova	91	4
Palackého	31	—
Parisova	129	2
Průšova	9	2
Šebkova	10	4
Prachatice	1693	375
Praskolesy	93	—
Přibyslav	9	—
Přimda	2	1
Radnice	2	—
Rakovník	1793	163
Rokycany	659	166
Ronov	5	—
Ronšperk	292	4
Roudnice	548	98
Rychnov n. Kněžnou	3	2
Sadská	—	3
Schönfeld	35	—
Slaný	657	416
Smečno	143	7
Soběslav	3	—
Sobotka	20	—
Stříbro	672	2
Suchdol	2	—
Sušice	18	1
Sviny Trhové	26	—
Šluknov	35	—
Tábor	85	1
Tachov	14	3
Teplá (klášter)	—	1
Trutnov	11	—
Třeboň	852	42
Třebová Č.	71	5
Turnov	139	1
Týnec n. Lab.	1	—
Unhošť	95	—
Ústí n. Lab.	2	—
Ústí n. Orl.	4	1
Snáška	58.177	8937

	přepisů upravených	přepisů neupravených
Přenáška	58.177	8937
Velvary	4	—
Vilémov	1	—
Vltavice	3	—
Vodňany	4	1
Zbirov	1	—
Žatec	262	—
Žlutice	149	—

II. Moravské:

Bludov	696	1
Brno (archiv městský, arch. zemský, museum Františkovo)	781	221
Brtnice Trhová	11	—
Hranice	—	1
Kojetín	2	1
Lednice	18	—
Lipník	2	1
Nedvědice	2	—
Olomouc (desky)	31	2
Pernštýn (Mitrovští z Nemyšle)	—	19
Přerov	12	—
Rosice	5	—
Slavkov	266	1
Strážnice	2	—
Tovačov	25	8
Třebíč	1	1

III. Rakouské:

Budapešť (akademie král. uhers., archiv státní uhers., knihovna uni- versitní)	627	411
Innsbruck (arch. místodrž.)	1908	281
Křemnice	22	3
Oroszvár (Carlsburg), kapitola	—	15
Solnohrad (sbírka Leonova)	—	4
Szilagyi	—	49
Vídeň: Arch. hr. Harrachů	340	296
» minist. války	24	377
» » vnitra	2133	345
Snáška	65.509	10.975

	přepisů upravených	přepisů neupravených
Přenáška	65.509	10.975
Archiv minist. vyučování	480	53
» říšský finanční	9832	2063
» státní	402	2601
» Trautmannsdorfský	712	743
Knihovna dvorní	4	3

IV. Cizí:

Amberg	89	1
Anhalt	—	14
Bamberg	2	21
Berlín (archiv státní)	5	619
Boitzenburg (arch. hr. Arminův)	—	5
Brussel (arch. státní)	—	525
Budišín (knihovna Gerštorfská)	149	113
Drážďany (archiv státní)	370	6232
Florence	—	81
Haag	—	2
Kodaň	—	57
Maribor	—	9
Mnichov (arch. říš., státní, knihovna)	601	3527
Norimberk	29	—
Ochranov	—	1
Paříž	—	429
Řezno (arch. kníž. Taxisů)	59	461
Simancas	—	359
Stuttgart	5	1
Výmar	359	239
Würzburg	—	859
Varia	99	91
Bez provenience	—	235
Celkem	78.706	30.319
dohromady	109.025	

Z opisů těch náleží do doby starší před r. 1526 kusů . . . 7747
mezi léta 1526—1620 patří jich 42.186
z doby po roce 1620 až do konce 18. století 59.092

Dlužno však připomenouti, že v tento seznam nejsou pojaty opisy z archivu Vatikánského a z jiných archivů římských a italských vůbec, které nemohly zatím býti vřazeny mezi opisy ostatní, obecně badatelům přístupné, protože jest jich potřebí jednak k dalšímu badání v Římě, jednak k vědeckým publikacím zemského

archivu (Monumenta Vaticana, Sněmy.) Celkem všech těchto opisů bylo napočteno 30.591. Z toho na archiv Vatikánský připadá 15.240, na knihovnu Vatikánskou 729, na archiv kongregace de propaganda fide 13.238, na státní archiv v Římě 335, na menší knihovny římské 36, na st. archiv v Neapoli 1069, na st. archiv ve Florencii 197, na archiv Gonzagů v Mantově 37. Z opisů pořízených v archivu Vatikánském z papežských register stol. XIII.—XV. čerpáno je 10.154 kusů,¹ ostatních 5086 kusů vzato je z nunciatur a jiných aktů XVI.—XVII. stol. Opisy z papežských register jsou již z velké části vydány tiskem. V prvním a pátém díle Monument bylo vydáno 3765 kusů a vydáním druhého dílu, který se tiskne, dosáhne počet uveřejněných kusů čísla 5088, takže právě polovina opisů čerpaných z pap. register bude uveřejněna tiskem.

Ke sbírce 942 opisů privilegií městských, koupených pro archiv zemský r. 1867, pořízen seznam podle abecedního pořádku měst i chronologie a doplněn 600 registry privilegií městských z opisů, získaných v archivě c. k. ministerstva vnitra i jinde.

Posléze spořádána chronologicky bohatá sbírka tištěných patentů.

Vzhledem k nedostatečným místnostem zem. archivu, jakož i k práci s pořádáním archivních sbírek, nebylo zatím usilováno o rozmnožení sbírek těch ať archivaliemi originálními nebo opisy.

Nicméně v obém směru možno zaznamenati některé vážné a cenné přírůstky. Především sluší vytknouti, že podle dekretu zem. výboru ze dne 31. října 1905 čís. 110 137—V. převzata byla od zemědělské rady království Českého registratura vlastenecko-hospodářské společnosti z let 1770—1872 o 159 silných svazcích k zatímnímu opatrování, pokud nebude učiněno rozhodnutí o zřízení zvláštního archivu pro agrární dějiny české.

Darem dostal archiv zemský r. 1904 od p. E. Nedra, učitele v Jedlce (Höflitz), pergamenovou listinu Litoměřickou z r. 1491, pergamenovou listinu Benešovskou z r. 1616, urbář panství Šarfštejnského z r. 1607 a 14 soudních akt, týkajících se Hanbolda Pausta z Libštátu. — Universitní profesor p. dr. Fr. Groh daroval Abschied Tomáše Dolejšího z r. 1763, universitní profesor pan dr. Josef Kalousek německou instrukci Arnošta z Toruně pro

¹ Z doby před r. 1316 je toliko 18 kusů, následující papežové jsou zastoupeni takto: Jan XXII. 396 kusy, Benedikt XII. 96, Klement VI. 1565, Innocenc VI. 1323, Urban V. 1253, Řehoř XI. 1140, Urban VI. 192, Bonifác IX. 2048, Innocenc VII. 211, Řehoř XII. 87, protipapežové Klement VII. 262 a Benedikt XIII. 7, dále Alexander V. 22, Jan XXIII. 702, Martin V. 480, Eugen IV. 177, Mikuláš V. 9, Pius II. 164, Innocenc VIII. 2. K tomu třeba ještě připojiti 335 opisů z komorních register papežských, chovaných ve státním archivě římském z l. 1409—1471.

panství Chroustovské, pan c. k. soudní adjunkt Vilém Kořínek 36 listin města Mostu.

Koupí přibyly archívalie tyto: r. 1904 originál města Počátek z r. 1589, r. 1905: rukopis Karla St. ze Žerotína (Poznamenání dluhů), Zatecká kniha pří z let 1582—85 a 42 listy zhostné, mezi nimiž 41 originál z let 1716—1768.

Ke sbírce přepisů přibylo na 1300 nově opsaných kusů, a to z městských archivů v Brandýse n. L., Horažďovicích, Hradci Králové, Lounech, Načeradci, v Praze, Schönbachu a Slaném, ze staré registratury desk zemských a zemského výboru král. Českého, z knihovny kapituly Pražské a kláštera Strahovského, archivu c. k. místodržitelství v Praze, z c. k. dvorního archivu ve Vídni, archivu c. k. ministerstva vnitra a společného finančního archivu ve Vídni. Krom toho značně rozmnožena sbírka opisů z archivu Vatikánského a z archivu sv. kongregace de propaganda fide.

Darem dostal archiv zemský od pí. Míny Gindelyové četnou a cennou sbírku výpisků z listinných pramenů pro dějiny Bratří Českých a životopis Jana Amose Komenského, pořízených zvěčněným archivářem zemským prof. drem A. Gindelym. Sběrka ta chová se v zemském archivu odděleně od opisův ostatních.

Velice zdokonalena byla příruční knihovna zemského archivu. Protože dotud nebylo pro ni řádného katalogu, pořízen listkový katalog dle abecedního pořádku autorů, do něhož pojaty byly také články v časopisech, vztahující se k dějinám českým neb okolních zemí. Vedle katalogu listkového, obsahujícího asi 6300 listků, sestaven byl inventář podle umístění knih, tak zv. kontrola. Tím způsobem bylo zjištěno, že knihovna má 1394 díla o 4352 svazcích.

K zprávě zemského archivu ze dne 22. listopadu 1904 č. 460 schválen byl přípisem zemského výboru ze dne 24. listopadu t. r. č. 116144 návrh, aby mezi archivem zemským a jinými domácími i cizími vědeckými korporacemi zahájena byla přímá výměna publikací vydávaných nákladem zemským.

Některé, jako císařská akademie vídeňská, akademie krakovská, akademie cis. Frant. Josefa v Praze, pak královská česká společnost nauk a spolek pro dějiny Němců v Čechách již dříve zasílaly zemskému archivu své publikace; na celou řadu jiných obrátila se správa zemského archivu nyní se žádostí za výměnu publikací. Výsledek akce byl stkvělý, skoro všechny korporace a ústavy, jimž byly žádosti zaslány, svolily k výměně.

Následující seznam, sestavený dle abecedního pořádku míst obsahuje korporace, které nyní zemskému archivu zasílají periodické publikace.

Místo	Korporace	Zasílané periodické publikace
Brno:	Moravský zemský archiv Moravské museum zemské	Codex diplomaticus Moraviae Časopis moravského musea zemského Zeitschrift des mährischen Landesmuseums
	Maticе moravská Deutscher Verein für die Geschichte Mährens u. Schlesiens	Časopis matice moravské Zeitschrift des deutschen Vereins für die Geschichte Mährens u. Schlesiens
Budapešť:	Magyar tudományos akadémia	Monumenta comitialia regni Hungariae Monumenta comitialia regni Transsylvaniae
	A Szent-István-Társulat	Monumenta Vaticana historiam regni Hungariae illustrantia
Hradec Štýrský:	Steiermärkisches Landesarchiv	Publicationen aus dem Steiermärkischen Landesarchive Veröffentlichungen der historischen Landeskommission für Steiermark
Krakov:	Akademia umiejętności	Rocznik akademii umiejętności Rozprawy i sprawozdania wydziału historyczno-filozoficznego Rozprawy wydziału filologicznego Editiones collegii historici academiae lit. Crac. Materiały i prace komisji językowej
Lipsko:	Königliche Sächsische Gesellschaft der Wissenschaften	Berichte über die Verhandlungen
Lvov:	Zakład narodowy imienia Ossolińskich	Sprawozdanie zakładu Catalogus codicum manuscritorum
	Naukovo tovaristvo imeni Ševčenka	Zapiski tovaristva im. Ševčenka Ruska istorična biblioteka Fontes historiae Ukraino-Russicae
Mnichov:	Königl. Bayerische Akademie der Wissenschaften	Sitzungsberichte der philol.-philol.-historischen Classe Abhandlungen der histor. Classe
Poděbrady:	Redakce Věstníku Poděbradska	Věstník Poděbradska

Místo	Korporace	Zasílané periodické publikace
Poznaň:	Historische Gesellschaft für die Provinz Posen	Sonder-Veröffentlichungen der hist. Gesellschaft
Praha:	Česká akademie císař. Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění	Almanach. Věstník. Rozpravy třídy III. Historický archiv. Sběrka pramenů ku poznání literárního života. Spisy J. A. Komenského Výroční zprávy. Věstník a Rozpravy třídy pro filosofii, dějepis a filologii
	Královská česká společnost náuk	Mitteilungen des Vereins. Beiträge zur Geschichte der deutschen Industrie in Böhmen. Studien zur Geschichte der Musik in Böhmen. Beiträge zur Kenntnis deutsch-böhmischer Mundarten Časopis společnosti
	Verein für Geschichte der Deutschen in Böhmen.	Právník Editiones archivii et bibliothecae capituli Pragensis
	Společnost přátel starožitností českých v Praze Jednota právnická Metropolitní kapitula chrámu sv. Víta	Verhandlungen des hist. Vereins
Řezno:	Historischer Verein von Oberpfalz und Regensburg	Quellen und Forschungen aus italienischen Archiven und Bibliotheken Bibliothek des Instituts Publications de l'Institut Analecta Vaticano-Belgica.
Řím:	Königl. Preussisches historisches Institut in Rom L' institut historique Belge de Rome	Slanský obzor
Slaný:	Musejní a literární spolek »Palacký«	Sitzungsberichte der phil.-histor. Classe Archiv für oesterr. Geschichte Denkschriften der phil.-histor. Classe Fontes rerum austriacarum Jahrbuch der Gesellschaft
Vídeň:	Kaiserliche Akademie Gesellschaft für die Geschichte des Protestantismus in Oesterreich	

Místo	Korporace	Zasílané periodické publikace
Vratislav:	Verein für Geschichte und Altertum Schlesiens	Zeitschrift des Vereins Codex diplomaticus Silesiae Scriptores rerum Silesiacarum Acta publica
Záhřeb:	Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti	Rad jugoslavenske akademije Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium. Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae. Zbornik za narodni život. Starine Grada za povijest kniževnosti Hrvatske
Zhořelec:	Oberlausitzische Gesellschaft der Wissenschaften	Neues Lausitzisches Magazin Codex diplomaticus Lusatiae superioris

Vedle těchto v seznamu uvedených periodických publikací zasílají nadepsané korporace zemskému archivu také jednotlivě vyšlá historická díla, která svým nákladem vydávají. Sluší zde s obzvláštním díkem připomenouti, že některé z jmenovaných korporací zaslaly zemskému archivu celé řady svých starších publikací, které měly dotud na skladě, tak akademie v Budapešti 32 svazky monument, spolek sv. Štěpána v Budapešti 10 svazků monument a geografie církevní, zemský archiv v Hradci Štýrském 8 svazků svých katalogů a zpráv, základ Ossoliňských ve Lvově 18 svazků publikací a 28 sešitů zpráv, tovaristvo Ševčenka ve Lvově 7 svazků publikací, historická společnost v Poznani 3 svazky publikací, česká akademie císař. Fr. Josefa v Praze 42 svazky publikací I. a III. třídy, věstníku a almanachu, král. česká společnost náuk v Praze 32 svazky publikací a věstníku, spolek pro dějiny Němců v Čechách 15 svazků publikací a 43 sešitů časopisu, společnost přátel starožitností v Praze 13 svazků svých publikací, právnická jednota v Praze 37 svazků »Právnicka« a svých publikací, metropolitní kapitula pražská 5 svazků edicí, historický spolek v Řezně 40 svazků svých pojednání, pruský institut historický v Římě 16 svazků svých publikací, společnost pro dějiny protestantismu ve Vídni 26 svazků svého časopisu, spolek pro dějiny Slezska ve Vratislavi 22 svazků, jihoslovanská akademie v Záhřebě 50 svazků svých publikací a hornolužická společnost věd ve Zhořelci 2 svazky svého diplomatáře.

Z větších darů, kterých se knihovně archivu zemského dostalo, především dlužno uvést dar J. Sv. papeže Pia X., který dal zaslati archivu zemskému 13 nádherných svazků regist a katalogů; dále daroval J. E. pan Karel sv. pán z Horningu, biskup Vesprimský, 3 svazky »Monumenta Romana«, konečně sl. niěstská rada pražská dala zemskému archivu 89 svazků hlavně statistických publikací.

Jednotlivé publikace darovaly následující korporace: ředitelství zemské vyšší reálky v Brodě Uherském, c. k. školní rada v Karlíně, ředitelství čes. soukr. reálky v Olomouci, historické muzeum v Plzni, komise pro vydávání pramenů čes. hnutí náboženského v Praze, nadání Palackého v Praze, historický kroužek družstva »Vlast« v Praze, ústav pro rakouský dějepyt ve Vídni a městská rada ve Volyni. Dále darovali své spisy autoři p. t. pánové: Becker, Čelakovský, Demel, Halík, Hille, Hrnčíř, Palmov, Pohl, Slavík, Snopek, Wolkan.

Dále požádala správa zemského archivu přípisem ze dne 5. listopadu 1904 čís. 437 zemský výbor, aby se obrátil za zemskou školní radu o laskavé sprostředkování, aby středoškolské programy z království Českého, obsahující historická a topografická pojednání, byly archivu zemskému zasílány. Také tato akce korunována byla potěšujícím výsledkem. Následující dle abecedy sestavený seznam ukazuje ústavy, které poslaly na vyzvání zemské školní rady programy se články historickými neb topografickými:¹

Benešov, c. k. vyšší gymnasium (1); Boleslav Mladá, c. k. státní vyšší gymnasium (5); Budějovice České, c. k. české gymnasium (7), c. k. česká stát. reálka (3), c. k. německé stát. gymnasium (5), c. k. něm. stát. reálka (9); Bydžov Nový, c. k. reál. a vyšší gymnasium (9); Čáslav, c. k. stát. vyš. gymnasium (1); Domažlice, c. k. vyšší gymnasium (2); Dvůr Králové, c. k. vyš. gymnasium (2); Hora Kutná, c. k. vyš. reálka (7); Hradec Jindřichův, c. k. vyš. gymnasium (11); Hradec Králové, c. k. gymnasium (5), c. k. vyš. reálka (2); Cheb, c. k. stát. vyš. gymnasium (8), obecní reálka (1); Chomutov, obecní vyš. gymnasium (10); Jablonec n. N., městské reál. gymnasium (2); Jičín, c. k. vyšší reálka (1); Karlín, c. k. něm. stát. nižší reálka (1); Kladno, c. k. stát. reálka (1); Klatovy, c. k. stát. reál. a vyš. gymnasium (6); Kostelec nad Orli., reálka (1); Krumlov, c. k. stát. vyš. gymnasium (3); Lanškroun, c. k. stát. vyš. gymnasium (8); Liberec, c. k. stát. reálka (1); Lípa Česká, c. k. stát. vyšší gymnasium (1); Lito-

¹ Číslo v závorce značí počet zaslaných programů. Programy, obsahující články filologické aneb pojednání z dějin starověkých neb z jiného oboru, nebyly pojaty do knihovny a proto nejsou v čísla tato započteny.

měřice, c. k. stát. vyš. gymnasium (4); Locket, c. k. stát. reálka (3); Louny, obecní reálka (2); Most, stát. vyš. gymnasium (5); Mýto Vysoké, c. k. stát. vyš. gymnasium (1); Náchod, obecní reálka (1); Pardubice, c. k. vyšší reálka (3); Písek, c. k. gymnasium (1), c. k. vyš. reálka (10); Plzeň, c. k. čes. reálka (2); c. k. čes. stát. vyš. gymnasium (2), c. k. něm. stát. gymnasium (9), c. k. něm. stát. reálka (3); Praha, c. k. čes. reál. a vyš. gymnasium v Křemencové ul. (10), c. k. vyš. gymnasium čes. v Truhlářské ul. (3); c. k. čes. vyš. gymnasium v Žitné ul. (2), něm. stát. reál. gymnasium v Žitné ul. (1), c. k. II. něm. stát. reálka na Malé straně (4); c. k. stát. něm. vyš. gymnasium na Novém Městě (7); něm. stát. gymnasium na Starém Městě (3); Prachatice, c. k. stát. gymnasium (2); Rakovník, c. k. vyš. gymnasium (1), c. k. vyš. reálka (2); Rokycany, obecní gymnasium (1); Roudnice, obecní reál. a vyš. gymnasium (1); Rychnov n. Kn., c. k. vyš. gymnasium (1); Smíchov, c. k. něm. stát. gymnasium (2); Stříbro, c. k. stát. vyš. gymnasium (3); Tábor, c. k. vyš. gymnasium (9); Teplice-Šanov, c. k. vyš. gymnasium (3); Trutnov, c. k. něm. stát. vyš. reálka (2); Třeboň, c. k. stát. reál. gymnasium (1); Ústí n. L., obec. vyš. gymnasium (1); Vinohrady Král., c. k. něm. stát. gymnasium (2); Zatec, c. k. státní vyš. gymnasium (2); Žižkov, c. k. vyš. reálka (1).

Zemský archiv děkuje utivě všem nadepsaným ústavům a prosí, aby i budoucně každý program historického obsahu laskavě témuž archivu zaslaly.

Znamenitého rozšíření dostalo se konečně knihovně rozhodnutím zemského výboru z 30. listopadu 1904, aby celá řada historických děl, jichž seznam se nalézá u zemského výboru, byla z knihovny zemského výboru vyloučena a do zemského archivu k deponování odevzdána.

Krom pořádkání a katalogisování sbírek archivních bylo zemskému archivu vykonávati rozsáhlou agendu úřední, záležející v tom, že vyřizovány dotazy úřadův i osob soukromých v otázkách právních i vědeckých, vydávány výpisy a vysvědčení z knih pozemkových a z katastrálních akt, podávána dobrozdání zemskému výboru atd. Zemský archiv snažil se zvláště všemožně podporovati vědecká badání historikův buď poskytováním pramenův uložených v jeho sbírkách v ústavu samém nebo půjčováním jich vzdáleným ústavům a důvěry hodným osobám a krom toho vypůjčováním archiválií z jiných archivův tuzemských i zahraničných pro badatele v archivu zemském pracující (prof. dra Jar. Čelakovského, prof. dra Jos. Kalouska, prof. dra Práška, prof. dra Flajšhansse, prof. dra Glüclikha, doc. dra Šimáka, prof. Jastrebova a prof. Palmova z Petrohradu, Mag. Pharm. Šedivého a j.), jimž takto uspořeny nákladné cesty a usnadněn přístup k žádaným pramenům. Vděčně

sluší vzpomenouti, že žádosti zemského archivu až na jeden případ všude bylo ochotně vyhověno. Archivalie a rukopisy půjčily zemskému archivu tyto archivy a knihovny v Čechách a na Moravě: knihovna metropolitní kapituly v Praze, c. k. universitní knihovna, knihovna kláštera Strahovského, kníž. knihovna v Roudnici, městské archivy v Rakovnicích a ve Slaném a městský úřad v Brandýse n. L., zemský archiv v Brně a museum Františkovo; kníž. archiv v Třeboni nemohl podle své instrukce žádaný rukopis půjčiti, nabídnul se však badateli k službě při korektuře. Ředitelství panství J. Ex. hraběte z Waldštejna v Horním Litvínově bylo požádáno za půjčení rukopisu »Bartošovy kroniky« ze zámecké knihovny v Duchcově, ale žádosti té nebylo vyhověno. Z vídeňských archivů a knihoven zapůjčily zemskému archivu jednak pro potřebu archivní, jednak pro badatele zde pracující různé archivalie c. a k. státní archiv, archiv c. k. ministerstva vnitra, archiv c. a k. společného ministerstva financí, c. a k. dvorní knihovna, z ostatních ústavů rakouských c. k. veřejná studijní knihovna v Solnohradě. Z ústavů zahraničních půjčila zemskému archivu archivalie knihovna Gersdorfská v Budišíně, král. knihovna v Drážďanech, hrab. Schaffgotschská knihovna ve Warmbrunnu, Milichova knihovna ve Zhořelci a dv. knihovna v Karlsruheu. Krom toho vyžádány informace neb opisy od c. a k. válečného archivu a archivu c. k. ministerstva vnitra ve Vídni, od král. krajského archivu v Amberce, od farního úřadu v Lehnici, od městské knihovny v Bernu, od kníž. knihovny v Carolathu, od universitní knihovny v Heidelbergu, od král. knihovny v Mnichově, od stát. archivu ve Vratislavi a radní knihovny v Žitavě. Naopak vyřízeny četné žádosti a dotazy, podané zemskému archivu od osob i ústavů domácích a zahraničních. Z badatelů historických vyžádali si od zemského archivu informace zejména tito: Dr. Ludwig v Karlových Varech, prof. dr. Loserth v Štýrském Hradci, prof. Jastrebov v Petrohradě, prof. Ferd. Menčík ve Vídni, soudní rada Jul. Strnadt v Linci, redaktor C. Jahnel v Berlíně, nadučitel E. Seeliger v Lubij, král. archivář E. Laloire v Bruselu, prof. Markgraf a tajný rada prof. Schulte ve Vratislavi, dr. Gräbner v Osterwicu, dr. Karel Haucke v Mnichově a j. Opisy listin a jiné archivalie k studiím historickým a místopisným půjčovány mimo archiv zvláště těmto badatelům: profesorům R. Huyerovi a Val. Schmidtovi v Budějovicích, farářům Hille-ovi v Kadově a Teplému v Hořticích, učitelům A. Klausovi v Chrudimi a Ant. Jandovi v Budyni n. O., JUDr. Macháčovi v Praze, prof. Šujanovi v Brně a j. Konečně třeba poznamenati, že archiv zemský několik set originálních listin městského archivu ve Slaném, které mu byly zapůjčeny k opsání pro sbírky archivní, opatřil registry a obálkami.

O rozsahu agendy archivu zemského svědčí tato čísla:

I. Návštěva archivu.

Roku 1904 (od 1. dne listopadu r. 1903 do 31. dne října 1904) přišly do archivu zemského 202 osoby, jež vykonaly 630 návštěv, r. 1905 (od 1. dne listopadu 1904 do posledního dne prosince 1905) pracovaly v archivu 262 osoby a návštěv bylo 954; dohromady v obou těch letech bylo návštěvníků 464, návštěv 1584.

R. 1904 zanašelo se pracemi vědeckými, místopisnými a pod. 82 návštěvníků (411 návštěv), pozemkové knihy (téměř šmahem za účelem vyhledávání práva reálního hostinců, lékáren) prohlížely 63 osoby (85 návštěv), ve věcech šlechtictví, rodopisu a o znacích pracovalo 41 osob (111 návštěv), akty katastrálními za rozmanitými účely obíralo se 16 osob (23 návštěv.)

R. 1905 připadá z těchto čtyř oborů na první 103 návštěvníků (návštěv 684 a jedna hromadná), na druhý 90 osob (návštěv 129), na třetí 50 osob (návštěv 115), na čtvrtý 19 osob (návštěv 26).

Nejčastěji navštívili archiv za účelem prací vědeckých, místopisných a pod. pp. prof. dr. J. Prášek, prof. dr. J. V. Novák, učitel Fr. Janoušek, farář P. Fr. Pubal, prof. dr. Glücklich, dr. Boh. Baxa, gymn. ředitel dr. J. Reichert, dr. V. Kybal, dr. W. Schmidt.

II. Agenda vnější.

a) Došlé věci.

Výbor zemský království Českého a úřady zemské vyžádaly si r. 1904 od zemského archivu dobrých zdání 31, r. 1905: 48; státní úřady, spolky a jednotlivci r. 1904: 7, r. 1905: 2 dobrá zdání; z toho šlo r. 1904 sedmkrát a r. 1905 šestkrát o změnu neb o zjištění jména obcí českých a r. 1904 rovněž jako r. 1905 dvakrát o povýšení obcí za města.

Žádosti badatelů neb obcí za půjčení vlastních archivalií archivu zemského došlo r. 1904: 26, r. 1905: 20. Za opatření rukopisů neb archivalií z jiných archivů a knihoven (ať domácích, ať cizích) do archivu zemského požádalo r. 1904: 9 badatelů, r. 1905: 17.

Rozmanitých dotazů písemných od jednotlivců (badatelů a j.) nebo korporací došlo r. 1904: 35 (z nichž ve 13 šlo o šlechtictví neb o zprávy genealogické), r. 1905: 53 (z nichž o šlechtictví šlo ve 14 případech).

Pokud se týče knih pozemkových, došlo dotazů po reálním právu hospod a lékáren od c. k. soudů a okresních hejtmanství r. 1904: 42, r. 1905: 40; žádostí za lustrum z knih pozemkových

(ve příčině příslušnosti do obcí) r. 1904: 16, r. 1905: 28; žádosti za opisy neb výtahy z knih r. 1904: 70, r. 1905: 75; žádosti dílem od měst, dílem od soudů za zaslání knih pozemkových soudům r. 1904: 18, r. 1905: 42. Celkem tedy týkalo se knih pozemkových r. 1904: 146 čísel došlých, r. 1905: 185 čísel.

b) Věci vypravené.

R. 1904 podáno bylo zpráv a dobrých zdání výboru zemskému a j. úřadům zemským 69, soudům a státním úřadům 73, jednotlivcům a korporacím 43, celkem 185; r. 1905 výboru zemskému a zemským úřadům 109, soudům a státním úřadům 99, jednotlivcům a společností 47, všeho 255.

Přípisů jiným archivům, knihovnám, obcím za půjčení archiválií z archivu zemského posláno r. 1904: 24, r. 1905: 26. Opisy buď půjčeny, buď opatřeny byly r. 1904: 23, r. 1905: 20 badatelům na venek.

Jednotlivcům, spolkům, ústavům vědeckým posláno r. 1904 přípisů: 52, r. 1905: 153. Tento veliký přírůstek vyložiti sluší stupňovanou korespondencí o výměnu publikací.

Dotazy k jiným úřadům a korporacím vypraveny r. 1904: 3, r. 1905: 7.

Pokud se týče knih pozemkových, bylo z nich vydáno výpisů neb výtahů r. 1904: 89, vysvědčení o hospodách (lékárnách, mlýnech) 65 a zásilek knih těch soudům anebo městům bylo 18; r. 1905 bylo vydáno výpisů, výtahů: 142, vysvědčení o hospodách a p. 73, zásilek knih pozemkových bylo: 44, celkem tedy r. 1904 bylo v tomto oboru čísel 172; r. 1905 pak 259, při čemž jest podotknouti, že také značná většina zpráv podaných soudům a j. státním úřadům (jichž bylo, jak praveno, r. 1904: 73 a r. 1905: 99) týkala se otázek souvisejících s knihami pozemkovými.

Pokud se týče šlechtictví (inkolátu, rodopisu, znaků a p.), vypraveno r. 1904 z archivu soukromníkům čísel 4, r. 1905: 26, při čemž nelze opomenouti zmínku, že věci těchž týkala se také mnohá zpráva a mnohé dobré zdání, podané zemskému výboru a j. úřadům (ústavům) zemským, zvl. ředitelství Strakovy akademie, a rovněž mezi zprávami danými jednotlivcům (jichž bylo, jak řečeno, r. 1904: 43 a r. 1905: 47) leckterá spadala v tento obor.

Výpisů neb výtahů z akt katastrálních vydáno bylo r. 1904: 12, r. 1905: 7; ovšem mívalo se také při vysvědčeních, týkajících se hospod, mlýnů, pivovarů a vinopalen vždycky zření k aktům těmto.

Všeho vypraveno bylo r. 1904 čísel 525, r. 1905: 680.

c) Půjčování opisův a rukopisův.

V roce 1903—4 (od 1. dne listopadu r. 1903 do 31. dne října 1904) zapůjčeno bylo 25 žadatelům ku 56 žádostem 2755 opisů; kromě toho půjčeno téhož léta 50 rukopisů (a knih pozemkových) 17 žadatelům (dílem badatelům, dílem soudům). Roku 1904—5 (počínajíc 1. listopadem 1904) do 31. prosince 1905 zapůjčeno bylo 27 žadatelům k 67 žádostem 2526 opisův.

V témže roce 1904—5 půjčeno bylo 61 rukopisů (a knih pozemkových) 31 žadatelům (dílem badatelům, dílem soudům a okresním hejtmanstvím).

Vedle toho zaměstnáno bylo úřednictvo zemského archivu také ještě prací o publikacích vydávaných nákladem zemským, koncipista Novák tiskem druhého dílu publikace Monumenta Bohemiae Vaticana (listiny Innocence VI.), koncipista Kollmann upravením materiálu z archivu kongregace de propaganda fide pro tisk a koncipista Krofta dotiskováním druhé části pátého dílu Monument Vatikánských, jež vydána byla v září 1905, a přípravnými pracemi pro Sněmy české v l. 1605—1610. Za účelem sebrání a revise materiálu pro tyto publikace pracovali konc. Novák od října 1903 do června 1904 v archivě Vatikánském v Římě, konc. Kollmann v květnu 1904 v hraběcím archivu Harrachovském ve Vídni a konc. Krofta od února do května 1905 v archivu Vatikánském a na podzim 1905 v místodržitelském archivu v Praze. Řed. Nováček podnikl v květnu 1905 informační cestu do archivů v Mnichově, Inšpruku, Štýrském Hradci, Vídni a Brně.

Úřední personál zemského archivu skládal se krom podepsaného ředitele z archiváře Julia Pažouta, jemuž u příležitosti jeho čtyřicetiletého služebního jubilea dostalo se titulu archivního ředitele dekretem zemského výboru ze dne 17. července 1905 čís. 57.657, a z koncipistů Hynka Kollmanna, dra Jana B. Nováka a dra Kamila Krofty. Oba posledně jmenovaní zvoleni byli v prosinci 1904 dopisujícími členy české akademie cis. Františka Josefa I. pro vědy, slovesnost a umění, dr. Krofta krom toho zvolen byl v lednu 1905 mimořádným členem královské české společnosti nauk a na podzim téhož roku potvrzen byl za docenta rakouských dějin na filosofické fakultě české university Karlo-Ferdinandovy. Mimo jmenované úředníky zaměstnána byla v archivu stálá výpomocná síla kancelářská a 4—6 universitních studentů, jimž svěřovány práce opisovačské, lehčí pořadatelské a jiné.

Na nedostatečný počet úředníků archivu zemského bylo nedávno upozorněno důrazným hlasem z kruhů odborných,*) při

*) Prof. Vančura v úvodě k českému překladu díla Denisova Čechy po Bílé hoře II. str. LVII. Praví se tam: »Až zahanbující je srovnání, kolik sil zaměstnáno je ve všeobecném král. říšském archivu v Mnichově a kolik v našem archivu zemském!«

čemž archiv zemský srovnán s všeobecným říšským archivem v Mnichově. Naproti 5 silám úředním v zemském archivu v Praze nalezneme v archivu Mnichovském úředních sil 17. Ale ani srovnání s jinými menšími archivy nedopadne příznivě pro zemský archiv. Vzorňe zařízený zemský archiv ve Štýrském Hradci, který svým složením nejvíce podobá se našemu archivu, má sice jen 4 úřední síly, ale nehledě k tomu, že jeho běžná úřední agenda nerovná se agendě českého archivu zemského a že hlavní oddělení sbírek českého archivu rozsahem převyšují značně sbírky štýrského archivu (na př. pozemkových knih nemá štýrský archiv ani 6000, kdežto náš archiv má jich přes 10.500), nesluší zapomínati, že sbírky zemského archivu štýrského jsou již od let vzorně pořádaný, kdežto v českém archivu zemském teprve nyní přikročuje se k soustavnému pořádání a katalogisování nejdůležitějších a největších oddělení archivních sbírek. Velmi podstatný rozdíl v činnosti obou archivů je však ten, že zemský archiv štýrský nevzdává vůbec velikých vědeckých publikací — jeho publikační činnost omezuje se na vydávání katalogův a zpráv — kdežto zemskému archivu českému jest obstarávati vydávání trojí veliké publikace: Monumenta Bohemiae Vaticana, Akt kongregace de propaganda fide a Sněmů českých. Řekneme-li, že každá z těchto publikací, mají-li býti řádně vědeckým způsobem a bez velikých průtahů vydávány, vyžaduje stálé vytrvalé práce alespoň jednoho úředníka, není to zajisté tvrzení odvážné, uváží-li se, že na př. o každé z obou serií publikace Deutsche Reichstagsakten, která se podobá našim Sněmům českým, pracují stále nejméně dva badatelé výhradně k tomu účelu ustanovení. V poměru k zemskému archivu štýrskému měl by nynější počet úředních sil zemského archivu českého býti rozmnožen aspoň na míru dvojnásobnou.

Stejně nedostatečný jako počet úředníkův archivních jsou také nynější místnosti zemského archivu. Archiv zemský jest umístěn v souterrainních místnostech budovy musea král. Českého, jichž část byla mu vykázána po dostavění nové budovy musejní r. 1891 a další po převzetí pozemkových knih. Od té doby archivní místnosti nebyly rozšířeny, ačkoli sbírek archivu zemského stále přibývá, tak že některá oddělení sbírek nemohou býti řádně uložena a že na př. důležitý katastr josefinský jest i vlhkostí ohrožen.

Příložený plánec archivu jasně ukazuje, jak všechny jeho místnosti jsou přeplněny.

Plánky I. a II. předvádějí místnosti, které vykázány byly archivu 1891. Jsou tu na plánu I. zobrazeny čtyři místnosti kancelářské, kancelář ředitelova (čís. 90), dvě síně, v nichž je po dvou úřednicích (č. 91 a 92 b), a sál pro návštěvníky archivu, v němž zároveň pracují kopisté (č. 92 a). Ve všech těchto místnostech,

vyjímaje malou kancelář ředitelovu, umístěny jsou skříně pro příruční knihovnu a pro sbírku archivních opisů, repertorií a některých rukopisů, jimiž všechny prostory jejich tak jsou vyplněny, že manipulace s knihami a opisy i všechno úřadování nemálo jest stíženo. K uvedeným místnostem kancelářským přiléhá sň pro korunní archiv (92 c), kde ve skříních uloženy jsou také některé jiné archivalie (berní rulle z r. 1654, registratura appellačního soudu, malý stavovský archiv), jakož i chodby (93, 94, 95), v nichž rozestaveny jsou skříně s katastrem tereziánským a stavovskou registraturou.

V místnosti zobrazené na plánu II. uložen je katastr josefinský. Hlavní její nedostatek záleží v tom, že jsouc položena pod niveau sadu na zadní straně musea není dostatečně suchá.

Po převzetí knih gruntovních připojeny byly k archivu místnosti vyznačené na plánu III., které bývaly bytem technického správce. Nehledě k tomu, že místnosti ty k účelům archivním nejsou vhodně položeny, jsouce od ostatních místností archivních odděleny několika chodbami a dvory, a že nejsou ani dosti vzdušné a světlé ani výhodně rozděleny, nedostačují potřebám zemského archivu svými rozměry. Ač jsou přeplněny policemi, tak že hledání je tu velmi obtížné, přece nestačí pojmouti rostoucí sbírky archivní a bylo tedy třeba užiti i sousední volně přístupné chodby (č. 22) k uložení některých archivalií, pro něž tu postaveny čtyři velké skříně. Do těchto místností bylo třeba směstknati nejnověji také registraturu vlastenecké hospodářské společnosti.

V Praze, v červenci 1906.

Dr. Vojtěch J. Nováček,
ředitel. zem. archivu.

České badání v archivu Vatikánském.

Napsal Dr. Kamil Krofta.

Archiv Vatikánský byl od historických badatelův ode dávna pokládán za největší a nejdůležitější archiv světa. Veliký význam stolice papežské v dějinách středního a nového věku, její hojné a úzké styky se všemi zeměmi křesťanskými a péče, kterou papežové od počátku věnovali zachování svých písemností, přirozeně vedly k tomuto přesvědčení, jež utvrzováno bylo tím, co z archivů papežských dostalo se na veřejnost různými staršími publikacemi (Raynald, Baluze, Manrique, Sbaralaea a j.). Není divu, že rozkvět historického badání založeného na studiu pramenů počátkem XIX. stol. probudil u historiků snahu poznati blíže obsah papežského archivu a čerpati odtud prameny k osvětlení minulosti. To však bylo spojeno s velikými obtížemi. Přístup do místností archivu byl zakázán pod trestem exkommunikace — jen papeži nebo prefektu nebo korunovaným hlavám bylo dovoleno tam vstoupiti — a dostati povolení k užívání aspoň některé části archívalií bylo nadmíru nesnadné.¹

Z moderních historiků G. H. Pertz první mohl r. 1823 užiti archivu Vatikánského.² Druhý byl náš František Palacký. Podle vlastního přiznání povzbudily »skvělé výsledky velezasloužilého Pertze« Palackého, který, stav se r. 1831 českým historikem, sbíral prameny pro dějiny národa českého, aby se pokusil zjednat si přístup ke sbírkám archivu Vatikánského.³ Po příkladu Pertzově vypsal též Palacký ve zvláštní knize svou italskou cestu a její výsledky.⁴ Dovídáme se odtud, že po delších vyjednáváních,

¹ Bylo by zbytečné, uváděti zde vše, co kde o archivu Vatikánském bylo psáno. Odkazují prostě k článku Gollovu Desideria a desiderata (v Athenaeu III., 1886), dále k článku L. Klicmana. Z Vatikánu v Česk. čas. hist. I., 1895 a k svému článku stejného jména tamtéž VI., 1900, které povšechně jednají jak o obsahu archivu tak o badáních v něm konaných.

² Viz jeho Italienische Reise v Archiv der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichtskunde, V. Bd., 1825.

³ Palacký, Italien. Reise str. 3.

⁴ Jeho Literarische Reise nach Italien vyšla r. 1837 v Pojednáních král. české společnosti nauk řada V. sv. I.

kteřá začala se již r. 1834, vypravil se Palacký v březnu 1837 do Říma. Přibyl tam dne 4. dubna a zdržel se v Římě 10 neděl. Pracovati mohl ovšem toliko v bytě tehdejšího prefekta archivního Marino Marini, který mu přinášel jednotlivé listiny a svazky k nahlednutí. Originální listiny byly Palackému vydávány podle seznamu společného již r. 1835 prefektem Marinim pro královskou českou společnost nauk.¹ Registra papežské kanceláře počínaje dobou papeže Honoria III. (1216—1227) prohlížel Palacký sám svazek za svazkem, vybíraje odtud vše, co se týkalo Čech a Moravy, při čemž z listin méně důležitých dělal pouze stručné výtahy. Probral celkem 46 svazkův a došel až k r. 1306. Starších register papežských z doby Řehoře VII. a Innocence III. neprohlížel, protože byla již tehdy úplně vydána, toliko z register Jana VIII. opsal čtyři bully týkající se Moravy.² V uvedeném již popise své italské cesty otiiskl Palacký v stručných regestech chronologický seznam všech listin čerpaných z archivu Vatikánského až do r. 1306.³ Seznam ten podává celkem 429 kusů, jsou v něj však pojaty i 83 kusy již dříve tištěné; z 346 nových kusův opsal jich Palacký 246, z ostatních pořídil pouze stručná regesta. Opisy i excerpta Palackého uloženy jsou v archivu českého musea a bylo jich užito v Erbenových i Emlerových Regestech Bohemiae.

Soudil-li Palacký sám, že prací jeho obsah Vatikánského archivu pro dějiny české až po r. 1306 úplně je vyčerpán,⁴ nemůžeme v tom s ním zcela souhlasiti. Nových kusů se tu pro tuto nejstarší dobu našich dějin arci as mnoho nenajde ani dnes, kdy obsah archivu Vatikánského je mnohem lépe znám než v době Palackého, ale jisté jest, že opisy a zvláště excerpta Palackého vědecké potřebě ve všem nestačí. Platí to zejména o excerptech z listin, které pro politické dějiny neměly ovšem významu, ale pro poznání vlivu kurie na církevní správu našich zemí jsou důležité.⁵ Bude úkolem vydavatele českého diplomatáře postarati se o revisi a doplnění práce Palackého.

Mimo archiv pracoval Palacký také v bibliothece Vatikánské, kde prohlédl značný počet rukopisů českého původu nebo obsahu,

¹ Seznam ten otištěn v Palackého Ital. Reise str. 78—89.

² Srov. Ital. Reise str. 11 násl.

³ Ital. Reise str. 16—53.

⁴ V Ital. Reise str. 11 praví o tom: »Ich wollte wenigstens diejenige Periode, wo unser Mangel an Quellen am empfindlichsten ist, namentlich das XIII. Jahrh. bis zum Erlöschen des alten Přemyslidenstammes in Böhmen in den Regesten erschöpfen, damit meine künftigen Nachfolger nicht mehr darauf zurüczzukommen brauchten.«

⁵ Jsou to na př. z Palackého seznamu čís. 292, 294, 295, 298—300. Do Regest přejata jen tato excerpta Palackého. Srov. též, co o práci Palackého praví Dudík, Iter Romanum II. str. 43 v pozn.

na př. rukopis kroniky Petra Žitavského, sborník spisů Jana z Jenštejna, spisy Eneáše Sylvia a j.¹ Krom toho navštívil Palacký na své italské cestě v Miláně knihovnu Ambrosiana a v Benátkách archiv republiky a knihovnu sv. Marka.²

Po Palackém z českých historiků v archivu Vatikánském pracoval moravský historiograf Beda Dudík, který rovněž svůj pobyt v Itálii popsal zvláštním spisem.³ Dudík přijel do Říma v říjnu 1852 a účelem jeho cesty bylo prozkoumání knihovny někdejší švédské královny Kristiny, která je nyní součástí knihovny Vatikánské. Bylo to jaksi pokračování jeho badání švédských. Všechny ostatní práce, jež v Římě konal, pokládal za něco vedlejšího, a podnikal je hlavně proto, aby využil času, ve kterém nemohl pracovat v knihovně Vatikánské.⁴ Z toho důvodu také ucházel se o povolení, aby směl pracovat v archivu Vatikánském. V prosinci 1852 bylo mu skutečně dovoleno, aby pokračoval v badání v archivu Vatikánském pro dějiny Čech a Moravy, tam kde Palacký r. 1837 přestal. I on pracoval jen v bytě prefekta Marini, a to až do polovice června 1853. Začal rokem 1307, prohlédl 7 svazků register Klementa V., 49 svazků Jana XXII., pak ještě nahodile probral jeden svazek Klementa VI. a dva svazky Innocence VI. Ve své knize podává Dudík celkem 341 listin v regestech, z valné jich části však pořídil opisy úplné; některé otiskl sám v přílohách, jiné vydány byly z jeho opisů v moravském diplomatáři v sv. VI. a násl. Bylo-li řečeno, že prací Palackého obsah Vatikánského archivu pro dějiny české do r. 1306 nebyl vyčerpán úplně, platí to tím více o práci Dudíkově vzhledem k době pozdější. Nesoustavnosti své práce byl si Dudík sám vědom,⁵ dlužno však poznamenati, že nad to jeho excerpta jsou namnoze povrchní a nesprávná.⁶

Mnoho pracoval Dudík v knihovně Vatikánské, jejíž oddíl, bývalá knihovna švédské královny Kristiny, byl, jak řečeno, vlastním cílem jeho cesty. Tento oddíl knihovny Vatikánské prohlédl Dudík celý svazek za svazkem, popsal všechny rukopisy pocházející

¹ Podrobnější zprávu viz v Ital. Reise str. 53—70.

² V Miláně zabýval se Palacký studiem spisu o Vilemíně české; více o tom v Ital. Reise str. 72 násl.

³ Iter Romanum, Im Auftrage des mähr. Landesauschusses in den Jahren 1852 und 1853 unternommen und veröffentlicht von Dr. B. Dudík, Wien 1855 (2 svazky).

⁴ Iter Romanum I. str. 5.

⁵ Praví o tom sám: »Was ich hier (t. j. v archivu Vatikánském) erreichte, will ich mehr als einen Beitrag zur Geschichte der päpstlichen Regesten als eine umständliche Forschung dieser Hauptquelle der Universalhistorie angesehen wissen« (ibid. str. 5).

⁶ I Dudíkova excerpta přešla beze změny do Regest Emlerových.

z Čech a Moravy a vyznamenal z nich věci historické.¹ Pro jiné oddíly pořídil pouze výpisky z katalogův a popisy některých rukopisů.² Dudík pracoval však i v mnohých jiných archivech a knihovnách římských. O některých podává ve své knize jen stručnou zprávu nebo výpisky z katalogů, někde však podrobněji popisuje jednotlivé rukopisy a podává z nich ukázky.³ Mimo Řím badal Dudík v archivě kláštera Montecassinského a popsal podrobně dva rukopisy, obsahující životy sv. Václava a sv. Klementa.⁴

Když r. 1880 archiv Vatikánský stal se obecně přístupný historickému badání a se všech stran hrnuli se do Říma historičtí badatelé, obrátila se záhy také pozornost českých historiků k archivu Vatikánskému. Již r. 1882 navštívil Řím a archiv Vatikánský tehdejší zemský archivář království českého A. Gindely; pracoval tu však jen krátce (od polovice února do konce dubna), všimaje si výhradně pramenů pro svoje veliká díla o třicetileté válce a protireformaci v Čechách.⁵

Rok po Gindelym pracoval v archivu Vatikánském náš krajan prof. Werunsky (od října 1883 do dubna 1884) jako rakouský stipendista a člen rakouského ústavu historického v Římě. Prohlížel registra papežů Klementa VI. a Innocence VI., hledaje tu materiál pro své dějiny Karla IV.⁶ Ještě před založením české expedice pracovali v archivu Vatikánském dva členové kláštera Rajhradského Jan Navrátil a Karel Štastný, jako spolupracovníci vydání register Klementa V.,⁷ a když r. 1887 jednalo se o vy-

¹ Svě poznámky uveřejnil v Iter Romanum I., str. 123—273.

² Z knihovny Ötoboniánské podává na př. popis a výňatky ze spisu Jana bosáka Vodňanského Locustarium, dále ukázky z knihovny palatinské a Vatikánské; viz Iter Romanum I. str. 274—294.

³ Dudík podává zprávu o těchto knihovnách a archivech římských: Vallicelliana, archiv u sv. Jana v Lateráně, knihovna irských dominikánův u kostela sv. Klementa, knihovna a archiv u sv. Petra in vinculis, archiv kostela sv. anděla in Pescheria, kostela P. Marie in Via lata, špitálu P. Marie dell' Anima, basiliky sv. Petra ve Vatikáně, špitálu sv. Ducha in Sassia, roty, knihovna Corsiniana a Casanatense.

⁴ Srov. Iter Romanum I. str. 295—300.

⁵ Jeho zpráva vlastní jeho rukou psaná v zem. archivu udává jen všeobecně, že resultát badání jeho byl velmi bohatý. Opisy a výpisky Gindelovy hlavně z nunciatur z let 1620—1634 jsou rovněž v zemském archivu. V dobrozdání, jež Gindely r. 1886 podal zem. výboru stran provádění výzkumu Vatikánského, čteme tento nadšený výrok Gindelův o archivu Vatikánském: »Co jsem živ, nikdy jsem nepracoval v tak bohaté sbírce listin nejdůležitějších jako v Římě.«

⁶ Viz o jeho pracích zprávu Sichelovu v Mitth. des Inst. für österr. Gesch. VI. str. 218—222, jeho článku »Bemerkungen über die im Vaticanischen Archiv befindlichen Register Clemens VI. und Innocenz VI.« (tamtéž str. 140) a spis samostatný »Excerpta ex registris Clementis VI. et Innocentii VI.« (Innsbruck 1885).

⁷ Viz úvod k vydání díla toho Regestum Clementis papae V., Romae 1885.

na př. rukopis kroniky Petra Žitavského, sborník spisů Jana z Jenštejna, spisy Eneáše Sylvia a j.¹ Krom toho navštívil Palacký na své italské cestě v Miláně knihovnu Ambrosiana a v Benátkách archiv republiky a knihovnu sv. Marka.²

Po Palackém z českých historiků v archivu Vatikánském pracoval moravský historiograf Beda Dudík, který rovněž svůj pobyt v Itálii popsal zvláštním spisem.³ Dudík přijel do Říma v říjnu 1852 a účelem jeho cesty bylo prozkoumání knihovny někdejší švédské královny Kristiny, která je nyní součástí knihovny Vatikánské. Bylo to jaksi pokračování jeho badání švédských. Všechny ostatní práce, jež v Římě konal, pokládal za něco vedlejšího, a podnikal je hlavně proto, aby využil času, ve kterém nemohl pracovat v knihovně Vatikánské.⁴ Z toho důvodu také ucházel se o povolení, aby směl pracovat v archivu Vatikánském. V prosinci 1852 bylo mu skutečně dovoleno, aby pokračoval v badání v archivu Vatikánském pro dějiny Čech a Moravy, tam kde Palacký r. 1837 přestal. I on pracoval jen v bytě prefekta Marini, a to až do polovice června 1853. Začal rokem 1307, prohlédl 7 svazků register Klementa V., 49 svazků Jana XXII., pak ještě nahodile probral jeden svazek Klementa VI. a dva svazky Innocence VI. Ve své knize podává Dudík celkem 341 listin v regestech, z valné jich části však pořídil opisy úplné; některé otiskl sám v přílohách, jiné vydány byly z jeho opisů v moravském diplomatárii v sv. VI. a násl. Bylo-li řečeno, že prací Palackého obsah Vatikánského archivu pro dějiny české do r. 1306 nebyl vyčerpán úplně, platí to tím více o práci Dudíkově vzhledem k době pozdější. Nesoustavnosti své práce byl si Dudík sám vědom,⁵ dlužno však poznamenat, že nad to jeho excerpta jsou namnoze povrchní a nesprávná.⁶

Mnoho pracoval Dudík v knihovně Vatikánské, jejíž oddíl, bývalá knihovna švédské královny Kristiny, byl, jak řečeno, vlastním cílem jeho cesty. Tento oddíl knihovny Vatikánské prohlédl Dudík celý svazek za svazkem, popsal všechny rukopisy pocházející

¹ Podrobnější zprávu viz v Ital. Reise str. 53—70.

² V Miláně zabýval se Palacký studiem spisu o Vilemíně české; více o tom v Ital. Reise str. 72 násl.

³ Iter Romanum, Im Auftrage des mähr. Landesauschusses in den Jahren 1852 und 1853 unternommen und veröffentlicht von Dr. B. Dudík, Wien 1855 (2 svazky).

⁴ Iter Romanum I. str. 5.

⁵ Práví o tom sám: »Was ich hier (t. j. v archivu Vatikánském) erreichte, will ich mehr als einen Beitrag zur Geschichte der päpstlichen Regesten als eine umständliche Forschung dieser Hauptquelle der Universalhistorie angesehen wissen« (ibid. str. 5).

⁶ I Dudíkova excerpta přešla beze změny do Regest Emlerových.

z Čech a Moravy a vyznamenal z nich věci historické.¹ Pro jiné oddíly pořídil pouze výpisky z katalogů a popisy některých rukopisů.² Dudík pracoval však i v mnohých jiných archivech a knihovnách římských. O některých podává ve své knize jen stručnou zprávu nebo výpisky z katalogů, někde však podrobněji popisuje jednotlivé rukopisy a podává z nich ukázky.³ Mimo Řím badal Dudík v archivě kláštera Montecassinského a popsal podrobně dva rukopisy, obsahující životy sv. Václava a sv. Klementa.⁴

Když r. 1880 archiv Vatikánský stal se obecně přístupný historickému badání a se všech stran hrnuli se do Říma historičtí badatelé, obrátila se záhy také pozornost českých historiků k archivu Vatikánskému. Již r. 1882 navštívil Řím a archiv Vatikánský tehdejší zemský archivář království českého A. Gindely; pracoval tu však jen krátce (od polovice února do konce dubna), všímaje si výhradně pramenů pro svoje veliká díla o třicetileté válce a protireformaci v Čechách.⁵

Rok po Gindelym pracoval v archivu Vatikánském náš krajan prof. Werunsky (od října 1883 do dubna 1884) jako rakouský stipendista a člen rakouského ústavu historického v Římě. Prohlížel registra papežů Klementa VI. a Innocence VI., hledaje tu materiál pro své dějiny Karla IV.⁶ Ještě před založením české expedice pracovali v archivu Vatikánském dva členové kláštera Rajhradského Jan Navrátil a Karel Štastný, jako spolupracovníci vydání register Klementa V.,⁷ a když r. 1887 jednalo se o vy-

¹ Svě poznámky uveřejnil v Iter Romanum I., str. 123—273.

² Z knihovny Ottoboniánské podává na př. popis a výňatky ze spisu Jana bosáka Vodňanského Locustarium, dále ukázky z knihovny palatinské a Vatikánské; viz Iter Romanum I. str. 274—294.

³ Dudík podává zprávu o těchto knihovnách a archivech římských: Vallicelliana, archiv u sv. Jana v Lateráně, knihovna irských dominikánův u kostela sv. Klementa, knihovna a archiv u sv. Petra in vinculis, archiv kostela sv. anděla in Pescheria, kostela P. Marie in Via lata, špitálu P. Marie dell' Anima, basiliky sv. Petra ve Vatikáně, špitálu sv. Ducha in Sassia, roty, knihovna Corsiniana a Casanatense.

⁴ Srov. Iter Romanum I. str. 295—300.

⁵ Jeho zpráva vlastní jeho rukou psaná v zem. archivu udává jen všeobecně, že resultát badání jeho byl velmi bohatý. Opisy a výpisy Gindelovy hlavně z nunciatur z let 1620—1634 jsou rovněž v zemském archivu. V dobrozdání, jež Gindely r. 1886 podal zem. výboru stran provádění výzkumu Vatikánského, čteme tento nadšený výrok Gindelův o archivu Vatikánském: »Co jsem živ, nikdy jsem nepracoval v tak bohaté sbírce listin nejdůležitějších jako v Římě.«

⁶ Viz o jeho pracích zprávu Sichelovu v Mitth. des Inst. für österr. Gesch. VI. str. 218—222, jeho článku »Bemerkungen über die im Vaticanischen Archiv befindlichen Register Clemens VI. und Innocenz VI.« (tamtéž str. 140) a spis samostatný »Excerpta ex registris Clementis VI. et Innocentii VI.« (Innsbruck 1885).

⁷ Viz úvod k vydání díla toho Regestum Clementis papae V., Romae 1885.

pravení prvních badatelů českých do Říma, dlel tam právě na studijní cestě prof. Bachmann (od dubna do června 1887), který tu sbíral prameny pro poznání poměru Čech a říše německé ke kurii v l. 1467—1486 a nějaký čas v zastoupení Sichelové vedl správu Istituto Austriaco.¹

V kruzích historických přání, aby se počalo ve Vatikáně soustavně badati pro dějiny české, častěji bylo vyslováno. R. 1885 v Rezkově Sborníku historickém (str. 190) uveřejněn referát (Rezkův?) o prvním svazku uherské publikace Monumenta Hungariae Vaticana, v němž důrazně vytčena horlivá snaha Maďarů v pracích pro dějiny uherské v archivu Vatikánském, upozorněno, že i uherská publikace přináší ledacos pro české dějiny a ukazuje tak, jak mnoho by se dalo pracovat pro dějiny české ve Vatikáně; o možnosti, že by se s české strany v tom směru něco podniklo, mluví se v referátu tom naprosto skepticky. Skoro současně F. T(adra) referuje v Athenaeu (roč. III., 1886, str. 48—50) o Denifleově knize »Die Universitäten des Mittelalters«, založené z valné části na materiálu Vatikánském, končí svůj referát slovy: »Ze všech národů hrnou se pracovníci do Říma a každou chvíli nová a nová publikace podává svědectví o ohromném bohatství sbírek římských. Jen o českých pracovnících posud ani slechu. Voláme k povoláním osobám, aby se něco stalo, dokud jest čas.«

Podrobně potřebu prozkoumání archivu Vatikánského pro české dějiny vložil J. Goll v článku »Desideria a desiderata«, jenž uveřejněn byl v březnu 1886 v Athenaeu (roč. III. str. 181 násl.). Vypsány tu stručně dějiny Vatikánského archivu, vytčeno bohatství jeho obsahu a uvedeny hlavní publikace z poslední doby, jež látku odtud čerpaly. Vyslovuje se pak přání, aby se něco podniklo i s české strany. Vytýká se při tom s důrazem potřeba důkladné vědecké přípravy a plánu předem určitě stanoveného pro výzkum ve Vatikáně. Upozorňuje se, že ani prací Palackého nesmíme pokládati za ukončený výzkum archivu Vatikánského pro české dějiny do r. 1306, tím méně prací Dudíkovou pro dobu následující. »Doby Lucemburské dějin českých práce stipendistů rakouských týkati se nebudou; zde ponecháno pole nám samým. Ze pro stol. XV. a XVI. odjinud tolik nových příspěvků již očekávati nelze jako z Vatikánu, o tom sotva kdo pochybuje. O hojnosti pramenů XVII. stol. přesvědčil se zemský archivář prof. Gindely, který Řím již za nové aery navštívil...« Na konec připomíná se, že výzkum Vatikánský vyžadoval by náklad nemalý, že snad lze k tomu očekávati podporu od šlechty, vysokého kleru, spolkův

¹ Srov. Sichelovu zprávu v Mitth. des Inst. für österr. Gesch. XIII., 1892, str. 375.

a společností, ale přes to že hlavně bude třeba podpory od země celé, od sněmu království českého. »Bylo by si přáteli«, praví Goll, »by tomuto (t. sněmu), až se zase sejde, předloženy býti mohly návrhy hotové, určité, podrobné a dobře motivované« (str. 187).

Ještě dříve, než článek Gollův vyšel tiskem, byl na sněmu království českého učiněn první krok k uskutečnění tohoto přání. V sezení ze dne 13. ledna 1886, když přednesena byla rozpočtovou komisí zpráva o činnosti zemského archivu v letech 1884—85, poslanec Kytka ukázav k tomu, že »archiv Vatikánský chová velmi bohatý materiál pro dějiny království českého«, že »v něm se chovají důležité spisy o válkách husitských a o 30leté válce«, učinil návrh, aby sněm uložil zemskému výboru, »aby společně se správou zemského archivu učinil opatření, aby na útraty království českého vyslání byli ještě letos vlastenečtí badatelé do archivu Vatikánského, aby náklad na cesty jejich a na pobyt v Římě z prostředků zemských uhrazen byl a aby českému sněmu v nejbližším zasedání byla zpráva o výsledcích učiněných opatření podána«. Zpravodaj rozpočtové komise Jos. Jireček souhlasil s návrhem Kytkovým, upozornil však, že budget na r. 1886 jest uzavřen a zem. výboru že nejsou k dispozici peníze na tuto výpravu, a navrhl, aby resoluce nebyla odhlasována, nýbrž aby byla odkázána budgetnímu výboru k předběžné poradě. Když poslanec Kytka projevil s tím souhlas, byl návrh tento sněmem přijat.¹

Návrhem Kytkovým zabývala se pak rozpočtová komise i zem. výbor a teprve v následujícím zasedání sněmovním byl návrh ten projednáván ve sněmu. V sezení z 11. prosince 1886 přikázal zemský maršálek rozpočtové komisi »zprávu zem. výboru, kteroužto se předkládá v posledním zasedání sněmovním nevyřízená zpráva rozpočtové komise o návrhu posl. p. Kytky v příčině prozkoumání archivů Vatikánských v Římě skrze vlastenecké badatele«,² a v sezení dne 8. ledna 1887 došlo k druhému čtení této zprávy.³ Do své zprávy pojala rozpočtová komise také obšírný výtah z dobrozdání, které byl zatím o badání českém ve Vatikáně podal k vyzvání zemského výboru zemský archivář prof. Gindely. V dobrozdání tom vykládá se: »Že pro dějezpyt český vysoce jest důležitá, aby bohaté poklady kurie římské byly probrány a přepisy z nich vzaty, o tom nejmenší pochyby není... Nicméně záleží v podstatě věci, že práce ta, má-li se potkati se zdarem, potřebuje předběžných příprav, kterých ukvapiti nelze. Musíť zajisté smluven býti určitý program o tom, pro kterou dobu

¹ Stenograf. protok. 1885 str. 743—4.

² Stenogr. protok. 1886 str. 37.

³ Stenogr. protok. 1886 str. 268; zpráva sama otištěna je v Předlohách sněmovních 1886 čís. LII.

české minulosti historický materiál shledávati třeba a jaký postup má býti zachován již vzhledem k tomu, co dosud již odjinud jest uveřejněno; dále musí se státi dohodnutí se správou archivů římských, musí se vyhledati osobnosti úplně způsobilé, kterým by misse tato mohla býti svěřena, a konečně musí se vypočísti náklad, kterýž jistě skrovný nebude . . .» V dobrozdání ukazuje se dále na nesnáze badání v archivu Vatikánském, vytýká se, že badateli třeba zevrubně studovati zařízení archivu a dokonale znát i předmět svého badání i dějiny doby, jíž se týče. Z té příčiny »nemohou býti posláni do Říma pouzí opisovači byt i sebe dovednější, nýbrž jen obratní historikové . . . Má-li se archiv Vatikánský, jenž mezi archivy světa první místo zaujímá, dle plné své ceny pro království české vyčerpati, bude třeba, aby se o úkol prozkoumání jeho dělilo několik, asi pět osob, a sice dle toho, co která na poli dějepiseckém již vykonala. Jednomu historiku bylo by obírat se dobou až do vymření Přemyslovců, druhý musil by si obrati za předmět svého badání dobu panování Lucemburků, třetí války husitské, panování Jiřího z Poděbrad a Jagelonců, čtvrtý věk šestnáctý a pátý století sedmnácté, jakož i relace a dopisy o protireformaci v Čechách«. Pro dobu Přemyslovců a Lucemburků Gindely vzhledem k dřívějším badáním Palackého, Dudíka a Werunského mnoho neočekával, za to pro dobu husitskou a pro stol. XVI. a XVII. očekával kořist velmi bohatou. Výsledek svých úvah shrnul Gindely ve tři body: »1. Při studiích v archivu Vatikánském nemohou býti zaměstnáni pouze opisovači, nýbrž jen osvědčení historikové, jimž mohl by se přidati pomocník, kdyby badání jejich mělo vydatný výsledek. 2. Dle toho nemohou badání započítati jedním rázem, nýbrž jen tou měrou, pokud se k tomu přihlásí osoby po výtce způsobilé. 3. Opisy ve Vatikánu na náklad zemský zhotovené musily by se odevzdati českému zemskému archivu k uschování; tomu kterému badateli zůstalo by však vyhrazeno právo vydání jich tiskem.« Na konci svého dobrozdání odhaduje Gindely náklad na prozkoumání archivu Vatikánského. Na cestu z Prahy do Říma počítal 100 zl. ve zlatě a tolikéž na cestu zpět, pro pobyt v Římě denně 5 zl. ve zlatě; protože toliko 7 měsíců bylo lze v Římě pracovati, počítal na jednoho historika na rok 1250 zl. ve zlatě. »Pět historiků,« soudil Gindely, »stačilo by na vykonání úkolu, jak dlouhý čas by však k tomu potřebovali, zda-li dvě neb tři leta aneb ještě více, to nelze napřed vypočísti. Na všechn způsob však domnívám se, že vzhledem k obmezenému poli českých dějin bylo by lze probadati archiv Vatikánský ve dvou, nejdéle ve třech letech, a že by to tedy vyžadovalo nákladu asi 15 – 20.000 zl.« Zkušenost ukázala, jak optimistické byly tyto výpočty.

Rozpočtová komisse, předkládajíc sněmu toto dobrozdání Gindelovo, navrhla, aby návrh Kytkův, »který k vyřízení není dosud připraven, avšak v zásadě přece významu nepostrádá a proti němuž uvéstí lze toliko důvody oportunity, jako nedostatek předchozího vědeckého projednání a přípravy, zejména pak velmi důvodné námitky finanční«, nebyl prostě zamítnut, jak to navrhla předešlá komisse rozpočtová, nýbrž aby zemský výbor návrh ten přikázal »k náležitému projednání komissi, která má býti zřízena, aby v příčině archivu zemského a v příčině historických publikací od země podporovaných byla radou svou zemskému výboru nápomocna.« Zpravodajem rozpočtové komisse o této zprávě byl dr. Rieger, který vysvětlil, že rozpočtová komisse v minulém zasedání jen proto navrhovala zamítnutí návrhu Kytkova, že »věc nebyla zralá, že nebylo jasno, jaká suma se má k tomu cíli do rozpočtu zemského postavit, a jakým způsobem by se celá věc dala provéstí.« Výbor rozpočtový, referent i všichni, kdo o věci se vyslovili; uznávají prý v plné míře velikou důležitost podniku a nikdo nepochybuje, že by sněm nebyl ochoten poskytnouti k tomu podpory, ale věc dosud prý není tak zralá, aby se mohl učiniti pozitivní návrh; proto rozpočtový výbor navrhuje, aby návrh Kytkův odkázán byl historické komissi, jež má býti zřízena.

K návrhu komisse promluvil prof. Jar. Čelakovský delší řeč. Vložil odborně význam archivu Vatikánského pro české dějiny, ukázal, co jinde se již stalo pro jeho prozkoumání, a vytkl že »badání v archivu Vatikánském nemůže ani nic jiného znamenati nežli pokračování v díle Palackého, že nemůže býti ničím jiným nežli v první řadě prací na našem diplomatáři českém.« Výzkum Vatikánský měl podle Čelakovského směřovati především k doplnění a rozmnožení musejního diplomatáře, v němž uloženy jsou přepisy Palackého z papežských register. Ovšem i badatelům, kteří by v pozdějších stoletích pracovati chtěli, mělo by se dostati obecné podpory, a pro dobu po r. 1526 náležel by výzkum Vatikánský jaksi v obor působnosti zemského archivu. Čelakovský soudil, že by i s jiných stran mohla se získati podpora pro výzkum Vatikánský, především od země moravské, na konec pak vyslovil přesvědčení, že je nejen možno, nýbrž i žádoucí, aby ještě na podzim toho roku počalo se ve Vatikánu pracovati pro XIII. a XIV. stol., že by tedy ještě do letošního rozpočtu měla se vložití nějaká částka na badání římské, aby se zase celý rok neztratil.

Ve smyslu řeči Čelakovského učinil na to posl. Kytka návrh, aby sněm povolil již na tento rok 1887 částku 3000 zl. na badání ve Vatikánu. Když zpravodaj dr. Rieger prohlásil, že by přijetí toho návrhu nepřivedlo zemský rozpočet z rovnováhy, byl

návrh Kytkův jako dodatek k zprávě rozpočtového výboru přijat v této formě: »Na práce přípravné a k předběžnému prozkoumání Vatikánských archivů povoluje se částka 3000 zl., jež vloží se do rozpočtu zemského na r. 1887. Výboru zemskému náleží rozhodnouti, jakým způsobem se částky té k uvedenému účelu užití má.«

Podle návrhu rozpočtové komise zřídil pak zemský výbor historickou komisi, jejímiž členy byli Bachmann, Biermann, Borový, Čelakovský, Emler, Fournier, Gindely, Goll, Kalousek a Tomek, a komise ta vyzvána, aby vypracovala podrobný plán a instrukci pro výzkum archivu Vatikánského.¹ Hned v první své schůzi dne 16. března 1887 usnesla se historická komise, že badání ve Vatikáně má pokračovati tam, kde Palacký přestal, tedy počínaje rokem 1307, a že se má vyjednávat s prof. Werunským a skriptorem Tadrů, chtějí-li již na podzim ujmouti se badání ve Vatikáně. Archivář Gindely prohlásil přímou, že mimo prof. Tomka a Emlera, kteří by do Říma nejeli, jsou pouze tyto dva badatelé způsobilí k badání ve Vatikáně pro XIV. stol. V následující schůzi (7. června) o prof. Werunským nebylo již řeči, za to vedle Tadrů usneseno vyslati do Říma Třeboňského archiváře Fr. Mareše (k doporučení Sickelovu) a městského úředníka Pražského Lešera (k doporučení Emlera a Čelakovského). Badání podle tohoto usnesení mělo začít rokem 1316 a pokračovati odtud nepřetržitě. Čeští badatelé měli se hlásiti o mimořádné členství římského Istituto Austriaco a zprávy o své činnosti měli podávati nejen historické komisi, nýbrž i řediteli řečeného ústavu dv. radovi Sickelovi.

Skutečně odjeli na podzim do Říma pouze Tadra a Mareš, kteří přibyli tam dne 1. listopadu 1887. Počátkem následujícího roku usnesl se však zemský výbor k návrhu historické komise vyslati za nimi ještě kandidáta professury Vojtěcha Nováčka, který v dubnu 1888 odjel do Říma. Odtud pak pravidelně každým rokem vysílání byli dva stipendisté, výjimkou někdy pracoval v Římě badatel jediný, jindy až tři badatelé současně. Podávám tu přehled badatelů, kteří se za 18 let trvání »české expedice« prací ve Vatikáně jako zemští stipendisté zúčastnili, podle pracovních období (od října do června):

1887—88. Ferd. Tadra, Fr. Mareš, Vojt. Nováček (od dubna r. 1888).

1888—89. Vojt. Nováček, Rud. Knott.

1889—90. Vojt. Nováček (pouze do března), Rud. Knott, H. Kollmann (od března 1890).

1890—91. H. Kollmann, V. Kratochvíl.

¹ Protokoly hist. komise uloženy jsou v zem. archivu.

1891—92. H. Kollmann, K. Ludwig.

1892—93. H. Kollmann, K. Ludwig.

1893—94. Lad. Klicman.

1894—95. Lad. Klicman, Vikt. Prochaska.

1895—96. Lad. Klicman.

1896—97. Vikt. Prochaska.

1897—98. G. Friedrich, Ant. Seibt.

1898—99. V. Novotný, V. Dürschmied.

1899—1900. H. Kollmann, K. Krofta.

1900—01. H. Kollmann, K. Krofta, J. B. Novák (od února r. 1901).

1901—02. Vojt. Nováček, S. Binder (od února 1902).

1902—03. H. Kollmann, Is. Zahradník.

1903—04. J. B. Novák, O. Trautmann.

1904—05. K. Krofta (od února 1905).

Všichni tyto badatelé byli mimořádnými členy Istituto Austriaco řízeného zprvu dv. radou Th. Sickelem, později dv. radou Pastorem. Jim podávali členové české expedice občasně zprávy o své činnosti, řídíce se jinak ve všem pouze usneseními historické komise zemské. Počínaje r. 1899—1900 bývá zpravidla na místo jednoho ze stipendistů vyslán do Říma některý z úředníků archivu zemského se způsobem práce v archivu Vatikánském již obeznámených. Dotace povolená sněmem na výzkum Vatikánský obnášela první rok 3000 zl., ale již r. 1888 zvýšena na 3600 zl. a r. 1889 na 4000 zl. Pro rok 1892 povoleno ještě zvláště na kopistu 600 zl. ve zlatě a dotace zaokrouhlena na 5000 zl. v bankovkách, konečně od r. 1901 povoluje se na výzkum 6150 zl. Krom toho povolil sněm r. 1893 na zakoupení knih pro české oddělení v konsultační knihovně Vatikánské 500 zl. a na jich vazbu 400 zl., odtud pak na doplňování této příruční knihovny povoluje ročně 100 zl.

Dříve než přihlídneme k pracím vykonaným českou expedicí, t. j. badateli, jež do Říma vysílá sněm království českého, dlužno poznamenati, že i mimo českou expedici pracovali v archivu Vatikánském a jiných archivech římských historikové z českých zemí, hlavně jako členové rakouského historického ústavu v Římě. Z doby před založením české expedice byli již uvedeni prof. Werunsky, který i později (r. 1890—91) znova v Římě pracoval, a prof. Bachmann. V době pozdější byli to: S. Keller, nyní docent církevního práva v Bonnu, Jos. Teige, z jehož římského pobytu vzešlo několik pojednání z oboru papežské diplomatiky, Jos. Šusta, vydavatel pramenů koncilu Tridentského, dále moravský zemský archivář B. Bretholz, adjunkt Třeboňského archivu Ad. Krejčík a

adjunkt zem. archivu moravského Boh. Navrátil. Poněkud patří sem i prof. Jos. Loserth a doc. Rud. Wolkan.

Badání české expedice v archivu Vatikánském počalo probíráním papežských register od r. 1316. Prohlížena nejprve registra Vatikánská a suppliky, později obrácena pozornost i k registrům Avignonským, Lateránským a komorním. Kusy týkající se zemí českých byly odtud opisovány buď úplně nebo v regestech a výtažích a opisy takto získané ukládány v král. českém archivu zemském. Zprvu bylo celkem šetřeno zásady, že badání má postupovati přísně chronologicky, brzy však bylo od toho upuštěno. Již v r. 1888—89 probírána byla z uložení historické komise také registra papežů z doby velikého schismatu, ač doba předcházející ani z daleka nebyla ještě vyčerpána, a také v jiných odděleních archivu bylo, ač bez určitého plánu, pátráno jednotlivými badateli po pramenech k českým dějinám. Celkem však bylo pokládáno vždy za první úkol české expedice úplné vyčerpání papežských register z doby avignonské a z let následujících pro dějiny české. Nelze diviti se, že práce tato nekonala se zcela systematicky a podle plánu, že leccos vykonalo se zbytečně a zase mnohou práci že bylo třeba konati dvakrát i vícekrát. Tímto nedostatkem trpělo více nebo méně veškeré badání ve Vatikáně v prvních letech po otevření archivu, pokud archiv nebyl tak spořádán a prozkoumán jako nyní a pokud o rázu a ceně sbíraného materiálu i v kruzích historických rozšířeny byly názory velmi nestejně a nejasné (z části trvá to dosud).

Teprve usnesením o vydávání materiálu sebraného českou expedicí nabylo české badání ve Vatikáně větší soustavnosti. K usnesení takovému došlo teprve koncem r. 1894. Již ve schůzi historické komise zemské z 18. května 1888 navrhoval sice prof. Čelakovský, aby se hned opisy a regesta z archivu Vatikánského tiskly, ale návrh ten jako předčasný byl zamítnut. Ve schůzi ze dne 12. pros. 1892 prof. Goll zнова zmínil se o potřebě, aby výsledky badání vatikánského učiněny byly obecně přístupnými, ale rozhodnutí zase bylo odloženo. Teprve nebezpečí, jež hrozilo materiálu sebraný českými badateli učiniti téměř bezcenným, totiž nebezpečí, že v publikacích jiných národův a ústavů zvl. v publikacích německých bude vydána velká část materiálu sebraného do té doby českými badateli ve Vatikáně, přinutilo historickou komisi k rozhodnutí. K návrhu zem. archiváře Dvorského, v němž na nebezpečí toto výslovně se upozorňuje, usnesla se hist. komise dne 18. listopadu 1894 zásadně, že materiál dosud sebraný má se vydati tiskem. K vypracování určitého návrhu zvolena subkomise, skládající se z prof. Bachmanna, Emlera a Golla. Subkomise podala komisi zprávu dne 16. prosince 1894 a k jejímu návrhu

usneseno, že tehdejšímu římskému badateli Lad. Klicmanovi pošlou se do Říma všechny opisy z register Jana XXII. a Benedikta XII. (1316—1342) k doplnění a zkonferování pro tisk. Zároveň ustanoveno, že má býti požádán zemský výbor, aby povolil na vydávání vatikánského materiálu pro r. 1894 podporu 3000 zl. Zemský výbor nemohl již pro r. 1894 vložiti žádaný obnos do rozpočtu, ale od r. 1895 povoluje sněm království českého na vydávání pramenů vatikánských ročně obnos 3000 zl.

Podle usnesení historické komise mělo se tedy počítí dobou jmenovaných dvou papežů. Od úmyslu toho však upuštěno z vnějších příčin. Nedlouho před tím předložil totiž ředitel Istituto Austriaco Sichel ministerstvu vyučování pracovní program, podle něhož měla se vydávati excerpta z papežských register počínaje dobou Klementa V. (1305—1314). První svazek, jehož vydavatelem byl ustanoven J. Teige, měl obsahovati pontifikáty Klementa V., Jana XXII. a Benedikta XII. a mělo se v něm uveřejňovati vše, co se týkalo nejen zemí alpských, nýbrž i zemí koruny české. Historická komise, jež o stavu věci informována byla dopisem Klicmanovým, usnesla se dne 20. února 1894 po návrhu prof. Bachmanna počítí vydávání pontifikátem Klementa VI., t. j. rokem 1342, a dopsati Sichelovi, že komise trvá na prioritě českého podniky, ale aby se vyhnula kollisi, začne zatím teprve rokem 1342, vyhrazuje si však vrátiti se svým časem k době starší. Ve schůzi komise ze dne 22. května 1894 byla pak zvolena tříčlenná subkomise (Bachmann, Čelakovský, Emler), aby vypracovala podrobný plán k vydávání pramenů vatikánských. Program ten předložen a schválen byl ve schůzi dne 19. června. Pro publikaci zvolen název Monumenta Vaticana res gestas Boemias illustrantia, nebo kratčeji Monumenta Bohemiae Vaticana, a ustanoveno, že budou se vydávati výpisy z register papežských počínaje dobou Klementa VI. (rokem 1342) tak, že každému pontifikátu bude věnován jeden díl. Vydavatelem prvního dílu ustanoven byl Klicman, který hned počal upravovati opisy z register Klementa VI. pro tisk. V lednu 1896 předložil komisi první část rukopisu, v prosinci téhož roku počalo se s tiskem a v červnu 1903 odevzdán byl tento první díl veřejnosti.

K vydání druhého dílu, jenž obsahovati bude dobu Innocence VI., vyhlédnut byl hist. komisi dr. Viktor Prochaska, který v letě 1898 v úkol ten skutečně se uvázal, ale po některé době pro nedostatek času se ho vzdal. Dříve než bylo rozhodnuto o vydání listin následujících dvou papežů, Urbana V. a Řehoře XI. (1362—1378), jež vyplní díl třetí a čtvrtý, stalo se usnesení o díle pátém, zahrnujícím v sobě dobu papežů Urbana VI. a Bonifáce IX.

(1378—1404).¹ V červnu 1900 rozhodla komise, aby vydání opisů z register těchto dvou papežů svěřeno bylo dru. Kamilu Kroftovi, který v uplynulém období jako zemský stipendista v Římě jejich revisi a úpravou byl zaměstnán. V říjnu 1901 předložil Krofta první část rukopisu komisi a v dubnu 1902 počalo se s tiskem. Vzhledem k přílišnému rozsahu tohoto dílu usnesla se později komise, aby byl vydán ve dvou částech. První část vyšla v květnu 1903, měsíc před vydáním dílu prvního, druhá část s rejstříkem k celému dílu vyšla v září 1905.

Jest tedy nyní tiskem přístupen všecken pro české dějiny důležitý materiál z register papežů Klementa VI. (1342—1352),² Urbana VI. (1378—1389) a Bonifáce IX. (1389—1404). K tomu přidruží se v nedlouhé době díl druhý, obsahující pontifikát Innocence VI. (1352—1362), jehož vydání po Procháskovi převzal dr. Jan B. Novák a který je z veliké části vytištěn. Listiny Urbana V. (1362—1370) vydá hned potom dr. Vojtěch Nováček v díle třetím, pro nějž materiál již úplně je sebrán. Také materiál pro díl čtvrtý, pontifikát Řehoře XI. (1370—1378) sebrán je dosti úplně, bude však ještě potřebováti doplnění a revise v archivu Vatikánském. Krom toho vyčerpána jsou úplně registra papežů Innocence VII., Řehoře XII., Alexandra V. a Jana XXIII. (1404 až 1415).³ Materiál odtud čerpaný vydán bude nejspíše v jediném svazku jako díl šestý.⁴ Bude však třeba vrátiti se ještě k době před Klementem VI. Protože od vydání excerpt z register Jana XXII. a Benedikta XII. institutem rakouským, jak se zdá, zcela bylo upuštěno a tím, co dosud porůznu odtud bylo uveřejněno, materiál důležitý pro české dějiny nikterak není vyčerpán, bude potřebí vydati zvláštní svazek Monument, jenž by zahrnoval dobu od r. 1316 (ev. 1310, kde skončí se Codex dipl. Bohemiae) do roku 1342. Protože materiál obsažený v registrech papežských před r. 1310 bude pojat úplně do českého diplomatáře, stane se tak

¹ Dva pontifikáty shrnuty v jeden díl proto, že z register Urbana VI. zachovaly se jen nepatrné zlomky.

² Pro tento díl našly by se některé doplňky v registrech kamerálních, k nimž tu nebylo přihlíženo, protože původně pomyslelo se vydati materiál z těchto register o sobě. V dílech následujících užito však důsledně i těchto register.

³ Připomínám zde, že některé kusy českých věcí se týkající z register pap. Alexandra V. a Jana XXIII. otiskl L o s e r t h, Beiträge zur Gesch. der husit. Bewegung V.: Gleichzeitige Berichte und Actenstücke zur Ausbreitung des Wikklißmus in Böhmen u. Mähren 1410—1419 (Wien 1895).

⁴ K dílu tomu snad mohly by se připojiti kusy české z register proti-papežů z doby velikého schismatu, jejichž některá část byla již českou expedicí probrána s výsledkem sice, pokud jde o počet nalezených kusů, jen nepatrným, ale přece nikoli bezcenným.

obecně přístupným všechen pro české dějiny důležitý materiál register papežských v době předhusitské.

S propuknutím bouří husitských ubývá českého materiálu v registrech papežských, protože styky s kurií se uvolňují. Práce bude tu obtížnější, protože svazky register se množí, ale v nich najde se jen málo kusů, jež se týkají českých věcí. Snad asi 3—5 svazků pojme všecken materiál od r. 1415 do konce XV. nebo do poč. XVI. stol., kdy registra papežská jako pramen historický pozbývají svého významu, ustupující pramenům jiného druhu, zejména nunciaturám. I tu již leccos českou expedicí vykonáno. Skoro úplně probrána jsou Vatikánská registra papežů Martina V., Eugena IV. a Mikuláše V. (1417—1455), z valné části také kamerální registra obou prvních papežů, a to i ta, jež chovají se v státním archivě římském,¹ a konečně registra supplik Martina V. Četná a důležitá serie register Lateránských z doby po Janovi XXIII. vůbec ještě nebyla prohlížena a přes r. 1455 ani v ostatních seriích register badání české expedice ve Vatikáně se ještě nedostalo. Veškerá registra Pia II. (1458—1464) byla však probrána stejným způsobem, jako to činí česká expedice, členem Istituto Austriaco Ad. Krejčíkem a opisy bohemik od něho vyhledaných, pořízené s podporou české země, staly se majetkem zemského archivu království českého.

Až v publikaci Monumenta Bohemiae Vaticana vydán bude všecken českých dějin se týkající materiál papežských register, dostane se tím české vědě historické důležité a bohaté sbírky pramenů pro české dějiny XIV. a z části i XV. stol. Kdo očekával, že v archivu Vatikánském naleznou se tajné nějaké prameny, jimiž by rázem byly osvětleny různé záhady dějin politických, komu vůbec jde především o dějiny politické, publikací tou sotva bude uspokojen.² V tom směru, lze říci, archiv Vatikánský nesplnil nadějí vzbuzených u nás i jinde jeho otevřením a tak se vysvětluje, že časem ozývají se tu i tam hlasy vyjadřující jisté zklamání a dost odmítavě soudící o ceně a významu všeho badání Vatikánského. Upadá se tak z extremu v extrem a zapomíná se, že výsledky badání Vatikánského nesmějí býti posuzovány podle

¹ Z kamerálních register papežských chovaných v státním archivě probrán i značný počet svazků z doby pozdější, tak zejm. důležitá Depositeria generale della crociata z l. 1465—1471 a pak různé svazky z l. 1492—1534.

² Srov. na př. posudek Steinherzův o prvním díle Monument v Mitth. des Ver. für Gesch. d. Deutschen in Böhm. XLII. str. 72, kde se praví: »Es unterliegt keinem Zweifel, dass die zweite Gruppe, die politische Korrespondenz höher eingeschätzt wird als die erste (t. j. propůjčování milostí a beneficí) . . . Allein wer glaubt aus unserer Publikation über solché Ereignisse (t. politické) neue Aufschlüsse zu erhalten, wird den gewichtigen Band mit einem Gefühle der Enttäuschung aus der Hand legen.«

přehnaných nadějí, s kterými se k němu přistupovalo, nýbrž podle skutečného stavu věcí. Dlužno smířiti se s tím, že archiv Vatikánský, pokud jde o středověk, je především úřední registraturou kurie, jež mnohem více než o politických stycích papežů s jinými mocnostmi světa poučuje nás o úředním zasahování kurie v církevní správě jednotlivých zemí křesťanstva.¹ Historikům papežství i historikům jednotlivých zemí naskytuje se obtížná, ale vděčná úloha stopovati na základě těchto úředních akt, jak ono zasahování kurie v církevní správě jednotlivých území v různých dobách se projevovalo, jak měnilo se a rostlo, jak potýkalo se s pravidelnou církevní správou těchto území (s pravomocí biskupů atd.) i s mocí světskou, jak zasahováním kurie utvářely se církevní poměry těchto zemí. Že zvláště pro české dějiny je to věc nadmíru důležitá, uzná každý, kdo ví, že bez důkladné znalosti církevního ústrojí našich zemí v době předhusitské nelze správně pochopiti hnutí husitské, v němž vedle ideové stránky náboženské tato praktická stránka církevní je zajisté momentem nejdůležitějším. Obracelo-li se hnutí husitské s takovým důrazem proti celé tehdejší správě a finanční soustavě církevní, jest kritickému historikovi husitství zajisté nezbytno věděti, jaká tato soustava ve skutečnosti byla, jak se projevovала v našich zemích, jaké byly zlořády, jež se jí vytýkaly, a jak třeba je historicky vysvětliti. Pohlížíme-li s tohoto hlediska na materiál čerpaný z papežských register, najdeme i v rozptýlených a často zdánlivě nepatrných, ano bezvýznamných zprávách hlubší souvislost, která ujde ovšem tomu, kdo v nich nevidí než materiál pro církevní topografii našich zemí. Cena tohoto materiálu pro topografii a rodopis je arci nejpatrnější i tomu, kdo pro složitější otázky historické nemá porozumění.

Badání Vatikánské podnikané nákladem království českého neomezovalo se jen na Čechy vlastní, nýbrž přihlíželo ke všem zemím tehdejší koruny české. Ač ozvaly se proti tomu námitky,²

¹ Podobně vyslovil se P. Kehr ve svém posudku publikace *Repertorium Germanicum* v *Hist. Zeitschrift* Bd. 86, 1901 str. 132, kde čteme mimo jiné: »Als das Vatikanische Archiv geöffnet wurde und aus aller Herren Ländern die Gelehrten herzuströmten, war alle Welt auf die grossartigsten Ergebnisse gefasst. Das Geheimnis, das das Vatikanische Archiv so lange umgeben hatte, hatte die Erwartungen auf das Höchste gespannt, aber vielfach auch in eine falsche Richtung gewiesen. Der polemische Historiker hoffte auf »geheime« Materialien, der politische Historiker auf diplomatische Korrespondenzen. Sie fehlen zwar nicht; aber in der Hauptsache stellte sich das Vatikanische Archiv dar als die Registratur der gewaltigsten Centralbehörde in ihren verschiedensten Verzweigungen. Und sehr bald erkannte man, dass der Hauptwert dieses Archivs in der langen Serie der Register besteht.«

² Steinherz na uv. m. str. 74 praví: »Es bleibt dahingestellt, ob die Ausdehnung des Werkes auf Mähren, Schlesien und die Lausitz den Intentionen, die seinerzeit den Landtag von Böhmen zur Bewilligung der Gelder

nelze přece pochybovati, že z důvodů vědeckých i praktických bylo to naprosto správné. Vědecky zajisté plně je odůvodněno, že sbírají a vydávají se pohromadě historické prameny zemí, které v oné době byly jediným státním celkem, a je to v plně shodě jak s tradicemi české vědy historické tak se způsobem v jiných zemích a u jiných národův obvyklým. Těsná souvislost nejen politických, nýbrž i vnitřních dějin zemí, které kdysi patřily ke koruně české, právě z materiálu v Monumentech uveřejněného zřejmě vyniká. Kusy, které by se týkaly buď pouze Čech nebo jen Moravy nebo jen Slezska, jsou poměrně řídké, za to mnoho jich jest, které af již přímo či nepřímo dotýkají se zároveň všech těchto zemí, tak že by bylo třeba otiskovati je mezi prameny dějin českých, moravských i slezských, což by zajisté nebylo praktičtější, než když uveřejní se ve sbírce jediné, pořizované péčí a nákladem hlavní země korunní.

Krom papežských register bylo jednotlivými členy české expedice pracováno porůznu také v jiných odděleních archivu Vatikánského. Tak zvláště byly prohlíženy některé části nunciatur XVI. a XVII. stol., pokud v nich bylo lze očekávati kořist pro české dějiny, dělo se to však bez určitého plánu. Teprve v posledních třech letech probírají se soustavně nunciatury z doby po r. 1604, aby se jich užilo pro další díly publikace Sněmů českých vydávané zemským archivem. Byl tu získán materiál velmi bohatý, cenný a zajímavý. Ze zpráv nunciů nejen jasně poznává se veliký vliv kurie na tehdejší náboženské i politické poměry české, ale i všechnen ruch tehdejšího veřejného života v Praze a zvláště při dvoře císařském velmi živě se v nich obráží.¹

Skoro všichni badatelé čeští pracovali také v knihovně Vatikánské, jednak sbírajíce tu doplňky k materiálu čerpanému z register archivu Vatikánského, jednak badajíce po rukopisech pro české dějiny důležitých. Byly tu na př. opsány *Kronika Zbraslavská*, *Houskův překlad české kroniky Éneáše Sylvia*, *Locustarium Jana bosáka Vodňanského*, proces proti Jeronymovi

für diese Forschungen bestimmten, entspricht. Wie dem immer sei, in Mähren, besonders jedoch in Preuss.-Schlesien und der Lausitz wird gewiss niemand etwas dagegen einwenden, dass Urkundensammlungen für diese Länder auf Kosten von Böhmen veranstaltet werden. Was den vorliegenden (t. j. první) Band betrifft, so ist die Erweiterung des Programms auf Mähren und Schlesien ein dringendes wissenschaftliches Bedürfnis schwerlich gewesen.« Velikou část moravského a slezského materiálu otiskl prý již Dudík a Theiner. K tomu budiž podotknuto, že co u Dudíka a Theinera je otiskáno, je kusé a namnoze nesprávné.

¹ Více o nunciaturách a jich významu pro české dějiny viz v článku Novákové. Podrobnější udání o počtu opisů získaných v archivu Vatikánském pro zemský archiv najdou se výše v úřední zprávě o činnosti tohoto archivu

Pražskému, diarium Zdeňka z Valdštejna z let 1597—1603 a jiné. Podobným způsobem bylo pracováno i v jiných archivech a knihovnách římských. Daleko největší význam má badání v archivu kongregace de propaganda fide, o němž podrobně poučuje článek Kollmannův. O pracích v státním archivu stala se již zmínka. Krom toho pracováno bylo ještě v knihovnách Alessandrina, Angelica, Barberini, Chigiana, Casanatense, Corsiniana, Vittorio Emanuele a Vallicelliana. V bibliothéce Chigi opsán byl na př. důležitý rukopis české kroniky Eneáše Sylvia.

Z archivův a knihoven mimořímských navštíveny byly archiv Gonzagů v Mantově, státní archiv, bibliothéka Laurenziana a národní knihovna ve Florencii, státní archiv v Neapoli, bibliothéka Roncioniana v Prato, král. archiv v Bologně.

Viditelným výsledkem prací české expedice v Římě a v Itálii jsou vedle úřední publikace Monumenta Bohemiae Vaticana a opisův uložených v zemském archivu také soukromé práce jednotlivých badatelů, k nimž užito bylo materiálu v Itálii sebraného, nebo k nimž pobyt v Římě byl podnětem. Někteří z nich pokusili se podat informativní vyličení poměrů v římských archivech i způsobu badání v nich, jakož i přehled prací dotud vykonaných. Takovým způsobem pojednali o archivu a knihovně Vatikánské v článcích nadepsaných »Z Vatikánu« nejprve L. Klicman (v Česk. čas. hist. 1895) a později K. Krofta (tamtéž 1900), kdežto o archivu propagandy již dříve pojednal H. Kollmann v článku »O archivu sv. kongregace de propaganda fide« (v Čas. česk. mus. 1892). Z prací založených na materiálu Vatikánském valná většina pochází od badatelů, kteří sami ve Vatikáně pracovali. Opisů z register papežských vydatně užil hned první český badatel ve Vatikáně F. Tadra pro své knihy »Kanceláře a písaři v zemích českých«, (Rozpravy české akademie I. 2, Praha 1892) a »Kulturní styky Čech s cizinou v době předhusitské« (Spisův počtěných jubilejní cenou král. české spol. nauk čís. VIII, Praha 1897). Jeho soudruhu F. Marešovi byl patrně pobyt v Římě podnětem k napsání článku »Český hospic v Římě« (Čas. česk. mus. 1890). Výhradně nebo z velké části na materiálu Vatikánském založeny jsou články V. Nováčka: »Císaře Karla IV. pobyt při dvoře papežském v Avinioně r. 1365,« »Dětich z Portic, přední rádce Karla IV,« »Rodiště mistra Vojtěcha Rankova« (vše v Čas. česk. mus. 1890), »Copialbuch des apost. Nuntius Bertrand de Macello 1366—1368« (Věstník král. české spol. nauk 1895), »Paralipomena de vitis episcoporum Olomucensium« (Věstník král. české spol. nauk 1903), »Vybití kláštera Opatovického roku 1415« (Český časopis historický 1904) a »O interdikt v Praze r. 1411« (tamtéž). Z materiálu sebraného v archivu Gonzagů v Mantově ukázky podal

R. Knott v článcích: »Ein mantuanischer Gesandtschaftsbericht aus Prag vom J. 1383« (Mitth. des Ver. für Gesch. der Deut. in Böhmen XXXVII.), »Ein Bericht über Prag und seine Bewohner aus dem J. 1531 (ibid. XXXVIII.), »Ein Beitrag zur Geschichte der Beziehungen der Luxemburger in Böhmen zu den Gonzaga in Mantua (ib. XXXIX). Podle zpráv toskánského vyslance Mik. Sachetti ze státního archivu ve Florencii podal H. Kollmann »Některé příspěvky ke smlouvě göllersdorfské uzavřené v příčině druhého generalátu Valdštýnova« (Česk. čas. hist. 1895).¹ K jiné své práci »O kollektorech komory papežské v Čechách a censu vyšehradském do poč. XV. stol.« (Věstník král. české spol. nauk 1897) užil Kollmann hlavně listin z archivu Vatikánského a podal tu mnoho oprav a dodatků k Tadrově knize o kancelářích a písařích v zemích českých. Některé omyly této Tadrový knihy na základě podrobnější znalosti Vatikánského materiálu opravil L. Klicman v drobných článcích »Mikuláš Efficax a Mikuláš z Čech« (Česk. čas. hist. 1897), »Mikuláš z Brna a Mikuláš Luckův« (tamtéž 1899), »Mikuláš z Horažďovic a Mikuláš Hostislavův« (tamtéž), »Ladislav z Vilémova a Radslav Oldřichův« (tamtéž). Krom toho vydal Klicman samostatně z rukopisu Vatikánské knihovny Ottob. 348 spis »Processus iudiciarius contra Jeronymum de Praga a. 1410« (Hist. archiv České akad. čís. 12, r. 1898), jehož doplňkem je článek »Der Wiener Process gegen Hieronymus von Prag 1410—1412« (v Mitth. des Inst. für öst. Gesch. XXI, 1900). Z rukopisu archivu Vatikánského vydal V. Novotný zprávu o visitaci Johannitů v Čechách r. 1373 »Inquisitio domorum hospitalis s. Johannis Jerosolimitani per Pragensem archidioecesis facta a. 1373« (Hist. archiv Česk. akad. čís. 19, r. 1901). Tři bully z register Jana XXIII. zajímavé pro počátek husitského hnutí otiskl K. Krofta v článku »Zur Geschichte der hussitischen Bewegung« (Mitth. des Inst. für öst. Gesch. 1902). Na materiálu Vatikánském založeny jsou také drobné články Kroftovy »Kněz Jakub, stoupenec Matěje z Janova« (Česk. čas. hist. 1900), »K papežské aprobaci volby Václava IV.« (tamtéž 1901) a »Nové zprávy o někdejším kostele Božího Těla v Praze« (Method 1902), a větší jeho práce »Kurie a církevní správa zemí českých v době předhusitské« je pokusem podati hlavně na základě materiálu z register papežských českou expedici sebraného celkový obraz vlivu kurie na církevní správu našich zemí v předhusitské době (v první části této práce vyšlé v Česk. čas. hist. 1904 materiálu Vatikánského jen málo bylo užito, část druhá vycházející tamtéž je však založena hlavně na něm). Konečně I. Zahradník podal ukázky svého badání v státním archivu

¹ Srov. W. Michael, Wallensteins Vertrag mit dem Kaiser im J. 1632 (Hist. Zeitschrift Bd. 88).

Bolognském i v archivu Vatikánském v článku »Záznamy o českých scholárech v Itálii« (Věstník česk. akad. 1904) a samostatně vydal »Slovník latinsko-německo-český pro Ladislava Pohrobka sestavený«, jež byl objevil v knihovně Vatikánské (vyšlo v Archivu pro lexikografii a dialektologii, vydávaném českou Akademií jako č. V., Praha 1904).

I z historiků, kteří sami ve Vatikáně nebadali, užívali někteří římského materiálu českou expedicí sebraného. V. V. Tomek užil ho pro některé partie svého Dějepisu města Prahy, zejména pro jednání o povolení kalicha za Ferdinanda I. a Maximiliana II. J. Čelakovský otiskl některé bully z register Vatikánského archivu ve svém díle Codex iuris municipalis Bohemiae II. Jos. Kalousek hlavně na základě papežských bull nalezených v registrech archivu Vatikánského vypsál »Zášti ve východních Čechách (1402 – 1414) a přepadení kláštera Opatovického (1415)« (Čas. česk. mus. 1903) a také ke své práci »Římské zprávy o Čechách z r. 1775« (Věstník král. č. spol. nauk 1903) užil, jak titul udává, materiálu římského, t. j. materiálu nalezeného V. Nováčkem v archivu Vatikánském.

Přehlédneme-li tyto výsledky dosavadního českého badání ve Vatikáně, správněji posoudíme jeho význam a cenu pro české dějepisce, než kdybychom přihlíželi pouze k úředním publikacím dosud vyšlým, jejichž počet mohl by se snad zdáti příliš nepatrný vzhledem k velikému nákladu podstoupenému zemí. I tato úřední publikační činnost bude moci nyní, kdy počáteční obtíže jsou překonány, postupovati rychleji nežli doposud, tak že již tím poněkud se vyrovná nepoměr mezi velikým nákladem na výzkum Vatikánský a přímými jeho výsledky. Ale ani těmito publikacemi úředními ani vypočtenými pracemi jednotlivých badatelů, jež jsou rovněž ovocem badání Vatikánského co do počtu i celkové jakosti jistě ne bezcenným, není vyčerpán všechn význam českého badání ve Vatikáně. Zbývá vždy ještě velmi důležitý moment, jež nelze vystihnouti ani číselně ani jiným určitým způsobem: bohatství dojmů vědeckých, uměleckých i jiných, jež pobyt a práce v Římě poskytly celé řadě pracovníků v oboru českých dějin, přispívající k rozšíření jich obzoru vědeckého i obecně lidského, dále též cenné i milé osobní styky s historickými badateli různých národů jiných a vůbec vše to, co poskytnouti může historikovi delší pobyt v tak důležitém ohnisku vědecké práce historické velikého slohu, jako je Řím. Česká věda historická za to vše zavázána je sněmu království českého k upřímným díkům.

O badání českém v archivě kongregace de Propaganda fide.

Napsal *Hynek Kollmann.*

I.

V archivě Propagandy badatelé, vysláni výborem zemským království Českého do Říma, začali pracovati vlastně per nefas; ne proto, že by neměli zaměstnávat se jinde, leč v archivě vatikánském — vřdyt naopak očekávalo se od nich, že užijí volného času také v jiných archivech a knihovnách římských k dobrou dějezpytu českého — nýbrž že doba pracovní v Propagandě kolli-dovala s hodinami, v nichž přístupny byly archiv a knihovna vatikánská. Také v pořadu časovém badání v Propagandě daleko odbočilo od programu práce římské daného historickou kommissí zemskou, po kterémž počavše od nastoupení papeže Jana XXII. (1316), badatelé čeští měli pokračovati postupem chronologickým tenkrát až do ukončení válek husitských.

Doufalo se, že poklady archivu vatikánského právě dobu hnutí husitského ozáří jasným světlem, skutečnost však byla jiná: prameny jeho v těch místech vysýchaly měrou takovou, jakou ubývalo styků českých se stolicí římskou.

Probravši po tehdejšímu stavu archivu vatikánského téměř úplně dobu vlády Jana XXII. a nástupců jeho v Avignoně, Římě a Pise, expedice česká, když meškala v Římě čtvrtý rok (1890—91), dotkla se období válek husitských, pontifikátu Martina V., a právě toho léta chopila se díla v archivě Propagandy. Od let dvacátých věku XV. skočila k letům dvacátým století XVII., od počátku onoho převratu, kterým národ český hleděl setřásti se šíje své jho římské a sesíliti národní uvědomění své, přenesla se ke dnům, v nichž brzy po porážce bělohorské dvůr císařský i papežský usilovaly přinavrátili Čechy k jednotě s církví, a přístup do země dokořán otvíral se cizotě.

Propaganda (sacra congregatio de propaganda fide) založena byla od papeže Řehoře XV. (1621—1623) 14. ledna 1622, tedy ne

plných 15 měsíců po bitvě bělohorské, jakožto kongregace původně 13 kardinálů s kardinálem praefektem v čele, s tajemníkem a několika praeláty, aby byla srdcem obrany i výboje katolické církve po všem okrsku zemském. Měla spojit a řídit všechny činitele, kteří až potud působili k šíření víry katolické. Proto podřízeny jí byly všechny missie kteréhokoli řádu řeholního, všechny semináře papežské, které Řehoř XIII. (1572—1585) byl zřídil v Římě i mimo něj, též ony, jež vznikly později, a ze kterých nejdůležitějším byl ústav, založený r. 1627 při Propagandě samé od pap. Urbana VIII. («collegium Urbanum»); také biskupové zemí, kde bylo bojovat s jinověrci, tedy též země koruny České, na něž Vilém Slavata a Jaroslav Bořita z Martinic obrátili již r. 1622 pozornost Propagandy, přímo podléhali jí, takže ona prostředkovala styky jejich s ostatními kongregacemi římskými i se stolicí papežskou; i nunciové apoštolští vybidnuti byli, aby podporovali snahy Propagandy všemi silami a spravovali se instrukcemi jejími.

Z agendy Propagandy vyrostl archiv její. Zprávy došlé od nunciů, biskupův a misijnářův i ty, které kongregace vyžádala si o nich samých, jejich žádosti, stížnosti, žaloby, podobně jako výkazy správců jednotlivých seminářů papežských (na př. v Praze a v Olomouci), zprávy o visitaci jejich, příspisy agentů vlastních, listy osob soukromých, obcí, ministrů, knížat, panovníků, poslouchivše podle důležitosti obsahu za podklad jednání buď v plném shromáždění kardinálů («congregazione»), buď jen ve schůzi («congresso») kardinála praefekta s tajemníkem Propagandy, byly ukládány do dvou oddílů, z nichž první sluje »Lettere originali riferite nelle congregazioni generali« čili kratěji »Lettere originali riferite«, druhý pak »Scritture riferite nei congressi«, kratěji »Scritture non riferite.« V oddílech těch nejsou uschovány listy volné ve stavu, jak došly do Propagandy, nýbrž svázané do knih dosti objemných. Hledisko, podle kterého dopisy prvního oddílu spojovány byly ve svazky, v prvních asi 50 letech rozličně se měnilo; teprve r. 1669 ustálil se způsob zachovávaný podnes, jehož základem je časový postup kongregací jenerálních a pořad, jakým v příslušné kongregaci jednání její postupovalo od předlohy ku předloze.

V oddělení druhém (Scritture non riferite) zavedena jsou od prvopočátku jistá pořadí, kteráž udržela se podnes (na

¹ Svazky již hotové a foliované bývaly zas a zase rozebrány a obsah jejich jiným pořadem do jiných svazků spojován, které byly znova číslovány. Tím se dá vysvětliti, že folia některých svazků mají třeba trojí, čtverou foliaci, z nichž jen jedna platí, ostatní čísla jsou přetřena.

př. Visite e collegi, Missioni, Stato temporale, Stamperia, Germania e missioni settentrionali); a každé pořadí má vlastní číslování svazků, kdežto první oddíl má číslování jednotné.

Z protokolův o všeobecných schůzích kardinálů Propagandy (congregazioni generali), jež tajemník zaznamenával hned při zasedání a potom dával opsati na čisto do knih určených k tomu, vznikla nová serie archivu řečená »Acta Sacrae Congregationis«, v níž postup chronologický jen zřídka porušen bývá některým protokolem kongregace zvláštní (congregazione particolare), zpravidla však i protokoly takovýchto kongregací, pokud nepatří do samostatného oddílu řečeného »Congregazioni particolari«, zůstávají na místě, které jim přísluší po posloupnosti časové.

Kongregace zvláštní volívala ze sebe Propaganda, když šlo o to, aby některá věc vážná byla prozkoumána bedlivěji; ustanovovala k tomu ze svého středu dva, tři kardinály; poradám jejich býval přítomen tajemník Propagandy, který podobně jako při schůzi všeobecné pořizoval protokoly a v prvních dobách trvání Propagandy dával je vpisovati do oddělení zv. »Acta S. Congregationis«, jakož zmíněno. Podle povahy předmětu, o kterém bylo jednati, kongregace zvláštní potrvaly někdy delší, někdy kratší dobu, některé zůstaly vůbec pro vždy. Nejstarší ze stálých kongregací zvláštních jest »congregatio particularis pro statu temporalis sacrae congregationis de propaganda fide« založená 4. dne května 1638, která měla úkolem správu jmění Propagandy. Jí byl poručen také dohled a vrchní řízení daně řečené solné (cassa salis), t. j. čtvrtiny výnosu monopolu solního v Čechách, postoupené od císaře Ferdinanda II. papeži Urbanovi VIII. k dobru duchovenstva českého v náhradu za církevní statky odcizené jemu od časů válek husitských. Tato kongregace zvláštní, jakož i některé jiné stářejší kongregace, měly takřka své vlastní archivy, jež tvoří v archivu Propagandy oddělení řečené Congregazioni particolari. V jeho svazcích předlohy došlé i protokol příslušné kongregace zvláštní jsou pohromadě. Bohemika v oddíle tomto dílem jsou roztroušena po různých svazcích, dílem tvoří malé pořadí o sobě.

Kongregací všeobecných v prvních dobách také papežové účastnili se po ustanovení zakladatele jejího, pojatém do konstituce Propagandy, vedle něhož měsíčně dvě schůze všeobecné měly býti konány, z nichž jedna před papežem (coram Sanctissimo). Třetí nástupce Řehořův Alexandr VII. (1655—1667) místo kongregací konaných před papežem zavedl slyšení papežská (audientiae Sanctissimi, udienze di Nostro Signore), v nichž tajemník Propagandy jednou týdně přednášel o věcech, které buď potřebovaly moci papežské, buď byly zůstaveny jeho rozhodnutí od

kongregace. Ze záznamů činěných o slyšeních těch vzniklo — počínaje rokem 1666 — další oddělení archivu Propagandy »Udienze di Nostro Signore«.

Poslední hlavní serií archivu toho jsou svazky obsahující opisy listův a odpovědí vyšlých z Propagandy (Lettere della sacra congregazione).

Ostatní části archivu jsou nezbytná »Miscellanea« a »Varia«, jež obsahují ponejvíce duplikáty i triplikáty věcí uložených v jiných oddílech, pak tajný archiv a rovněž nepřístupné »Biglietti del Santo Offizio« (svazky obsahující došlá rozhodnutí kongregace inquisiční) a »Brevi« (svazky brev počna od Pia IV.).

Velikost archivu lze ukázati několika čísly. »Lettere originali riferite«, v nichž číslování svazků jest jednotné, mají od r. 1622 do r. 1669 (exclusive) 417 svazků; svazek z r. 1700 má číslo 535, z r. 1800 číslo 900. Mnohem větší jest oddíl »Scritture non riferite«. Serie protokolů všeobecných kongregací (Acta S. C.) má do r. 1800 svazků 162, oddělení »Congregazioni particolari«, nepočítaje svazků týkajících se stále kongregace pro Čínu a Vých. Indií, 161 svazků. »Udienze di Nostro Signore« do r. 1880 mají 37 svazků, »Lettere della S. Congr.« do téže doby 278 svazků. — Když Napoleon I. dal r. 1810 odvézti archiv ten do Paříže, měl už 3963 svazky.

Správa archivu Propagandy svěřena v první době přímo jenerálnímu tajemníkovi kongregace, jehož úřadovna byla kolébkou archivu. Když povyrosl, přikázána mu jistá místnost v cancellarii papežské (srov. Acta S. C. 1626—27 fol. 74 b při kongregaci 59. ze 30. dne června 1626). Tam nepobyl dlouho. Již r. 1627 papež Urban VIII. povolil kongregaci, aby zřídila si pro něj novou místnost ve Vatikáně pod knihovnou, kde dotud stávaly vozy (Memoriali 1627. N. 387 fol. 70.) Odtud teprve po smrti prvního tajemníka Msgra Františka Ingoli († 1649) archiv přenesen byl do vlastní budovy Propagandy na španělském náměstí (Piazza di Spagna), kde kongregace konány byly již od r. 1633. I tam měnil své místo. Nejdéle byl nad síní zasedací, odkud za vlády Napoleona I. odvezen byl do Paříže (1810) a kamž navrátil se zase — téměř beze ztráty¹ — po pádu uchvatitele. R. 1883 byl odtud přenesen do velikého sálu v I. patře, upraveného velmi vhodně,

¹ Ze 3963 svazkův archivu Propagandy, jež Francouzové odvezli, pohřešeno jich po návratu 40, z nichž jenom 18 dotýkalo se agendy kongregace; se svazky těmi zpravodaj laskavým upozorněním někdejšího druha svého v badání římském, p. V. Kratochvíla, koncipisty při státním a dvorním archivu vídeňském, shledal se r. 1904 v archivu tomto.

kteřý však dnes sotva že mu postačuje. Poblíže tohoto sálu jsou dvě místnosti pro úředníky archivu.

Archiv svůj Propaganda vždycky považovala za přísně důvěrný. Církevní kletbou hroženo cizinci, který by vkročil do něho.

Velmi záhy naskytla se kongregaci otázka, zda má učiniti archiv přístupným badání historickému. Byl to Don Karel Carafa, biskup averský, od r. 1621 do října 1628 nuncius papežský při dvoře císaře Ferdinanda II., který po návratu z Vídně, chtěje vydati dílo »Commentarii de Germania sacra restaurata«, první předložil Propagandě prosbu, aby směl užiti pramenův uložených v archivu jejím; šlo mu hlavně o zprávy nuncia v Kolíně n. R., jimiž přál si zdokonaliti práci svou. Propaganda ve schůzi konané 6. dne března 1629 rozhodla, že k žádosti jeho nemá býti přivoleno všeobecně, nýbrž že bude rozhodnuto o jednotlivých listinách, jichž by si přál, zda mají mu býti učiněny přístupnými čili nic (Memoriali del 1629. N. 389 fol. 62). Měl tedy Carafa udati výslovně, kterých listův a zpráv nuncia kolínského¹ i švýcarského chtěl by použiti, a Propaganda byla by uvažovala o každé zprávě zvlášť; ale jak mohl určití, čeho by potřeboval, nemaje přístupu do archivu? Odpověď kongregace byla tedy přes opatrnou formu přece naprosto zamítavá. Nejinak vedlo se jiným žadatelům. Poněkud šťastnější byl r. 1673 řád Dominikánů, když chystal se vydati dějepis svůj; jenerálovi jeho bylo povoleno vydati opisy několika listin z archivu toho, ale tak, že prve měly býti předloženy kardinálovi Bonovi, aby prohlédna je, uvážil, zda by nebylo v nich něco, co uveřejniti nebylo by vhodné (Registro di lettere della S. C. 1673. N. 61 fol. 32 b). Také v tomto případě je patrné, že bylo jenerálovi řádu zmíněného udati, kterých listin opisy chtěl by míti. Toto stanovisko, na kterém propaganda setrvala až do poslední čtvrti věku XIX., činilo ne-li nemožným, zajisté velmi nesnadným badání historické v archivu jejím, a to tím více, že nevydávány ani o něm, ani z něho publikace úřední.

V archivu samém sice se docela nezahálelo. Již r. 1633 podána v kongregaci, konané 13. dne června, zpráva o 5 listech sepsaných od prvního tajemníka Propagandy Monsra Františka

¹ V Kolíně n. R. v době, kdy Mnsgr Karel Carafa byl nunciem vídeňským, úřad nuncia papežského zastával do července 1624 Mnsgr Petr František Montorio, biskup nicasterský, od srpna pak 1624 příbuzný Carafův, Mnsgr Petr Alois Carafa, biskup tricarický, který 6. března 1645 stal se kardinálem a zemřel r. 1655. Co sběhlo se v době jeho nunciatury, vydal jesuita Pietra Santa — snad na základě zpráv a záznamů nunciových — o názvu »Legatio apostolica Petri Aloisii Caraffae« (v Lutticu 1634) a nověji Ginzel, »Legatio apostolica Petri Aloisii Caraffae episcopi Tricaricensis sedente Urbano VIII.« (Würzburg 1840).

Ingoliho a obsahujících dějiny Propagandy od založení až do r. 1631, jež Monsr Agucchia, arcibiskup amasijský, prelát kongregace té, byl poopravit a na slohu poozdobil; usneseno, aby dílko to bylo vytištěno, ale mělo býti rozdáno pouze kardinálům Propagandy (Acta S. C. 1632 et 1633, fol. 245). R. 1675 v kongregaci z 1. dne dubna archivář Propagandy Don Jos. Zambecchini předložil rukopis o dvou svazcích, v němž zanesena byla všechna všeobecná ustanovení a dekreta kongregací vydané od prvopočátku až po ten rok a kromě nich také všecka rozhodnutí, jež učiněna byla v naskytlých pochybnostech od kongregace inquisiční, od kongregace kardinálů vykladačů koncilu tridentského a Propagandy samé. Dílo Zambecchinovo nebylo dáno do tisku, nýbrž uloženo bylo v archivě,¹ a píle archivářova měla býti odměněna peněžítě (Registro delle lettere della S. C. 1675. N. 64 fol. 50. b).

Nedlouho potom tajemník Propagandy Monsr Urban Cerri sestavil z pramenův archivu jejího obsáhlou zprávu o kongregaci té a misích jejích »Relazione dello stato della Congr. e delle missioni di propaganda fide« a předložil ji r. 1677 papeži Innocenci XI. Důkazem, jak veliký zájem způsobila práce ta, jest, že rychle rozšířila se opisy po Římě, Itálii a mimo hranice její.² Archiv Propagandy měl několik opisů její (dosud má 2), a ještě roku 1692 kongregace horlivě reklamovala jeden z nich od kardinála d' Estrée, kterému byla jej zapůjčila před několika měsíci (Lett. della S. C. 1692 N. 81, fol. 180. b).

V polovici století XVIII. ožila jistým způsobem myšlenka Zambecchinova v bullariu papeže Benedikta XIV. (1745), z jehož čtyř svazků jeden díl obsahuje 70 bull a breví papežských, dekretů Propagandy potvrzených od papeže, dekretů jiných kon-

¹ Rukopis městské knihovny hamburské, kterého Dr. O. Mejer užil, sepisuje dílo »Die Propaganda, ihre Provinzen und ihr Recht« (Göttingen I. sv. 1852, II. sv. 1853), jest patrně opis dvousvazkové práce Zambecchinovy. Po Mejerově popisu rukopis hamburský pochází, jak mu se zdá, ze XVII. stol., psán je na papíru, má 659 stran (in 4°) textu a 61 stran indexu pořizovacího zcela přesně podle předlohy, jakož i text sám opisován byl z ní tak, aby každá strana jeho kryla se s příslušnou stranou její. Sbírká rozhodnutí a ustanovení obsažených v rukopise hamburském začíná rokem 1622, končí rokem 1674; nejbohatší je při letech 1627—1637 a 1661—1674 (zvláště pak při l. 1668 a 1669). Sr. Mejer l. c. I. 103—106.

² Opis, který se dostal ze Sv. Havla do Curichu, přepsán byl pro Rich. Steele do Londýna, který jej vydal r. 1714 v jazyce anglickém a r. 1716 ve francouzském (»État présent de l' Eglise Romaine dans toutes les parties du monde. Écrit pour l' usage de pape Innocent XI. par Mons. Urbano Cerri, secrétaire de la Congregation de Propaganda Fide. Avec une lettre dédicatoire du Chevalier Richard Steele au pape Clement XI. Traduit de l' anglois. Amsterdam 1716.«)

gregací, akt konsistoriálních a j. týkajících se Propagandy. Svazek ten nezačíná rokem 1622, nýbrž dvěma bullami již papeže Klementa VIII. z r. 1595 spadajícími v obor působnosti pozdější Propagandy a končí rokem 1715.

Tento díl bullaria Benediktova (a kromě něho nic jiného) otištěn byl péčí Propagandy samé znova r. 1839 jakožto I. díl úřední sbírky řeč. »Bullarium S. Congregationis de Propaganda fide« (Romae, typis collegii Urbani), která původně byla vypočtena na 2 svazky, poněvadž však druhým dílem dospěla jenom k r. 1740, vydáno jí do r. 1841 celkem 5 svazků (poslední sahá do 12. Aug. 1841).

Brzy potom Propaganda počala vydávati úřední statistiku misí svých. R. 1843 vyšel z její tiskárny spisek o 305 str. o titulu »Notizia statistica delle missioni cattoliche in tutto il mondo. Anno primo«, jež Dr. O. Mejer otiskl (1852) jako přílohu na konci prvního svazku vzpomenuté práce o Propagandě. Již r. následujícího (1844) vydán druhý ročník publikace zmíněné o titulu »Notizie statistiche delle missioni di tutto il mondo dipendenti dalla S. Congne di Propaganda Fide« (Řím 1844, str. 718), který ušel Mejerovi (srov. Mejer l. c. I. str. 109—111). Po r. 1844 nastala u vydávání těchto statistických zpráv přestávka až do r. 1886, kdy vyšly o názvu »Missiones catholicae ritus latini cura S. Congregationis de P. F. descriptae«, jež podržely také ročníky vydané r. 1887 a 1888, kdežto od r. 1889 přijaly titul »Missiones catholicae cura S. Congregationis de P. F. descriptae. Vycházely potom ještě každoročně (1890, 1891), nyní však v přestávkách delších (1898, 1901). Ročník 1905 právě se dotiskuje. Publikaci tu velmi cennou obstarává Mons. Josef Tani.

R. 1888 konsultor Propagandy Mons. Rafael de Martinis jal se vydávati sbírku asi té povahy jako bývalé »Bullarium«. Nadepsána jest: »Ius pontificium de Propaganda Fide Ss. D. N. Leonis XIII. P. M. iussu recognitum. Pars I. complectens bullas, brevia, acta S. Sedis a Congregationis institutione ad praesens iuxta temporis seriem disposita.« V letech 1888—1898 vyšlo jí 7 svazků (o 4472 stranách v IV°) a »Index« (o 68 str.), který jest obsažen také v díle VII.

První svazek druhé části publikace předchází »Ius pontificium de Propaganda fide. Pars II. complectens decreta, instructiones, encyclicas litteras ab eadem Congregatione latae« vyšel r. 1904 (o 784 str.). Také tato část, jako předešlá, začíná založením Propagandy a sahá až po rok 1877. Svazek II. a III. připravuje se k tisku.

Podobné dílo vydané z archivu Propagandy ku praktické potřebě missonářů o titulu: «Collectanea Sacrae Congregationis de Propaganda Fide seu decreta, instructiones, rescripta pro apostolicis missionibus ex tabulario eiusdem S. Congregationis deprompta» vyšlo r. 1893 (XII a 924 str. IV°), a již se chystá druhé vydání jeho, dvousvazkové.

Cizím badatelům archiv Propagandy otevřel se v letech sedmdesátých XIX. věku, obecněji teprve r. 1879 velkomyslností papeže Lva XIII. a tehdejšího kardinála praefekta J. Simeoniho († r. 1892), arci ne tou měrou, jako archiv Vatikánský, neboť bránil tomu nedostatek místností. Vydán také řád archivní pro badatele, který mimo jiné zavazuje je předkládati všechny opisy pořízené z archivu toho archiváři, aby zjistil authenticity jejich a buď propustil, buď zadržel je po vlastním uznání.

Jména prvních historiků, kteří užili archivu Propagandy ku pracím svým, snesena jsou ve článku »O archivu Sv. kongregace de propaganda fide« (v Časopisu musea král. Českého LXVI, 1892) na str. 438—439.¹

Dodati je, že Alf. Bellesheim vydal (také použív pramenů Propagandy) dílo »Geschichte der kathol. Kirche in Irland« 3 sv. (Mohuč 1890—91) a Fr. W. Woker, kterému pomůcky potřebné z archivu Propagandy obstarávala společnost Görresova, také: »Geschichte der katholischen Kirche und Gemeinde in Hannover und Celle« (Paderborn 1890).

Nově badali v archivě tom členové expedice polské, kteří učinili soupis všeho, co týká se dějin polských, pak členové řádu františkánského a jezuitského, Dr. Kievning ke svým nunciaturám z doby války o dědictví mantovské, naposledy (v r. 1902—3) také členové expedice dánské (Dr. Nielsen a Dr. Kraarup).

II.

Badatelé čeští dostali se do archivu Propagandy náhodou.

V r. 1890, sbíraje látku k dějinám protireformace české po bitvě bělohorské, tehdejší archivář zemský prof. dr. A. Gindely

¹ Po německu psal o archivě tom A. Pieper ve článku »Römische Archive: I. Das Propaganda-Archiv« (v Römische Quartalschrift für christliche Altertumskunde« I. 1887 str. 80—99 a 259—265).

pídil se v Praze po korespondenci vynikajícího kapucína P. Valeriana de Magni. Uslyšev, že asi před 30 léty jenerál řádu kapucínského odvezl ji z kláštera na Hradčanech do řádového archivu v Římě, vyžádal si souhlas historické komise zemské (9. pros. 1890) k tomu, by směl naříditi badatelům českým v Římě, aby, domohouce se dovolení, opisovali z korespondence zmíněné, cokoli týče se dějin českých aneb osoby Valerianovy, a vše, co P. Valerian sám napsal. Za týden prof. dr. Gindely dopsal o tom badateli Kollmannovi, vyzýváje ho, aby užil prostřednictví řiditele dějezpytného ústavu rakouského v Římě, na ten čas p. dvorního rady dra Sickla.

Touto cestou nedošlo se cíle. Učiněn tedy pokus jiným směrem, totiž ochotnou pomocí tehdejšího rektora české kolleje v Římě Monsig. B. Lorenzelliho, který sice také přinesl z generálátu řádu kapucínského odpověď, že zpráva, kterou prof. Gindely měl o korespondenci Valerianově, byla mylna, ale zároveň začal poptávati se po listech Valerianových jinde, především v archivě Propagandy a zvěděl, že dochovaly se v něm dosti četně, jal se usilovati, jsa professorem na kolleji Propagandy a osobou velmi oblíbenou v kongregaci té, aby sjednal badatelům českým přístup do archivu jejího.

Majíce zření k tomu, že archiv Propagandy přístupen je namnoze v týž čas, kdy archiv Vatikánský, badatelé podali o snaze rektora kolleje české zprávu archiváři zemskému v měsíci únoru 1891, kterýž zplnomocniv je hned, aby začali pracovati také tam, podaří-li se pokus Monsig. Lorenzelliho, oznámil to 10. dne března 1891 historické komisi zemské a požádal ji, aby schválila, co již učinil. Historická komise neodepřela souhlasu. Potrvalo však ještě skoro měsíc, nežli badatelé mohli začíti s prací v Propagandě.

Dostavše konečně příznivou odpověď od Monsig. Lorenzelliho, za niž náleží vděčnost velikomylnosti kardinála J. Simeoniho, praefekta, a Monsig. Dominika Marie Jacobiniho, jenerálního sekretáře kongregace de propaganda fide, badatelé čeští v pondělí 6. dne dubna představili se archiváři tamějšímu, kanovníkovi Al. Orestovi Borgiovi, který předložil jim připravených 6 svazků dopisů došlých Propagandy v letech 1628—1643, proložených už četnými znaménky ukazujícími, kde je nějaké bohemikum, a 7. dne dubna počali pracovati. Kollmann obral si svazek »Lettere originali di Germania e Polonia anno 1628,« N. 68, Kratochvíl »Lettere di Germania, Svizzera, Polonia x. 1634«, N. 78.

Badatelé rozdělili pracovní čas tím způsobem, že Kratochvíl docházel střídavě jeden den do archivu Vatikánského, druhý den do Propagandy, Kollmann pobýval denně téměř do 11 hodin v ar-

chivě prvním a z něho chodil do archivu Propagandy, který je přístupný ve všechny dny všední od 9 hodin dop. do jedné s poledne, kdežto Vatikánský archiv tehdy býval otevřen (kromě feriálních čtvrtků a spousty jiných prázdných dní) od 1/29 hod. do 12 hod. dopoledne.

Při tomto rozdělení celkem zůstalo, ačkoli prof. Gindely vyžádal si hned po první měsíční zprávě o badání v archivě Propagandy zmocnění zemské komise historické, aby jeden badatel zaměstnával se výhradně v archivě tom, druhý ve Vatikáně.

Zmíněná i všechny ostatní měsíční zprávy prvních dvou badatelů českých v archivě Propagandy vyzněly nadšeně, ačkoli nepodařilo se tehdy nalézt dopisy došlé do Propagandy z Čech (tedy z oddílu »Lettere originali riferite«) před r. 1626; za to však v oddílech řečených »Acta S. Congr.« a »Lettere della S. Congr.« začali pracovat dílem již při r. 1622, dílem při r. 1623. Laskavé ochoty úředníkův archivních užili hned první rok i k tomu, že nahlédli do svazků ze století XVIII. a přesvědčili se o bohatství látky také z těch dob.

Ovoce práce, vykonané v tomto prvním období v archivě Propagandy, nepodařilo se sice dokonalého obrazu o pokladech jeho pro české dějiny. Pracováno bylo náhodně. Záleželo na tom, jaký svazek úředníci přinesli badatelům, kterýmž článek Pieperův o archivu Propagandy, uveřejněný v I. ročníku časopisu »Römische Quartalschrift«, byl vodítkem nevyhovujícím úplně. Tím stalo se, že materiál přinesený v červnu 1891 do Prahy, ač velmi hojný, byl přece kusý; probrány byly ze serie řeč. Acta S. Congregationis sv. 1. (1622—1625), z oddílu »Lett. orig. riferite« svazky č. 66 (1626), č. 67 (1627), č. 69 (1628), č. 80 (1638), č. 87 (1643) a 89 (1644), z oddílu »Lettere della S. Congregatione« svazky č. 1 (latinské dopisy z let 1622—1629), č. 3 (listy vlášské z l. 1623—1624), č. 4 (z r. 1625), č. 5 (z r. 1626), č. 6 (z r. 1627) a č. 7 (z r. 1628).

Přes to nadšení badatelů, kteří první z Čechů pracovali v archivě Propagandy, přešlo i do zprávy souhrnné, již archivář zemský prof. dr. Gindely 4. dne prosince 1891 podal sněmu zemskému království Českého o výsledcích badání historického ve Vatikánském i v jiných římských a vlášských archivech l. 1890/1. Podává v ní stručnými slovy obsah materiálu načerpaného z archivu kongregace de propaganda fide, prof. dr. Gindely praví: »Kongregaci uděluje biskupům, představeným klášterním i jiným vynikajícím osobám občanským potřebná nařízení, dostává od nich podrobné zprávy, z nichž nabýváme vědomosti o veškerém duchovním životě a sporech jeho, o vzníkání všelikých učilišť, o současné li-

teratuře polemické, jedním slovem: v archivě de propaganda otevřen pro nás zdroj historický nad pomyšlení důležitý. Badání stipendistů v jmenovaném archivě obmezovalo se na dobu 1622—1629 [sic] s výsledkem nad očekávání znamenitým. Nabýváme podrobné zprávy o postupu protireformace, o zrušení university Karlovy a připojení její k akademii jesuitské, o sepsání obnoveného zřízení zemského a silném odporu, jaký proti němu se jevil od šlechty domácí, ba i od věrných, císaři oddaných katolíků, poněvadž obnoveným tím zřízením stará práva a svobody zemské vzaly za své. Podrobných dostává se nám zpráv o poradách, aby stav duchovní stal se zvláštním a sice prvním stavem v království; více dovídáme se ze zpráv o častých rozmluvách s císařem vedených, jak se týž ke všemu tomu choval. Krátké takové naznačení ukazuje s dostatek na cenu dotčeného archivu, kterýž zvláštního ještě nabývá významu, že některé málo známé osobnosti novým ozařuje světlem, na př. P. Valeriana, kterýž jeví se jako osobnost toho času vynikající. Povážíme-li, že jmenovaný archiv i pro jiné doby, jako císaře Leopolda I., Karla VI., Marie Terezie, císaře Josefa II. stejně bohaté chová prameny, musí zajisté každý pro dějiny domácí zaujatý si přát, aby v badání v archivě de propaganda usilovně bylo pokračováno. A také historická komise v sezení dne 21. října 1891 usnesla se, když jí byl nížepsaný o výsledcích badání podal zprávu za r. 1890/1, aby příští l. 1891/2 jeden ze stipendistů všechen čas věnoval pracím v archivu de propaganda«. A ke konci též zprávy prof. Gindely dodává: »Až dosud nade vše ostatní vynikají výsledky badání v archivě propagandy; ovoce studií v archivu Vatikánském zajisté se jim také vyrovná, až tyto co do času dále dospějí«. Myslil tím nunciatury věku XVI. a XVII., které vskutku chovají v sobě nesmírné poklady pro dějezpyt český.

Na rok 1891/2 vypraveni byli do Říma badatelé Kollmann a Ludwig. Po usnesení historické komise ze 21. dne října 1891, o němž zmiňuje se zpráva Gindelyova, první badatel měl pracovat výhradně v archivě Propagandy, druhý v archivě Vatikánském. V řečené schůzi historické komise zemské stalo se ještě jiné důležité ustanovení. Badatelé, kteří v archivě Propagandy za předešlé období byli se přesvědčili o velikém množství látky, již bylo třeba opisovat doslovně, upozornili po návratu do Prahy archiváře zemského, oč zlaciněla by práce v archivě tom, kdyby bylo možno užiti pomoci písařovy. Prof. dr. Gindely učinil příslušný návrh (neobmeziv se na Propagandu) v oné schůzi historické komise, tato usnesla se, aby zemský výbor byl požádán o sumu 600 zl. ve zlatě ročně, z níž by placena byla práce písařů římských.

Toto usnesení historické komise zemské uskutečnilo se štědrotou sněmu zemského, který povolil příspěvek žádaný, ale první

rozhodnutí komise ze 21. dne října 1891 vlivem okolností po několik měsíců nebylo splněno: badatel Kollmannovi bylo vždy ještě tímž způsobem jako roku předešlého pracovati také v archivě Vatikánském. Když však v měsíci březnu 1892 delší choroba tohoto badatele ohrozila pokračování studií českých v archivě Propagandy, historická komise zemská po návrhu archiváře zemského prof. dra. Gindelyho a ku přímě prof. dra. Bachmanna a prof. dra. Fourniera ustanovila, aby druhý badatel K. Ludwig přerušil práci svou v archivě Vatikánském (o regestech z doby papeže Eugena IV.) a pracoval v Propagandě, při čemž uloženo mu, aby na zkoušku badati počal také v době vlády císař. Marie Terezie a Josefa II.

Zatím však v měsíci lednu 1892 zemřel praefekt kongregace de propaganda fide, kardinál Jan Simeoni, jehož dobrotivost umožnila české studium v archivě tom, a v únoru instalován byl za nástupce jeho kardinál Měčislav Ledóchowski. Za nové správy všechny pokusy Kollmannovy zjednatí soudruhovi svému přístup do Propagandy, jak uloženo mu bylo archivářem zemským, selhávaly, ba zahrozilo vážné nebezpečí, že archiv Propagandy za nového praefekta vůbec bude zavřen badatelům. Obava ta zažehnána byla písemným zakročením J. J. Jiřího knížete z Lobkovic, nejvyššího maršálka zemského, k němuž kardinál Ledóchowski 23. dne dubna 1892 ochotně dovolil, aby badatelé čeští směli pokračovati ve svých studiích. Následkem tohoto rozhodnutí, za něž vděčna historická komise zemská ve schůzi konané 9. dne května dala ústy archiváře zemského tlumočiti J. J. p. nejvyššímu maršálkovi zemskému horoucí dík, lehce dovolen přístup do archivu Propagandy také badateli Ludwigovi, který vedle svého soudruha počal tam pracovati počátkem května (po dva dny týdně) a sice při roce 1761, obrav si z oddílu »Scritture non riferite« svazek »Germania, missioni settentrionali 1761—1770«.

I přes to, že sáhl k oddílu, v němž ukládány jsou věci méně důležité, již první měsíční zpráva Ludwigova o výtěžku práce v archivě tom prodchnuta byla radostným uspokojením a končila, ubezpečujíc, že archiv Propagandy poskytuje také pro ona léta věku XVIII. prameny cenné a nikoli jen pro čas války třicetileté.

Upevněného postavení badatelů českých a přízně tehdejšího generálního sekretáře kongregace de propaganda fide, Monsig. Ignáce Persico, badatel Kollmann užil v měsíci červnu 1892 ku prohlídce archivu vlastního, která laskavou ochotou archiváře Propagandy kanovníka Al. Oresta Borgie byla mu dovolena. Teprve při této příležitosti podařilo se mu nalézt v oddílu »Lettere originali riferite« svazky dopisů došlých Propagandy v létech 1622—1626, po kterých dotud marně bylo se sháněno.

Ve studijním roce následujícím 1892/3 oba badatelé předešli navrátili se k římským pracím svým. Toho léta badatel Kollmann téměř výhradně zaměstnával se v Propagandě, badatel dr. Ludwig docházel tam dvakráte v týdnu, kdežto tři dny týdně pracoval v archivě Vatikánském. Také toho roku badatelé užívali v Propagandě pomoci písařovy, a v měsících jarních tak, jako již v květnu a červnu předcházejícího roku studijního, srovnávány byly (vždy v hodinách odpoledních) pořízené opisy s předlohami.

Koncem studijního roku 1892/3 ukončilo se též období téměř půl třetího léta dlouhé římského badání expedice české, ve kterém studium v archivě Propagandy převažovalo práce konané v archivě Vatikánském. Usilovná činnost v archivě onom nevyčerpala pokladů jeho — kromě oddílu »Lettere originali riferite« — ani pro čas od r. 1622 až do r. 1648, a podobně nehotovou zůstala doba vlády Marie Terezie, pro kterou probráno jenom oddělení »Congregazioni particolari sulla cassa del sale di Boemia« a z oddílu »Scritture non riferite« jediná serie »Germania e missioni settentrionali«.

Ve schůzi historické komise zemské, konané 24. dne června 1893, ve které nový archivář zemský pan Fr. Dvorský podával zprávu o pracích římských, ozvaly se závažné hlasy proti postupu badání římského v předcházejících létech, a navrženo, aby setrvalo se při programu původním, prikazujícím postup chronologický. Usnesení poodloženo na schůzi příští, konanou 11. dne července 1893, v níž však stanoveno pouze tolik, aby badatel, který měl býti vyslán do Říma (Ladislav Klicman), směl podle potřeby přijmouti písaře jednoho nebo dva, kteříž opisovali by předlohy vyhledané v archivě Vatikánském a v Propagandě.

V novém roce studijním (1893/4) v popředí badání českého vstoupil zas archiv Vatikánský. V Propagandě počato s prací 22. dne ledna 1894 a do konce června toho roku probráno 29 svazků z oddílův »Acta S. Congregationis« (z let 1642—1650), »Lettere originali riferite« (1637, 1649—1669), »Scritture non riferite« a sice ze serií »Visite e Collegii«, »Collegia« a »Germania e missioni settentrionali« (z let 1627—1783), z oddílu »Lettere della S. Congr.« (1636—1644, 1647, 1657—1668) a »Congregazioni particolari« (z let 1696, 1698, 1707). Při tom také v hodinách odpoledních bylo po možnosti konferováno.

Na počátku následujícího studijního roku (1894/5), kdy do Říma vypraveni byli badatelé L. Klicman a dr. V. Procházka, historická komise zemská usnesla se, aby v archivě Propagandy nejdříve badatel Klicman, později dr. Procházka srovnávali opisy hotové s jejich předlohami, kterýmžto způsobem měla býti udržena

nepřetržitost českého badání v archivu tom. Po tomto snesení dr. Procházka ujal se práce v Propagandě 24. ledna 1895. Vedle konferovaných opisů z předešlých let probráno bylo od obou badatelů za ten rok nově 31 svazků, v měsíci únoru však písař z Propagandy byl převeden (kromě čtvrtků) do archivu Vatikánského.

Podobným krokem postupováno bylo v archivu Propagandy také ve čtyřech následujících letech studijních.

Zatím historická komise zemská již ve schůzi konané 20. dne prosince 1904 počala uvažovati o návrhu, aby mimo prameny získané v archivu Vatikánském také opisy pořizené v Propagandě byly vydány tiskem. Ve schůzi ze 17. dne května 1895 přečten dekret výboru zemského ze 20. dne března téhož roku (č. 9837), jímž komisi té učiněno oznámení o dotaci 3000 zl. ročně, povolené sněmem zemským království Českého, aby vydávány byly prameny dějin českých, získané nákladem zemským z archivu Vatikánského i jiných archivův italských.

Ve schůzi komise, konané v červenci 1895, a znova ve schůzi ze 20. dne ledna 1896 prof. dr. Goll činil určité návrhy, aby opisy z archivu Propagandy byly vydány, a historická komise ve druhé ze zmíněných schůzí usnesla se vyzvati předešlého badatele Kollmanna, aby předložil plán edice a dal zprávu, kolik látky načerpané v Propagandě mohlo by býti připraveno k tisku.

V červnu roku 1896 historická komise zvolila pány prof. dra. Čelakovského a prof. dr. Golla, aby prohlédli materiál připravený, a ve schůzi konané 31. dne května 1897 tito dva pánové předložili návrh způsobu, jakým prameny z Propagandy měly býti vydány, který byl schválen. Ale ustanovený vydavatel průběhem práce se přesvědčil, že materiál jest úplný sotva pro první dvě léta trvání Propagandy (1622 a 1623); a když zemský archivář podal o tom zprávu zemskému výboru, který připsal se 21. dne prosince 1898 (č. 83.562) tázal se, jak daleko dospěly přípravy k vydání listin z archivu Propagandy, výbor zemský na základě usnesení sněmu království Českého ze 17. dne května 1899, aby příště vždycky některý úředník archivu zemského poslán byl do Říma, rozhodl, že na studijní rok 1899—1900 tam vypraven býti má adjunkt archivu Kollmann, jehož úkolem býti mělo vyplnění mezery zbylé v materiálu nasbíraném v Propagandě a zakončení badání v archivu tom. Historická komise zemská ve schůzi konané 8. dne července 1899 dala k tomu svůj souhlas a snesla se na tom, aby řečený úředník svou práci zvláště věnoval aktům Propagandy, jakož také pontifikátu Urbana V. (v archivu Vatikánském).

Popliti si s vyčerpáním archivu Propagandy bylo tím více potřebí, poněvadž ustavičně docházely zvěsti, že správa archivu chce zavřítí jej badatelům.

Řečenému adjunktovi archivu zemského, když přijel v říjnu r. 1899 do Říma s novým badatelem drem K. Kroftou, jenž pracovati měl výhradně v archivu Vatikánském, ochotně bylo dáno dovolení ke studiu v archivu Propagandy, ale jak archivář tamní kanovník Borgia, tak nový generální sekretář Mons. Al. Veccia vyslovili při tom naléhavé přání, aby badání to bylo ukončeno do roka. Proto, vyžádav si souhlas archiváře zemského, omezil všecku činnost svou na Propagandu, kde přibral si zase písaře předešlého p. Rob. Caroliho. Ale konec roku studijního se blížil a přes obětavou pomoc badatele dra K. Krofty, který od března r. 1900 ve dnech, kdy archiv Vatikánský byl uzavřen, pracoval v Propagandě, cíl vytčený — úplné vyčerpání archivu toho pro naše dějiny — byl ještě daleko, ba zdál se tou dobou mnohem vzdálenějším nežli na počátku října roku předešlého.

Šťastný obrat v tomto stavu věci způsobil příjezd do Říma J. J. Jiřího knížete z Lobkovic, nejvyššího maršálka zemského, který dav se zpravit o postupu badání v obou archivech, ráčil navštívit kardinála Ledóchowského, praefekta Propagandy, a působivou přímluvou svou vymohl, že dovolení dané posledně bylo prodlouženo zas o jeden rok.

Výsledek pracovního období 1899—1900 byl: probráno od obou badatelů 97 svazkův a získáno z nich na 1400 opisův a ku 500 lístkův poznámek i doplňků drobných, potřebných k edici.

V říjnu r. 1900 titíž badatelé vrátili se do Říma, Kollmann tentokrát s plnou mocí, pouze vyhledávati bohemika a dávati je šmahem opisovati písaři; a přes to bylo nutno, aby pobyt svůj římský prodloužil přes konec června až do počátku října r. 1901, než mohl považovati svůj úkol za skončený aspoň potud, že prohlédnuv všechny svazky, jež bylo třeba probrati, v oddílech Acta S. Congr., Scritture non riferite, Lettere della S. Congr., Udienze, Congregazioni particolari a Miscellanea až po konec r. 1799, přestal v oddělení Lettere originali riferite při r. 1670, poněvadž svazky toho oddílu korespondují již od r. 1669 přesně s příslušnými svazky serie Acta S. Congr.

Za rok ten prohlédnuto v archivu Propagandy 789 svazkův a z nich kromě 154 opisů a 1897 lístků, poznámek a doplňků potřebných k edici, jež badatel sám pořídil, vyhledáno 5598 bohemik, jejichž seznam zanechán písaři zmíněnému. V počet tento ovšem nejsou zahrnuta bohemika z oddělení »Lettere originali riferite« od r. 1670.

Také pobytu římského v r. 1902—3, kdy uloženo mu studium v archivu Vatikánském, týž badatel hleděl užiti ku práci v Propagandě. Podařilo se mu i za nového praefekta jejího kardi-

nála Gottiho laskavou dobrotivostí jenerálního tajemníka (Mons. Luigi Veccia) zjednatí si přístup do archivu, ve kterém prohlížel svazky oddílu Lettere originali riferite počna r. 1671, ale vida, že návštěvy jeho nejsou již vhod, v měsíci květnu 1903 přerušil práci svou, aby neohrozil postavení písařova. Prohlédl tam celkem 58 svazkův (z let 1670—1680 a z r. 1776).

Tím činem ukončeno badání české v archivu Propagandy, ve kterém žádná jiná expedice neužila tak znamenitých výhod, jako naše, písař však teprve ve dnech přítomných dopisuje, co bylo mu zůstaveno v r. 1901 a 1903.

Bohemika získaná čtrnáctiletou prací expedice české z bohatých zdrojův archivu Propagandy objímají dobu od r. 1622, kdy byla založena kongregace ta,¹ až do r. 1800, mezník, až ke kterému jít bylo dopuštěno, a ježž překročiti nebylo ani potřebí.

Přímé styky Čech s Propagandou přestávají arci již dříve (nastoupením císaře Josefa II. r. 1780), ale najde se ledacos zajímavého i po zrušení »solní pokladny«, na jejíž správu Propaganda měla vliv, a přišlo by se zajisté na leckterý vzácný drobek i za mezníkem položeným; ale jím hýbatí se nesmí, a také sotva by ovoce tam nalezené zaplatilo dlouhou, pernou práci.

Od listu Viléma Slavaty a Jaroslava Bořity z Martinic, kterým upozornili kongregaci de propaganda fide r. 1622 na dílo, které na ni čeká v zemích staroslavné koruny České, až daleko do století XVIII. lze v opisech pořázených z archivu Propagandy stopovati horlivou činnost kongregace samé, kardinála Harracha i nástupců jeho na pražském arcibiskupském stolci, biskupů, suffragánů jejich, nunciů stolice apoštolské, Karlem Carafou počínaje, kněžstva světského i řeholního, bystrých i méně schopných missonářů, horlivců ze šlechty i z lidu a zase zasahání dvoru císařského do kolébku toho — vše plno sytých barev k obrazu nejen církevních, nýbrž i kulturních a politických dějin zemí našich. Správa »pokladny solní«, dávky to z výnosu monopolu solního postoupené od Ferdinanda II. stolici papežské v náhradu za odcizené v dobách pře-

¹ Archivalie kongregace Propagandy chronologicky jdou druhdy daleko před rok 1622. Posílaly se jí listiny (nejčastěji v ověřených opisech) mnohem starší, na př. zakládací a j. listiny klášterů, biskupství, universit, špitálův, aby zevrubněji se poučíc, mohla důvodněji rozhodnouti. Tento takřka praehistorický (se stanoviska Propagandy) materiál, který, pokud se týče našich dějin, je s největší částí už znám, nelze ani při edici oddělití od listin mladších, provázejících jej.

dešlých statky duchovenstva českého, vrhá od prvopočátku až hluboko do věku XVIII. často velmi ostré světlo také na finanční stav země i dvoru panovníckého, a dlouhý boj vedený hned o založení její a později o míru vlivu na ni zřetelně objasňuje vzájemný poměr mezi mocí papežskou a císařskou. Prameny archivu Propagandy řeší také jednu z t. zv. palčivých otázek dnešního dne, totiž zřízení čtvrtého biskupství českého, jehož sídlem už v prvních letech trvání kongregace té byla ustanovena Plzeň, a první biskup plzeňský byl jmenován od císaře Ferdinanda II. současně s biskupy litoměřickým, královéhradeckým a budějovickým dávno dříve, než skutečně mohlo býti založeno biskupství litoměřické.

Postup katolické reformace, vznik a správa solní pokladny, nejsou však jediným obsahem opisů načerpaných ze zříděl archivu Propagandy. S pokladnou solní souvisí, jak už naznačeno, zakládání nových biskupství a seminářův (arcibiskupského i rozličných řádů řeholních), kromě toho však i pro dějiny university pražské, Obnoveného zřízení zemského a j. důležitých institucí Propaganda poskytla velmi mnoho cenných příspěvků.

Neprěberné poklady archivu jejího zvábyly pracovníka také daleko mimo hranice zemí našich po stopách missonářů českých v cizině; putoval za nimi nejen do různých zemí evropských (na Rus, do Švédska, na Balkán), nýbrž i v jiných dílech země do Egypta, Habeše, po Sahaře, do Mesopotamie, na Kavkaz, do Indie a Číny. Při tom práce omezována: badatel spokojil se, podařilo-li se mu zaznamenati jména missonářů, dobu, místo a záslužnost působení jejich; — jinak práce jeho, již v úzkých hranicích zemských tak rozsáhlá, byla by vzrostla přílišně. Leč ani při takovém omezení úkolu není jistota, že vykonán byl úplně, kdyžtě při některých řádech řeholních (na př. při bosých karmelitánech) z pouhého jména nelze uhodnouti původ mnichův; náhle zláká pozornost badatelovu jméno světce českého, ale někdy z nositele jeho tu dříve, tu později vyloupne se bratr Polák, ne-li dokonce plnokrevný Vlach anebo Španěl; jindy při jménu nenápadném na samém sklonku missonářské dráhy řeholníkovy vyskytne se přípisek zjišťující český původ jeho; chtěl-li bys však hledati nazpět, užitek nebyl by v poměru se ztrátou spotřebovaného času. Ostatně zbývá naděje, ušlo-li kde něco badateli českému, že historiografové missonářův příslušných nahradí svým časem tuto ztrátu. Avšak, což horší je, ani není vyloučena možnost, že leckterý akt, týkající se přímo věcí českých, zůstal skryt oku badatelů našich, jestli nedostatečností zeměpisného vědění někdejšího úředníka archivního v Propagandě dostal se do svazku třeba věcí španělských; nalezl zajisté badatel český ve svazku nadepsaném »Polonia« značný počet vzácných listů Harrachových a Valerianových.

Když pracemi vykonanými v letech 1899—1901 a ve studijním roce 1902—3 mezery zbylé v materiálu nasbíraném za předešlý čas v archivě Propagandy byly vyplněny a ustanovený vydavatel, řídě se předpisy platnými v archivě tom, k dobrotivě písemné přímluvě J. Eminenci p. kardinála Skrbenského, knížete arcibiskupa pražského, byl dosáhl povolení kongregace de propaganda fide (datovaného 18. listop. 1901 č. 46.782), že smí uveřejniti spisy pořizené v archivě jejím, oddal se plně práci té, jakmile rozřešena byla hlavní otázka týkající se jazyka, v jakém prameny ty mají býti uveřejněny.

Nemůže býti spor o to, že modernější povaze pramenů těch nejlépe hodil by se při edici jazyk živý, vždyť také v opisech nasbíraných vlastina daleko převládá nad mrtvou latinou, kteráž i v protokolech o schůzích kongregace (Acta S. C.), psaných z počátku výhradně latinsky, konečně byla nucena ustoupiti italštině; poněvadž však prameny ty vydávány budou nákladem zemským a edice, jak věci mají se v království Českém, musela by býti dvojjazyčná, česká i německá, čímž netoliko výdaje na ni (při množství poznámek) vzrostly by nepoměrně, nýbrž byla by způsobena také znamenitá ztráta času (zvláště sestavováním dvojího rejstříku jmen), zemský výbor království Českého přiklonil se k tomu, aby, jako byla při publikaci z archivu Vatikánského (Monumenta Vaticana), také při pramenech z archivu Propagandy zůstala jazykem edice latina.

A na základě tom vydavatel již upravil značnou část textu k tisku a přes obtíže působené povahou látky doufá, že průběhem roku příštího vyjde první díl této nové, důležité sbírky pramenů dějin českých ve věku XVII. a XVIII., kterýž obsáhne dobu od založení Propagandy (6. ledna 1622) do měsíce října r. 1626 (do odjezdu totiž kardinála Harracha z Prahy do Vídně k onomu jednání s dvorem císařským, které dalo vznik pokladně solní).

Prameny vytěžené z archivu Propagandy, ač dosud nevydány, neležely ladem. Kromě zmíněné práce Kollmannovy v samém archivě Propagandy, vydané v časopisu musea království Českého r. 1892, která podává v poslední kapitole stručnou trest toho, co do té doby bylo sebráno v archivě tom, pouze na pramenech těch založeny jsou tyto články jeho: »Jednání kardinála Harracha s dvorem císařským roku 1626—27 v příčině náboženství« (Český časopis historický, roč. IV, 1898, str. 389—409), »O vlivu Propagandy na vznik tak řečené pokladny solní« (Časopis musea král. Českého LXXII, 1898) a »P. Bonaventura z Kolína, kapucín, reformátor města Fulneku« (Sborník historického kroužku, 1895, seš. 3.). Kromě toho spisů z archivu Propagandy užili prof. Gin-

dely (ke spisu »Geschichte der Gegenreformation«), dr. Z. Winter (v »Dějinách vysokých škol Pražských«), Fr. Dvorský (k »Dějinám Valdštýnovým«) a P. Al. Kroess T. J.

Kdo srovná poslední dvě hlavy čtvrtého dílu Gindelyova spisu »Geschichte des 30jährigen Krieges« s příslušnými kapitolami jeho dějin protireformace české, pozná nejlépe, ačkoli Gindely nemohl využítkovati všech opisů z Propagandy, které jsou nyní na snadě, kolik života do těch stránek dějin českých vlévají neocenitelné zdroje archivu Propagandy.

O důležitosti zpráv nunciů pro „Sněmy české“.

Píše Dr. Jan Bedřich Novák.

Svým desátým svazkem došla publikace »Sněmů českých« do r. 1604. Česká i německá kritika vytýkala svazku tomu vedle jiných vad nesystematické a nedostatečné sebrání archivního materiálu doplňujícího a vysvětlujícího jednání sněmovní.¹ Počátkem 17. století vstupují stavové čeští na kolbiště evropského zápasu mezi církví katolickou a protestantismem a tu bylo třeba při vydávání akt sněmovních badání archivní založiti do větší šíře, než jak se dosud stalo. V otázkách, ve kterých kurie římská hraje vynikající úlohu, neměly býti pominuty bohaté prameny, které pro tu dobu poskytují archiv Vatikánský.

Aby aspoň při budoucích svazcích »Sněmů českých« tomuto nedostatku bylo vyvarováno, počal H. Kollmann v posledním roce svého pobytu v Římě (1902—1903) k tomuto účelu systematicky probírat zprávy nunciů a přinesl z let 1605—1610 (a částečně 1611) velmi bohatou sbírku pramenů pro české dějiny, třeba že nevyčerpal úplně bohemia této pro nás tak významné doby. V práci této pokračoval minulého roku K. Krofta a sebral množství nových dokumentů, jichž konferováním a doplňováním byl také letos v Římě zaměstnán.

Od r. 1611—1620 jsme na tom hůře; bohemia v nunciaturách těchto let nebyla ještě systematicky probádána a nutno se prozatím spokojiti tím, co autoru této zprávy bylo možno vyhledati ve Vatikáně, Poslání jeho do Říma platilo jen registrům Innocence VI. a on nemohl leč ve volných chvílích sbírat materiál nunciatur, který byl v archivě a zejména v knihovně Vatikánské na snadě a který, ač ovšem daleko není úplný, přece nám poskytuje jakési informace o poměru kurie k české politice v těchto letech.

Z ohromné látky, která tímto způsobem byla již ve Vatikáně sebrána, chci v chronologickém přehledu poukázati k oněm aktům,

¹ Srov. ref. Jul. Glückliche v ČČH. IX. str. 205 a referát a + b v Mitteilungen des Vereines für Gesch. der Deutschen in Böhmen XLI. Litter. Beilage str. 1.

z nichž je patrné, jaký vliv měl nuncius na dvoře císařském na vnitřní poměry české především náboženské a jak nezbytno je při studiu jednání sněmovních v době, kdy vše se točilo kolem otázky náboženské, sáhnouti k materiálu nunciatur, nemá-li náš obraz o nich zůstatí kusý a mnohdy i nesprávný.¹

Na rozhraní věků 16. a 17. pozorujeme v náboženské politice císaře Rudolfa II. obrat. Až dosud byla vláda jeho vůči nekatolíkům poměrně tolerantní a nelišila se valně od vlády jeho předchůdce, ale s novým stoletím zahájena byla éra ostrého offensivního postupu vůči jinověrcům. Pro nový směr jsou význačnými dvě události: obsazení nejvyšších úřadů r. 1599—1600 horlivými katolíky a mandát proti bratřím r. 1602, jímž byl v Čechách nejen protestantům opovězen vyhlazovací boj. Tážeme-li se po příčinách tohoto obratu, nenalézáme uspokojivé odpovědi ani v politických pohnutkách, jak se snaží dokázati Gindely,² ani v pouhém ohlasu toho, co učinil arcikníže Ferdinand ve vnitřních zemích rakouských.³ Příčiny leží hlouběji. Od koncilu tridentského a od té doby, co tovaryšstvo Ježíšovo plně rozvinulo svou činnost, uplynulo právě asi tolik let, že nová generace, vychovaná v duchu reforem koncilu tridentského a jezuitských škol, asi právě tou dobou mohla dostati se k veslu a začala skoro současně ve všech zemích, kde úspěch nebyl předeem vyloučen, boj o katolickou restauraci. Ať je to Ferdinand Štyrský, Maxmilian Bavorský, kardinál Dietrichstein nebo Zdeněk Popel z Lobkovic, všude se opakuje totéž, cíle jsou všude stejné, jen v úspěchu jsou rozdíly. A tento proud uchvátil i císaře Rudolfa. Ovšem nescházel tu vnější popud a ten vyšel od osoby, která svým postavením patřila v čelo nového hnutí, od papežského nuncia.

Je to památný akt, který poslal nuncius na pražském dvoře Spinelli 28. srpna 1599 do Říma přímo papeži a v němž obšírně podává zprávu o svém zakročení u císaře Rudolfa, majícím za následek obsazení nejvyšších úřadů v Čechách horlivými katolíky — kancléřem stal se Zdeněk Popel z Lobkovic — částečné odstranění nekatolíků z české komory a zahájení útoku proti kalvinistům⁴ v Praze a proti evangelickým kazatelům na statcích královských.⁵ Relace tato potvrzuje domněnku pronesenou

¹ H. Kollmannovi děkuji za dobrou pomůcku, kterou mi poskytl zápůjčením registrového katalogu jím sestaveného ze zpráv nunciů z let 1605—1611.

² Gindely, Rudolf II. Bd. I. st. 67.

³ Srov. Huber, Geschichte Oesterreichs IV st. 354 a 447.

⁴ Mluvíce o kalvinistech mají nunciové obyčejně na mysli jednotu bratrskou; tyto dva pojmy nalézáme i v dalších zprávách často zaměněny.

⁵ Arch. Vat. Borghese III., 15 a 1 fol. 52. S bližším obsahem této důležité zprávy nás seznámí K. Krofta.

J. Glücklichem v článku jeho »Mandát proti bratřím a jeho provádění v létech 1602—1604« o vlivu nuncia na změnu nejvyšších úřadů a o objasnění, které v té věci přinesou nunciatury.¹

Z jiných zpráv Spinelliho, které až dosud K. Krofta získal z pokladů Vatikánského archivu, je patrné, že také pověstný mandát proti bratřím r. 1602 vyšel z popudu nuncia, který již od svého příchodu do Prahy naléhal na obnovení Vladislavova mandátu proti pikartům.²

Vidíme tedy, že se zahájením obratu vládní politiky vůči nekatolíkům souvisí osoba pražského nuncia.³ O ostatní činnosti Spinelliho v Praze dozvíme se více, až Krofta zpracuje svůj materiál, který si z jeho nunciatury přinesl z Říma.

Prvním nástupcem Spinelliho je Giovanni Ferreri, biskup Vercellský. Instrukce datovaná v Římě 20. ledna 1604, kterou obdržel na cestu do svého působišť,⁴ obeznamuje ho povšechně s poměry celého Německa a klade hlavní důraz na restauraci náboženství katolického. Pokud se týče Čech, upozorňuje ho hlavně na dvě věci, na poměr strany podobojí k církvi katolické a na nepřístojné zacházení se statky církevními. O víře podobojí, již nazývá »husitskou«, praví, že podle zákonů země ona jediná smí býti trpěna ze všech haeresí, kterými je utiskováno náboženství katolické, že však je v rozkladu, a že již bylo několikrát jednáno o získání konsistoře její církvi katolické. Nuncius, až přijde ke dvoru, má se o těch věcech informovati a vynasaziti se, aby se toho dosáhlo. Pokud jde o statky církevní, stěžuje si instrukce na odcizování jich komorou královskou pod záminkou, že statky církevní v Čechách jsou k volné dispozici krále jako patrimonium královské. Instrukce to klade na vrub nekatolickým úředníkům české komory a upozorňuje nuncia, že jednou z jeho hlavních starostí bude tomu zabrániti.

Bylo-li úkolem Ferrerovým starati se o restauraci katolickou v Čechách, musil především hleděti k tomu, aby boj, který měl býti veden s evangelickou většinou země, se mohl opírat o dobře zorganizovanou a disciplinovanou armádu. Katolický klerus musil býti postaven na pevné základy a bylo nutno postarati se o náležitý dorost. Reorganizace katolického duchovenstva podle Tridentina nebyla v Čechách ještě provedena. První podmínkou k re-

¹ Věstník Kr. Č. Spol. Nauk., tř. hist. 1904 X.

² Srov. též Skála, Historie česká I. st. 29, kde je nářek na »nezbedné legáta papežského sollicitování« v záležitosti obnovení Vladislavova mandátu.

³ O tom, jak již asi od 18 let papežský nuncius je střediskem, kolem kterého se seskupuje strana nehorlivějších katolíků a připravuje se k nastávajícímu boji, srov. Ritter, Deutsche Geschichte im Zeitalter der Gegenreformation II. st. 88.

⁴ Bibl. Vat. Lat. 9427 fol. 311 a násl.

formě byly diecesní synody, jichž svolávání koncil tridentský nařídil. V Čechách se staly sice již dříve pokusy o svolání synody, ke skutku však dosud nedošlo.¹ Arcibiskup pražský Zbyněk Berka z Dubé nemohl se k tomu odhodlati. Bylo zapotřebí silného popudu vnějšího a ten vyšel od kurie prostřednictvím nuncia.

Ferreri přibyl do Prahy 3. května 1604.² Z tohoto roku nemáme od něho mnoho zpráv, týkajících se českých záležitostí. Důležité jsou jen relace o sesazení administrátora konsistoře pod obojí, při které příležitosti nuncius se namáhá, aby místo administrátora zůstalo neobsazeno aneb aby byl v čelo konsistoře postaven katolík.³

Teprve na počátku r. 1605 nalézáme nového nuncia v plné činnosti a ta se točí hlavně kolem dvou bodů, z nichž jeden je svolání synody, druhý zřízení kněžského semináře.

Na svolání kněžské synody závisí reforma kleru, praví státní sekretář kurie ve svém dopisu nunciovi z 28. máje 1605⁴, a proto prý papež považuje za nutné, aby nuncius všemožně se zasadil o pohnutí arcibiskupa Pražského k tomu, čím je povinen svému pastýřskému úřadu i celému království.

Arcibiskup Berka, s nímž nuncius častěji byl nespokojen, neměl valně chuti ani odvahy k provedení tohoto záměru; nuncius referuje v listě z 13. června t. r.⁵ o konferenci, kterou s ním měl u přítomnosti kardinála Dietrichsteina, a při které arcibiskup neprojevoval pro svolání synody náležitě horlivosti. Ferreri se uchopil zajímavého prostředku, aby Zbyňka Berku učinil povolnějším; požádal v tomto listě o papežské breve, ve kterém by kurie arcibiskupovi takovým způsobem psala, jako by se byla dověděla, že chce z vlastního popudu prostřednictvím synody učiniti počátek reformě svého kleru, a jej vyzvala, aby ve svém úmyslu vytrval. Je to člověk, který prý jednak strachem jednak slávou lidskou musí býti přiměn k respektování stolice papežské, dodává nuncius k své zvláštní prosbě.

Žádané breve pro arcibiskupa posílá státní sekretář listem z 2. července 1605 nunciovi,⁶ který již v odpovědi z 18. července⁷ projevuje naději, že bude mít dobrý účinek. Ten se také dostavil.

¹ Srov. Vacek, Diecesní synoda pražská z r. 1605. Sborník hist. kr. »Vlast« 1896 st. 25 a n.

² Arch. Vat. Borghese III. 93 b 2 fol. 274.

³ Relace z 11. října a 4. listopadu 1604, Vat. Arch. Borghese III. 113 d. c. e. fol. 44 a Borghese III. 11 c. d. fol. 244.

⁴ Arch. Vat. Nunz. di Germania 16 fol. 2'.

⁵ Arch. Vat. Borg. II. 152 Vescovo Vercelli 1605 Lett. 27.

⁶ Archiv Vat. Nunz. di Germ. 16 fol. 14.

⁷ Archiv Vat. Borghese II. 152 Lett. 49.

Svolání synody se sice ještě poněkud zdrželo pro nemoc Berkovu, ale z listu státního sekretáře ze 3. září již se dozvídáme, že arcibiskup se rozhodl svolati ji koncem tohoto měsíce.¹ Veliký význam této synody oceněn byl kurií náležitě a slova uznání dostala se nunciiovi za to, že na synodě vedle jiných velmi užitečných usnesení přijato bylo Tridentinum, které je »fondamento principalissimo d' estirpatione de le heresie.«²

Těž o druhou podmínku zdárného rozvoje kleru, o zřízení kněžského semináře usiloval Ferreri horlivě v tomto roce. Ve své zprávě z 10. června 1605, v níž podává své názory o náboženských poměrech v Čechách, klade největší důraz na to, aby byl dostatek katolických kněží. Nuncius doufá, že by to mělo i na konversí pod obojích užitečný vliv. »Husité« prý mají málo kněží, a bude-li katolických dostatek, je naděje, že z nedostatku svého kněžstva raději požádají o katolické, než aby byli bez nich. Proto jeho snaha o zřízení ústavu, v němž by se vychovával náležitý počet kleriků. Při tom opět nařká na arcibiskupa, že nemá pro to náležité obětavosti.³

I tento plán nunciův byl z Říma schválen a podporován. Nunciiovi uloženo, aby o tom jednal s arcibiskupem a co nejdříve podal zprávu o výsledcích.⁴ Také císař Rudolf měl být získán. Nuncius jednal o tom s důvěrným císařským radou Barvitiem, který měl přemluvit Rudolfa, aby v nesnázích, v nichž se právě nalézal, učinil nějaký obzvláštní dar Bohu, a aby mu doporučil založení semináře, čímž by byla zvěčněna zbožnost jeho jako Carolinem zbožnost Karla IV.

Nuncius praví, že nebude možno císaře přiměti, aby ze svého vlastního učinil fundaci, stačí prý však, aby nařídil rozhodně nejvyšším úředníkům, aby co nejdříve nějakého benefícia k tomu účelu použili; nějaký obnos na zakoupení domu prý se dá od něho očekávat.⁵

Těž s Křištofem Popem z Lobkovic radil se nuncius o této záležitosti a v listu z 15. srpna 1605⁶ referuje o své konferenci s nejvyšším hofmistrem. Přislíbil prý mu vší možnou pomoc, avšak je proti tomu, aby péče o seminář byla svěřena arcibiskupovi. Ještě 3. září⁷ projevuje státní sekretář kurie naděje ve zdar akce pomocí autority Křištofa Popela. Avšak v tomto případě nebyla

¹ Archiv Vatik. Nunz. di Germ. 16 fol. 50.

² Archiv Vatik. Nunz. di Germ. 16 fol. 64.

³ Archiv Vatik. Borghese II. 152 Lett. 15.

⁴ Arch. Vat. Nunz. di Germ. 16 fol. 7.

⁵ Arch. Vat. Borghese II. 152 Lett. 56. List Ferrerův z 1. srp. 1605.

⁶ Arch. Vat. Borghese II. 152 Lett. 66.

⁷ Arch. Vat. Nunz. di Germ. 16 fol. 50'.

snaha biskupa Vercelského korunována úspěchem. Ještě desetiletí uplynula, než došlo k uskutečnění tohoto plánu.

Podle své instrukce měl se nuncius rozhodně opřít způsobu, jakým se zacházelo se statky církevními. Že tak činil, ukazuje ostré jeho vystoupení 1605 proti Karlovi z Lichtenštejna, který při kupování zastavených statků se dopouštěl různých přehmatů.¹

Ještě v jedné záležitosti bylo r. 1605 zapotřebí pomoci nunciiovy ve prospěch ohrožených zájmů duchovenstva. Bylo to při prodeji Chomutova konfiskovaného Jiřímu Popelovi z Lobkovic. Bylo zapotřebí na rychlo peněz pro vzbuřené vojáky u Vídně a tajná rada k návrhu praesidenta komory Štěpána Jiřího ze Šternberka (solo heretico fra tutti gli officiali del regno) se usnesla prodati toto panství. Jesuité se tím dostali do velkého nebezpečí. Měli tam kolej, seminář, školy, měli kollaturu všech far na panství, to vše se octlo v nejistotě. Nuncius ve své zprávě o těchto věcech z 11. července 1605² praví přímo, že intence praesidenta komory není jiná, leč nechati panství to koupit od kacířů, aby Jesuité byli vyhnáni.

Ferreri vynaložil svou veškerou energii, aby tomu zabránil, leč marně. Marná byla jeho audience u císaře, kterou tak těžko bylo vymoci,³ marny byly i ostatní kroky, povolání rektora koleje Chomutovské k praesidentovi komory, shánění peněz mezi katolickými pány, naléhání na císaře, aby místo Chomutova prodal Pardubice.⁴

Odhodlal se tedy nuncius učiniti nátlak na sněm, aby uzavřením 2milionové půjčky odvrátil hrozící katastrofu.⁵ Dozvěděl prý se o společnosti pánů českých v domě nejvyššího kancléře a odebral se tam, aby je povzbudil k poskytnutí pomoci císaři na sněmu. Avšak i tato akce potkala se s nezdarem, a Chomutov, tato bašta katolictví při samé saské hranici, ještě r. 1605 prodán byl protestantovi Linhartu Štampachovi,⁶ a nunciiovi nezbylo, leč starati se o to, aby zájmy Jesuitů a katolických kněží tamějších co možná nejméně byly poškozeny.⁷

Myšlenka katolické restaurace v Čechách, ke které směřovaly všechny kroky nunciiovy, uvedla ho záhy na cestu offenzivního postupu vůči nekatolíkům. A tu opět jednal dle pokynů mu daných,

¹ Arch. Vat. Nunz. di Germ. 16 fol. 62, 76¹ a j.

² Arch. Vat. Borghese II. 152 Lett. 45.

³ Tamtéž Lett. 47.

⁴ Tamtéž Lett. 51.

⁵ Tamtéž Lett. 78.

⁶ Srov. též Winter, Život církevní I str. 228.

⁷ Koncem r. 1606 nařká nuncius na uvedení protestantského kněze do Chomutova, o jehož odstranění marně se namáhal u císaře a nejvyšších úředníků. Arch. Vat. Borghese II. 158 Lett. 135.

obrátil-li svou pozornost především k zbytkům českých podobojích a k jich konsistofi.

Tak již od konce r. 1604 usiloval o to, aby místo sesazeného administrátora konsistofe pod obojí nebylo více obsazováno. Z listu z 10. června 1605¹ se dozvídáme, že se o to zasazoval u nejvyššího kancléře Zdeňka Popela z Lobkovic, že však plán ten nedošel Rudolfova schválení z obavy, že by na sněmu bylo pak žádáno povolení vyznání augsburského, jak o tom prý nunciiovi již docházely zprávy. Císař prý chce s »Husity« jednati laskavě, aby je měl na pomoc proti stoupencům Kalvinovým a bratřím, jichž byli vždy úhlavními nepřáteli.

Kurie projevila nad tím svou nelibost, ale konečně se s tím smířila.² Přimělo ji k tomu nebezpečí, jež domněle hrozilo se strany evangelické na sněmu. Vidíme to také z listu státního sekretáře z 27. srpna 1605.³ Sněm prý je nutný, aby poskytl prostředků proti válečným zmatkům, ale kurie pronáší obavy, aby kacíři nepřišli s novými propositicemi proti katolíkům, považující čas za vhodný pro každou jich nepřístojnou žádost. Nuncius má býti bdělejším než kdy jindy, poněvadž, bude-li náboženství utvrzeno, pojistí se poslušnost národů a i ostatní pomoc (totiž berně na válečné potřeby) následkem toho se dostaví. Nuncius má na stavy účinkovati, aby na sněmu vyhověli požadavkům královským.

Věc Rudolfova je tou dobou ještě věcí kurie, on platí dosud za hlavní záštitu katolického náboženství, jak patrno hlavně z listů státního sekretáře z 20. srpna⁴ a 10. září.⁵ Proto má býti postavení jeho sesíleno a stavové donuceni k povolnosti. Po příkladu Čechů prý bude snadno přemluvití též Moravany a Slezany, aby neodpírali císařským žádostem, a o to také se má nuncius zasaditi.⁶

Obavy před nastávajícím sněmováním a pohotovost k boji s evangelickou sněmovní většinou naprosto neodpovídají krotkému průběhu sněmu svolaného na začátku r. 1606, který ochotně k berni svolil a na němž se ani nic významného nepřihodilo⁷ právě tak jako na sněmu předcházejícím.

Roku 1606 jest ve vnitřních záležitostech českých hlavní pozornost papežského nuncia obrácena k obsazení arcibiskupského stolce uprázdněného náhlou smrtí Zbyňka Berky z Dubé v březnu t. r.

¹ Arch. Vat. Borghese II 152 Lett. 15.

² Arch. Vat. Nunz. di Germ. 16 foll. 7'.

³ Tamtéž fol. 36'.

⁴ Tamtéž fol. 33'.

⁵ Tamtéž fol. 53'.

⁶ List státního sekretáře z 8. dub. 1606 Nunz. di Germ. 16 fol. 116.

⁷ Tomek, Dějepis města Prahy XII. st. 424.

Již 1. dubna je Ferreri vyzván listem státního sekretáře,¹ aby netrpěl zasahování v církevní iurisdikci, a vyslovena nelibost nad tím, že komora si osobovala práva vložiti ruku na věci patřící arcibiskupství.² Nunciiovi důtklivě uloženo, aby se postaral o brzké zvolení dobrého vrchního pastýře³ a aby si v tak důležité záležitosti vymohl slyšení u císaře.⁴ Ve své zprávě z posledního července mluví nuncius o dvou pamětních spisech, které v otázce nového arcibiskupa podal císaři, a o slibu jeho, že arcibiskup bude již jmenován velmi brzo.⁵

Trvalo to ovšem ještě přes 2 měsíce, než mohl nuncius podati zprávu o jmenování Karla z Lamberka zvoleného kapitulou. Nejvyšší úředníci by byli rádi viděli, aby nuncius se volbě této opřel, poněvadž se nesrovnává se zákony země. Avšak biskup Vercelský míní, že je jejich věcí dělati oposici, je-li tomu tak, ne jeho, on že životu nového arcibiskupa nemohl dosud vytknouti ničeho. Přimlouvá se za něho v otázce beneficí a podává zprávu o vyjednávání stran volby nového velmistra křižovníků, která měla býti zrušena, aby špitál ten připadl Karlu z Lamberka.⁶

Křižovníci totiž nehodlajíce déle snášeti, aby jim byl vždy nový arcibiskup za velmistra oktrojován, přistoupili sami k volbě a zvolili si Vavřince Nigrina. Tím ovšem by byl připraven Lamberk, nemoha se opíratí o příjmy z křižovnických statků, o existenční podmínky. Nuncius s počátku stál na straně křižovníků a projevuje otevřeně svoje mínění, že volba velmistra kanonicky provedená se nemůže zrušiti a také to ani nedoporučuje, poněvadž by tím přišlo o výživu 12 alumnů, které chová velmistr a místo nichž by arcibiskup asi vydržoval služebníky a koně.⁷ Ve své zprávě z 23. října 1606 se dokonce Ferreri přimlouvá za velmistra, aby dostal hodnost apoštolského protonotáře, když nebyl povýšen za arcibiskupa, jak doufal.⁸ Avšak již za týden, patrně pod nátlakem dvora, píše nuncius jinak, doporučuje papeži, aby se nekládal v tyto záležitosti, pro velmistra bude prý lépe, ustoupí-li od svých nároků, než setrvá-li na nich s nemilostí císaře Rudolfa.⁹ V dalších listech svých ujímá se Ferreri čím dál více nového arcibiskupa u kurie, to však prozatím jeho hmotné postavení nezlepšilo. Ko-

¹ Arch. Vat. Nunz. di Germ. 16 fol. 115'.

² Srov. též Winter, Život církevní I. st. 413 o vydrancování paláce arcibiskupského.

³ Arch. Vat. Nunz. di Germ. 16 fol. 115' a 130'.

⁴ Arch. Vat. Nunz. di Germ. 16 fol. 156.

⁵ Arch. Vat. Borghese II 158 Lett. 21.

⁶ Srov. Winter, Život církevní I. st. 413.

⁷ Arch. Vat. Borghese II. 158. Lett. 79.

⁸ Tamtéž Lett. 84.

⁹ Arch. Vat. Borghese II. 158 Lett. 91.

nečně se chopil nuncius energicky celé věci, aby ji dle přání císařova vyřídil. Piše v listu z 18. prosince 1606, že nařídil generálovi křižovníků,¹ aby svolal členy řádu, on že se postará, aby vše se přivedlo ke konci bez újmy autority řádu. Nutný následek vystoupení nunciava byla resignace velmistra a nastoupení arcibiskupovo na jeho místo.²

Ještě v záležitost Dominikánů, kteří se vzepřeli provinciálovi jmenovanému přímo z Říma, zasáhl Ferreri v tomto roce a staral se o nápravu jejich špatné kázně,³ v čemž se mu dostalo podpory od kurie, která jeho vystoupení schválila.⁴

Jedním z posledních úkolů biskupa Vercellského, jehož pražský pobyt se začátkem roku 1607 již chýlil ke konci, bylo rehabilitování Jesuitů u císaře, který byl na ně rozhořčen pro apologii Jiřího Popela z Lobkovic. Máme o tom bohužel dosud jen jednostranné zprávy z listů státního sekretáře kurie. Jesuita, který byl na sepsání apologie zúčastněn, měl býti potrestán, aby se tak císaři dostalo satisfakce, ale hněv jeho neměl nezaslouženě stíhati nevinné a císařova milost měla jim býti opět zjednána. O totéž se měl starati také nástupce Ferrerův.⁵

Nástupcem biskupa Vercellského byl Antonio Caetano arcibiskup Capuanský. Instrukce z 23. května 1607,⁶ kterou dala kurie novému svému zástupci při dvoře císaře Rudolfa, klade mu na srdce hlavně tři věci, o jichž povznesení se má starati: náboženství katolické, disciplínu kleru a svobodu církevní.

V Praze, kde bude míti residenci, jsou prý všechny sekty, které se nalézají ve všech ostatních zemích, avšak nábožnost císařova nedovoluje jim veřejných bohoslužeb. Velké pokroky prý tam činí řády mnišské, a to Dominikáni, Františkáni a Jesuité a nunciiovi se naskytne tisíce příležitostí podporovati vzrůst kultu božího. Dále mluví instrukce o »Husitech« a opakuje, co jsme slyšeli již od Ferrera o jich nepřátelství k stoupencům Luthera a Kalvina, o jich nedostatku kněží a možnosti získati je založením semináře; za největší nesnáz při pokusech o spojení jich s církví, o nichž se zmiňuje, považuje to, že často si berou kněze z Lipska a z Wittemberka. K udržení katolického náboženství jest prý především zapotřebí disciplíny kněžstva a té dala základ synoda odbyvaná za Ferrera, na které byly přijaty reformy koncilu tridentského. Novému nunciiovi se ukládá, aby se staral jen o uvedení

¹ Arch. Vat. Borghese II 158 Lett. 133.

² O zakročení nunciiové proti řádu srov. Winter, Život církevní I. str. 413.

³ Arch. Vat. Borghese II 158 Lett. 61. List nunciův ze 17. září 1606.

⁴ Arch. Vat. Nunz. di Germ. 16, fol. 177'.

⁵ Arch. Vat. Nunz. di Germ. 16, fol. 214, 237', 247, 266', 276'

⁶ Arch. Vat. Nunz. di Germ. 16, fol. 214.

jich v život. Dále má pečovati o to, aby preláti zachovávali residenci při svých kostelích a dbali o nápravu kněžstva. Konečně se mu ukazuje na obtíže, které bude míti s chráněním svobody a immunity církevní, poněvadž mezi jiným komora česká činí neoprávněné nároky na zastavování a prodávání církevních statků, a pánové čeští si osobují svrchované právo nad nimi na svých panstvích. Jako špatný příklad uvádí se Karel z Lichtenštejna, prodání Chomutova i s farami protestantům a zabrání všech věcí i listin po smrti arcibiskupa Berky z Dubé. I do saháni na duchovní osoby a nepořádků při vymáhání desátků stěžuje si instrukce.

To jest asi stručný obsah rad a pokynů, které dala kurie na cestu novému nunciiovi, pokud šlo o vnitřní záležitosti české.

Bohužel nebylo možno dosud použití zpráv Caetanových z prvých dvou let pobytu jeho u dvoru Rudolfova, takže si můžeme v té době učiniti obraz o jeho působení jen z listů státního sekretáře jemu zasílaných. Dle listu adresovaného ještě Ferrerovi ze 7. července 1607¹ jest již nový nuncius v Praze a dostává potřebné informace od svého předchůdce, který se dosud nevydal na zpáteční cestu.

Z roku 1607 nemáme mnoho zpráv, které by pro naše vnitřní poměry měly zvláštní důležitost. V listě z 22. září² státní sekretář důtklivě nabádá nového nuncia, aby se dle možnosti opřel neoprávněnému saháni na církevní majetek, na které si již instrukce stěžuje. Z téhož data je jiný list, který velmi pochvalně se zmiňuje o Rudolfovi pro jeho náboženskou horlivost. Tím větší prý bude poslušnost poddaných, čím rozhodnějším se ukáže císař v šíření kultu božího.³

V listě státního sekretáře z 20. října se dozvídáme, že kurie přijala s velikým zadostiučiněním zprávu o rozkazu, kterým císař zapověděl prodávání knih kacířských. Líbí prý se papeži, jak denně vzrůstá náboženská horlivost Rudolfova.⁴ V listě z 22. prosince 1607 jedná státní sekretář s nunciem o plné moci pro arcibiskupa k vísitaci klášterů diecese.⁵

Rok 1608 byl pro náčelníky katolické propagandy v Čechách kritický. Povstání Matyášovo a s ním spojených Uhrů, Rakušanů a Moravanů proti Rudolfovi přinutilo císaře hledati opory u českých protestantů. Že následkem toho by mohly býti rázem zničeny veškeré pokroky, které katolické náboženství v Čechách v po-

¹ Arch. Vat. Nunz. di Germ. 16 fol. 249.

² Tamtéž fol. 295.

³ Tamtéž fol. 294.

⁴ Tamtéž fol. 301'.

⁵ Tamtéž fol. 329, 330'.

sledních letech učinilo, vycítila kurie brzy. Již v listě z 1. března 1608 projevuje státní sekretář obavy, že kacíři se vynasnaží císaře donutit, aby jim povolil, čeho žádají, chce-li obdržeti od nich pomoc.¹ O čtrnácte dní později píše týž, že není uvěřitelné, že by císař povolil něco, co je v odporu s jeho svědomím a s horlivostí, kterou vždy projevoval, a vyzývá nuncia, aby povzbudil katolíky k obraně náboženství a sebe samých.²

Malé uklidnění myslí při kurii projevuje list státního sekretáře z 22. března 1608, v kterém se velice chválí nový rozkaz císařův, že soudcové světští nemají zasahovati do záležitostí církevních. Je to patrně úspěch akce nového nuncia. Při té příležitosti se děkuje Bohu, že denně zvětšuje horlivost císařovu. Poněvadž však je obava, že úředníci budou hleděti takového omezení se zbaviti, jest nuncius nabádán, aby císaři připomenul uvedení ve skutek rozkazu tak zbožného.³

Tento úspěch byl však slabou náplastí na rány, které tou dobou dopadaly na katolickou stranu v našich zemích. Kurie si byla dobře vědoma, že příčinou toho je spor mezi Rudolfem a Matyášem, a proto její hlavní snaha směřovala k smíření obou bratří. Poněvadž se zdálo, že nuncius k tomu nestačí, a to již z té příčiny, že mu císař neuděloval audience, rozhodla se kurie vyslati za tím účelem do Prahy zvláštního legáta.

List z 5. května oznamuje Caetanovi, že za legáta byl ustanoven kardinál Millino, který měl jíti přímo do Prahy. Zároveň se posílají nunciiovi dvě breve: jedno pro Rudolfa, druhé pro Matyáše.⁴ Podle instrukce z 12. května 1608⁵ měl se legát zasaditi nejen o smíření obou bratří, ale i o volbu římského krále. V následujících dopisech mnoho se jedná o legátovu cestu, velký důraz se klade na to, aby v Praze byl okázale uvítán a císařem skvěle přijat, k čemuž měl pracovati Caetano, avšak svým účelem se minula legace jeho úplně; než dorazil do Prahy, byl již mezi Rudolfem a Matyášem uzavřen mír, jehož prostředkování se zúčastnil nuncius.⁶

Legát přibyl do Prahy po zdlouhavé cestě teprve v červenci a již velmi brzy na to se jedná v listech státního sekretáře o jeho návrat, protože si Rudolf přítomnosti jeho ve své residenci nepřál. Ani druhého hlavního úkolu, aby totiž přiměl Rudolfa k rozhod-

¹ Arch. Vat. Nunz. di Germ. 16 fol. 350'.

² Tamtéž fol. 355.

³ Tamtéž fol. 356.

⁴ Tamtéž fol. 370.

⁵ Tamtéž 18 fol. 1—10.

⁶ Srov. též Skála, Historie česká I. st. 87 a 88.

nutí stran nástupce v říši, legát nevyplnil. Poslání jeho skončilo v obou těchto směrech úplným nezdarem.¹

Mírem mezi Rudolfem a Matyášem nebyly zaplašeny obavy kurie před vítězným postupem protestantismu. Na květnovém sněmu v Praze 1608, který byl odbýván takřka před tvářím nepřítelů, a kde císař ve své tísní byl donucen k všeobecným ústupkům, podařilo se sice Rudolfovi pohnouti stavy české k odložení článků svobody náboženství se týkajících až na sněm sv. Martinský, avšak s tou výhradou, nebudou-li vyřízeny, že stavové nejsou povinni na žádném sněmu jednati o proposici královské.²

O tomto sněmu píše státní sekretář 16. srpna velmi pessimisticky. Jestli prý se neoprou nejvyšší úředníci žádostem kacířů, nelze nic dobrého očekávati. Nuncius má pokud možno svou pomocí přispěti.³ O týden později píše týž, že nebezpečí ztratiti vše, co až dosud bdělostí dřívějších nunciů bylo zachováno, nemůže již býti ani větší. Snad prý by nový nuncius, vyslaný ke dvoru vídeňskému, biskup melfský, mohl při Matyášovi něčím pomoci. Nuncius pražský má s ním býti v stálém spojení.⁴

Akce papežských diplomatů brzy opět pozvedla skleslou náladu kurie. List státního sekretáře ze 6. září 1608 k legátovi Millinovi projevuje naději na dobrý výsledek sněmu o sv. Martině, poněvadž prý nejvyšší purkrabí pražský se již rozhodl učiniti patřičná opatření, aby srazil pýchu kacířů, a císař nebude moci nepokračovati v tomto zbožném úmyslu, jsa v něm podporován od svých prvních služebníků.⁵

Když se blížil termín, kdy dle úmluvy se stavy měl býti svolán sněm český, obrátil se Rudolf k svému obvyklému prostředku, kterého užíval jakožto všeobecného léku proti všem neduhům svých zemí a národů, k odkladu. Ovšem na dlouho se sněm na sv. Martina slíbený přece odložiti nedal. Příčinou byly státní nezbytnosti, zákonné povolení berní.⁶ A tak byl Rudolf nucen konečně přece povolati sněm do Prahy na 28. leden 1609.

Několik dní před otevřením sněmu podává nuncius Caetano ve své zprávě z 19. ledna 1609 přehled situace a udává prostředky, jakými by se mělo nebezpečí hrozící katolickému náboženství odvrátiti. Předně prý pokud možná se dbá o roztržku mezi »Husity« a ostatními nekatolíky. Mezi Luterány a bratřími taky je jakási

¹ Listy z 27. července a 2. srpna, Arch. Vat. Nunz. di Germ. 18 fol. 28, 32; srov. Gindely, Rudolf II., sv. I. st. 249—253.

² Srov. Tomek, Dějepis města Prahy XII. st. 440—444 a Ritter, Deutsche Geschichte im Zeitalter der Gegenreformation II. st. 231.

³ Arch. Vat. Nunz. di Germ. 16 fol. 387.

⁴ Tamtéž fol. 389', 390.

⁵ Tamtéž 18 fol. 48.

⁶ Srov. Gindely, Rudolf II. sv. I. st. 309—310.

nesvornost, která se hledí zvětšiti. Též bude na tom záležeti, aby Praha byla po vůli, a tomu prý mnoho napomohla nedávno provedená změna úřadů, o jichž posílení a udržení ve víře se usiluje.¹ Nejvyšší úředníci se domnívají, bude-li Praha získána, že nejen císař bude se moci pojistiti proti vši nestoudnosti šlechty, ale že i veškerá ostatní města budou následovati jejího hlasu. Co se týče císaře, píše nuncius, že vyšetřil pomocí kancléře a Barvitia jeho smýšlení a je s ním úplně spokojen. Myslí však, že bude těžko přiměti ho, aby sám veřejně vystoupil a vlastními ústy své svaté rozhodnutí projevil. Jest prý mínění mnohých, že by tím skončeno bylo veškeré rokování o náboženství a že by se přistoupilo k jiným věcem. Ovšem je jinak, když císař přenechává jednání úředníkům, z nichž ani všichni věci nepřejí a otázkám theologickým nerozumějí, ani se neradí s tím, kdo je zná, ale v kvapu a na slepo rozhodují; a je velmi na snadě, že císaře, který nikdy listin nevidí, přivedou k podpisu něčeho, čemu sám ani nevěří, že to podepsal. A pak když listina je složena česky a nuncioví přijde do rukou v latině, nalezne se v ní něco vlepno, k čehož napravení již nezbyvá času.

Na konci tohoto listu lituje Caetano smrti nejvyššího komorníka Kolovrata, třeba že nebyl nejhrořlivějším katolíkem, protože těžko bude císaři jinou osobou vhodnou ho nahraditi, aby nerozladil příliš kacíře a nedal jim příležitost obnovovati obvyklé stížnosti, že nejsou připouštěni k úřadům.²

O týden později, dva dny před zahájením sněmu, zasílá nuncius ještě jednu zprávu o přípravách proti hrozcímu nebezpečí. Podnik, který mají nejvyšší úředníci před sebou, je tak nebezpečný, že je marna všechna pomoc lidská, nepomůže-li Bůh. Dlouho prý rozmlouval s Barvitíem o veřejném vystoupení císařově, jímž by zmírnil náladu, avšak pozoruje, že se tak nestane. Císař je velmi poděšen, často prý v noci se budí a volá v blouznění vždy o této věci. Dále sděluje, že byla znovuzřízena konsistoř pod obojí a jmenován nový administrátor, který v málo člancích se různí od pravé víry a který se nabídl podati protest proti zavádění novot. Při tomto znovuzřízení bylo prý zapotřebí tak to nastrojiti, aby Praha císaře za to žádala, a poněvadž je obydlena více Luterány a bratřími než »Husity«, oklamati lid (ingannar il popolo), že je to v jeho prospěch, což prý kancléř svými služebníky dobře provedl. Též bude se na to naléhati, aby zařízení prováděná novým administrátorem se zdála vycházeti od města Prahy, podle jejíhož příkladu se řídí ostatní města v království. Kdyby prý kancléř, který je hlavou katolíků, byl více milován, měly by jeho námahy větší výsledek,

¹ Srov. Skála, Historie česká I. st. 117—118.

² Arch. Vat. Borghese II. 160 Lett. 18.

ale čeho jeho prostřednictvím se nedosáhne, třeba očekávati od nesvornosti kacířů samotných, v níž jedině je spása. Až posud prý dávají na srozuměnou, že sněm bude trvati krátce a bez hluku, protože nepovolí-li jim císař jejich žádosti, rozejdou se s protestem ve smyslu usnesení minulého sněmu, že nejsou povinni ani popolovati daně ani odpovídati k žádostem císařovým.

Co se týče císaře, aby mysl jeho byla utvrzena v nepovolenosti, píše nuncius, že naposledy s velkou vřelostí mluvil s Barvitíem a že dostal od něho dobré sliby. Též s purkrabím a ostatními úředníky že mluvil v podobném smyslu, aby neustupovali. Pokud jde o volbu nového nejvyššího komorníka, je prý mínění Barvitiovo, aby se místo to ponechalo zatím neobsazeno jakožto odměna pro toho, kdo se bude na sněmu dobře chovati.¹

Uvádím zprávy o událostech předcházejících vydání majestátu poněkud zevrubněji, poněvadž v nich lze jasněji než kdekoli v jině učiniti si obraz o zasahování papežského zástupce do vnitřních záležitostí země, o vlivu jeho na jednání sněmovní, o jeho praeparování nejvyšších úředníků, jeho spojení s tajnými rádci císaře a působení na samu korunu.

V následujících zprávách referuje nuncius obšírně o průběhu sněmu. Podává zde mnoho materiálu již známého z jiných pramenů, ale dovidáme se od něho i mnoho nového. Není zde možno reprodukovati vše, co nám zprávy jeho zachovaly, to bude úlohou budoucí edice akt sněmovních z tohoto roku, pro niž relace nunciovy jsou neocenitelné; omezím se jen na přehled událostí a na vytčení působnosti nunciovy v době sněmu, pokud o tom máme zprávy.

Zpráva nunciova z 2. února je věnována zahájení sněmu a jeho předehře, povolání předních účastníků k císaři a vyzvání jich, aby vydali listinu, jíž se na minulém sněmu navzájem zavázali žádati za povolení konfesse české a kterou měl u sebe Budovec. Trefně líčí nuncius překvapení, jaké tento krok vlády na stavy učinil, a jak po různém vyjednávání druhého dne žádaný zápis byl vydán císaři. Pak přechází k vlastnímu zahájení sněmu 31. ledna a přečtení proposice královské, která na prvním místě dovolovala jednati o otázce náboženské; rozebírá její účelnost, váží síly obou stran a přichází k závěru, že výsledek sněmování je nejistý, protože kacířů se sešlo velmi mnoho a katolíků jen málo a jejich spojenci »Husité« i číselně i kvalitativně jsou slabí. Sněm tento porovnává se zlou horečkou, která podle svých period bude mítí dobré i špatné dny a o níž nelze nic jistého říci, dokud neopustí tělo. Co se týče dalšího jeho působení, praví nuncius o sobě, že nemůže činiti nic více než vyzývati katolické

¹ Arch. Vat. Borghese II. 160 Lett. 26.

pány, aby bojovali statečně a aby připomněli Lutheránům, že na místě zavedení učení Lutherova pomohou k rozšíření nauce Kalvinově, a žádati služebníky císařovy, aby panovníka udrželi v bdělosti a pevnosti a při řádném postupování, v čemž především spočívá vítězství. Aby se teď vydal spis proti haeretikům, nepovažuje ještě za vhodné a na konec schvaluje mínění mnohých, že se má sněm hodně protáhnouti, protože v Praze panuje následkem zrušení okolů v minulém roce velká dražota, tak aby záplava kacířů následkem nedostatku byla nucena se ztenčiti, což by bylo na prospěch katolické věci. Avšak největší naději klade v nesvornost mezi protestanty, již začátek vedle »Husitů« se vidí již také mezi jinými. Na konec poukazuje k velké důležitosti tohoto sněmu a kreslí smutnou perspektivu do budoucnosti pro katolíky v říši, podaří-li se poddaným ve vlastních zemích císařových vynutiti si svobodu náboženskou; hlavně se obává o knížata duchovní.¹

Relace nunciova z 9. února² líčí vyjednávání mezi Lutherány a bratřími a konečné sjednocení se jich na suplice o povolení konfesse české z doby císaře Maxmiliána. Po čtyřdenním odkladu v marném očekávání, že mezi nekatolíky vzniknou nějaké rozepře, byl konečně císař nucen dáti odpověď. Nuncius vyslovuje se trpce o tom, jak lehkovážně bylo o věci tak důležité jednáno. V noci na dnes, kdy odpověď měla býti odevzdána, sešli prý se purkrabí a nejvyšší úředníci, povolali k sobě arcibiskupa, jemuž purkrabí oznámil obsah odpovědi a v chvatu o ní odhlasovali, jakoby šlo o nějakou tuctovou (sommaria) záležitost. Časně ráno dal prý arcibiskup vzbuditi nuncia, aby mu oznámil, jaké nebezpečí hrozí katolickému náboženství. Odpověď císařova povolovala hlavně tři články, o něž nekatolíci žádali: předně, aby směli bez rozdílu býti za zvuku zvonů pochováni v katolických kostelích, kde měli hroby jejich předkové neb kde mají právo patronátní, za druhé, aby pánové nesměli nutiti svých poddaných k tomu neb onomu vyznání, a za třetí, že arcibiskup má býti povinen světiti kněze aprobované konsistoří pod obojí. Na žádost o povolení konfesse české nemělo býti odpověděno přímo, nýbrž císař měl jen slíbiti, že bude podle své přísahy chrániti jak víru pod jednou tak pod obojí.

Poněvadž nezbývalo mnoho času — odpověď měla býti dána stavům dnes ráno — odebral se nuncius hned k Barvitiovi a ke všem tajným radám, aby upozornili císaře, aby tak velké chyby snad z nepozornosti neb bezděky se nedopouštěl. Vrátiv se domů, napsal nuncius ihned své memoriale k císaři, a to neminulo se

¹ Arch. Vat. Borghese II. 160 Lett. 30

² Tamtéž. Lett. 38.

účinku. Nuncius praví, že z boží milosti dosáhl pro dnešek a snad pro zítřek odložení této věci. Co ku konci své zprávy o účinku svého memoriale dodává, je zpráva přehnaná a ukvapená a také ji později odvolává,¹ ale stačí, konstatujeme-li, že již hotová a poměrně příznivá odpověď královská sněmu na zakročení nunciovo v poslední chvíli byla zadržena. Byl to ovšem úspěch jen okamžitý a uvážíme-li události následující, můžeme se tázati, zda horlivost nunciova byla katolické věci v Čechách tentokrát na prospěch. Není vyloučeno, že by odpověď Rudolfova byla asi stav, mezi nimiž dosud měli převahu živlové mírnější, poněkud uklidnila, a je otázka, zda by bylo došlo k vynucení majestátu. Tento list Caetanův ukazuje nám předehtu vydání majestátu zcela v jiném světle, než jak ji známe z dosavadních pramenů.²

Pak teprve došlo k poradám v císařském kabinetu a k odkázaní celé záležitosti kongregaci theologů v domě arcibiskupově od nejvyšších úředníků svolané za přítomnosti papežského nuncia, který sám podává o tom obšírné zprávy ve své relaci ze 16. února 1609.³ Výsledek těchto porad o královské odpovědi sněmu byl ovšem záporný, hlavně pokud šlo o první dva artikule a o povolení konfesse české; připojen byl ještě zákaz vyznání bratrského.

V následujících zprávách z února a března 1609⁴ líčí nuncius další osudy zdoluhavého vyjednávání mezi sněmem a Rudolfem. Stavové kladli své požadavky stále hrozivěji, šlo jim též o to, aby se zmocnili konsistoře pod obojí a koleje Karlovy, rozčilení vzrůstalo a nuncius měl mnoho práce, aby nejvyšší úředníky a císaře udržel na stanovisku odmítavém. Jak z listů jeho patrno, obával se, že celá rozepře skončí podobným interimem jako na posledním sněmu; byl to hlavně nejvyšší purkrabí, který tímto způsobem chtěl naléztí východisko z nebezpečné situace, a pak i jiní z úředníků a rádců císařových začali kolísati, obávající se, že bez povolení berně nebude možno jim vypláceti platy. V tomto kritickém okamžiku nasadil diplomatický zástupce kurie všechny páky, aby tomu zabránil a svými rozklady odvrátil Rudolfa od tohoto plánu, poukazuje k tomu, že interimy v Německu byly vždy zkárou katolického náboženství.⁵

¹ Arch. Vat. Borghese II. 160 Lett. 41.

² Srov. Gindely, Rudolf II., I. st. 313 a týž. Gesch. der Ertheilung des böhm. Majestätsbriefes st. 35—37.

³ Arch. Vat. Borghese II., 160 Lett. 41 a 42. Slavata při líčení tohoto vyjednávání ve svých »Pamětech« I. st. 198—202 nezmiňuje se o zasahování nunciovo do této záležitosti, ač mu to sotva mohlo býti neznámo.

⁴ Arch. Vat. Borghese II., 160 Lett. 43, 51, 55, 61.

⁵ Podobné mínění o škodlivosti interimu jako nuncius má také Slavata, srov. jeho »Paměti« str. 258—259.

Avšak odpověď, kterou dal císař na čtvrtou repliku stavů, nedopadla dle přání nunciova. Píše o ní v listě z 23. března¹ a domnívá se, že by byl císař jednal podle jeho dobrozdání, kdyby právě nebyly přišly velmi nepříznivé zprávy o ústupcích, které byl Matyáš nucen v Rakousích učiniti protestantům.²

Rudolf chtěl odkladem k budoucímu sněmu a prodloužením dosavadního interimu uchláholiti vzbouřené vlny sněmovní a přiměti stavy k povolení berně, avšak to byl nyní velmi slabý lék na silnou horečku, která zmítala mnohohlavým tělesem sněmu. Stavové byli touto odpovědí jen podrážděni a usnesli se na nové replice, s kterou poslali novou deputaci k císaři, žádající důrazně za slyšení. To poskytlo nunciovi Caetanovi opětně příležitost k zakročení; již v tomto listě se kojí nadějí, že, budou-li chtít kacíři odpověď přesnou, dostanou odpověď zápornou, dopadne-li to podle jeho naléhání.

V následující zprávě z 30. března³ líčí audienci deputace stavovské u císaře, která nebyla přijata milostivě, a odevzdání dlouhého spisu stížností. Aby odpověď na tuto poslední repliku stavů nedopadla příznivě, bylo nyní přední starostí nunciovou. Práví, že císaře žádal písemně a se všemi úředníky vyjednával ústně, aby se stavům konečně dalo rozhodnutí záporné a tím aby se uzavřel sněm. Na obavy před hrozbami stavů, že povolají Matyáše a že nebudou platiti berně, odpovídal nuncius, pokud jde o krále Matyáše, že papež svou autoritou sám se v to vloží, aby nepodnikal nic proti svému bratru, a co se týče berně, to prý stačí jen trochu času, aby stavové dospěli k náhledu, že jejich zatvrzelost nic nepomáhá. A těmto jeho rozkladům nebylo prý od císaře porozuměno špatně. Ještě ku konci tohoto listu podává obsah královské odpovědi, která prý má býti zítra odevzdána sněmu, a kterou s ním sdělil kancléř, překládaje mu ji slovo za slovem. Rozhodnutí bylo úplně odmítavé a stavové byli vybídnuti, aby přešli k jednání o propozici královské. Od kancléře se prý ještě dověděl, že sněm bude odročen, budou-li se tomu stavové vzpíráti.

Zajímavo je, že nuncius mohl o odpovědi královské dříve referovati do Říma, než byla ještě odevzdána sněmu, to charakterisuje nejlépe jeho postavení.

Než nejbližší události ukázaly, že tato politika nebyla prozíravá. Stavové nejen že neuposlechli, ale když za jejich ostrého protestu sněm byl rozpuštěn, přišli k přesvědčení, že dosavadní cestou nelze se dočkatí příznivého vyřízení sporných otázek a roz-

¹ Arch. Vat. Borghese II. 160 Lett. 68.

² Srov. Ritter, Deutsche Geschichte im Zeitalter der Gegenreformation II. str. 265—267.

³ Arch. Vat. Borghese II. 160 Lett. 70.

hodli se sáhnouti k prostředkům stojícím mimo zákony země. Co následovalo potom, známe z jiných pramenů.¹

Poněvadž nám dalších relací nuncia Caetana dosud nebylo možno použiti, jsme pro dobu následující odkázáni jen na listy státního sekretáře jemu zasílané. Jisto je, že, čím dále se sunuly události po šikmé ploše revoluční, tím více se vymykaly vlivu papežského nuncia, který mohl působiti jen na kruhy vládní.

Ještě můžeme uvést tři zprávy Caetanovy, a to z 6., 20. a 27. dubna,² které jsou věnovány událostem pražským po konečném odmítnutí požadavků stavovských, a ty jednájí o protestu stavů, o jejich protizákonném sněmování v Praze a o plánu Rudolfově svolati nový sněm na hrad Pražský, aby jím stavové zlákáni byli od onoho, který si sami položili. Nuncius se vyslovuje rozhodně proti tomuto postupu, poněvadž by se celá hra jen zase opakovala.

Názor nunciův na situaci je v těchto zprávách již velmi pesimistický. Neočekává sice otevřenou revoluci, ale obává se, že konečně Rudolf bude přece donucen požadavkům nekatolíků vyhověti.

Kurie hledala ještě jeden prostředek, kterým by se nebezpečí odvrátilo; státní sekretář píše v listě z 30. května,³ že císař se nemůže jinak osvoboditi z nastalých nesnází, leč prohlášením římského krále, a nuncius má se s vyslancem španělským o to zasaditi. K tomu se ovšem Rudolf neodhodlal a krise trvala dále; je ostatně pochybno, zda by tento prostředek byl přispěl k vyjasnění situace.

Císař v této době pod nátlakem různých vlivů stále kolísá mezi myšlenkou na rozhodné přemožení stavů a mezi kapitulací před jejich požadavky.

Svolání sněmu na 25. květen způsobilo mezi katolíky roztrpčení. Státní sekretář kurie, odpovídaje na relaci nunciovu z tohoto dne listem 13. června,⁴ projevuje velké obavy, že císař ukazuje ochotu vyhověti kacířům. Při tom chválí nuncia, že učinil vše, co bylo v jeho moci, aby zlo odvrátil, a opakuje radu o prohlášení krále římského.

Jak vidíme z tohoto listu, pracoval nuncius do poslední chvíle proti ústupkům nekatolíkům. Též je pravděpodobno, že poslední naprosto odmítavá odpověď Rudolfova z 5. června na pamětní spis sněmu byla inspirována Caetanem. O této odpovědi se radil Rudolf ze všech úředníků jen s kancléřem Lobkovicem⁵ a s tím

¹ Srov. Gindely, Geschichte der Ertheilung des böhm. Majestätsbriefes. von 1609 st. 54 a násl.

² Arch. Vat. Borghese II., 160 Lett. 77, 90, 98.

³ Arch. Vat. Nunz. di Germ., 16 fol. 457'.

⁴ Tamtéž, fol. 460'.

⁵ Gindely, Majestätsbrief st. 70. Srov. též Skála, Historie česká I. st. 204.

byl nuncius v důvěrných stycích. Tomuto mínění nasvědčuje též radost kurie nad touto odpovědí projevěná listem z 27. června 1609.¹ Císař je v ní chválen, že je pln živé horlivosti, poslední odpověď jasně prý ukazuje jeho smýšlení. Ovšem slova prý kacíře nezabíjejí, neprovází-li je nějaká neohrožená akce (qualche intrepida attione), která by vzala protestantům všechnu naději na dosažení žádaného cíle. Nějakého energického vystoupení Rudolf vůbec schopen nebyl a v těchto okolnostech bylo těžko něco takového od něho očekávat, kdy stál skoro bez vojáka vůči ozbrojenému sněmu.

Oddávala-li se kurie ještě v poslední době před donucením Rudolfa stavy k podepsání majestátu takovýmto nadějím, bylo pak tím trpčí zklamání, které přinesly zprávy následující. V listech z 18. a 25. července² mluví státní sekretář o bolestném dojmu, který učinilo na papeže vítězství protestantů. Píšu odpověď plnou slz, nařká kardinál Borghese, a z toho si můžete učiniti dojem zármutku našeho pána. Obává se, že to bude konec katolického náboženství v království Českém.

V listech z 1. srpna³ naléhá státní sekretář na odzbrojení stavů, nuncius má se o to zasaditi. Nenalezne-li prý se nějaký prostředek, aby odložili zbraně, bude následovati úplné vyvrácení katolického náboženství a imperia. Nunciovy protesty proti vydání majestátu, jeho prohlášení vůči úředníkům a odmítnutí veškerých důvodů, které omlouvaly jednání Rudolfovo, byly kurií vřele schváleny.

Od podepsání majestátu ztrácí Rudolf pro kurií veškeru cenu; kdežto dřívější listy z Říma vidí v něm hlavní oporu katolického náboženství a chválí jeho pevnost a horlivost, přecházejí nyní rázem do jiné toniny. Tak již v těchto listech, v nichž se mluví též o nutnosti smíření mezi Rudolfem a Matyášem, čteme o císaři, že je zatvrzelý a že bude důvodně opuštěn od svých přátel a nepřátel, že budou nad ním slaviti triumfy kromě hanby, kterou uvalí na své jméno a, co je horší, na své svědomí a duši.

Též v dalších listech z Říma čteme samé nářky nad utrpenou porážkou a nad postupem nekatolíků. Papež se obává, že kacíři chtějí zbaviti Habsburskou dynastii království Českého a vyvrátiti úplně katolické náboženství.⁴ Když prý jednou začali postupovati násilně a nenalezli odporu, není divu, že na té dráze pokračují, jak ukazují jejich nové pretense na sněmu. Papež prý s velkou starostí pozoruje, že ten, koho se to nejvíce týká, totiž Rudolf,

¹ Arch. Vat. Nunz. di Germ. 16 fol. 467.

² Arch. Vat. Nunz. di Germ. 16 fol. 473', 474.

³ Tamtéž 23 fol. 4, 5.

⁴ List státního sekretáře z 5. září t. r., arch. Vat. XXI. 19 fol. 80'

tak málo se o to stará. Ovšem nelze prý pomoci tomu, kdo nechce, aby se mu pomohlo.¹

List státního sekretáře z 3. října jedinou naději klade v nesvornost, která prý počíná vznikat mezi stranou lutheránskou a kalvínskou², a opět vytyká císaři jeho nerozhodnost a povolnost vůči kacířům.³

Po vydání majestátu se postavení nunciavo v Praze valně pozměnilo. Jeho dřívější offenzivní postup byl zaražen a on sám donucen k obraně proti vítězné přesile. Veliká bitva byla prohrána a nyní šlo o to zachránit, co se zachránit dá, a sbírat síly k novému boji. Nunciovi bylo nyní brániti jednotlivé katolické posice, proti nimž byl namířen útok nepřátelský.

Přirozeně se obrátili protestanté čeští v první řadě proti svému nejnebezpečnějšímu odpůrci, proti Jesuitům, a tu se dočítáme z listů státního sekretáře, jak se jich ujal nuncius, když byli v nebezpečí ztratiti svou kolej v Kladsku⁴ a když stavové chtěli, aby statky jejich byly podřízeny české komoře.⁵ Císař se opřel krokům podniknutým proti Jesuitům a za to se mu opět dostává z Říma pochvaly.⁶

Druhý, kdo potřeboval morální opory kurie, byl arcibiskup pražský Karel z Lamberka. Z listu státního sekretáře z 12. prosince 1609⁷ dozvídáme se, že vítězství protestantů tak ho zničilo, že se zanášel plánem úřad svůj odevzdati svému nástupci. Nunciovi bylo z Říma nařízeno, aby se vši možnou vřelostí se přičinil o odvrácení toho a arcibiskupovi dodal myslí, aby v tak velké nouzi neopouštěl svou církev.⁸

Jiná otázka velmi choulostivá pro církevní organizaci, kterou se začalo hýbat tou dobou na sněmu v Praze, týkala se církevní jurisdikce. Státní sekretář kurie píše 24. ledna 1610 nunciovi pražskému⁹, že papež četl s velkou pozorností zprávu jeho z 4. ledna o tom, jak protestanti se namáhají o usnesení sněmovní, aby osoby církevní mohly býti potahovány před světský soud. List projevuje naději, že nuncius učiní vše možné, aby tomu zabránil. O týden později dostává se Caetanovi pochvaly za jeho snahu v této věci,

¹ List státního sekretáře z 5. září, Nunz. di Germ. 23 fol. 23.

² Totiž jednotou bratrskou, již nuncius se stranou kalvínskou obyčejně zaměňuje.

³ Arch. Vat. Nunz di Germ. 23 fol. 38'.

⁴ List státního sekretáře z 5. září 1609. Arch. Vat. Nunz. di Germ. 23 fol. 20'.

⁵ List státního sekretáře z 7. listopadu 1609. Tamtéž fol. 64.

⁶ List státního sekretáře z 14. listopadu 1609. Tamtéž fol. 68'.

⁷ Tamtéž fol. 86.

⁸ List státního sekretáře z 16. ledna 1610. Tamtéž fol. 116.

⁹ Tamtéž fol. 118.

lze prý doufat, že odevzdání breve císaři stran církevní jurisdikce a všechny ostatní kroky nunciovy neminou se účinku.¹

Jiná událost, která poskytla nunciovi příležitost opřít se stavům českým v jejich snaze zasahovati v pravomoc církevní, byla volba opata zbraslavského, který byl rodem Slezan. Nunciovy kroky, aby opatství to zůstalo v rukou zvoleného opata, došly věleho schválení kurie a hlavně z toho důvodu, že se při tom pomine posledních usnesení sněmovních, podle nichž opatství v království Českém se mohou dostati jen Čechům, a tak se jim v čas zasadí rána.² Komora česká, která jednala ve smyslu usnesení sněmovního, dostala se tím do konfliktu s mocí církevní. Došlo tak daleko, že konvent zbraslavský před novým jemu vnuceným opatem prchl k nunciovi do Prahy, který mu ve svém domě poskytl útulku, začež se mu dostalo od kurie největších pochval. Boj, který vedl nuncius s velkou energií a který byl sledován s napjatou pozorností z Říma, skončil vítězstvím církve.³ Jakou váhu kladla kurie na tento příznivý výsledek, ukazuje list státního sekretáře z 3. července 1610,⁴ jímž vzdává plné uznání nunciovi za to, že od začátku až do konce tak dobře se zastal této záležitosti, a v němž se praví, že papeži se tím dostalo takového zadostiučinění, jako nikdy v žádné věci (tanta sodisfatione quanta mai in altra cosa veruna).

To byla ovšem slabá útěcha u porovnání s těžkými ztrátami, které tou dobou církev katolická v Čechách utrpěla a jichž ohlasem jsou nářky v listech z Říma do Prahy zasílaných.

Roku 1610 byla pozornost nuncia Pražského od vnitřních záležitostí českých odvrácena k velkým otázkám politickým. Šlo hlavně o vyrovnání sporu mezi Rudolfem a Matyášem a o následnictví v říši Římské. I pro tyto události chová materiál nunciatur bohaté zprávy.

V témž roce končí se nunciatura Caetanova v Praze. Na jeho místo nastupuje dosavadní nuncius štyrský Salvago, biskup sarzanský. List státního sekretáře z 27. listopadu 1610⁵ nařizuje Caetanovi, aby biskupovi sarzanskému zanechal plnou instrukci písemnou vedle toho, co s ním sdělil ústně. Z jiného listu z Říma se dozvídáme, že nový nuncius přibyl do Prahy právě na nový rok 1611.⁶ V témž listě se ukazuje na volbu krále římského jakožto na hlavní

¹ Arch. Vat. Nunz. di Germ. 23 fol. 124'.

² List státního sekretáře z 9. ledna 1610. Tamtéž fol. 107'.

³ Listy státního sekretáře z ledna—května 1610. Tamtéž. fol. 141, 145, 149, 178, 186. Srov. Winter, Život církevní v Čechách II. st. 739.

⁴ Arch. Vat. Nunz. di Germ. 23 fol. 226.

⁵ Arch. Vat. Nunz. di Germ. 23 fol. 297'.

⁶ Tamtéž, fol. 310.

bod, kolem něhož se bude točiti celá činnost nového nuncia při dvoře císařském.

Pro léta následující, jak jsem již výše podotkl, nemáme již tak hojných pramenů jako pro léta právě uplynulá a musíme se prozatím spokojiti s mnohem hubenějším materiálem.

Bouřlivý rok 1611 přináší v zastoupení kurie v Praze něco nového. Po nezdařeném vpádu pasovského vojska, jímž chtěl Rudolf ve spojení se sanguinickým arcivévodou Leopoldem zmocniti se opět panství nad zeměmi ztracenými,¹ byl bratr jeho Matyáš povolán od ohrožených stavů českých do Prahy a s ním přibyl také dosavadní nuncius u jeho dvora ve Vídni do české metropole, které se tak r. 1611 dostalo dvou zástupců kurie. Jedním byl biskup sarzanský, nuncius u císaře, druhým Placido de Marra, biskup melfský, nuncius u krále Matyáše.²

Postavení obou nunciů bylo velmi nesnadné. Pád Rudolfův byl neodvratný, o tom byla kurie dobře zpravena a přece jí záleželo na tom, aby změna na českém trůně se provedla pokud možno hladce a aby Rudolf nebyl příliš roztrpčen jednáním kurie, která v odstoupení české koruny Matyášovi nyní viděla jediné východisko ze zmatků pro věc církve tak škodlivých. Aby z nastávajícího převratu katolické náboženství nevzalo škody, bylo hlavní starostí obou nunciů. Kurie od začátku nesla velmi těžce spor mezi Rudolfem a Matyášem; viděla v něm příčinu všech ztrát, které v poslední době utrpěla věc katolická v zemích českých a rakouských, a vždy snažila se upřímně o smíření obou bratří. Tak byla jí též velice proti mysli nepromyšlená akce arcivévodou Leopolda, biskupa pasovského, a v listech státního sekretáře z r. 1611 se dočítáme, jak rozhodně kurie odsuzovala podnik pasovského vojska a jak se marně snažila o zachování míru.³ Ani papežská breve, určená pro Leopolda i pro Rudolfa, nemohla již zastaviti válečnou akci a ani nátlak na Leopolda prostřednictvím nuncia, aby raději plnil povinnost vůči svému biskupství, nepomohl.⁴ I když byl již Matyáš s vojskem v Praze, nabádala kurie oba nuncie, aby hleděli bratry smířiti a aby také učinili vyrovnání mezi Matyášem a Leopoldem.⁵

¹ Srv. Ritter, Deutsche Geschichte im Zeitalter der Gegenreformation II, st 353—357.

² O příchodu biskupa melfského do Prahy a jeho ubytování u Martinice, s nímž brzo uzavřel intimní přátelství, zanechal nám obšírnou zprávu Slavata v »Pamětech« II, st. 64—67.

³ Arch. Vat. Borghese I nr. 920, fol. 189, 190, 195. Nunz. di Germ. 23, fol. 317', 324', 326 a jinde.

⁴ Arch. Vat. Nunz. di Germ. 23, fol. 311', 324'.

⁵ Arch. Vat. Borghese I. nr. 920 fol. 205. Nunz. di Germ. 23 fol. 327, 328', 335', 336', 340. Arch. Vat. XXI. 19 fol. 300', 301', 303'.

O tažení Matyášově do Čech a vjezdu jeho do Prahy podává biskup melfský kardinálovi Borghese obšírnou zprávu, datovanou v Praze 28. břez. 1611¹

Ponevadž byla obava, že Rudolf ze strachu před vojskem svého bratra opustí Prahu a uteče se do Němec, dostal nuncius u jeho dvora biskup sarzanský z Říma nařízení, aby v případě odchodu císařova do Saska neb jiné země protestantské odebral se do Plzně.² Než obava ta byla zbytečná, jednak se císař k tomu neodhodlal, jednak nemohl, nalézaje se na hradě skoro v zajetí stavovského vojska.

Nastala doba zdlouhavého vyjednávání mezi Rudolfem a Matyášem, kterého společně s vyslancem španělským Baltazarem Zuñigou se zúčastnili oba nunciové. Listem státního sekretáře z 2. dubna 1611 nařizuje se biskupovi sarzanskému, aby ve spojení s biskupem melfským působil na Matyáše, aby nedal falckrabí rýnskému příležitost chopiti se vlády v říši jako vikáři říše.³ Tedy již z toho důvodu mělo s Rudolfem býti jednáno pokud možno šetrně.

Také uvěznění některých ze služebníků císařových nebylo kurii vhod, jak vidíme z nařízení v tom smyslu daných biskupovi sarzanskému listem z 23. dubna 1611.⁴ Když po zahájení generálního sněmu se začalo jednati mezi Rudolfem a stavy o podmínky odstoupení koruny české Matyášovi, snažila se kurie opět působiti umírněně na stavy české. Listem z Říma z 14. května dává se biskupovi melfskému na vědomí, bude-li moci dosáhnouti změnění odpovědi stavů českých k požadavkům císařovým, že učiní skutek hodný služebníka zaniceného pro obecné dobro a pro svornost mezi bratry, a ukládá se mu, když již není možno odpovědi té zabrániti, aby ze všech sil se postaral o její zmírnění.⁵ O jednání nunciově se stavy ve smyslu tohoto listu nemáme dosud zpráv. Také list z 21. května pronáší obavy kurie před přílišným ponížením důstojenství císařského následkem jednání stavů.⁶

Když stavové k požadavkům Rudolfovým odpověděli nepřívětivě, píše státní sekretář kurie biskupovi melfskému listem z 28. května, že je třeba osladiti ostří této odpovědi, a nařizuje mu, aby ve spojení s biskupem sarzanským a s Baltazarem Zuñigou u krále Matyáše vymohl čestné zadostiučinění pro Rudolfa.⁷ Kurii velmi zá-

¹ Bibl. Vat. Barberini LXXXI. 70 fol. 2.

² Arch. Vat. Nunz. di Germ. 23 fol. 322.

³ Arch. Vat. Nunz. di Germ. 23 fol. 332.

⁴ » » » » 23 fol. 338.

⁵ » » XXI. nr. 19. fol. 309.

⁶ » » Nunz. di Germ. 23 fol. 348'.

⁷ Arch. Vat. XXI. nr. 19 fol. 315.

leželo na tom, aby císař nečinil obtíží při volbě Matyáše za krále římského, a proto tolik ohledů. Ani věděti neměl Rudolf o tom, co pro Matyáše podniknuto bylo se strany nunciů spojených s vyslancem španělským. O tom bylo dáno biskupovi melfskému zvláštní nařízení.¹ Jako čin obzvláštní úcty Matyášovy vůči kurii chválí se odložení korunovace jeho na krále českého po přání císařově.² Když pak mělo dojíti k obřadům korunovačním, byl z Říma všele schválen úmysl biskupa sarzanského, nuncia u dvora císařského, nezúčastniti se jich, aby se císař nemusil považovati za opuštěna ode všech.³ Druhý nuncius, biskup melfský, byl všem ceremoniím i hostině přítomen.⁴

O člancích, které stavové čeští Matyášovi předložili před korunovací ke schválení, vyslovuje se kurie velice nepřívětivě, směřují prý nejen k omezení moci královské, ale i k zničení katolického náboženství. Proto se nařizuje biskupovi sarzanskému, aby ve spojení s biskupem melfským a se Zuñigou se postaral o prostředky proti takovému bezpráví, nemá-li králi zůstati pouhé jméno a nemá-li katolické náboženství býti vyvráceno.⁵ Za obzvlášť zhoubné jsou označovány dva články, z nichž jeden se týkal přijímání pod obojí, druhý odstranění katolických úředníků, na jejich místo měli přijíti sami protestanti.⁶

Jak známo, Matyáš nepovolil všem požadavkům stavů českých a zavázal se jen reversem potvrditi po korunovací všechna práva a privilegia i spolek mezi českými stavy a Slezany 1609 uzavřený.⁷ Byly tudíž obavy kurie přemrštěné. Se zvláštním uspokojením přijata byla v Římě zpráva, že k potvrzení spolku mezi Čechy a Slezany připojena byla klausule, že nesmí býti na újmu náboženství katolického.⁸

Brzy po nastolení Matyášově bylo hlavní úsilí kurie obráceno k tomu, aby nejvyšší úřady v Čechách zůstaly v rukou katolíkům. Tak se nařizuje biskupovi melfskému listem z 18. června 1611 z Říma, aby vyložil králi, jak je důležité, aby úředníky království byli katolíci.⁹ Podobné obavy před protestantskými úředníky projevuje list státního sekretáře z 25. června.¹⁰

¹ Arch. Vat. XXI., 19 fol. 331.

² Arch. Vat. Borghese I. nr. 920 fol. 227'.

³ Arch. Vat. Nunz. di Germ. 23 fol. 357.

⁴ Arch. Vat. Borghese I. 920 fol. 230.

⁵ List stát. sekretáře z 28. května 1611. Arch. Vat. Nunz. di Germ. 23 fol. 352'.

⁶ List téhož z 11. června 1611. Tamtéž fol. 357'.

⁷ Srov. Gindely Rudolf II. Bd. II. st. 294.

⁸ Arch. Vat. Borghese I. nr. 920 fol. 229.

⁹ Tamtéž fol. 232.

¹⁰ Arch. Vat. Nunz. di Germ. 23 fol. 363'.

Ovšem Matyáši nebylo možno vyhověti docela přání kurie, které ostatně bylo i jeho přáním. Ohledy na protestanty, jichž pomocí se dostal k trůnu, byly silnější. Přece však dopadlo jmenování nejvyšších úředníků pro ně méně příznivě, než doufali, a bylo v Římě přijato s uspokojením. List z 9. července praví, že dopadlo lépe, než se očekávalo, a vzdává chválu nunciiovi biskupu melfskému za platné služby, které v té věci prokázal, třeba že se lituje odevzdání úřadu purkrabství karlštejnského hraběti Thurnovi.¹ Jiný list z Říma z 16. července mluví o tom, jak ráda byla slyšena zpráva, že při jmenování osmi přísedících nejvyššího soudu království Českého katolíkům se dostalo přiměřeného zastoupení.²

Vedle těchto důležitých politických otázek věnovali zástupcové kurie svou pozornost i každé jiné záležitosti, ve které šlo o prospěch náboženství katolického, o šetření práv církve, o poskození iurisdikce církevní.

Velká část korespondence nunciů z r. 1611 vztahuje se k potrestání výtržností spáchaných v Praze po vpádu pasovského vojska na Malou Stranu. Vybití kláštera u p. Marie Sněžné mělo být příkladně potrestáno. O to bylo jednáno s Matyášem, se stavy českými, s Thurnem a i vévoda bavorský žádal o zakročení u krále Matyáše, jen aby církev dostala satisfakci.³ List z 23. července z Říma chválí píli a opatrnost biskupa melfského, s jakou jednal s králem a úředníky o potrestání vinníků.⁴

Druhá věc, o níž jedná celá řada listů z r. 1611, je koadiutorství kostela pražského za choroby Karla z Lamberka; při této záležitosti, která se protáhla až do r. 1612, šlo kurii hlavně o to, aby pravomoc církevní nebyla zkrácena.⁵ Z jiných listů státního sekretáře vidíme, jak kurie prostřednictvím nunciů se stará o to, aby do kaple P. Marie v Brandýse se nedostal bratrský kazatel,⁶ aby se něco podniklo v záležitosti Broumovských, kteří přes zákaz opata i nejvyšších úředníků pokračovali ve stavbě protestantského kostela⁷, a o jiné věci.

Když král Matyáš po své korunovaci a po konečném uzavření smlouvy s císařem měl se v srpnu 1611 odebrati do Lužice

¹ Arch. Vat. XXI. 19 fol. 337'. O tom, jak vlivem nunciovým Martinic ve svých hodnostech ponechán, srov. Slavata, Paměti II. st. 67.

² Tamtéž fol. 338'.

³ Arch. Vat. Nunz. di Germ. 23 fol. 327', 328, 339, 362, Nunz. di Germ. 114 A, Arch. Vat. XXI. 19 fol. 314', Borghese I. 920 fol. 267.

⁴ Arch. Vat. XXI. 19 fol. 345'.

⁵ Arch. Vat. Nunz. di Germ. 23 fol. 355, 362', 371, 378, 382', 386', 397, 405, 415', 417, 433', 438, 451', 453'; Arch. Vat. XXI. 19 fol. 304', 321, 371; Borghese I. 920 fol. 254; Bibl. Vat. Barberini 6917 fol. 35, 58, 101.

⁶ Arch. Vat. Nunz. di Germ. 23 fol. 405'.

⁷ Tamtéž fol. 429.

a do Slezska, aby přijal hold tamějších stavů, bylo přední starostí kurie, aby jako svého místodržícího v Praze zanechal horlivého katolíka. List z 27. srpna z Říma dává nunciiovi za úlohu přiměti Matyáše, aby hleděl nejen k důvěře a autoritě, jakou má osoba, kterou zanechá na svém místě, ale především k jejímu katolicismu.¹

Jak vidíme, pracovali oba nunciové v Praze r. 1611 velmi intenzivně a jistě jest to hlavně jejich zásluhou, že z těžkých převratů tohoto roku vyvázlo náboženství katolické celkem beze škody.

Ve věcech náboženských začala vláda Matyášova právě tak, jak vláda Rudolfova přestala. Hned na začátku své vlády musel Matyáš plně si získati důvěry kurie, chtěl-li dosáhnouti její podpory při nastávající volbě na krále římského. Dokud byl Rudolf na živu, bylo se obávati stále nepřátelské akce s jeho strany. V listech z Říma čteme stále nářky nad jeho spojením s německými protestanty, na jichž pomoci budoval chorý jeho duch fantastické plány o znovunabytí ztracené moci, a nunciům se marně ukládá, aby jej vybavili z vlivu nekatolíků. Obavy, aby neopustil Prahu a nezahájil osobně v říši nepřátelství proti svému bratrovi, byly při povaze Rudolfově zbytečné. Teprve smrtí jeho klesá přístrach stejně hrozivý pro církve katolickou jako pro bratra Matyáše.

O jeho nemoci, smrti, pohřbu a pozůstalosti máme hojnost zpráv v listech státního sekretáře kurie.² Vlastní relace nunciů o těchto věcech nám dosud scházejí.

Zvláště důležitý je list státního sekretáře z 11. února 1612, z něhož se dovídáme, že Rudolf nepřijal svátostí umírajících.³ Tím odpadají dedukce Gindelovy, který z mlčení španělského vyslance usuzuje, že konec Rudolfův nebyl doprovázen tak neobyčejnou okolností jako je odmítnutí svátostí.⁴ Zmíněný list praví, že papež s nelibostí slyšel zprávu, že císař nejen se nevyzpovídá, ale že nejeví ani známky lítosti. U kurie nesli to tím tíže, protože se uvěřilo nepravdivé zprávě, která došla před tím a tvrdila opak, a že za císaře byly již vykonány slavné smuteční bohoslužby.

Bylo-li ještě před smrtí Rudolfovou snahou kurie působiti na zabezpečení koruny říše římské Matyášovi, stalo se nyní zvolení Matyášovo životní otázkou nejen pro dynastii Habsburskou, ale i pro církve katolickou. Přirozeně byla hlavní pozornost zástupců kurie r. 1612 obrácena k nastávající volbě v říši, proti níž ostatní

¹ Arch. Vat. Borghese I. 920 fol. 260'.

² Arch. Vat. Nunz. di Germ. 23.

³ Tamtéž fol. 463'.

⁴ Gindely, Rudolf II., II. st. 327.

záležitosti ustupují do pozadí. Ještě v témž roce 13. června zvolen byl Matyáš za císaře.

Smrtí Rudolfovou pozbývá nunciatura biskupa sarzanského v Praze svého dosavadního pole působnosti a jen nepřítomnost Matyášova a jeho nuncia, biskupa melfského, v Praze byla příčinou, že úřad biskupa sarzanského se ještě prodloužil. V listech z 31. března a 21. dubna 1612 klade státní sekretář kurie na to váhu, aby v době interregna v říši království České nezůstalo bez papežského zástupce.¹ Proto neopustil biskup sarzanský Prahu, dokud s dvorem Matyášovým se do Čech nevrátil biskup melfský. Teprve listem z 7. července dává se mu na srozuměnou, že by mohl pomýšlet i na návrat,² k němuž došlo teprve v září 1612.³

Biskup melfský doprovázejí nově zvoleného císaře Matyáše do Čech, vrátil se do Prahy 28. července 1612.⁴ V témž listě, v kterém oznamuje svůj příchod do české residence, pronáší své úsudky o svolání českého sněmu, který byl Matyášem při korunovací stavům českým přislíben. Císař prý je rozhodnut svolati tento sněm nyní, ačkoliv mezi nejvyššími úředníky nebyla ještě konána porada o tom, kdy; listy ohlašovací jsou prý již napsány, ač dosud nepodepsány. Úředníci prý myslí, že by mohl skončiti v krátkosti a bez nesnází a též nuncius se přidává k jejich mínění, vypustí-li ovšem císař z programu ony články, které stavové kladli již v minulém roce. O témž sněmu praví nuncius o týden později, že není ještě rozhodnuto, má-li se odbývati teď neb má-li býti odložen na jinou dobu. Myslí, že to bude záviseti na výsledku sněmu svolaného do Brna.⁵

Známe odjinud, že to byly obavy před výše uvedenými články, které byly příčinou, že sněm český nyní svolán nebyl a odložen až na rok 1614 a 1615.⁶

Vedle této záležitosti ztrpčovala ještě jiná otázka bezdětnému Matyášovi ovoce vítězství nad Rudolfem, a to, kdo bude jeho nástupcem. Nuncius biskup melfský vyjednával brzy po svém návratu do Prahy o té věci s arciknížetem Maxmilianem, který s ním sdělil svůj úmysl vzdáti se svých nároků a podporovati kandidaturu mladého Ferdinanda Štyrského. Tomuto mělo býti zabezpečeno jak nástupnictví v říši volbou za krále římského, tak následnictví na českém trůně. Nuncius referuje podrobně o tomto svém jednání s Maxmilianem a s vyslancem španělským Zuñigou v listě

¹ Arch. Vat. Nunz. di Germ. 23, fol. 481, 487'.

² Tamtéž, fol. 501'.

³ Bibl. Vat. Barberini 6917, fol. 57.

⁴ Tamtéž, 6916, fol. 89.

⁵ Bibl. Vat. Barberini 6917 fol. 6.

⁶ Srov. Gindely, Dějiny českého povstání I. st. 69.

z 10. září 1612.¹ Než i tato otázka byla odložena na pozdější dobu, a to za příčinou zakročení španělské diplomacie ve prospěch nároků Filipa III.²

V náboženské politice byl Matyášovi největší překážkou majestát a proto bylo hlavní snahou dvora důsledky z něho plynoucí pokud možná oslabiti. V tomto směru našel císař přirozeně vřelý souhlas papežského nuncia.

V relaci své z 22. října 1612 vyslovuje se nuncius velmi ostře o instituci defensorů, která prý je na újmu důstojnosti královské a císařské, a ukazuje její zhoubný vliv v záležitosti stavby broumovského protestantského kostela.³ Nuncius se namáhal prostřednictvím nejvyšších úředníků o rázné zakročení proti Broumovským,⁴ ale prozatím toho nedosáhl; odklad rozsudku odvrátiti se mu nepodařilo. Když pak bez vyřízení broumovského sporu dvůr se odebral v listopadu z Prahy do Vídně, píše nuncius, že se vším možným důrazem vložil tu věc na srdce nejvyššímu purkrabí, místodržícímu a arcibiskupovi.⁵

Štastnější ruku měl biskup melfský při jiné příležitosti. Když při vyšetřování zpronevěry komorníka Rudolfova Ruckého praesident české komory přišel do podezření spoluviny, přimlouval se nuncius horlivě u všemocného biskupa Khlesla, aby byl sesazen a nahrazen katolíkem.⁶ Když pak vyšetřování nešlo dosti rychle ku předu, stěžuje si na to nuncius listem z 3. listopadu 1612, ale zároveň ujišťuje, že od svého cíle neupustí.⁷ Toho také za nedlouho dosáhl. Již listem z 24. listopadu datovaným ve Vídni oznamuje do Říma, že císař odstraniv kalvinského praesidenta české komory, ustanovil na jeho místo Viléma Slavatu, o kteroužto změnu on se horlivě zasazoval jak u Khlesla tak u císaře. Slavata prý také nunciovi, jsa s ním velice spřátelen (essendo egli mio amicissimo), slíbil, že nabídnutého úřadu neodmítne.⁸

Důvěrné přátelství nunciovo se Slavatou neslo brzy ovoce. V listě z 1. prosince z Vídně, v němž jest líčen vjezd císaře Matyáše do Vídně 25. listopadu, píše nuncius, že jednal se Slavatou o sporu broumovském a o všech ostatních záležitostech náboženských a že obdržel od něho velmi rozsáhlé nabídky (larghissime

¹ Bibl. Vat. Barberini 6917 fol. 49.

² Srov. Ritter, Deutsche Geschichte im Zeitalter der Gegenreformation II. st. 429—432.

³ Bibl. Vat. Barberini 6917 fol. 103.

⁴ Bibl. Vat. Barberini 6918 fol. 2.

⁵ Tamtéž fol. 15.

⁶ Bibl. Vat. Barberini 6917 fol. 103. Zpráva z 22. října 1612.

⁷ Bibl. Vat. Barberini 6918 fol. 2.

⁸ Bibl. Vat. Barberini 6918 fol. 20.

offerte).¹ Když pak Slavata se vracel z Vídně do Prahy, praví o něm nuncius v listě z 23. února 1613, že nese do Prahy novou úlohu a nové nařízení císařovo, aby bylo jednáno s defensory království Českého o zboření začaté stavby broumovské.² Více zpráv o zasahování biskupa melfského do tohoto pro další vývoj událostí tak osudného sporu dosud bohužel nemáme.

Uvedu ještě dva jeho listy z Vídně, v kterých se šře dotýká náboženských poměrů v Čechách a poukazuje k prostředkům, jakými lze dopomoci katolickému náboženství k vítězství. List z 11. května 1613 referuje o sporech mezi »Husity a pikarty« v Praze, které nabývají stále více půdy; tak »Husité« neuposlechli zákazu slavného procesí o Božím těle vydaného od defensorů, nepochybně ovšem svátost oltářní pod obojí způsobou. Khlesel prý doufá, že na této cestě dojde se tak daleko, že vedle zničení zřůdné konfese české a zlořečeného majestátu dodělá se iurisdikce církevní velikého úspěchu, poněvadž kněží »husitští« mají býti podřízeni arcibiskupovi podle obyčeje dřívějšího, čímž by se autorita defensorů velmi zmenšila.³ List nunciův z 25. května pokračuje o tomto tematě a praví, že »Husité« v Praze stále více se odcizují ostatním kacířům vracejíce se — k hanbě oně zlořečené konfese české — k svým starým ritům. Tak pořádku o křížových dnech procesí přes odpor svých kazatelů, a to za takového účastenství lidu, že kněží lutherští a kalvinští vidouce, jak stále vzrůstá strana husitská, byli tím tak zastrašeni, že sotva se odvažovali vyjít z domu.⁴ Třeba zde nuncius poněkud přehání,⁵ jsou zprávy tyto velmi zajímavé a ukazují, jak mnoho očekávala církevní politika od staré metody pomocí podobojích podlomiti převahu protestantů v Čechách.

Škoda, že z následujících dvou let 1614 a 1615 nemáme dosud ani relací nuncia při dvoře Matyášově ani listů státního sekretáře k němu. V bibliotece Barberinské, nyní ve vatikánské knihovně uložené, v řadě nunciatur císařských právě tato dvě léta scházejí a nutno je hledati jinde. Svazek 6921 téže knihovny, obsahující ještě listy biskupa melfského ke kardinálovi Borghese z r. 1616, je tak poškozen, že ho dosud beze správy ani užíváno býti nemohlo. Nemůžeme tudíž si učiniti o další činnosti tohoto nuncia ani přibližného obrazu a musíme vyčkati výsledky dalšího badání v archivu vatikánském.

¹ Bibl. Vat. Barberini 6918 fol. 32.

² Tamtéž 6919 fol. 74.

³ Tamtéž 6920 fol. 77.

⁴ Tamtéž 6920 fol. 96'.

⁵ Nesmíme přehlížeti, že zde asi také působil nátlak se strany vlády, jak oznamuje Skála, Historie česká II. st. 8.

Nástupcem biskupa melfského při dvoře císařském byl Vitaliano Visconti, arcibiskup adrianopolský. Píše, že přijel 26. října 1616 do Prahy.¹ Ve zprávách, které až dosud bylo nám možno získati z velmi poškozeného rukopisu Barberini 6922 v knihovně vatikánské a rk. 6923 tamtéž, věnuje se největší pozornost otázce následnictví po Matyášovi a to jak v říši, tak v Čechách. Nuncius sám vyjednává s Khleslem a vyslancem španělským² a referuje obšírně o memoriale arciknížete Maxmiliána stran ustanovení Ferdinanda za krále českého a jeho volby v říši a o odpovědi Matyášově.³ V listě z 16. ledna 1617 vypravuje o své audienci u arciknížete Maxmiliána, horlivého zastance kandidatury Ferdinandovy, který mu děkoval za služby prokazané u španělského vyslance v záležitosti ustoupení od nároků dědických.⁴ Ve zprávě z 23. ledna referuje o svém poručení u kardinála Khlesla, jemuž odevzdal breve papežské o následnictví Ferdinandově s náležitým důrazem, kterého prý vyžaduje horlivost papežova v té věci.⁵ List z 30. ledna 1617 o konferenci nunciově s arciknížetem Maxmiliánem o kandidatuře Ferdinandově a nutnosti, aby přítomen byl v Praze, je poslední bohemicum, které máme ve sbírce Barberini ze serie zpráv tohoto nuncia.⁶

Bohužel, je nyní v nunciaturách knihovny Barberinské mezerou, kterou dlužno vyplniti dalším badáním v archivu vatikánském a v jiných knihovnách a archivech italských, neboť právě následující zprávy nuncia u dvora císařského mají pro nás velikou cenu, abychom mohli posouditi, jaký vliv měla kurie na český sněm r. 1617 a na jednohlasné téměř přijetí Ferdinanda za krále. Že kurie prostřednictvím svého zástupce o tyto věci se starala, vidíme z uvedených relací Viscontových.

Teprv od nástupce Viscontova Ascania Gesualda, arcibiskupa barského, máme počínajíc 2. říjnem 1617 opět zprávy nunciů při dvoře císařském. V prvních listech líčí příjezd císařův do Prahy a svou první audienci u dvora, kde byl s velkou poctou přijat.⁷ V listě z 16. října vypravuje o nemoci Matyášově a o příjezdu Ferdinandově do Prahy. Nuncius velmi chválí nového českého krále za to, s jak neobyčejnou úctou a radostí jej přijal.⁸

Relace z 6. listopadu pojednává o známé nám již otázce »husitské«. »Husité« prý podali pamětní spis císaři, v kterém se

¹ Bibl. Vat. Barberini 6922 fol. 1.

² Tamtéž 6922 fol. 1, 53.

³ Tamtéž 6923 fol. 15, 28.

⁴ Tamtéž 6923 fol. 32.

⁵ Tamtéž 6923 fol. 42.

⁶ Tamtéž 6923 fol. 45.

⁷ Tamtéž 6924 fol. 2, 5.

⁸ Tamtéž 6924 fol. 8.

dovolávají jeho ochrany proti Lutheránům a bratřím. Nuncius praví, že s otci tovaryšstva Ježíšova se zúčastnil tohoto jednání, očekáváje nyní odpovědi na některé své návrhy, a že v každém případě se postará o to, aby se nestalo nějaké rozhodnutí bez dobrozdání z Říma.¹ Zmíněný pamětní spis byl dle listu nunciava z 13. listopadu 1617 od kardinála Khlesla vrácen nejvyšším úředníkům; cílem podobojích jest prý dostati se v dřívější držení far, o něž byli nyní připraveni. Gesualdo pronáší v té věci tutěž naději, jako předchůdce jeho biskup melfský, že totiž časem na této dráze bude možno přivésti je zpět k víře katolické. Proto se nevzpírá ochraně královské, která jim má býti poskytnuta, ovšem s výhradou, že se nestane nic, co by bylo na úkor stolice apoštolské. Proto si smluvil s kardinálem Khleslem, aby se podobojím bez jeho vědomí nic nepovolovalo.² List nunciův z 20. listopadu projevuje ještě větší naděje. Dle sdělení kancléřova bylo prý jen ústně městské radě (pražské) ohlášeno, že císař vezme podobojí ve svou ochranu a již prý kacíři sami se vymaňují z pravomoci defensorů, což je pro církev nemalý zisk, a časem prý je možno doufati v značné zlepšení věci katolické.³ Dalších zpráv nunciů o této politice provozované s podobojími nemáme. Brzy také násilné převraty zbavily ji veškerého významu; přece však z těchto ukázek vidíme jednu z cest, kterou si volila taktika církevní a po které by byla spěla k svému cíli, kdyby nebylo došlo k revoluci.

Nuncius Gesualdo opustil Prahu, ubíraje se za císařem do Rakous 18. prosince 1617.⁴ Teprve z Vídně od srpna 1618 máme v knihovně Barberinské pokračování jeho zpráv. Relací z prvé polovice roku 1618 zatím nemáme. Listy nunciovy ze srpna až prosince 1618 přenášejí nás v prostřed situace válečné, obsahují podrobné zprávy z českého bojiště a poskytují mnohé zajímavé doklady k dějinám českého povstání.

Škoda, že rok 1619 a 1620 nunciatury Gesualdovy v knihovně Barberinské opět schází. Snad bude dalším archivním badáním i tato mezera vyplněna⁵, prozatím se musíme spokojiti s pramenem jiného druhu, tak zv. »avvisi«. To jsou zprávy různých diplomatických agentů, jichž má vatikánská knihovna veliké množství. Vyhledal jsem z nich značný počet bohemik z let 1618—1620 a pořídil opisy pro zemský archiv. Ovšem spolehlivost jejich daleko se nerovná věrohodnosti relací nunciův.

¹ Bibl. Vat. Barberini 6924 fol. 30.

² Tamtéž 6924 fol. 48.

³ Tamtéž 6924 fol. 46.

⁴ Tamtéž 6924 fol. 82.

⁵ Něco z nunciatury té z l. 1618—1622 zachovalo se v knihovně kníž. Ohigi v Římě.

Osoba nunciava v těchto letech ustupuje s jeviště českých dějin do pozadí. O vlivu jeho na vývoj událostí v Čechách nemůžeme mluvit, všechno záleželo na výsledcích na poli válečném, a tu bylo hlavním jeho úkolem zjednatí císaři dostatečné subsidie od kurie na udržování vojska, a o to se také, jak ze zpráv jeho vidíme, vydatně staral.

Po přemožení českých nekatolíků mění se poměr nunciův k Čechám. Dříve byl především vůdcem katolíků v boji proti protestantismu, nyní po dokonalém vítězství Říma jest hlavním úkolem jeho řídit dílo katolické restaurace. Vyniká tu osoba hned prvního nástupce Gesualdova Carafy. Činnost jeho souvisí již s akcí kongregace de propaganda fide a o té se dozvíme více z prací Kollmannových. Relace nunciův pozdějších nemají pro naše dějiny toho významu jako zprávy až do bělohorského převratu, poněvadž pro tu dobu máme již materiál jiný, a to acta sacrae congregationis de propaganda fide, jichž první svazek připravuje k tisku H. Kollmann.

Z ukázek, které jsem tu na základě materiálu bohužel dosud neúplného mohl uvést, lze viděti, jaký význam mají nunciatury pro české dějiny a jaké postavení zaujímá nuncius na pražském dvoře; on nejen že je první autoritou ve věcech náboženských, které jménem kurie řídí, on zasahuje i do všech jiných záležitostí, kde jde o propagování katolíků vůči jinověrcům, on má vliv na dosazování a sesazování nejvyšších úředníků, staví se mezi sněm a krále, působí na usnesení sněmovní buď prostřednictvím svých důvěrníků mezi nejvyššími úředníky nebo katolickými stavy, činí nátlak na samu korunu buď přímo nebo pomocí tajných radů a služebníků královských a všude svůj vliv dovede uplatniti. Proto je nutno korespondence nunciův znáti dokonale a pokračovati v započatém v tom směru badání v archivě vatikánském i v jiných archivech italských.

Myslím, že by bylo na místě, aby se o té věci uvažovalo. Náš veliký podnik výzkumný v Římě, za jehož štědré nadání bude zemskému výboru král. Českého česká věda historická vždy vděčna, dostal se se svými edicemi na pevně vytčené dráhy. »Monumenta Vaticana«, věnovaná českým listinám středověkých register papežské kanceláře, přinesou v dohledné době ve svých pěti obsažných dílech všechen materiál až do r. 1404. Pro 15. století také bylo již mnoho látky sebráno, třeba že dosud nebyl ustanoven pevný plán ediční. Pro katolickou restauraci v Čechách v stol. 17. je všechen materiál z archivu kongregace de propaganda fide již vyčerpán a připravuje se k tisku. Avšak na systematický výzkum století 16. a první čtvrti století 17., doby to určující celý pozdější vývoj našich dějin,

se dosud nepomýšlelo. Čekalo se na výsledky velikých německých podniků »Nuntiattriberichte aus Deutschland«, rozdělených mezi tři historické ústavy římské: rakouský, pruský a společnosti Görresovy. Ovšem bylo dobře, že se s české strany těmto pracím nepředbhalo, byla to úspora času i peněz. Dnes, kdy pro 16. století byla již vydána celá řada svazků zmíněné publikace, kdy ukázány byly cesty, po jakých by se podobné podniky mohly ubírat, přemoženy mnohé obtíže, nalezeny mnohé zapadlé archivy, jest již spíše možno pomýšlet na to, jak materiál nunciatur pro české dějiny zužitkovati.

Ve vydaných svazcích »Nuntiattriberichte aus Deutschland« je bohemik veliké množství, avšak přece nejsou vyčerpána úplně. Je to přirozený úděl velikých podniků, že v detailech se musí omezovati. Publikace, obsahující celou bývalou říši římskou, nemůže naše vnitřní české záležitosti tak respektovati jako publikace, která by se týkala jen Čech. A tak nalzáme v »Nuntiattriberichte aus Deutschland« bohemika brzy zkrácená, brzy jen v poznámkách uvedená s odkazem k nalezišti, vedle mnohých otištěných in extenso.¹ Proto nám nezbude, než jíti po stopě uvedených publikací — a to nebude práce tak nesnadná a nákladná, jako kdybychom byli začali sami — a doplňovati, kde co bylo příliš zkráceno neb vynecháno. Pravil jsem, že svazků »Nuntiattriberichte« bylo pro 16. století vydáno mnoho, ale zůstalo také mnoho mezer. Kde se vyskytují takové mezery, bylo by třeba s výzkumem ještě posečkatí aneb se třeba dorozuměti s řečenými historickými ústavami a bohemika k edici převzítí. Takto sebrany materiál by se mohl vydati ve zvláštní české publikaci, do které by se pojaly též stručné registry všech již v »Nuntiattriberichte« vydaných bohemik a tak bychom získali krásný a přehledně sestavený materiál pro české dějiny 16. století.

Pokud jde o prvou čtvrt století 17., jest třeba postupovati jiným způsobem. Bylo-li v 16. století při jmenovaných vydavatelských podnicích mnoho obtíží se spoustou látky, platí to pro stol. 17. v míře zdvojené. Zde nebude možno vydávati korespondence nunciů in extenso, nemá-li edice obsahující celé Německo protáhnouti se do nekonečna, zde bude nutno spokojiti se většinou jen registry. A také se tak, jak jsme se dozvěděli, stane.

Pro naše dějiny v době tak důležité, jakou je předešlá ke katastrofě bělohorské v prvých dvou desetiletích XVII. věku, nám registry sebe lepší z dokumentů takové ceny, jako jsou zprávy nunciů, nestačí. Zde musíme zůstati v bezprostředním styku s ori-

¹ V čtvrtém oddělení »Nuntiattriberichte« obsahujícím století 17. počínaje r. 1628 ve dvou svazcích dosud vydaných Kiewningem pochodila bohemika ještě hůře. Srov. referát H. Kollmanna v ČCH. IV. st. 410.

ginály a proto nám nezbyvá než v započaté již práci pokračovati a sněsti si všechn materiál nunciatur pro české dějiny této doby sami. Doporučovalo by se, dorozuměti se při jednotlivých nunciaturách s pruským institutem v Římě, který připravuje zprávy nunciů z těchto let k edici a s nímž naše česká expedice v Římě je v nejlepších stycích. Při vzájemné dohodě by si obě strany mohly ušetřiti dost práce a hledání.

Ještě jednu příčinu máme, proč nám není možno čekati, až v nedozírné dosud řadě let budou »Nuntiattriberichte« z této doby vydány, a to je edice »Sněmů českých«. Jak jsem dostatečně ukázal, nelze mnohdy bez znalosti nunciatur jednání sněmovnímu ani rozuměti, a účelem vydání »Sněmů českých« nemůže býti pouhé bezmyšlenkové otiskování proposicí královských a usnesení sněmovních s doplněním nahodile sběhlého materiálu, nýbrž je třeba předvésti jednání sněmovní s kritickým oceněním všech vlivů, které působily na sněm a jeho usnášení. To platí hlavně o této době, v níž nejde o sněmy, které by jen povolovaly berně, ale které jsou jevištěm posledních bojů mezi katolicismem a protestantismem, mezi snahou vlády po absolutní moci a intencemi stavů po zřízení aristokratické republiky s volným králem v čele a konečně mezi dynastií a většinou národa. Zde je nutno vážiti všechny vlivy, a nelze bez povšimnutí nechat zasahování tak mocného činitele, jakým byl zástupce kurie. Proto dříve, než se bude moci přikročiti k tisku následujících dílů »Sněmů českých«, musí býti badání v tom směru ukončeno a materiál nunciatur od počátku 17. stol. do 1620 pohromadě.

Nemyslím, že by se měly korespondence nunciů v »Sněmech« až na důležité výjimky otiskovati in extenso, ale k vysvětlení jednání sněmovního často dostačí uvéstí je v poznámkách. Ostatní látka nunciatur z těchto let, která by obsahovala bohemika, ale netýkala se sněmu — a i v tom by bylo mnoho zajímavých zpráv — by se mohla vydati jako pokračování výše uvedené sbírky, která by obsahovala akta nunciaturní Čech se týkající ze 16. stol. se stručnými registry oněch kusů, které by byly otištěny ve »Sněmech českých«. V této věci konečně není třeba již nyní se vázati určitějším programem, ta otázka dosud akutní není a je možno, že se vyskytnou ještě jiné projekty.

Jde jen o to, aby poklady nunciatur pro české dějiny byly zužitkovány, a tím vyplněna mezera mezi středověkými »Monumenty Vatikánskými« a mezi akty »Propagandy«. Pak bychom měli pohromadě všechn materiál římský a italský, na jehož základě by se mohlo přikročiti k řešení důležitého, naše dějiny integrujícího tematu:

»Čechy a Řím«.

Codex diplomaticus regni Bohemiae.

Napsal prof. Dr. *Gustav Friedrich.*

Když r. 1898 vydávání Českého diplomataře, jež před tím už generace českých historiků považovaly za nezbytný doplněk pramenů vypravovacích, munificencí sněmu království Českého bylo konečně zabezpečeno, měla publikace ta — jako snad všechna velká díla — již svoji historii. Předcházela celá řada pokusů, o nichž jsem se zmínil již ve svém článku »Český diplomatář a jeho programm« (v Českém Časopise historickém, roč. VI., str. 223 a násl.) — Nebude doufám na škodu, vzpomenu-li starších pokusů těch také v této zprávě.

Pokusy o vydání větší sbírky listin k dějinám Českým se vztahujících lze sledovati již od XVII. století. Zmínky tu zasluhují zvláště Pražského probošta Jiřího B. Pontana z Braitenberka Bohemiae a učeného jesuity Bohuslava Balbína Miscellanea historica regni Bohemiae. V obou dílech jest otištěno mnoho listin buď v úplném znění aneb aspoň v excerptech. Ale nehledě ani k tomu, že publikace ty nejsou založeny na pronikavém a soustavném badání, a že to, co se v nich podává, jest vlastně jen výsledkem více méně nahodilého pábřkování — nutno říci, že obě díla nechtějí býti pokládána za sbírky listin v pravém toho slova smyslu, nýbrž že listiny se v nich otiskují toliko jako průvodní materiál výkladů autorových. Totéž platí o jiných podobných dílech z téže doby, jako je na př. Tomáše Pešiny z Čechorodu Phosphorus septicornis aj. v. Také v tom, co uveřejněno jest v rozličných sbírkách, věnovaných výhradně pramenům (jako na př. v Ludewigových Reliquiae manuscriptorum omnium aevi diplomatum ac monumentorum ineditorum ad lucem), nelze spatřovati výsledek soustavného studia pramenů. Zrovna tak nahodilými pábřky jsou texty listin uveřejněné v historických jednotlivých kostelův a klášterů, jako v Hammerschmidtově Gloria et maiestas... Wissegradensis ecclesiae nebo v Ziegelbauerově Epitome hist. monasterii Břewnowiensis.

Za předchůdce diplomataře našeho lze v jistém smyslu považovati teprve otce kritické historie České, GELASIA DOBNERA,

který sebral a — jednak ve svých Monumenta historica Bohemiae, jednak v Annales Hageciani — uveřejnil mnoho listin týkajících se starých dějin Českých. Ale ačkoliv to, co Dobner s nepatrnými prostředky v tomto směru vykonal, zaručuje mu vděčnou vzpomínku všech, kdo po něm přišli a ještě přijdou, přece od prací jeho ku všeobecnému diplomatáři Českému jest ještě daleko. Mimo to otisky listin jím pořízené postrádají žádoucí přesnosti a obsahují mnoho nesprávných čtení, zejména ve jménech vlastních. Dobner pokusil se také v kritice diplomatické zvláštním pojednáním o zakládací listině kláštera Břevnovského.¹ Avšak v tomto oboru důmyslnému kritikovi a vykladači zpráv kronikářských nepřálo štěstí. Mylná mínění o kritériích pravosti listin v pojednání právě zmíněném i jinde na různých místech jeho Annales Hageciani pronesená svědčí, že pro diplomatickou kritiku nedostávalo se mu náležité průpravy.

Krátce před dobou, do níž spadá publikační činnost Dobnerova, pojal Rajhradský prelát BONAVENTURA PITER úmysl vydati diplomatář všech klášterů Moravských. Ale úplně provedení a dokončení díla toho, které měla doplňovati ještě zvláštní sbírka vypravovacích pramenů pro dějiny České, zmařeno bylo předčasnou smrtí Piterovou († 1764). Rukopisných sbírek jeho, jež se chovají v archivě kláštera Rajhradského, užil později značnou měrou Antonín Boček.

S myšlenkou Piterovou, vydati sbírku pramenů vypravovacích i listin, setkáváme se málo let po jeho smrti znova u FR. MARTINA PELCLA. Myšlenku tu však uvedl Pelcl ve skutek jenom z části, vydav spolu s Dobrovským dva svazky Scriptores rerum Bohemicae. Druhá část úkolu — vydání sbírky listin — nemohla býti provedena, ačkoliv Pelcl dovedl si zajistiti pro chystanou publikaci podporu královské České Společnosti nauk. Návrh, aby se vydalo tiskem Diplomatarium Bohemo-Moravicum, učinil Pelcl poprvé ve schůzi král. České Společnosti nauk dne 5. srpna r. 1786 a při této příležitosti snad i přednesl svůj pamětní spis Ueber die Nothwendigkeit und Mittel ein Diplomatarium Bohemiae zu veranstalten. Rozprava tato zůstala nevytištěna a také rukopisu jejího nepodařilo se najíti, tak že bližších podrobností programu Pelclova neznáme. Víme jen tolik, že zamýšlená sbírka měla sahati až do doby Karla IV. a že se pomýšlelo na to, aby s vydáváním bylo počato hned, jakmile by sebrány materiál dosáhl takového rozsahu, aby se jím mohl na-

¹ Beweis, dass die Urkunde Boleslavs des Zweyten, Herzogs in Böhmen, welche in dem Archive des Klosters Brzewniow bey Prag aufbewahrt wird, ächt und unter den bisher bekannten die älteste sey (uveřejněno v Bor-nových Abhandlungen einer Privatgesellschaft in Böhmen I., str. 359 a násl.).

plnit svazek čtvercového formátu asi o 100 arších. Návrh Pelclův došel souhlasu Společnosti a někteří její členové — jmenovitě Steinbach, Dobner a Ungar — slíbili, že k chystané sbírce budou přispívatí opisy listin. Již v letě roku nejbližšího — 1787 — obsahovala sbírka opisů přes tři sta kusů. Ale potom na několik let celá záležitost zase usnula. Teprve po desíti letech (r. 1797) byla ve Společnosti otázka vydání diplomatáře Česko-Moravského znova uvedena na přetřes. Pelcl, který nepřestával se o věc zajímat, předložil tehdy sbírku výtahů listin českých a moravských nadepsanou *Summaria diplomatum Bohemiae et Moraviae ab anno 1048 usque 1306*, v níž (dle D'Elverta, *Litteraturgeschichte* str. 230) seznamenáno bylo 763 listin, a která měla být při vydávání diplomatáře jakýmsi vodítkem. Avšak pro nedostatek prostředků se tehdy k vydávání diplomatáře nepřikročilo a od té doby nikdy již se ve Společnosti o této věci nejednalo.

Většina opisů Pelcem sebraných dostala se spolu s jinými zbytky jeho pozůstalosti do knihovny hrabat Thunů v Děčíně — aspoň r. 1834 našel tam Palacký 642 Pelclových opisů listin z doby od r. 824 do 1544. Menší část sbírky Pelcloy převzalo České Museum, které po nezdaru pokusu učiněného Královskou Českou Společností nauk odhodlalo se do programu své práce vědecké zařadit také vydání diplomatáře. Leč nedostatek prostředků k úkolu tak velikému nezbytných a očividně také nedostatek osob k provedení jeho způsobilých byl příčinou, že i v rukou Musea dílo se nedařilo.

Příznivější doba pro uskutečnění diplomatáře nastávala, když FRANTIŠEK PALACKÝ stav se historiografem království Českého, vystoupil hned na samém počátku této své dráhy roku 1831 s určitými návrhy na pořízení a vydání sbírky listin, bez níž napsání dějin Přemyslovců považoval za nemožné.

Co chystaný diplomatář má obsahovat, naznačil Palacký sám (*Zur böhmischen Geschichtschreibung* str. 54) takto:

»Protože Čechy naproti jiným zemím jsou chudy listinami z nejstarších dob, zejména z IX. až XIII. století, jest nutno sebrati úplně věrné přepisy všech listin, které se posud zachovaly, ať se jmenují jakkoliv — papežské bully a listy, diplomy císařské, královské i vévodské, listiny biskupské a jiné duchovní, privilegia, smlouvy veřejné a soukromé, dopisy, akta atd. — a to až do r. 1310, t. j. až do začátku vlády krále Jana Lucemburského; od té doby pak až do r. 1347 čili do nastoupení Karla IV. nebudou se sbíratí již všechny listiny, nýbrž jenom důležitější. Dále tato práce sahati nemá, aby se nestala nekonečnou.«

Koncem roku svrchu jmenovaného — přispisem z 25. listopadu — stavovský výbor zemský Palackému oznámil, že jeho

návrh na sebrání listin pro diplomatář schvaluje a že mu vykonání díla toho ukládá. Již za nedlouho (r. 1834) těšil se Palacký na dobu, kdy bude moci přikročiti k vydání diplomatáře tiskem (*Radhost* I, str. 67). Ale naděje takové byly tehdy přece jen poněkud upřílišeny a nemohly dojít ani po desíti a více letech svého splnění. Přes to, že pilnou prací vlastní a obou spolupracovníků — K. J. Erbeny a W. W. Tomky — jakož i s pomocí jiných osob podařilo se Palackému do konce let čtyřicátých sebrati na 4000 opisů listin, nebylo ani tenkrát možno pomýšlet na rychlé uveřejnění materiálu toho tiskem. Palacký upustil od vykonání díla, které na začátku své dráhy považoval za nezbytnou pomůcku pro napsání dějin Přemyslovců. Co ho k tomu pohnulo, není nesnadno uhadnouti. Jednou, — ač zajisté nikoliv nejhlavnější — příčinou, proč se Palacký vzdal myšlenky vydání Český diplomatář, bylo, že zatím na Moravě začal od r. 1836 prací ANTONÍNA BOČKA vycházeti *Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae*, v němž otištěno bylo mnoho bohemik v užším slova smyslu (Palacký sám dodal k dílu tomu mnoho materiálu). Závažnější pohnutkou rozhodnutí Palackého bylo asi poznání, že materiál posud shromážděný v tom stavu, v jakém byl po ruce, k vydání naprosto se nehodí. Jemu jistě bylo patrné, že nelze vydávati diplomatář bez rozlišení listin autentických od nepravých nebo podezřelých. A tato práce kritická byla by aspoň na určitou řadu let vyžadovala celého jeho úsilí, které směřovalo jinam — k napsání Dějin. Jak dále bude třeba pokračovati, ukázal Palacký již r. 1836 (v *Časop. Českého Musea*) kritickou úvahou o zakládací listině kollegiatní kapituly Litoměřické.

Díla Palackého začatého neujal se za jeho života nikdo. Místo všeobecného Českého diplomatáře musili historikové čeští vzíti za vděk zatím jen výtahy z listin, jejichž první díl až do r. 1253 sahající vydal r. 1855 někdejší spolupracovník Palackého, archivář kr. hlav. města Prahy, K. J. ERBEN, pod názvem *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae*. Pokračování regist ujal se po smrti Erbenově jeho nástupce v úřadě archivářském, prof. Dr. JOSEF EMLER, který dalšími třemi svazky dovedl publikaci tu až ku hranici svého času diplomatáři vytčené — k r. 1346. Tím, že do Regest byl bez dalšího zkoumání pojat také všecken listinný materiál z diplomatáře Moravského, bylo dílo to — zejména v prvním svazku — poškozeno měrou nemalou. Obsahují první svazky Moravského diplomatáře množství novodobých padělků, jimiž nejedna stránka starších dějin Českých byla znetvořena. Některé z padělků těch v pravém světle ukázali již v sedmdesátých letech minulého století zemský archivář Vincenc Brandl a prof. Vojtěch Šembera. Důkaz o moderním původu ji-

ných kusů podařilo se však provésti teprve v posledních desíti letech jednak Moravskému archiváři zemskému Dru. B. Bretholzovi, jednak pisateli těchto řádků.

Regesta podle úmyslu svých vydavatelů měla býti jenom prozatímnou náhradou za chystaný diplomatář, jehož vydání nestalo se jimi nikterak zbytečným. Že nebylo zapomínáno na tento kus pracovního programu Palackého — i když konečné jeho provedení nemohlo se tak brzy státi skutkem — zůstane trvalou zásluhou Emlerovou, který již r. 1877 v Časop. Česk. Musea článkem O potřebě vydání diplomatář Český a o tom, jak by se to díti mělo, obsírně odůvodnil nutnost nového, systematického sbírání materiálu pro diplomatář. Hranici časovou, až kam by chystaný diplomatář měl jíti, posunul Emler o něco dále, nežli Palacký navrhuje, aby diplomatář obsahoval listiny od nejstarších dob až do válek Husitských. Pod Emlerovým vedením a společným nákladem Musea království Českého a Historického Spolku bylo badáno skoro po dvacet let velmi pilně v archivech domácích i zahraničních a shromažďovány nové opisy listin, týkajících se dějin Českých až do začátku XV. století. Zvláště vynikající podíl na těchto obnovených pracích přípravných připravnul Emlerovu žáku Václavu Šulcovi, nynějšímu archiváři Musea král. Českého. Počet opisů listin, které s pomocí jeho i většího počtu jiných svých žáků Emler nashromáždil, možno dobře odhadovati na 15000 kusů. Ale i tato obrovská sbírka vykazovala stále ještě značné mezery, protože mnohých archivů nemohlo pro ni býti použito. Nebylo-li po tak rozsáhlých přípravách stále ještě možno přikročit k vydání diplomatáře, nebyla příčinou toho jenom tato neúplnost materiálu. Hlavní překážkou, proč nedocházelo ke kritickému zpracování a uveřejnění látky tak pracně sebrané, bylo to, že jediný muž, který se ctí mohl podstoupiti tento obtížný úkol — a to byl právě Emler sám — byl úplně zaneprázdněn vydáváním pramenů vypravovacích ve svých *Fontes rerum Bohemicarum*; vydával-li při tom přece ještě pokračování Regest, byl to skutek vzácné obětavosti a sebezapření, které nelze dosti oceniti. Když r. 1896 Emlera stihla těžká nemoc, a když za nedlouho bylo patrné, že nebude již moci vrátiti se k dílu, kterému věnoval tolik péče, zasazoval se jeho kollega v úřadě, prof. Dr. Jaromír Čelakovský, velmi horlivě o to, aby dílo tolikrát připravované a vždy zase nepřízní okolností zmařené neuvázlo opětně. Při každé příležitosti poukazoval k nezbytnosti této publikace, a bylo zejména snahou jeho vzbuditi pro dílo to zájem činitelů, kteří vládnu prostředky veřejnými. Snaha profesora Čelakovského našla vzácné porozumění u přisedícího zemského výboru království Českého p. Karla Adámka, který i jinak o práce směřující k výzkumu pra-

menů dějin Českých získal si zásluhy neobyčejné. Jim oběma děkovati jest, že již r. 1898 — v rok stého výročí narození Palackého — sněm království Českého povolil potřebné prostředky peněžité, jimiž konečné provedení díla, o které usilovalo několik generací, bylo zabezpečeno. Úkol provésti práce k vydání diplomatáře potřebné svěřen byl po návrhu zemské komise historické pisateli této zprávy, který se prací těch ještě v létě r. 1898 ujal. Při tom hned od začátku samo sebou se rozumělo, že nejde jenom o to, shromážděný materiál seřaditi a výzkumem v archivech posud nepoužitých doplniti, nýbrž že jest nezbytno sáhnouti ve všech případech k samotným originálům a jiným rukopisným textům listin, jinými slovy, že vydavatel musí provésti nový soustavný výzkum archivů — jak těch, kterých ještě nebylo pro účely diplomatáře použito, tak i těch, v nichž bylo pracováno již dříve.

Ve shodě s komisí historickou, která ponechávala vydavatel v provádění práce jemu svěřené dosti volnosti, stanoven byl nejprve program a pravidla, jimiž by se zpracování materiálu pro diplomatář mělo řídit.

Co se týče obsahu připravované sbírky, stanoveno, že — zrovna tak jako dříve do Regest — mají do ní býti pojaty všechny listiny, listy a akta, jimiž se osvětlují dějiny a veřejné i soukromé poměry právní státu Českého a jeho obyvatel. Hranice časová, po kterou sbírka má jíti, stanovena do r. 1310. Tím původní, svého času Palackým určený a později Emlerem rozšířený rozsah diplomatáře byl arci poněkud obmezen. Avšak takové obmezení rozsahu objevilo se na základě získaných zkušeností nezbytným, mělo-li se v dohledné době dospěti ke skutečnému dokonání úkolu, který posud bezvýsledně byla odkazovala jedna generace druhé.

Materiál listinný z období výše jmenovaného bude rozvržen na šest dílů, z nichž první obsahuje listiny a listy od nejstarších dob až do nastoupení Přemysla Otakara I. r. 1197. Časové meze dalších dílů určeny jsou dobou panování jednotlivých králů. Budou tedy v díle druhém listiny z doby Přemysla Otakara I., čili z let 1198—1230. Třetí díl bude věnován listinám pocházejícím z doby Václava I. t. j. z let 1230—1253. Čtvrtý díl bude obsahovati listiny z časů Přemysla Otakara II. t. j. z let 1253—1278. V pátém díle pak budou zahrnuty listiny pocházející z doby od smrti Přemysla Otakara II. počínaje až do vypuzení Jindřicha Kutanského, tedy z let 1278—1310. V posledním, šestém díle, bude pak podáno poprvé úplné a kritické vydání všech formulářů, které se z doby Přemyslovské zachovaly, na základě veškerého materiálu rukopisného, který je posud znám a dalším badáním jistě bude ještě podstatně rozmnožen.

Za vzor, dle něhož by se diplomatář měl řídit, zvoleno vydání listin císařských pořízené Sickelem v Monumenta Germaniae historica, které se stalo vzorem také jiným novějším publikacím listin.

Listiny seřazeny chronologicky ve dvou skupinách. První skupina obsahuje listiny pravé a takové, v nichž jen některá část jest padělána, jakož i ty, o nichž — ačkoli vzbuzují jakési podezření — nelze rozhodnouti bezpečně, že by byly podvrženy. V druhé skupině pak jsou zařazeny listiny padělané a sice v každém svazku ty, které datem svým hlásí se do doby příslušnému svazku věnované.

Před každou listinou položen jest nejprve regest, v němž pokud možno nejstručněji jest naznačen její obsah. Obširnější regesty kladou se při jednotlivých kusech jenom výjimečně z určitých zvláštních důvodů. Jména v listině přicházející dostávají v regestu pokud možno tvar nyní obvyklý a jenom tam, kde je toho nezbytná potřeba, přidá se v závorce forma v listině užitá. Při jménech míst již zašlých užije se ovšem v regestu toho tvaru, který jest v listině. Pod regestem po pravé straně jest na zvláštní řádce udáno místo, rok a den, kdy a kde listina byla vyhotovena. Jestliže jednotlivé součástky data vztahují se k různým stadiím zlistinění, klade se mezi ně pomlčka. Rovněž tak není-li některý z údajů zmíněných v datovací řádce listiny obsažen, klade se tu pod regestem místo něho pomlčka. Nemá-li listina nebo list vůbec žádného data, položí se ono datum, které se podaří vydavateli podle obsahu zjistiti, do hranatých závorek.

Za regestem následují jako úvod k listině v několika odstavcích další průvodní poznámky. V prvním odstavci jest obsaženo sdělení, v jaké formě a kde se listina zachovala. Při listinách, které zachovaly se toliko v opisu v kopiářích nebo v jiných rukopisech, udá se kromě příslušné signatury rukopisu také list, na kterém se opis listiny nachází. Při listinách zachovaných v originálech neuvádí se zpravidla kopie, i kdyby jich vydavateli byl znám počet sebe větší. Toliko ve výjimečných případech, kdy ze zvláštních důvodů uzná to vydavatel za nutné, uvádějí se v tomto odstavci vedle originálu také opisy. — V dalším odstavci podává se bibliografie listiny t. j. seznam knih, v nichž příslušná listina již byla tištěna, po případě také jiné odkazy k literatuře. — Ve třetím odstavci konečně obsaženy jsou poznámky, v nichž vyloženo všecko to, čeho je nezbytně potřebí k interpretaci a posouzení listiny. Dle okolností je tu také vyloženo, proč vydavatel klade příslušný kus do jisté doby a pod.

Za těmito průvodními poznámkami (z nichž některé v jednotlivých případech arci mohou scházeti) následuje text listiny

upravený podle pravidel, o nichž bude obširněji promluveno dále. Za textem listin opatřených pečeti označen je siglami způsob upevnění pečeti, při čemž S. I. = sigillum impressum, S. P. = sigillum pendens (je-li při těchto siglách ještě D, znamená to deperditum, kdežto F znamená fractum). Kromě toho následuje tu ve zvláštním odstavci ještě popis pečeti.

Regest a poznámky průvodní, jakož i popis pečeti tiskne se kursivou, a rovněž tak kursivou vyznačeno jest všecko, co v kritických poznámkách pod čarou jest dodatkem vydavatelovým.

Texty listin upravuje vydavatel podle zásad a pravidel, jež jsou v podstatě táž jako pravidla stanovená Sickelem pro publikaci zvolenou za vzor.

Za základ textu slouží — pokud lze — originály, jichž shledání v počtu co možná největším jest jednou z předních starostí vydavatelových. Jenom v těch případech, kde originál některé listiny se již nezachoval, upravuje se text podle opisů, ať si to jsou již opisy prosté, nijak nepověřené, či opisy vložené (inserované) do pozdějších listin potvrzovacích nebo do notářských transsumptů.

Zachovala-li se listina v originále nebo v opise vzevší originálu napodobujícím, nutno při vydání znázorniti její zevnější rozvržení, způsob psaní i druhy písma, pokud je to typograficky možno a pokud se tím pohodlnému užívání edice nepřekáží. Požadavku tomuto musí býti přizpůsobena také úprava opisu. Není-li celé znění listiny v originálu psáno souvisle, jsou-li jednotlivé její části psány ve zvláštních odstavcích, podržujeme odstavce ty také ve vydání. Naproti tomu není potřebí vyznačovati, kam až sahají jednotlivé řádky, postačí úplně, naznačí-li se pouze konce prvních tří řádek, což děje se dvojitou kolmou čárkou ||. — Je-li některá část listiny — jako na příklad invokace — psána prodlouženým písmem, vyznačuje se to ve vydání tím, že příslušná slova uzavřena jsou mezi dvěma řadami ležatých křížků; na př.

×
× In nomine sancte et individue trinitatis. ×
×

Stojí-li na začátku listiny t. zv. chrismon, naznačuje se to písmenem C položeným do obých závorek. Podobně je-li v originále užito pro invokaci symbolickou kříže, klade se kříž ten i ve vydání na začátku listiny. Také rozličná jiná znaménka, která se v originálech listin vyskytují, označují se ve vydání na příslušném místě siglami položenými do okrouhlých závorek. Tak v listinách císařských M = monogramm, S. R. = signum recognitionis; v listinách papežských R = rota (t. j. kruh s heslem papežovým), B. V. = bene valet.

Znění textu musí odpovídati věrně originálu. Na pravopisu listin v originále zachovaných neprovádí se žádných změn, jimiž by charakter pravopisu předlohy byl nějak porušen. V případech, kde originál se odchyloje od pravopisu latinského nyní obvyklého — jako zejména v užívání prostého *e* místo dvojhhlásky *ae* neb *oe*, v užívání *c* místo *t* ve slabikách *tia*, *tio* a pod. — reprodukuje se pravopis originálu docela přesně bez jakékoli změny. Jestliže dvojhhlásky *ae* jest v originále vyznačena tak zvaným *e caudata*, vyznačuje se zvláštností *ta* i v tisku užitím zvláštního typu *ę*. Podobně i tam, kde v originále přicházejí samohlásky opatřené akcentem nebo nadepsanými písmeny, reprodukují se takové zvláštnosti písarské i v tisku věrně zvláštními typy: *á*, *â*, *ê*, *ô*, *ó*, *u*, *i* atd.

Odchyly od způsobu psaní originálu připouštějí se jenom v těch případech, kde možno tím užívání textu učiniti pohodlnějším, aniž by se tím charakteru pravopisu originálu jakkoliv ublížilo. To platí zvláště o písmenách *u* a *v*, z nichž jedné i druhé písaři středověcí užívali bez jakéhokoliv pravidla brzy v platnosti samohlásky *u*, brzy zase v platnosti souhlásky *v*. Při těchto písmenech místo libovolného a nestálého způsobu psaní originálů užívá se v tisku pravidelně tvaru *u*, má-li se vyznačiti samohlásky, kdežto pro souhlásky užívá se tvaru *v*. Ale ve jménech ani tato odchylna se nepřipouští a reprodukují se přesně písmeny v originálu užitými, tedy na př. *Vdalricvs*. Přichází-li v originále dvojité *w* v platnosti slabiky *vu*, transskribuje se tak, jak se vysloví, tedy *wlgariter* transskribuje se *vulgariter*. Ve jménech vlastních však odchylna taková opět se nepřipouští. Píše-li písař někdy *j* místo *i*, klade se v otisku prostě *i*, protože tím nijak původní pravopis není porušen, ale tam, kde písař originálu místo měkkého *i* píše ypsilon, podržuje se tato zvláštnost přesně také v otisku, píše se tedy třeba *y m m o*, *y e m p s* (= *hiems*). Z důvodů typografických klade se v otisku místo dlouhého *f* vesměs okrouhlé *s*.

Při číslicích, v jejichž psaní se staří písaři lišili od našeho způsobu, ponechávají se přesně tytéž značky, jaké má originál, ponechá se tedy v otisku IIII (nikoliv IV) nebo VIIII (nikoliv IX)!

Při listinách v originále zachovaných jdeme v přesné reprodukci textu tak daleko, že i zřejmé omyly písarské ponecháváme v textu. Při tom však zvláštní poznámkou pod čarou upozorňujeme, že onen nesprávný tvar skutečně jest v originále; v poznámce té podává se také opravené čtení. Toto podržení zřejmých chyb v textu má za účel, aby se používateli dala možnost kontrolovati spolehlivost písáře listiny. Z téže příčiny upozorňuje se v poznámkách na všechny rasury, opravy a dodatky, jakož i veškeré jiné změny v originále listiny přicházející, které jakýmkoliv

způsobem mohou při posuzování listiny takové přispěti k objasnění některé otázky. Kdykoliv tedy některá část listiny psána jest jiným inkoustem nebo jinou rukou a pod., jest o tom pokaždé učiněna zmínka v poznámce pod čarou. Všecky tyto i jiné k textu listiny se vztahující poznámky označují se písmeny malé abecedy. Naproti tomu jiné poznámky věcné, v nichž se vysvětlují jména míst a pod., označují se čísly.

Zkratky, jichž středověcí písaři užívají hojnou měrou, rozvádějí se v každém případě. Při tom však bedlivě šetříme toho, aby rozvedené slovo bylo psáno ve shodě s pravopisem u písáře listiny obvyklým. Tak na př. při zkratce *grā*, kterou možno rozepsati *gratia* nebo *gracia*, rozhodne o tom, kterého z obou způsobů psaní se má užíti, pokaždé ta okolnost, jak týž písař ve stejném nebo analogickém případě sám píše. Není-li náhodou z určité listiny možno bezpečně poznati, kterého z obou způsobů psaní bychom se měli přidržeti, rozhodne se otázka ta podle jiných listin psaných týž písářem. Kdyby se někdy nepodařilo zjistiti, že určitý způsob rozvedení nebo doplnění některé zkratky jest jedině správný, uvede se v poznámce zkratka taková v přesném napodobení.

V užívání velkých písmen, která písaři středověcí kladli docela libovolně bez jakéhokoliv pravidla, odchylujeme se z důvodů praktických při vydání od originálu a klademe veliká písmena jenom na začátku vět, při jménech vlastních a při adjektivech od jmen vlastních odvozených. Jména měsíců píšeme však s malým začátečním písmenem.

Při listinách zachovaných toliko v kopii zachováváme v otisku pravopis kopie beze změny, neboť jakýkoliv pokus o rekonstrukci pravopisu originálu nemohl by vésti k cíli, protože — jak známo — pravopis středověký neřídil se ve všem podle pravidel docela ustálených. Při zřejmých chybách písarských však se u listin toliko v kopii zachovaných nedoporučuje tak úplně věrná reprodukce textu, jakou zachováváme při originálech. Chyby takové u listin jen v opisech zachovaných jest radno opravit, je-li patrné, že chyba nebyla již v originále, nýbrž že byla zaviněna opisovačem. Opravy takových chyb písarských klademe pak do textu, ale v poznámce uvádíme pokaždé onen chybný tvar, který jest v kopii, aby tak bylo každému umožněno přesvědčiti se, zdali oprava námi podniknutá jest vhodná a správná.

Jestliže některá listina, jejíž originál jest ztracen, zachovala se v několika kopiích, užíváme při vydání všech těchto kopií. Pro otázku spolehlivosti textu kopie jest úplně lhostejno, je-li kopie ta nějak pověřena, či je-li to jen prostý opis bez jakéhokoliv úředního nebo jiného pověření, neboť úřední pověření nějakého

opisu samo sebou není nám ještě zárukou úplné správnosti textu. Lze-li zjistiti, že některá z kopií zachovaných jest psána přímo podle originálu, běheme kopii takovou pro vydání své za základ textu, kdežto z ostatních uvádíme v poznámkách jenom závažnější odchylky. Není-li možno rozhodnouti, která z většího počtu zachovaných kopií jest přímo z originálu odvozena, pak ovšem nezbyvá než ze všech těchto kopií text ztraceného originálu rekonstruovati, při čemž o přijetí určitého čtení do textu rozhodují zkušenosti získané studiem diktátu notáře, z jehož pera listina vyšla, po případě zkušenosti získané studiem textů určité doby vůbec.

Texty, jež se nám zachovaly toliko ve starších tiscích, mají pro nás při nedostatku jiného textu rukopisného tutéž cenu jako prosté opisy. Starší vydavatelé mívali ve zvyku pravopis středověkých textů upravovati podle pravopisu své doby. Nemáme-li pro některou listinu nějakého textu rukopisného, od vydání jejího neodvislého, a jsme-li tudíž nuceni spokojiti se s otiskem, podržujeme pravopis tisku takového beze změny. Jakýkoliv pokus o rekonstrukci původního pravopisu při takovém textu nedoporučuje se z té příčiny, že nikdy by nebylo lze tvrditi, že pravopis rekonstruovaný z domyslu odpovídá opravdu ve všech podrobnostech ztracenému originálu. Zřejmé chyby, které byly očividně zaviněny opisovačem předlohy pro tisk, nutno arci opravit zrovna tak jako při obyčejných kopiích.

K definitivnímu zpracování textu pro vydání a k řešení různých otázek kritických pořizují se ke každému kusu podrobné popisy, faksimile určitých částí listin a dle potřeby také úplně fotografie originálů. S pomůckami těmito provádíme podrobné srovnávání slohu a písma všech listin určitého období, abychom seznali všechny věcné i osobní momenty, za jejichž vlivu a spolu-působení každá jednotlivá listina vznikla. Výsledek tohoto vyšetřování sdělen jest vždy co nejstručněji v úvodech, které předcházejí před jednotlivými listinami, a o nichž byla již výše učiněna zmínka.

V textech, které vydáváme, užíváme dle potřeby rozličných znamének kritických. Je-li materiál, na kterém listina jest psána, nějak poškozen, a scházejí-li následkem toho v textu některá slova nebo písmena, jest snahou vydavatele pokud možno scházející část doplniti. Doplnky takové klademe do hranatých závorek []. Při tom podle potřeby přidává se v poznámce vysvětlení, byl-li doplněk takový učiněn vydavatelem samotným prostě z domyslu, či bylo-li tu užito nějaké pomůcky. Není-li možno mezeru v poškozeném textu doplniti, vyznačuje se to pěti tečkami a v poznámce se uvede, kolik milimetrů mezera v originále nebo v kopii zaujímá. Podaří-li se podrobným zkoumáním zjistiti, že některá

ustanovení v listině obsažená nejsou původní, nýbrž že byla teprve později vsunuta (interpolována), vyznačují se takové pozdější vložky tím, že příslušná slova uzavrou se závorkami ostrými < >. Kromě toho užíváme někdy v textu jedné nebo dvou hvězdiček. Význam těchto znamének nutno vyložiti poněkud obsírněji. Jako při pramenech vypravovacích, tak i při listinách jest pro jejich posouzení žádoucí zvědčeti, bylo-li při jejich sepsání užito nějaké předlohy. Zjistíme-li, že jistá část listiny jest opsána doslovně z nějaké předlohy, upozorňujeme na to ve vydání tím, že příslušnou část tiskneme drobnějším písmem. Jestliže však písař listiny opisuje předlohu, některá slova vynechal — ať si již omylem nebo vědomě za účelem zkrácení — klademe na místě, kde vynechaná slova měla státi, hvězdičku. Vynechal-li písař při opisování předlohy nějaké slovo, jehož správná vazba nebo smysl nemůže pohřešovati, doplníme nedostatek takový z příslušné předlohy v poznámce. Jestliže však porušení smyslu nebo vazby zavinil již písař předlohy samotné, vynechav omylem nějaké slovo, klademe na místo, kde by takové slovo mělo státi, dvě hvězdičky a scházející slova dle možnosti doplníme v poznámce.

Maje na zřeteli, aby vydání díla bylo pokud možno urychleno, zařídil vydavatel badání své v archivech (z nichž mnohé prozkoumal aspoň částečně již několik let před tím, než mu vydání diplomatů bylo svěřeno) tím způsobem, že nejdříve začal pracovati v těch, jichž bylo potřebí pro dobu nejstarší. V archivech, které pro tuto dobu nemají žádného materiálu listinného, bude pracováno teprve později. Tak prozkoumány posud z archivů Pražských následující: archiv a knihovna metropolitní kapituly, archiv kollegiální kapituly Vyšehradské, rytířského řádu Maltézského, ryt. řádu křížovníků s červenou hvězdou, archiv Musea král. Českého, knihovna Strahovská a c. k. knihovna universitní. Z archivů mimo Prahu použito bylo archivů kláštera Břevnovského, kapitulního v Litoměřicích, klášterního v Teplé; dále na Moravě zemského v Brně, kníž. arcibiskupského v Kroměříži, kapitulního v Olomouci, klášterního na Rajhradě; klášterního ve Světlé v Dolních Rakousích; c. k. státního a dvorního archivu, jakož i dvorní knihovny ve Vídni. Archivy a knihovny zahraniční, z nichž užito posud rukopisů nebo listin, jsou: král. všeobecný archiv říšský a král. knihovna v Mnichově, král. hlavní archiv státní v Drážďanech, král. knihovna v Hannoveru, knihovna biskupského semináře v Mohuči a archiv a knihovna Vatikánská v Římě. Některé z uvedených archivů vyčerpány jsou již pro celé období, které v diplomatarii bude zastoupeno, jiných použito bylo zatím jenom potud, pokud toho pro účely publikace naší na ten čas bylo potřebí, tak že později bude nutno znovu je navštívit.

Vylíčil takto podrobně pravidla, podle nichž jest text každé jednotlivé listiny k vydání upraven, a podav přehled archivů posud použitých nemusím se zajisté již obšírněji rozepisovati o práci mnou posud pro diplomatář vykonané. Ostatně by sebe obšírnější výklad o práci té nemohl tomu, kdo sám podobného díla nekonal, ani z daleka znázorniti všecko to sebezapření, jehož bylo často potřebí k překonání obtíží — jak těch, které přinášel s sebou materiál k zpracování určený, tak i jiných. Proto zajisté postačí, odkazují-li tu na uveřejněnou již první část prvního dílu Diplomataře, z níž nestranný posuzovatel — jak doufám — snadno pozná, že vydavatel nešetřil ani času ani námahy, aby — pokud stačily jeho síly — čestně dokonil dílo, které velkým jeho předchůdcům přes veškerou práci na ně vynaloženou zůstalo vždy jen zbožným přáním.

Obnovené přípravy k vydání diplomatáře daly podnět k dalším literárním dílům. Nehledě k menším pojednáním o padělcích neb o jednotlivých listinách, z nichž některá již byla uveřejněna¹ a jiná ještě budou následovati, jsou to zvláště dvě veliké publikace, které s diplomatářem souvisí. Vydavatel diplomatáře, máje vzácnou příležitost podnikati studie na rukopisech a originálních listinách v takovém rozsahu a do takových podrobností, jako málo kdo ze současníků u nás, pojal úmysl také širším kruhům odborným podati pomůcky, které by jim umožnily podrobné studium písma i jiných zvláštností listin v našich zemích. Tak vznikl plán ke sbírce faksimilí listin knížat a králů Českých (*Acta regum Bohemiae selecta phototypice expressa*), která má názorně předvésti povšechný vývoj i všechny zvláštnosti tohoto druhu listin. Sbírkou ta bude vydávána nákladem zemským. V druhé sbírce, nazvané »*Monumenta palaeographica Bohemiae et Moraviae*«, která vychází nákladem České Akademie, předveden bude vývoj písma v obou zemích vůbec ukázkami rukopisů i listin soukromých. Obě sbírky provázeny budou stručným vysvětlujícím textem, a vydavatel doufá, že také jiní badatelé najdou v nich podnět k jednotlivým speciálním pracím na poli u nás posud takorčad ležícím. Vydavatel samotnému pak všechny tyto práce s diplomatářem spojené jsou prostředkem k dosažení cíle všech jeho snah — k systematickému zpracování diplomatiky České.

¹ O kanceláři a listinách markr. Moravských Vladislava a Přemysla. 1198—1239. (Věstník kr. České společnosti nauk 1896.) — Kodex Tišnovský. Příspěvek k poznání novověkých padělků v Moravském diplomatáři (Český časop. hist. III, str. 359 n.) — Nová řada moderních padělků v Moravském diplomatáři (Český časop. hist. VII, str. 195 n.) — O zakládací listině kapituly Litoměřické (Rozpravy České Akademie 1901 č. 2). — Ještě o zakládací listině kap. Litoměřické. (Český časop. hist. VIII, str. 166 n.) — O privilegii papeže Jana XV., daném r. 993 kl. Břevnovskému (Český časop. hist. XI, str. 11 n.) — O dvou nejstarších listinách kláštera Rajhradského (Sborník prací žáků Gollových, str. 72 n.).

O vydávání Archivu Českého.

(1840—1906.)

Napsal prof. Dr. *Josef Kalousek*.

Nejrozsáhlejší historickou publikací, která v Čechách vychází nákladem zemským, jest dosud Archiv Český; vyšlo té sbírky historických pramenů na světlo již 24 kvartových dílů neboli svazků. Podnět k tomu podniku literárnímu vyšel od historiografa Františka Palackého, jenž sám vlastní prací vydal šest prvních svazků.

První návrh k vydávání Archivu Českého předložil Palacký stavovskému Výboru Zemskému podáním z 22. února 1840; v něm dovodil, že vedle historických pramenů nejstarších, kteréž jsou skoro vesměs latinské, jest potřebí vydávati také písemnosti z 15. a 16. století, psané jazykem českým, z kterých však jest dlužno uveřejňovati jenom výbor, poněvadž všech jest množství nesmírné. Jakožto účel zamýšlené publikace naznačil jednak vlastní potřebu svou, aby byly vydány tiskem prameny, na jichž základě bylo mu psáti dějiny české; kromě toho mínil, že »většina těch dokumentů, zvláště pak dopisy, právem pokládají se za vzor pravé české mluvy, a všichni přátelé české literatury již proto živě si přejí jich uveřejnění.« Archiv Český měl vycházeti po sešitech asi 15archových, jichžto asi pět by tvořilo vždy jeden díl, opatřený rejstříky.¹ — Zemský Výbor svolil již přípisem z 30. března 1840, aby ta sbírka pramenů vydávala se nákladem stavův podle návrhů Palackého.

Hned roku 1840 vyšel celý první díl (o 612 stranách 4°), a nese titul: »*Archiv Český čili staré písemné památky české i moravské. Z archivův domácích i cizích sebral a vydal František Palacký.*« V kratičké předmluvě oznamuje vydavatel plán toho podniku, jmenovitě že »spis tento pokračující« bude obsahovati »jen písemnosti původně českým jazykem psané«, i že se v nich bude rozeznávati patero oddílů, totiž:

A) Psaní poselací všelikého druhu;

¹ Návrh Palackého tištěn jest 1871 Palackým ve spise: *Zur böhmischen Geschichtschreibung*, str. 87.

B) Zápisy zemské obecné a sněmovní, též listiny královské a ouřední;

C) Listiny soukromé;

D) Výpisky právní a dějinné;

E) Výtahy a přehledy z listin čerpané.

Podle toho způsobu vyšel pak také Archivu Českého díl II. roku 1842, díl III. roku 1844, a díl IV. roku 1846. Po bouřích politických a převratech, které potom nastaly, tázal se Palacký při zprávě k Výboru Zemskému z 18. května 1853, měl-li by pokračovati ve vydávání Archivu Českého, k němuž měl dostatek látky nasbírané; odpovědino mu dekretem z 11. července 1853, že se to odkládá na neurčitý čas. Příznivější k tomu doba nastala po osmi letech, kdy Výbor Zemský k novému návrhu Palackého povolil výnosem z 3. prosince 1861, aby Archiv Český opět se vydával; i vydal Palacký díl V. roku 1862, a po novém povolení Výboru Zemského z 20. prosince 1871 také díl VI. roku 1872. V předmluvě k tomuto poslednímu dílu vydavatel oznámil, že si umínil obmeziti práci svou předběžně jen na písemnosti, pocházející z doby nejstarší až do r. 1526, zřítavuje péči o další v té věci pokračování svým potomkům. Ale nebylo mu souzeno, aby podle tehdejšího úmyslu svého pokračoval dále ve vydávání této sbírky pramenné.

Také jiným změnám podléhaly úmysly, které měl zakladatel Archivu Českého při něm. Podle prvního návrhu Palacký mínil, jak se zdá, vydávati v Archivě Českém jenom listiny a dopisy, ježto o jiných pramenech nemluvil. Ale již rozvrh v patero oddílů, jež jsem z předmluvy k prvnímu dílu výše opakoval, dopouštěl místa i některým jiným pramenům historickým, zvláště v oddíle D). Skutečně Palacký v tom oddíle uveřejňoval potom i právní knihy staročeské, jakož hned v díle prvním vydal Knihu starého pána z Rosenberka, a v díle II. Ondřeje z Dubé Výklad na právo zemské.

Co se týče jazyka, Palacký v prvním návrhu kladl váhu na česko-literární stránku látky, kterou chtěl uveřejňovati v Archivě Českém; a v předmluvě k prvnímu dílu ohlašoval, že ta sbírka bude obsahovati jen písemnosti psané původně českým. Ale poněvadž to byly prameny k historii zemské, věcná souvislost nutila Palackého, aby v některých případech upouštěl od řečeného úmyslu, i otiskoval také takové prameny historické, jež prvotně byly sepsány po latinsku a pak teprv do češtiny přeloženy, anebo ani nebyly zčeštěny. Takž v díle II. vytiskl Řád práva zemského, sepsaný uprostřed XIV. věku po latinsku, a teprve později

do češtiny přeložený, a vytiskl ten pramen ovšem v obojím jazyce. Rovněž tak v díle III. uveřejnil Karlův Majestát neboli zákonník v prvotním sepsání latinském i v pozdějším překladě českém; v těch případech bylo vědecky zhola nepřijatelné, aby byl tištěn jenom chatrný překlad český, a aby zůstal nevytištěn původní a správnější text latinský. V dílech II., III. a IV. Palacký uveřejňoval výpisy právní a soudní z desk zemských, kteréž byly psány míchaně brzo latinsky brzo česky. Ve všech těch případech vydavatel otisknutím původního latinského textu zavděčil se badatelům, a není nikoho, kdo by mu to ve zlé vykládal. I to přišlo pracovníkům v oboru historie právní vhod, že Palacký v V. dílu vedle českého původního znění *Vladislavových Zřízení Zemských* dal tisknouti také jejich starý latinský překlad, v němž badatel může hledati poučení v případech pochybných, kterak má se českému zákonu rozuměti.

V posledních letech Palackého 1873—1876 stávala v rozpočtě zemském každoročně položka 3000 zl. na vydávání Archivu Českého, ač nic se z ní nevydávalo, poněvadž Palacký poslední své síly věnoval jiným pracím. Po jeho smrti († 26. května 1876) tato položka zmizela z rozpočtu zemského. V Historickém Spolku, jenž se zřídil v Praze r. 1866 pod předsednictvím profesora V. V. Tomka, bývala po smrti Palackého připomínána potřeba, aby Archiv Český opět se vydával, ale doba nezdála se hned k tomu býti příhodná. Až po osmi letech archivář města Prahy dr. Josef Emler dal k tomu popud, že Historický Spolek podal petici ke sněmu českému, aby svolil k dalšímu vydávání Archivu Českého nákladem zemským; Emler jakožto jednatel Historického Spolku sepsal tu žádost ke sněmu a široce odůvodnil; datována byla 1. října 1884. Konečné vyřízení té petice protáhlo se skoro půl druhého leta, ale dopadlo dobře, tak jakž mezi tím bylo ústně umluveno mezi historiky českými a profesorem Kvíčalou, tehdejší přisedlím Výboru Zemského. Souhlasnými výnosy ze 17. února 1886 Výbor Zemský oznámil Historickému Spolku a zároveň Král. České Společnosti Náuk, že sněm při vyřízení rozpočtu zemského na rok 1886 usnesl se o dotčené petici takto: »K dalšímu vydávání Archivu Českého povoluje se na rok 1886 částka 3000 zl. s tím doložením, že rozhodnutí o tom, jaké prameny by se vydávati měly, se svěřuje Král. České Společnosti Náuk, a že Zemskému Výboru se ukládá, aby další potřebné kroky se Společností tou ujednal, a sice v tom smyslu, aby ekonomická stránka podniku zůstala jako druhdy věcí Výboru Zemského.« Zároveň byla Společnost Náuk požádána, aby Výboru Zemskému podala dobrozdání o tom, jaké prameny by se měly vydávati onoho roku a podle jakého plánu.

Ku předchozí poradě o této vítané úloze Společnost Náuk za předsednictví ministra v. v. Josefa Jirečka v řádné schůzi dne 7. dubna 1886 zřídila komitet, do kteréhož byli zvoleni její členové dílem řádní a dílem mimořádní: Tomek, Emler, Gindely, Kalousek, Goll, Rezek a Jaromír Čelakovský. Tento komitet pod předsednictvím Tomkovým sestoupil se hned ku poradám; výsledek jich stylisoval Emler v návrzích, jež Společnost Náuk dne 5. května 1886 za své přijala a potom Výboru Zemskému předložila jakožto odpověď svou. Hlavní obsah byl, že Společnost Náuk přijímá na sebe vědecké řízení dalšího vydávání Archivu Českého, a péči o to svěřuje zvláštní kommissi, do níž byli povoláni tíž členové, kteří již byli zvoleni do předchozího komitetu; ta kommissie má se vždy po třech letech obnovovati; plán Archivu Českého měl se celkem zachovati týž, jež si oblíbil Palacký. Návrhy tyto a jiné podrobnější byly schváleny výnosem Výboru Zemského z 29. května 1886, a jmenovitě ustanoveno, že Společnost Náuk má při každém dílu před početím tisku ohlásiti Výboru Zemskému ke schválení historickou látku, která se má tisknouti; též rozhodnuto bylo o honorářích, a Výbor Zemský vyhradil si schvalování návrhů o cestách, jež by se kdy měly konati k badání v archivech.

Po tomto příznivém rozhodnutí ve hlavní věci zbývalo ještě dohodnouti se a ustanoviti pevná pravidla o mnohých podrobnostech; ty vyřídily se při naskytujících se příležitostech a potřebách nejvíce během prvního roku, a to tak, že vždy nejprve kommissie zřízená při Kr. Č. Společnosti Náuk radila se, co a jak by se mělo opatřiti a Výboru Zemskému navrhnouti; dr. Emler při tom míval hlavní slovo, a sám také až do února 1887 psal všechny návrhy, jež potom Společnost Náuk předkládala Výboru Zemskému ke schválení. Tou cestou ustanoveno, že Archivu Českého má se tisknouti 500 výtisků, jako dříve bývalo; tisk svěřen byl tiskárně Dra Eduarda Grégra, a dohodnuto se o platech za tisk a papír; též ustanovena byla krámská cena každého sešitu a dílu (6 zl. za díl), a prodej odevzdán do kommissie knihkupcům Bursíkovi a Kohoutovi. Kromě rejstříků, jež se zhotovují a tisknou při jednom každém dílu zvlášť, ujednáno dáti psáti na lístky dvojí katalog k celému Archivu Českému, jak k dílům již vyšlým, tak i k dílům budoucím: v jednom sestavují se v pořádku časovém do jediné řady nadpisy všech listin, dopisů a jiných písemností vytištěných; druhý katalog má tolik oddílů, z kolika archivů čerpalo se a tisklo v Archivě Českém, v každém pak oddíle jsou časovým pořádkem poznamenány všechny písemnosti, jež jsou z toho kterého archivu již vytištěny; tyto lístkové katalogy jsou uloženy v archivě městském, kdež se konávají všechny porady; účel katalogů jest, aby vydavatelé měli snadný prostředek po ruce k vy-

hledání, co již jest vytištěno, tak aby jeden kus netiskl se podruhé. Kníže Adolf Josef Schwarzenberg a hrabě Jaromír Černín k žádosti Společnosti Náuk dali svolení své, aby její delegáti k účelům Archivu Českého mohli čerpati v bohatých archivech, jež ti velmoži dávají opatrovati po svých předchůdcích v Třeboni a v Jindřichově Hradci. Později také kníže Karel ze Schwarzenberka mně dovolil, abych používal archivů Vorlického.

K jednotnému řízení Archivu Českého kommissie uznala za potřebí ustanoviti redaktora; k doporučení Emlerovu navrhla mne k tomu úřadu, a Výbor Zemský schválil to opatření (23. prosince 1886). Již před tím vypracoval jsem podrobná pravidla o vydávání Archivu Českého ku potřebě historických pracovníků i jich písařů, kteří se chtějí účastniti prací vydavatelských při něm; pojal jsem do těch pravidel rozvržení písemností v patero oddílův uvedené Palackým, vytknul jsem vlastnosti, jaké má míti opis k tisku chystaný, a jaké jsou redaktorovy povinnosti a práva. Po poradách v kommissi byla ta pravidla dne 18. října 1886 schválena, všemi sedmi členy kommissie podepsána a dána do tisku k rozdánce mezi spolupracovníky. Potom jednateleství v kommissi přešlo přirozeně na mne jakožto na redaktora.

Všecky návrhy, žádosti a oznamy, které vycházely z kommissie k Zemskému Výboru, podávaly se prostředkem Kr. Č. Společnosti Náuk s podpisem jejího předsedy nebo místopředsedy a jejího hlavního tajemníka, jakž bylo Výborem Zemským předepsáno. V prvních dvou letech byl takových podání značný počet, již proto, že tehdaž šlo o stále upravení rozličných záležitostí, o kterých může rozhodovati jenom Výbor Zemský, ježto jemu jest sněmem vyhrazena hospodářská stránka při vydávání Archivu Českého. S počátku hlásili jsme se týmž písemným způsobem také o každou výplatu na účet tiskárny, sestavený podle sazby smluvené, i o výplatu honorářů, jichž míra byla rovněž napřed ujednána. Aby ubylo takových prací a nezbytných při tom průtahů, vyžádala si kommissie r. 1888 svolení Výboru Zemského, aby vždy celá roční dotace Archivu Českého vyplácela se z pokladny zemské k rukám pokladníka Společnosti Náuk, kteráž každoročně předkládá z ní účet Výboru Zemskému; výplaty činí pokladník Společnosti podle sazeb, jež Výbor Zemský na stálo ustanovil o honorářích i o platech knihtiskárně náležitých; jenom k výdajům jiným, které nad to se vyskytují, potřebí jest vždy zvláštního svolení Výboru Zemského. Dotace Archivu Českého činila ročně 3000 zl.; a ježto k vydání velkých sbírek pramenů historických jest potřebí dlouhých příprav, které by málo kdo mohl podniknouti, kdyby vytištění nebylo zabezpečeno, povolil sněm

český roční dotaci po 3000 zl. najednou na pět let 1888—1892, což i později vždy k naší žádosti se opakovalo.

Palackému při založení Archivu Českého tanula na myslí některá podoba k časopisu; vydával jej po sešitech, kteréž arcit svázáním asi pěti sešitů 15archových v jeden díl měly zase zmizeti. Palacký oznámil také v předmluvě, že chce při tisku »i oddíly i věky pohodlně střídati«. Podobně Emler při obnovování Archivu Českého (5. května 1886) mínil, že v každém dílu bude »zastoupeno každé z pěti hlavních oddělení Palackým vytknutých, čímž by se docílilo žádoucí rozmanitosti látky;« ale hned při tom požadoval jednu odchylku od způsobu Palackého, totiž, »že u vydávání Archivu Českého má býti pokračováno více systematicky«. Nepochybně již Emler cítil, že rozmanitost a střídání látky dle oddílů a věků jest spíše škodlivou nežli výhodnou stránkou této veliké sbírky pramenů, a že lepší by bylo soustavné uspořádání, jenže toto zůstává spíše ideálem, jehož nelze dosáhnouti úplně. Ve skutečnosti odřekli jsme se vsí podoby s časopisem, a hleděli jsme k soustavnosti aspoň poněkud se přibližovati a nedostatek její nahrazovati. Nejdříve jsme zanechali vydávání po sešitech; vydali jsme v sešitech jenom díl VII., a již v červnu 1887 dosaženo ustanovení, že příště má vždy celý díl asi o 75 arších vydati se najednou.

Důležitější byla jiná proměna. Jako Palacký vydal výpisy z desk zemských nebo registra zápisův z r. 1454 po částkách v několika dílech, tak vydávali jsme po částkách 15archových také dopisy Zdeňka Lva z Rožmitála (v úpravě Fr. Dvorského) i dopisy rodu Hradeckého a Rosenberského (prací A. Rezka), kteréž oboje vlekly se v dílech VII.—XII. Ale právě tím ukázalo se každému zřejmě, že jest nevhodno, trhati veliké sbírky a vydávati je po částkách. Pročež z popudu vyšlého od prof. Golla (9. prosince 1890) ustanovili jsme se (22. listopadu 1892) na pravidle novém, že velká sbírka pramenů má se vydávati vždy co možná pohromadě, i že v čas potřeby má jedinou sbírkou naplniti se celý díl neboli svazek Archivu Českého; aby pak pořadatelé menších sbírek nemuseli proto příliš dlouho čekatí, též aby v čas dlouhého sestavování rejstříků ku každému dílu bylo co tisknouti, usnuli jsme se zároveň, že mohou se tisknouti dva díly současně, jeden určený pro jedinou velkou sbírku, druhý věnovaný drobnějším sbírkám pramenů. Rozmanitosti jsme se tedy vystříhali čím dále tím více. K soustavnosti hleděli jsme se blížiti také tím, že po příkladě Palackého zprvu vydávali jsme prameny z doby starší, málo kdy překročující rok 1526 směrem ku přítomnosti, a teprve v posledních letech, když prameny starší jednak byly zhruba vy-

čerpány, a jednak k vydání jich nedostávalo se příležitosti a sil ochotných, sáhli jsme také ku pramenům z věků novějších.

Když publikace skoro každým rokem zrůstala o nový díl, a počet vydaných dílů pokročil již daleko v druhé desítce, pocítovala se čím dál tím určitěji nepřehlednost Archivu našeho; té vadě hleděl jsem pomoci tím, že roku 1900 na počátek 18. dílu postavil jsem přehled obsahu všech 18 tehdejších dílů Archivu Českého; v tom přehledu jsou nadpisy všech vytištěných sbírek rozestaveny do pěti známých oddílů, a uvnitř každého oddílu jsou postaveny v tom pořádku, jak za sebou vycházely, i opatřeny jsou odkazem; tak že čtenář bez velkého hledání doví se tam, které dopisy nebo listiny anebo právní prameny najdou se v kterém díle a na kterých stranách. Ten přehled obsahu, vždy doplněný, dal jsem tisknouti také v následujících sudých dílech, totiž v XX. a XXII., a otiskne se také na konci této zprávy. Doufám, že nepřehlednost celku jest tím valně přemožena ku pohodlí badatelů.

Co se týče pravidla, že v Archivě Českém mají vycházeti jenom písemnosti psané jazykem českým, ten úmysl po Palackém opakoval také Emler při obnovení toho podniku (5. května 1886). Ale nepotkal jsem se s žádným odporem v kommissi, když v pravidlech o vydávání Archivu Českého z 18. října 1886 i v předmluvě k VII. dílu z července 1887 zmínil jsem ono pravidlo v ten způsob, že A. Č. bude obsahovati zpravidla písemnosti psané jazykem českým. Nikdo ovšem nepomýšlel na to, že by v Archivě Českém měly se vydávati také velké sbírky samých písemností latinských nebo německých. Ale jako Palacký uchyloval se někdy od svého pravidla, tak i mezi pokračovateli v jeho díle brzo pocítovalo se, že by bylo nevhodno z příčiny rozdílného jazyka trhati od sebe prameny, které náležejí k sobě stejným předmětem nebo stejnými osobami, jichž se týkají, a vylučovati z Archivu Českého všechny jinojazyčné kusy, tak aby se musely tisknouti jinde. Kommissi dne 12. července 1888 k žádosti dr. J. Čelakovského vzala na potaz otázku, mají-li do chystané od něho sbírky akt veřejných a sněmovních z doby před r. 1526 pojímati se také kusy latinské a německé, či jenom české, jakž v tom oddíle činil Palacký. Vyjma Tomka, přítomní členové kommissi (Čelakovský, Emler, Gindely, Goll, Kalousek) klonili se všichni více nebo méně k větší volnosti, tak aby vůbec jinojazyčné kusy, když souvisí s českými písemnostmi, mohly se také otiskovati; ale usnesení učinili jsme přece podle přání Tomkova; návrh jeho v kommissi přijatý chtěl tomu, že jenom ve sbírce akt veřejných a sněmovních mají se tisknouti také jinojazyčné písemnosti, když toho vyžaduje jejich věcná souvislost s listinami českými nebo s účelem sbírky, a že se to může díti jenom skrovnou měrou, aby jino-

jazyčné kusy zůstaly v Archivě Českém jenom výjimkou od pravidla. V naší praxi však potom tento obmezující předpis přece pomalu vycházel z platnosti; latinské a německé kusy tiskly se r. 1895 ve XIV. dílu mezi českými i v jiných sbírkách písemností, pořizovaných od Emlera a ode mne, a Tomek tomu již valně neodporoval. Za nevyučování jinojazyčných kusů přimlouvala se praktická potřeba, která při listinách soukromých není jiná ani menší než při aktech veřejných. Kromě toho hlásila se ku platnosti zřejmá skutečnost, že Archiv Český přirozeným chodem věcí musí čím dále tím výlučněji sloužiti potřebám historiků, a přestává býti nalezištěm vzorné češtiny (čímž Palacký také jej chtěl mít), když ve vydávání pramenů historických pokročili jsme do století 16., kdy již čeština počínala se kaziti, a když pokročíme i do věků 17. a 18., kdy čeština hluboko poklesla nejen v zevnější vážnosti, ale i ve vnitřní jakosti své. Také to jsme uvažovali, že nynější filologové vydávají staré vzory dobré češtiny způsobem jiným, než historikům nejlépe se hodí, a zase způsob, kterého se držíme my historikové podle příkladu Palackého, nestačí nyní filologům. Pročež Archiv Český může již vycházeti jenom jakožto skladiště pramenů historických, co možná dobře spořádaných, při čemž však méně záleží na tom, v kterém jazyce jsou psány. Němečtí kritikové záhy vyslovovali tento požadavek, kterýž za posledních let v kommissi nepotkával se již se žádným odporem. Dne 29. května 1901 byl pod předsednictvím Tomkovým jednomyslně přijat návrh, aby se tiskla korespondence Karla st. z Žerotína, (chystaná Dvorským), ačkoli jenom asi s dvě třetiny jest česká, ostatní pak třetina jest psána ve čtyřech jiných jazycích; a v též schůzce kommise rovněž jednosvorně byla schválena k vydání velká moje sbírka řádů seelských a instrukcí hospodářských z let 1350—1850, ačkoli vzhledem k účelu jejímu jest zhola nemožno, aby z ní se vypustily prameny německé, které se vyskytují již v první její polovici, a v druhé polovici mají převahu.

Kommissie, kteréž Kr. Č. Společnost Náuk svěčila vědecké řízení Archivu Českého, obnovovala se tím způsobem, že řádná schůze Společnosti Náuk vždy po třech letech znova zvolila ty členy, kteří té chvíle již v kommissi byli, a toliko na místa uprázdněná povolávala osoby nové. Vládní rada professor Tomek byl předsedou kommise od jejího počátku roku 1886 až do své smrti (12. června 1905). Vedle něho zasedalo v ní vždy šest jiných členů, a sice s počátku r. 1886 professori Jaromír Čelakovský, Emler, Gindely, Goll, Kalousek a Rezek. Když professor Antonín Gindely zemřel (24. října 1892), zvolen r. 1893 na jeho místo do kommise František Dvorský, nástupce jeho v archivářství zem.

ském. Roku 1896 professor Antonín Rezek odešel za svým novým povoláním v ministerii do Vídně, pročež potom téhož roku zvolen do kommise nově dr. Vojtěch Nováček, tehdaž adjunkt archivu zemského. Professor a archivář Josef Emler byl nám odňat smrtí 10. února 1899, načež kommise byla doplněna volbou Ferdinanda Tadry, kustoda universitní knihovny; potom zasedali v ní skrze dvoje trojletí členové Tomek, Čelakovský, Dvorský, Goll, Kalousek, Nováček a Tadra. Posledně Společnost Náuk obnovila kommissi dne 10. ledna 1906; zvoleni byli do ní za členy professori J. Čelakovský, G. Friedrich, J. Goll, J. Kalousek, řed. V. Nováček, kustos F. Tadra a dr. J. Teige; hned potom kommise nově se ustavujíc, zvolila si za předsedu professora J. Čelakovského; já jsem zůstal redaktorem a jednatelem.

Obnovenému vydávání Archivu Českého dobře prospívala shoda a svornost mezi činiteli, kteří při něm byli účastnjeni. Byla shoda v úmyslích a cílech mezi Výborem Zemským, jemuž náleží hospodářská stránka toho podniku a tudy rozhodování o hlavních věcech, a mezi kommissí, která ve Společnosti Náuk řídí vědeckou stránku a činí návrhy o hospodářských věcech, týkajících se Archivu Českého.

Referentem o Archivě Českém ve Výboru Zemském byl s počátku do r. 1896 prof. dr. Jan Kvíčala, po něm jest jím až do nynější přisedlící Karel Adámek; jim oběma záleželo na zdaru našeho podniku tak opravdově, jako kommissi samé. Co kdy kommise oznamovala o svých úmyslích ve stránce vědecké, mělo vždy svůj průchod beze vší námítky; i ve stránce hospodářské návrhy kommise skoro vždy docházely schválení Výboru Zemského.

Uvnitř kommise mínění sice někdy se rozcházela, ale nebylo neústupnosti, a vždy jsme se dohodli. Závažných sporů mezi námi nebylo, kromě jednoho v posledních letech; o něm napověděl jsem něco již r. 1904 v předmluvě k XXVII. dílu Archivu Českého, a vidím se nucena, dotknouti se té nemilé věci také zde k vysvětlení, kterak se stalo, že veliká sbírka dopisů Karla z Žerotína počala se vydávati v díle právě označeném, ale ostatek od té doby odpočívá.

Kommissie po všestranném předchozím ústním dohodnutí usnesla se dne 29. května 1901 navrhnouti, aby do Archivu Českého přijala se korespondence Žerotínova, kterou tehdejší ředitel archivu zemského František Dvorský nabízel k vydání. Byl to podnik všelijak nesnadný, také z příčiny svého rozsahu, ježto dle mínění vydavatele měl vyplniti asi šest dílů Archivu našeho. Aby vedle dopisů Žerotínových mohly se tisknouti současně také jiné písemnosti, Výbor Zemský k naší žádosti svolil ke zvýšení dotace Archivu Českého ze 6000 na 10.000 korun ročně, a postavil do

rozpočtu zemského na rok 1902 povolení této zvýšené dotace, a sice na pět let 1902—1906. Korrespondenci Žerotínově vyhrazeny byly díl XXVII. a díly další po sobě jdoucí. Všechny rukopisy, z kterého korrespondence měla se v tiskárně sázeti, byl tehdež jenom zhruba hotov, potřeboval ještě mnohé revise, oprav a úprav; spoléhal jsem však na to, že velikou práci, která ještě zbývala, vykonají úředníci archivu zemského, kteří také dříve spolu s opisovači každý o některých částkách pracovali, jak co komu bylo uloženo od ředitele archivu.

V této naději byl jsem nenadále zklamán. Tisk dopisů Žerotínových počal se na podzim r. 1902, a potom již na počátku r. 1903 čtyři úředníci archivu zemského, jsouce v rozepří se svým představeným ředitelem Fr. Dvorským, přestali konati za něho práce vydavatelské, jež potom konal skoro samojediný archivář Pažout; ale jsa také jinak zaměstnán, postačoval stěží, a proto tisk se opozdával. Rukopis mi předkládaný pro tiskárnu v četných kusích nebyl upraven tak, jak jsem si přál. Bylo potřebí pochybná místa v opisech srovnávati s koncepty; starati se o to, aby místo důležitých kusů netiskly se pouhé registry nebo nedostatečné výtahy, a naopak aby při listech cele tištěných nebyly registry zbytečně dlouhé, a j. v. A ovšem nepřibýlo mně chuti k takové práci (jež náleží vydavateli, a ne redaktorovi), když na jaře r. 1903 komisse byla požádána od Výboru Zemského, aby vyšetřila spor, jenž vznikl mezi ředitelem Dvorským a čtyřmi úředníky archivu zemského dílem také právě o vydávání korrespondence Žerotínovy. Přistoupila k tomu i otázka právní, komu náleží právo vydávati listy Karla staršího z Žerotína? O kteréžto otázce komisse obdržela dobrozdání znalecké, že při spisích autora, který zemřel před stoletími, není dnes žádného práva autorského, a že je může vydávati každý, kdokoli má jejich originály nebo opisy, aniž mu v tom kdo může překážeti právem autorským.

Následkem těchto a jiných nesnází oznámil jsem ve schůzi komisse dne 22. června 1903, že toužím zbaviti se účastenství při vydávání dopisů Žerotínových, a že vytrvám v něm jako redaktor toliko při díle XXVII., nikoli však při díle XXVIII. a následujících. O rok později, když text dílu XXVII. byl vytištěn, oznámil jsem to svoje odhodlání také Výboru Zemskému. Mezi tím na konci roku 1903 pan František Dvorský vzdal se ředitelství archivu zemského, odcházeje na odpočinek. Dotace Archivu Českého, zvýšená na 10.000 korun k rychlému vydávání listů Žerotínových, byla nám skutečně vyplacena jenom za leta 1902 a 1903, potom pak na rok 1904 obdrželi jsme opět toliko 6000 K, poněvadž při hospodářství zemském nastala mimořádná potřeba spolení; jednak pak komisse ani již nepotřebovala větší subvence,

ježto listy Žerotínovy tiskly se loudavě, a ukončením dílu XXVII. tisk jich zastavil se sám sebou, když nepodařilo se naléztí osobu, která by buďsi pod jmenem redaktora nebo jiným vzala na sebe práce vydavatelské, jež zbývá vykonati k vydání listů Žerotínových. Ale ježto opisy, které ředitel Dvorský dal zhotoviti ze starých kopiářů pro archiv zemský, jsou majetkem zemským, bude se moci pokračovati v jich vydávání, jakmile se najdou pracovníci, kteří by k té práci měli i způsobilost i chuť i čas. Úředníci archivu zemského, kteří by se k tomu hodili, jsou nyní zaměstnání jinými pracemi ještě pilnějšími. Bude ovšem potřebí také starati se o doplnění celé sbírky badáním v místech, kam Karel z Žerotína posílal četné a důležité dopisy znamenitým osobám; dr. Glücklich, dr. Kybal a dr. Krofta v posledních dvou letech konajíce za jinými účely pátrání v archivech německých, švýcarských a římských, maně našli několik desítek originálů listů Žerotínových.

Palacký v písemnostech uveřejňovaných v Archivě Českém rozeznával patero oddílů (*A, B, C, D, E*), jakž jsme již výše viděli. Toto rozdělení a znamenání patera oddílů podrželi jsme i po smrti Palackého při obnovení Archivu. Ale látka nikdy nebyla ke všem oddílům stejnou měrou na snadě. Nejhojněji jest v této publikaci zastoupen oddíl *A*), jež Palacký pojmenoval »psaní poselací všelikého druhu;« za ním hned první místo, jde-li o hojnost, drží oddíl *C*) listin soukromých. Nejvzácnější pro dějepisce látku má obsahovati oddíl *B*), jež Palacký nadepsal »zápisy zemské, obecné a sněmovní, též listiny královské a ouřední;« do toho oddílu náležejí snesení sněmovní a všeliké písemnosti, jež slouží k jich objasnění, vedle toho však také listiny státní, necht týkají se záležitostí vnitřních nebo zahraničných. Palacký již vydal valný počet důležitých písemností, jež se hlásí do tohoto oddílu, ale jen z dob starších do roku 1508, a v Archivě Českém dával tisknouti jen kusy české, akta pak jinojazyčná z doby husitské a poděbradské uveřejnil v jiných publikacích. Jest potřebí pokračovati v této práci, aby se prodloužila až do roku 1526, kdy se počínají Sněmy, vydávané archivem zemským, i aby se doplnila písemnostmi jinojazyčnými z doby jagellonské. S počátku (r. 1887) mínili profesoři J. Čelakovský a A. Rezek rozdělití se o práci, tak aby onen shledal a vydal akta veřejná a sněmovní z doby 1508—1526, tento pak aby doplnil ten oddíl v dobách předcházejících. Ale roku 1890 dr. Rezek vzdal se předsevzetí svého právě dotčeného. Professor Čelakovský shledal práci mnoholetou z archivů domácích i cizích velké množství akt veřejných, které se vztahují k českému sněmu a státu před rokem 1526; co jest jich již nalezeno a opsáno, vyplnilo by několik dílův Archivu Českého,

ale hledání dosud není ukončeno, a úprava hotových opisů k tisku bude ještě státi velkou prací. Professorovi Čelakovskému pro jiná zaměstnání bylo dosud nemožno, aby tento úkol svůj dokončil, doufá však jej provést v příštích letech, avšak toliko za dobu mezi lety 1500—1526. Doplnění a vydání veřejných a sněmovních písemností z dob starších míní zůstaviti pracovníkovi mladšímu. A tak snaha po všemožné úplnosti pomáhala působiti vlastně k tomu, že v oddíle *B*) vytiskli jsme méně, než dovedl Palacký sám; přece však jsme ten oddíl rozmnožili několika sbírkami písemností tam náležitých, mezi nimiž nejpracnější jest Kamenická snůška listin o jednáních sněmovních v markrabství Moravském z let 1412—1527 (v X. a XI. díle).

Rozvržení vši uveřejňované látky v patero oddílů jsme podrželi, ne sice bez rozmyšlení, ale bez rozpaků, ačkoli ono není dokonalé; že není dokonalé, vysvítá ze samého vzorce rozvrhu, stanoveného Palackým, i z jeho provádění ve skutečnosti. Rozvrh není učiněn podle jednotného dělidla, jednotlivé oddíly nejsou přesně rozděleny mezi sebou, zvláště písemnosti náležející pod *D*) a *E*) mohou zabíhati také do jiných oddílů. Redaktor u některé sbírky písemností bývá na rozpacích, do kterého oddílu by ji měl zařaditi; a rovněž čtenář musívá se rozmyšleti u některé sbírky, v kterém oddíle by ji našel. Veliká sbírka řádů selských a instrukcí hospodářských, kterou podepsaný vydává nyní v posledních dílech, má v sobě tak rozmanité kusy a kousičky, že by se mohly rozdělit a rozptýlit do všech patera oddílů; ale zařadil jsem ji do oddílu *D*) výpisův právních, kamž zdá se mi ten celek rozmanitých písemností spíš náležeti, než do kteréhokoliv jiného oddílu. V číslování jednotlivých sbírek Palacký někdy se zmýlil, a já rovněž; ale valně to neškodí, poněvadž to číslování málo padá do očí a mnoho na něm nezáleží. Na jiné rozvržení jsem nepomyslel, již proto, že bylo by neslušno uchýlit se od rozvrhu zavedeného Palackým; krom toho pokládám za nemožné, aby někdo vymyslel tak dokonalé rozdělení látky v Archivě uveřejňované, aby vyhovělo všem požadavkům. Opustiti pak rozvržení Palackého a nepřidržeti se žádného, také nebylo radno, neboť ono i při svých vadách přece jest lepší, nežli žádné. O tom lze se přesvědčiti ze všeobecného přehledu obsahu všech vyšlých dílů, jež jsem již třikrát otiskl v Archivě, a jež také zde kladu.

A. Psaní poselací všelikého druhu:

číslo	díl	strana
A. I.	(Palacký), Psaní česká císaře Sigmunda z let 1414—1437 . I.	5 — 51
A. II.	(Palacký), Psaní pana Viléma z Pernštejna od roku 1520 . I.	69 — 137

číslo	díl	strana
A. III.	(Palacký), Dopisy Zvíkovské z let 1458 až 1477 I.	227 — 244
A. IV.	(Palacký), Dopisy bavorské z let 1440 až 1512 I.	320 — 338
A. V.	(Palacký), Dopisy Tábořské 1441—1447 I.	358 — 389
A. VI.	(Palacký), Králové Jiří a Matyáš v Moravě r. 1470 I.	485 — 492
A. VII.	(Palacký), Dopisy pana Alše Holického ze Šternberka 1436—1451 II.	3 — 46
A. VIII.	(Palacký), Psaní pana Viléma z Pernštejna 1520—1521 . II.	136 — 174
A. IX.a	(Palacký), Dopisy Kašpara Šlika z Holčice 1445—1448 . II.	407 — 426
A. IX.b	(Palacký), Dopisy Prokopa z Rabštejna 1444—1448 . II.	427 — 443
A. X.	(Palacký), Psaní o záští mezi Jindřichem z Dubé a Petrem Malovcem 1413 II.	518 — 531
A. XI.	(Palacký), Dopisy pana Oldřicha z Rosenberka 1420—1453 . III.	3 — 64
A. XII.	(Palacký), Psaní rozličných osob 1396 až 1440 III.	285 — 306
A. XIII.	(Palacký), Dopisy rodu Švamberského 1400—1479 III.	368 — 394
A. XIV.	(Palacký), Dopisy rodu Hradeckého 1441 až 1451 . . IV.	3 — 33
A. XV.	(Palacký), Pře Racka Kocovského s Budějovskými 1472 až 1484 IV.	64 — 98
A. XVI.	(Palacký), Příklady listův holdovních z XV. století . . IV.	165 — 172
A. XVII.	(Palacký), Dopisy Domažlické 1450 až 1509 IV.	230 — 235
A. XVIII.	(Palacký), Dopisy pánů z Kolovrat 1446 až 1450 . . . IV.	386 — 397
A. XIX.	(Palacký), Dopisy a zápisy pánů z Lobkovic 1433—1458 . IV.	398 — 412
A. XX.	(Palacký), Dopisy pana Jiřího z Poděbrad 1445—1457 . . V.	267 — 271b
A. XXI.	(Palacký), Psaní Jiřího krále Českého 1458—1471 V.	272b—310

číslo	díl	strana
A. XXII.	(Palacký), Psaní rozličných osob 1471 až 1475	V. 311 — 361
A. XXIII.	(Palacký), Psaní krále Matyáše Korvína do Čech 1469-1487	VI. 45 — 77
A. XXIV.	(Palacký), Psaní krále Vladislava 1471 až 1483	VI. 78 — 107
A. XXV.	(Palacký), Psaní Hilaria Lito- měfického z r. 1467	VI. 108 — 126
A. XXVI.	(Palacký), Psaní rozličných osob 1471 až 1489	VI. 127 — 216
A. XXVII.	(Dvorský), Dopisy p. Zdeňka Lva z Rožmitála 1508—1520	VII. 1 — 200
A. »	(Dvorský), Dopisy p. Zdeňka Lva z Rožmitála 1520—1526	VIII. 161 — 320
A. »	(Dvorský), Dopisy p. Zdeňka Lva z Rožmitála 1526, 3. bř. až 11. září	IX. 1 — 120
A. »	(Dvorský), Dopisy p. Zdeňka Lva z Rožmitála 1526—1528	X. 121 — 240
A. »	(Dvorský), Dopisy p. Zdeňka Lva z Rožmitála 1530—1532	XI. 1 — 120
A. »	(Dvorský), Dopisy p. Zdeňka Lva z Rožmitála 1532—1535	XII. 112 — 173
A. »	(Dvorský), Dopisy p. Zdeňka Lva z Rožmitála, dodatky 1491—1520	XII. 173 — 189
A. XXVIII.	(Rezek), Dopisy rodu Hradeckého a Rosenberského 1450 až 1470	VII. 201 — 400
A. »	(Rezek), Dopisy rodu Hradeckého a Rosenberského 1470 až 1475	VIII. 1 — 160
A. »	(Rezek), Dopisy rodu Hradeckého a Rosenberského 1475 až 1478	IX. 121 — 240
A. »	(Rezek), Dopisy rodu Hradeckého a Rosenberského 1478 až 1506	X. 1 — 120
A. »	(Rezek), Dopisy rodu Hradeckého a Rosenberského 1507 až 1519	XI. 121 — 240
A. »	(Rezek), Dopisy rodu Hradeckého a Rosenberského 1519 až 1526	XII. 1 — 111

číslo	díl	strana
A. XXVIII.	(Mareš, Rezek, Kalousek), Do- datek k dopisům rodu Ro- senberského 1411—1526 .	XIV. 1 — 323
A. XXIX.a.	(Köpl), Dopisy úřadu pod- komožského Budějovským 1412—1526	VII. 401 — 426
A. XXIX.b.	(Sedláček), Listy Perchty Lich- tenštejnské z Rosenberka 1440—1475	XI. 241 — 281
A. XXIX.c.	(Dvorský), Dopisy farářů Ši- mona Haberského a Jana Německo-Brodského o víře 1528	XIV. 324 — 367
A. XXX.	(Rezek, Mareš, Kalousek), Do- pisy rodu Švaberského 1449—1526	XV. 1 — 170
A. XXXI.	(Dvorský), Dopisy pana Viléma z Pernštejna 1480—1520	XVI. 1 — 72
A. XXXI.	(Dvorský), Dodavek k dopisům p. Viléma z Pernštejna 1496 až 1511	XVII. 541 — 547
A. XXXI.b.	(Schulz), Listy do Kouřimě za- slané 1422—1513	XVIII. 401 — 560
A. XXXI.b.	(Schulz), Listy do Kouřimě za- slané 1513—1525	XXI. 1 — 185
A. XXXII.	(Dvorský), Dopisy pánův Jana a Vojtěcha z Pernštejna 1509—1548	XX. 1 — 276
A. XXXII.b.	(Dvorský), Dodavky k dopisům Jana a Vojtěcha z Pernštejna 1514—1548	XX. 526—535
A. XXXII.c.	(Schulz), Listy do Budějovic za- slané 1405—1526	XXI. 186 — 274
A. XXXIII.	(Dvorský), Dopisy Karla z Že- rotína 1591—1610	XXVII. 1 — 562
A. XXXIV.	(Gross, Antl), Druhý dodavek k dopisům rodu Rosenber- ského 1409—1528	XXI. 275 — 484
B. Záписы zemské, obecní a sněmovní, též listiny královské a úřední.		
B. I.	(Palacký), Král Václav a jed- nota panská 1394—1401 .	I. 52 — 68

číslo	díl	strana
B. II.	(Palacký), Zápisy Pražské obecní 1406 až 1429 I.	189 — 226
B. III.	(Palacký), Sněmovní věci české 1440 až 1446 I.	245 — 296
B. IV.	(Palacký), Sněmovní věci české 1446 až 1452 II.	209 — 313
B. V.	(Palacký), Akta veřejná i sně- movní v Čechách i v Mo- ravě 1414 až 1428 III.	181 — 270
B. VI.	(Palacký), Akta veřejná i sně- movní v král. Českém 1432 až 1439 III.	395 — 464
B. VII.	(Palacký), Akta mezi králem Jiřím a jednotou panskou 1463 až 1468 IV.	99 — 164
B. VIII.	(Palacký), Zápisy Pražské obecní 1401 až 1430 IV.	341 — 385
B. IX.	(Palacký), Akta veřejná a sně- movní v král. Českém 1453 až 1490 IV.	413 — 525
B. X.	(Palacký), Akta veřejná i sně- movní v král. Českém 1466 až 1500 V.	362 — 517
B. XI.	(Palacký), Akta veřejná i sně- movní v Čechách 1500—1508 . VI.	217 — 394
B. XII.	(Kameníček), Jednání sně- movní a veřejná v markr. Moravském 1412—1514 . . X.	241 — 352
B. XII.	(Kameníček), Jednání sně- movní a veřejná v markr. Moravském 1515—1527 . . XI.	282 — 405
B. XIII.	(Rezek), Dopisy nejv. hejtmanů král. Českého 1529—1531 . XII.	190 — 410
B. XIV.	(Tomek), Artikule cechů Praž- ských 1425—1493 XIV.	437 — 492
B. XV.	(Teige), Registra krále Vladi- slava 1498—1502 XVIII.	1 — 289
B. XVI.	(Dvorský), Tři vášnivé projevy z války 1467, 1468 a 1469 . XX.	541 — 563
C. Listiny soukromé.		
C. I.	(Palacký), Zápisy rodu Štern- berského 1386—1432 I.	138 — 158

číslo	díl	strana
C. II.	(Palacký), Zápisy knížat Min- sterberských v Olešnici 1454 1488 I.	297 — 319
C. III.	(Palacký), Zápisy ve věcech selských 1389—1499 I.	339 — 357
C. IV.	(Palacký), Výpisy z desk dvor- ských 1384 až 1456 I.	390 — 427
C. V.	(Palacký), Výpisy z desk zem- ských 1391 až 1456 II.	47 — 75
C. VI.	(Palacký), Zápisy Jindřicho- hradecké 1384—1404 II.	314 — 329
C. VII.	(Palacký), Zápisy Kozelské v Slezsku 1480 až 1571 II.	393 — 406
C. VIII.	(Palacký), Zápisy rozličných osob 1398 až 1428 III.	271 — 284
C. IX.	(Palacký), Zápisy kláštera Cho- těšovského 1272—1597 IV.	34 — 63
C. X.	(Palacký), Zápisy panství Par- dubského 1357—1536 IV.	173 — 229
C. XI.	(Palacký), Zápisy Domažlické 1404 až 1526 IV.	236 — 245
C. XII.	(Palacký), Zápisy města Ho- raždějovic 1417—1503 IV.	246 — 262
C. XIII.	(Palacký), Zápisy české v Uhřích 1445 až 1490 IV.	329 — 340
C. XIV.	(Palacký), Výpisy z desk zem- ských 1471 až 1500 V.	518 — 577
C. XV.	(Palacký), Zápisy všeliké o vě- cech soukromých 1404 až 1439 VI.	451 — 494
C. XVI.	(Čelakovský), Registra hrabat Kladských 1472—1491 VIII.	365 — 395
C. XVI.	(Čelakovský), Dodatky z regi- ster Kladských 1493—1497 . IX.	361 — 369
C. XVII.	(Tischer), Listiny Jindřicho- hradecké 1388—1484 IX.	241 — 360
C. XVII.	(Tischer), Listiny Jindřicho- hradecké 1482—1508 X.	353 — 440
C. XVII.	(Tischer), Listiny Jindřicho- hradecké 1509—1529 XI.	406 — 496
C. XVII.	(Tischer), Listiny Jindřicho- hradecké, dodatky 1407 až 1506 XI.	497 — 505

číslo	díl	strana
C. XVIII.	(Brandl), Listiny kláštera Žďárského 1409—1529	IX. 370 —454
C. XIX.	(Kalousek), Listiny klášterů Sedleckého a Skalického 1357—1541	XIV. 380 —436
C. XX.	(Emler), Listiny archivu někdy Olešnického 1348—1414	XIV. 493 —560
C. XX.	(Emler), Listiny archivu někdy Olešnického 1415—1525	XV. 171 —285
C. XXI.	(Kalousek), Listiny Zvíkovské a Orlické 1357—1549	XV. 286 —343
C. XXII.	(Dvorský), Listiny pana Viléma z Pernštejna 1304—1501	XVI. 73 —560
C. XXII.	(Dvorský), Listiny pana Viléma z Pernštejna 1501—1521	XVII. 1 —283
C. XXII.	(Dvorský), Listiny pana Viléma z Pernštejna, dodavek 1472 až 1518	XVII. 548 —563
C. XXIII.	(Antl), Listiny kláštera Staročelického 1272—1545	XVIII. 290 —308
C. XXIV.	(Kollmann), Listiny Brozanské 1482—1515	XVIII. 309 —321
C. XXV.	(Dvorský), Listiny pánův Jana a Vojtěcha z Pernštejna 1491 až 1548	XX. 277 —525
C. XXV.b.	(Dvorský), Dodavky k listinám Jana a Vojtěcha z Pernštejna 1511—1546	XX. 536 —540
C. XXVI.	(Gross), Mikuláše Slepíčky z Nažic závět a její vykonání 1512	XXI. 485 —504
C. XXVII.	(Gross), Mikuláše Petříka ze Stradova nadání, závět z 1508—1525	XXI. 505 —526
C. XXVIII.	(Gross), Rybničnáregistra panství Krumlovského 1450 až 1524	XXI. 527 —546
D. Výpisy právní a dějinné.		
D. I.	(Palacký), Seznání svědkův (z desk dvorských) 1453 až 1456	I. 159 —188

číslo	díl	strana
D. II.	(Palacký), Nálezy soudu dvorského 1454 až 1465	I. 428 —446
D. III.	(Palacký), Kniha starého pána z Rosenberka	I. 447 —484
D. IV.	(Palacký), Řád práva zemského, latině a česky	II. 76 —135
D. V.	(Palacký), Výpisky právní a soudní z desk zemských 1287—1437	II. 330 —392
D. VI.	(Palacký), Pana Ondřeje z Dubé Výklad na právo zemské	II. 481 —517
D. VII.	(Palacký), Maiestas Carolina, latině a česky	III. 65 —180
D. VIII.	(Palacký), Výpisky právní a soudní z desk zemských 1321—1466	III. 307 —367
D. IX.	(Palacký), Nálezy soudu komorního (vybrané) 1471 až 1479	IV. 263 —328
D. X.	(Palacký), Výpisky právní a soudní z desk zemských 1389—1456	IV. 526 —560
D. XI.	(Palacký), Zřízení zemské krále Vladislava 1500, česky a latině	V. 5 —266
D. XII.	(Kalousek), Denník českého poselstva ku králi Francouzskému 1464	VII. 427 —445
D. XIII.	(Čelakovský), Registra soudu komorního, nálezy 1472 až 1482	VII. 446 —568
D. XIII.	(Čelakovský), Registra soudu komorního, nálezy 1482 až 1487	VIII. 396 —480
D. XIII.	(Čelakovský), Registra soudu komorního, nálezy 1487 až 1491	IX. 455 —560
D. XIII.	(Čelakovský), Registra soudu komorního, nálezy 1491 až 1500	X. 441 —560
D. XIII.	(Čelakovský), Registra soudu komorního, nálezy 1500, 16. list. — 1501, 15. list.	XI. 506 —560

číslo	díl	strana
D. XIII.	(Čelakovský), Registra soudu komorního, nálezy 1501, 15. list. — 1503, 4. kv. . . .	XII. 463 — 560
D. XIII.	(Čelakovský), Registra soudu komorního, úvod vydavatelův	XIII. III.—XXIV
D. XIII.	(Čelakovský), Registra soudu komorního, nálezy 1503 až 1509	XIII. 1 — 215
D. XIII.	(Čelakovský), Registra soudu komorního, svědomí 1510, 22. ún. — 20. dub. . . .	XIII. 216 — 278
D. XIII.	(Čelakovský), Registra soudu komorního, nálezy 1510, 10. až 20. dubna	XIII. 279 — 324
D. XIII.	(Čelakovský), Registra soudu komorního, svědomí 1510, 1. kv. — 16. list.	XIII. 325 — 374
D. XIII.	(Čelakovský), Registra soudu komorního, nálezy 1510, 12.—16. list.	XIII. 375 — 405
D. XIII.	(Čelakovský), Registra soudu komorního, svědomí 1511, 2. led. — 20. list.	XIII. 406 — 545
D. XIII.	(Čelakovský), Registra soudu komorního, nálezy k sv. Martinu 1511	XIX. 1 — 53
D. XIII.	(Čelakovský), Registra soudu komorního, dodatky k nálezům 1502—1508	XIX. 53 — 72
D. XIII.	(Čelakovský), Registra soudu komorního, svědomí 1512 až 1513	XIX. 73 — 231
D. XIII.	(Čelakovský), Registra soudu komorního, svědomí (k soudu dvorsk.) 1488—1494 .	XIX. 232 — 269
D. XIII.	(Čelakovský), Registra soudu komorního, nálezy soudu komorního 1515	XIX. 270 — 301
D. XIII.	(Čelakovský), Registra soudu komorního, nálezy 1518 . .	XIX. 301 — 360

číslo	díl	strana
D. XIII.	(Čelakovský), Registra soudu komorního, staná práva 1518	XIX. 360 — 372
D. XIII.	(Čelakovský), Registra soudu komorního, půhony nevyřízené 1513—1518	XIX. 372 — 436
D. XIII.	(Čelakovský), Registra soudu komorního, půhony 1519 .	XIX. 437 — 475
D. XIV.	(Patera), Poselství krále Jiřího do Říma k papeži 1462 .	VIII. 321 — 364
D. XIV.b.	(Braniš), Registra ortelů horního soudu v Hoře Kutné 1511—1514	XII. 411 — 462
D. XV.	(Nováček), Trutnovské desky manské 1455—1575 . . .	XV. 344 — 508
D. XVI.	(Nováček), Výpisy z knih viničných 1358—1461	XV. 509 — 560
D. XVI.	(Nováček), Výpisy z knih viničných 1461—1583 . . .	XVIII. 322 — 400
D. XVII.	(Dvorský), Urbář panství Hlubockého 1490 (s listinami 1360—1506)	XVII. 284 — 374
D. XVIII.	(Dvorský), Urbář panství Pardubského a Kunětickohorského 1494	XVII. 375 — 458
D. XIX.	(Dvorský), Registra rybničná na panství Pardubském 1494 až 1520	XVII. 459 — 527
D. XIX.	(Dvorský), Náhrady za pozemky zatopené na panství Bydžovském 1516—1518 .	XVII. 527 — 532
D. XIX.	(Dvorský), O cídění struh 1516—1520	XVII. 533 — 534
D. XIX.	(Dvorský), Smlouvy o vedení vody 1517—1519	XVII. 535 — 538
D. XX.	(Dvorský), Z register zápisů selských na Pardubsku 1508	XVII. 539 — 540
D. XXI.	(Čelakovský), Knížky nálezů soudu zemského a komorního	XIX. 476 — 651
D. XXII.	(Kalousek), Řády selské a instrukce hospodářské 1350 až 1626	XXII. 1 — 565

číslo		díl	strana
D. XXII.	(Kalousek), Řády selské a instrukce hospodářské 1627 až 1698	XXIII.	1 — 564
E. Výtahy a přehledy z listin čerpané.			
E. I.	(Palacký), Registra zápisů královských i obecných 1453 až 1454	I.	493 — 546
E. II.	(Palacký), Registra zápisů královských i obecných (pokrač.) 1454	II.	175 — 208
E. III.	(Palacký), Registra zápisů královských i obecných (konec) 1454	II.	444 — 481
E. IV.	(Palacký), Výtahy z listin rozličných 1371—1471	III.	465 — 579
E. VI.	(Palacký), Paběrky z písemností rozličných 1401—1420	VI.	5 — 44
E. VII.	(Palacký), Paběrky z písemností všelikých 1421—1438	VI.	395 — 450
E. VIII.	(Palacký), Diplomatař Viléma z Pernštejna 1304—1519	VI.	495 — 547
E. IX.	(Palacký), Zápisy o věcech Šlikovských 1480—1497	VI.	548 — 565
E. X.	(Palacký), Výpisy z register královských 1498—1502	VI.	566 — 591
E. XI.	(Emler), Zlomek register zápisů markrabství Moravského 1459	VII.	569 — 604
E. XII.	(Emler), Výpisy z českých listin c. k. knihovny Pražské 1391—1477	VII.	605 — 679
E. XII.	(Emler), Výpisy z českých listin c. k. knihovny Pražské 1477—1526	VIII.	481 — 566
E. XIII.	(Tomek), Popis odcizených statků duchovenstva, postoupených komoře královské 1454	XIV.	368 — 379

K dějinám statků dříve purkrabských, nyní zemských.

Napsal *Julius Pažout*.

Dějiny statků, které dříve náležely k úřadu nejvyššího purkrabství Pražského a jsou nyní majetkem zemským, nebyly dosud souborně napsány. Když před nějakou dobou vyskytla se v archivu zemském otázka, kdy a jakým způsobem statky ty, zejména dvory Ruzínský a Hostivařský, pozemky v obcích Bubenči, Liboci, Troji-Podhoří, Stodůlkách a Zlejšíně, les v Šárce a dům č. p. 6—IV. v Praze (Daliborka) přešly v majetek zemský, a na jakých právních důvodech zakládá se patronát země pro kostely v Hostivaři (farní), v Košířích (filiální), v Řepích (filiální), v Olešce (filiální), v Liboci (farní), v Bubenči (farní), v Bohnicích (farní) a v Budčicích (farní), pokusil se pisatel k danému podnětu vyhledati prameny, z nichž by se, pokud možno, vylíčiti daly osudy těchto statků.

Ačkoli pomyšlení, že zhoubným požárem, který r. 1541 ztrávil část Malé Strany a Hradčan, zničeny byly desky zemské, do počátku 13. století sahající, již předem mařilo naději, že by možno bylo stopovati až do prvních počátků právní původ všech statků nejvyššího purkrabství, které byly k tomuto úřadu zemskému kdy získány aneb od něho prodejem neb směnou zcizeny, zejména pak nynějších statků a pozemků zemských, přece k zjednání náležitého světla o této otázce pátráno bedlivě hlavně v deskách zemských, pak v starších sněmích dosud vydaných, mimo to v úředních spisech staršího katastru zemského, jakož i v tištěných zbytcích starých, r. 1541 shořelých desk zemských a v historických dílech sepsaných na základě starých pamětí.

Badáním tím zjištěno přede vším, že řešením téže otázky zabýval se v letech 1817—1823 stavovský zemský výbor, když jednalo se o to, aby právo vlastnické k statkům nejvyššího purkrabství Pražského v deskách vtěleno bylo pro stavy království Českého, že však nedosaženo žádoucího výsledku. Zemský výbor totiž maje se vyjádřiti o listinách, na jichž základě statky ty byly získány, doznal ve své zprávě ze dne 15. února 1823 zemskému guberniu podané, že přes všeliké namáhání nemohly

listiny takové býti nalezeny a předloženy, tvrdil však, že není žádného sporu o tom, že statky ty jsou majetkem stavů českých, od nich již po staletí k výživě nejvyššího purkrabí věnované a také v starším katastru zemském pro stavy české předepsané. Také v příčině vtělení do desk úředního domu nejvyššího purkrabství č. 6 na Hradčanech, stavům náležejícího, odpověděl zemský výbor podobně, že přes všelike hledání nemohla býti nalezena původní listina nabývací, o jejíž předložení žádal zemský soud notou ze dne 14. listopadu 1817 č. 18401. — Co se týče vsi Zadního Ovence, uvedl zemský výbor, že tatáž dle zápisu v kvaternu č. 50 stavovského archivu sub Lit. A, 18 od statků nejv. purkrabství byla císaři Rudolfovi II. odstoupena a r. 1823 tvořila část statku Trojského, a že k statkům purkrabským náležejí jenom v popisu (D. Z. 1096, B 18—22) vykázané pozemky dominikální a rustikální. — Královská Obora dle téže zprávy zemského výboru byla v katastru z r. 1757 předepsána k rukoum c. k. dvorního stavebního úřadu; vedle dekretu presidia dvorské kanceláře ze dne 20. června 1809 však J. V. císař František postoupil stavům českým k účelům okrašlovacím oboru v Bubenči, vyhradiv sobě vlastnictví.

Zemský výbor na základě některých listin v deskách zapsaných a jiných skutečných udajů, ve zprávě své uvedených, pokládal držebnost statků purkrabských pro stavy české, pokud se týče pro nejvyššího purkrabí, za jasně prokázanou, a maje za to, že nejvyšší rozhodnutí o úpravě zemských desk, dle kteréhož desková držebnost měst a obcí bez dalšího šetření a naléhání na předložení listin nabývacích na základě stavovským zemským výborem stvrzeného rektifikačního vysvědčení o samostatné dominikální realitě, v zemském katastru obsažené, předepsána býti může, také k statkům nejvyššího purkrabství se vztahuje, žádal, aby statky takové, jak popsány jsou v podrobném výkazu pozemků dominikálních a rustikálních z r. 1819 (D. Z. 1096, B. 18—22), do desk zemských byly vtěleny a k držebnosti stavů českých předepsány.

Gubernium připsím ze dne 28. března 1823 (D. Z. 1096, B, 13) požádalo zemský soud, aby veškeré statky nejvyššího purkrabství byly k rukoum stavů českých do desk zapsány pod rubrikou »Statky úřadu nejvyššího purkrabství« (Oberstburggräfliche Amtsgüter), uvádějíc ve shodě se zprávou zemského výboru jako důvod, ačkoli stavovský zemský výbor nemohl předložit neb alespoň udati listiny o nabytí těchto statků, že přece statky ty, by i jednotlivé části jejich mnohým změnám podléhaly, dle usnesení sněmovních a listin v deskách zemských zapsaných jsou nepopíratelným majetkem stavů českých, určeným již po mnohá století k výživě každého nejvyššího purkrabí, a že držba od nepamětných

dob trvajících právem zastupovati může místo původních neb pozdějších právních důvodů nabytí neb změny statků.

Zemský soud na to dekretem ze dne 10. května 1823 (D. Z. 1096, B, 25) nařídil, aby se všemi allegaty zapsány byly do desk k rukoum stavů českých statky úřadu nejvyššího purkrabství v kraji Rakovnickém a dům purkrabský č. 6 na Hradčanech v Praze. (Královská Obora v Bubenči zapsána jako majetek král. komory, který »toho času nachází se ve správě českých stavů.« Královská obora ve Hvězdě, spolu se Stromovkou a císařským mlýnem v Bubenči zapsána jako majetek c. k. komory, tehdáž ve správě c. k. dvorního stavebního úřadu.) Zápis stal se pak v knize D. Z. č. 1155 na vložce pag. B (list. držebnosti) 65 těmito slovy:

»Sine presentato. Auf Grund der im Instrumentenbuche des böhm. ständ. Landesarchivs Tom. 47. G. 6 eingetragenen Einlage ddo 12. Februar 1585, dann des im landtäflichen Instrumentenbuche 172, B, 14 am Donnerstag nach St. Veit des J. 1597 eingetragenen Kaufkontraktes ohne Datum, der im landtäfl. Instrumentenbuch 1096 B. 13 eingetragenen Note des k. k. Landesguberniums ddo. Prag vom 28. März 1823 Z. 10514 und der Eingabe des ständischen Landesausschusses ddo Prag am 15. Feber 1823 Z. 511, endlich des im landtäfl. Instrumentenbuche 1044 G. 22 eingetragenen Dekretes des k. k. böhm. Landrechtes ddo. Prag 20. November 1824 Z. 22645 und 26274 und der Kundmachung ddo Prag 27. Juni 1823 Z. 17580 wird das Eigenthumsrecht für die Stände Böhmens einverleibt.«

Dle podrobného do desk zemských vloženého popisu z r. 1819 (D. Z. 1096, B 18—22) náležely v uvedené době, kdy právo vlastnické k statkům úřadu nejvyššího purkrabství Pražského bylo pro stavy království Českého vtěleno, k témuž nejv. purkrabství dílem dominikální, dílem rustikální pozemky v následujících vesnicích a samotách: v Zadním Ovenci, Bohnicích a Lhotačce, Hostivaři, Miličově, Olešce, Ruzíni, Lysolejích, Podbabě, Podhoří, Předním Ovenci, Újezdě, Liboci a Šárce, Veleslavíně, Stodůlkách, Jinočanech, Kovářech, Čičovicích, Košfích, Holešovicích, Řepích; při jednotlivých dvořích: v Kbelech, Drastech, Sedlci, Hrdlejevě, Kamenném mostě, Malých Bubnech, mimo to les »Lipina« na panství Křivoklátském.

Dle téhož popisu bylo tehdy na panství nejvyššího purkrabství 9 kostelů, 6 far, 8 škol, 4 vrchnostenské poplužní dvory, 11 mlýnů a 26 emfyteutických velkých dvorců.

Až potud čerpány zprávy tyto z allegatů a zápisů při aktu o vtělení práva vlastnického k statkům nejvyššího purkrabství pro stavy české po r. 1824. Další pátrání po dokladech o původu

statků těch neobmezovalo se jenom na zpředu uvedené kusy, nýbrž přihlíželo pokud možná ke všem bývalým a ještě zbylým statkům a pozemkům. Výsledek však jen částečně poskytli možnost kladné odpovědi na otázku původu vlastnictví zemského k některým z těchto statků. Původ ostatních zůstane z nedostatku listinných dokladů asi na vždy neodhalen. Níže následuje, co v dějepisných pramenech starší doby o statcích těch bylo nalezeno.

Nejstarší zmínka o statcích purkrabství Pražského nachází se v listině krále Jana Lucemburského, dané v Praze dne 24. května 1320, kteráž byla původně zapsána v první knize Zdislavově fol. E. 44 před shořením desk zemských r. 1541, a nyní jest vytištěna v I. dílu »Pozůstatků desk zemských království Českého« na str. 404. Král Jan prohlašuje v ní, že k radě pánů z vyšší šlechty a rad královských na prospěch království a kostela Pražského směnili statky kralovské, k purkrabství hradu Pražského náležející (*bona nostra regalia, pertinentia ad purgraviatum castri nostri Pragensis*), totiž ves Hostouň s dvorem a tvrzí, se vším příslušenstvím a právem patronátním a svobodnou rychtou (*judicium*), ves Dehnice, s velkým poplužím a příslušenstvím, ves Ovenec s řekou Vltavou, vyjma oboru, a tři dvory v Bubnech za statky kostela a proboštví Pražského, totiž ves Praskolesy s právem podacím tamtéž (*jus patronatus ecclesiae*) a vesnice Sedlec, Tluštice, Kotopeky, Lhotu Hlubošskou a Jesenice s veškerým příslušenstvím. Jmenovaný král dle listiny ze dne 18. srpna 1331 (*Emler, Regesta Bohemiae III., 698*) odevzdal při oné směně proboštví Pražskému Hostouň za postoupené Praskolesy; ostatními uvedenými statky proboštskými vyplatil v zástavu daný královský hrad Nížburk (*Misemburg*) a koupil některé nejmenované statky k purkrabství Pražskému (*cum praedictis bonis ecclesiae emimus ad castri nostri praedicti Pragensis purgraviatum*). Z úvodních slov listiny krále Jana z r. 1320 jde na jevo, že purkrabí Pražskému jako úředníku královskému, zároveň zemi čili stavům zavázanému, původně dle tehdejší zvyklosti vykázány byly statky královské čili zemské, z nichž bral užitky k své výživě. Později, když purkrabí Pražští nabyli širší působnosti, většího významu a moci a stali se nejpřednějšími úředníky zemskými, jevil se také rozhodný vliv stavů na statky téhož úřadu věnováním peněz na jich zlepšení neb opravu a povolováním koupě, prodeje neb směny statků purkrabských.

O statcích purkrabských v starší době nacházíme ještě následující zprávy. Když Pražané r. 1421 zmocnili se hradu Pražského po vypuzení posádky krále Zikmunda, zabrali množství statků duchovních, mezi nimi také zboží proboštví Pražského, jmenovitě dvory v Stodůlkách, v Dehnicích, v Ovenci, v Šárce,

v Hostouni a j. Úmluvou ze dne 15. října 1429 mezi obcí Starého města, kteráž vládla také purkrabstvím, a obcí Nového města ustanoveno, aby při purkrabství Pražském zůstaly statky a požitky, které k němu od starodávna příslušely, zejména platy z města Velvar a odjinud, a mimo to přidáno dvě, stě kop grošův v příhodných vesnicích. K tomu ustanoveno: »A pro zachování toho klenotu dva dvory poplužní, jeden v Ruzeni a druhý v Stodůlkách, k témuž hradu přidáváme.« Dvůr Ruzínský náležel dříve klášteru Břevnovskému, dvůr Stodůlecký proboštví Pražskému. Také Veleslavín a Liboc byly r. 1421 zabaveny od obce Pražské a později, pokud známo, aspoň Liboc, postoupeny k purkrabství hradu Pražského. Roku 1449 trval spor mezi Zdeňkem ze Šternberka na Konopišti a Oldřichem z Hradce o vsi Stodůlky a Hoholice, náležející k purkrabství Pražskému.¹

Co se týče domu purkrabského na Hradčanech (č. 6), nemáme sice zápisův o tom, kdy a od koho byl vystavěn, zachovány jsou však paměti, že původ domu toho sahá do prastaré doby. Úřad totiž purkrabí Pražského, původně jako kastellána a později jakožto přední místo a moc po králi požívajícího nejvyššího purkrabí, jenž byl nejenom správcem královského hradu Pražského, nýbrž po čas uprázdňení trůnu zemi spravoval, zemský soud chránil, pořádal a jemu v nepřítomnosti krále předsedal a mimo to zvláštní soud purkrabský na hradě Pražském měl, přinášel již sám sebou, že hodnostáři takovému pro bydlení soukromé i konání úřadu již za nejstarší doby na hradě Pražském byl vykázán zvláštní dům při budovách věžeňských (Černé věži, Daliborce), které spravoval podřízený purkrabí hradu Pražského, a že stavové tento dům jako ostatní statky purkrabské měli v své pravomoci a péči, jak o tom některá usnesení sněmu svědčí.

První zmínku o dvoru purkrabí na hradě Pražském nacházíme v »Knize Starého pána z Rožmberka« (*Arch. Český I. 459*), která svým původem sahá do počátku 14. a snad i do konce 13. věku. Další zmínky o domě tom dočítáme se při roku 1335 v »Životě Karla IV.«; mluví se tu o starém domu purkrabiným na hradě Pražském (*antiqua domus purgraviatus in castro Pragensi, starý duom purkrabin*), v kterém Karel IV. také přebýval, nežli zřízeno bylo obydlí královské;² v hradčanské knize uvádí se při roce 1383 »domus purgravii«, i na jiných místech téže knihy zmínka se děje před rokem 1383 i po něm o domě pur-

¹ Srovn. Tomek, Dějepis m. Prahy IV. str. 172, 446; VI. 194 a VIII. 207. Smlouvu z r. 1429 otiskl r. 1819 Zimmermann, Pokračování kroniky Beneše z Hořovic str. 152.

² Prameny dějin českých III. str. 350 a 380; na tom závislá je zpráva Beneše z Weitmile tamtéž IV. 504.

krabském (fossatum sub turri purgravii Pragensis; sub turri et ponte purgravii Pragensis; ante portam, ubi itur a domo castellani castris Pragensis). I poloha domu purkrabského známa jest z těchto pamětí druhé polovice 14. století. Vysvítá z nich, že dům purkrabský byl již tehdy blíže dolejší brány u věže purkrabské, kdež podnes se pamatuje (číslo domu 6).¹

Od 16. století staly se ve vlastnictví statků purkrabských dle zachovaných zápisů následující změny.

Sněm r. 1553 svolil, aby vzdálenější vesnice k úřadu nejv. purkrabství náležející mohly býti směněny za jiné bližší, a povolil nejv. purkrabí Pražskému, Volfovi z Krajku, na stavení domu při úřadě purkrabském 1000 kop grošů českých. (Sněmy II., 656 až 657), sněm pak r. 1558 schválil směnu, kterou nejv. purkrabí Jan ml. z Lobkovic na Týně Horšovském s královskou komorou o některé vsi od téhož úřadu učinil. Jména vesnic, kterých se to týkalo, nejsou udána. (Sněmy III., 36.) Sněm r. 1561 zmocnil nejvyššího purkrabí, aby od domu purkrabského postoupil místo nějaké k domu blízko ležícímu, který od císaře byl dán dědičně Václavovi z Vřesovic. (Sněmy III. 69.)

R. 1577 oznámil Vilém z Rožmberka, nejvyšší purkrabí Pražský, sněmu, že pro zlepšení důchodů úřadu svého koupil za vlastní peníze pivovar blízke kostela sv. Lazara na Spálené ulici Nového města Pražského k vystavování piva na grunty téhož úřadu. Mimo to projevil úmysl, prodati některé vzdálenější vesnice purkrabské a koupiti za strženou cenu tvrz a dvůr Hostivař a dvůr Prače. Císař Rudolf II. a stavové k tomu svolili a ustanovili mimo to, že budoucí nejvyšší purkrabí povinni budou svrchky, nábytky a užítky podle inventáře postoupiti svým nástupcům. (Sněmy V., str. 89, 114.)

Stavové na sněmu l. 1582 povolení a moc dali nejvyššímu purkrabí, Vilémovi z Rožmberka, aby císaři Rudolfovi II. k žádosti jeho »pro zlepšení myslivosti a kratochvílí« postoupil některé vesnice, blíže hradu Pražského ležící a k úřadu nejvyššího purkrabství náležející, za jiné vesnice, které císař k témuž úřadu zase připojiti měl. (Sněmy VI., 202—3.) Které to byly vesnice, není udáno.

R. 1583 prodal nejvyšší purkrabí Vilém z Rožmberka mlýn poplatný v Zadním Ovenci, k úřadu nejvyššího purkrabství náležitý, s řekou, pilou, ostrovem, vinicí, s hájem i s prachovny, se vším, což k tomu mlýnu »od starodávna« náleží, Jaroslavovi Vchynskému ze Vchynic a na Drastech za 5500 kop míš. na ten způsob, že pan Vchynský a budoucí jeho povinni

¹ Srov. Tomek, Děj. Prahy II. str. 95.

budou platiti plat 5 kop grošů českých, který se »od starodávna« platí z téhož mlýnu k úřadu nejvyššího purkrabství, a dal na to »hamfešt« (Handfesturkunde, zápis č. správní list). (D. Z. 66, J. 21.) Stavové téhož roku k tomu prodeji a vložení hamfeštu ve dsky zemské povolili, uváživše a poznavše, »že tíž důchodové k úřadu nejvyššího purkrabství Pražského od starodávna náležející týmž prodajem výš dotčeného mlejna umenšení nejsou«. (Sněmy VI., 433. Stav. arch. 47, C, 7.) Mlýn ten svobodný koupila r. 1603 od Jaroslava ze Vchynic a Tetova s toutéž povinností paní Alžběta z Lobkovic na Pátku za 8000 kop míš., vyjma prachovnu a plat z ní, kteráž císařem byla odňata. (D. Z. 179, D, 12.)

R. 1583 sněm dal také povolení, aby ve dsky zemské byla vložena směna, kterou Jindřich Studeněveský ze Studeněvsi za tři dvory kmetců s platem ve vsi Kobylničích postoupil k úřadu nejvyššího purkrabství tři dvory kmetců v Čičovicích, na kterých bylo o 1 kopu gr. č. více platu, než na lidech od nejvyššího purkrabství směněných. (Stav. arch. 47, B, 27.)

Vilém z Rožmberka a na Českém Krumlově, vladař domu Rožmberského a nejvyšší purkrabí Pražský, postoupil r. 1585 vedle povolení císařského a všech tří stavů směnou dvůr poplužní v Dehnicích, se vším »od starodávna příslušenstvím«, kterýž k úřadu nejv. purkrabství náležel, Jiřímu staršímu z Lobkovic, nejvyššímu komorníku království Českého, jenž zase za to téhož roku ve dsky položil k úřadu nejv. purkrabství dědictví své, dříve manské, v Bučině, 3 dvory kmetců, jemu od císaře Rudolfa II. s povolením všech tří stavů jakožto svobodný a zpupný statek dané. (D. Z. 22, N. 9—10. — Stav. arch. kvateru č. 47, G, 6.)

R. 1593 žádal nejvyšší purkrabí Adam z Hradce od stavů za povolení potřebné částky peněz na opravu a zařízení l. 1592 vyhořelého dvoru Ruzínského a pustého dvoru Hostivařského, na opravu stavení nejvyššího purkrabství a na směnu některých vesnic k témuž úřadu náležejících a pro vzdálenost méně užitečných. Stavové pak svolili, aby nejv. purkrabí mohl si vypůjčiti k stavení a opravám do 1000 kop gr. č., o jichž úhradě příští sněm se měl usnésti; zároveň svolili k směně neb prodeji některých vesnic purkrabských, což zvlášť k tomu ustanovená komise měla vyšetřiti. (Sněmy VIII., 391.)

Sněm téhož roku dal své svolení, aby dvůr Haškovský ve Veleslavíně ležící a k úřadu nejvyššího purkrabství náležející, který toho času držel Ferdinand hrabě Šlik, z manství byl propuštěn a jemu v dědictví uveden. (Sněmy VIII., 355, 393.)

Sněm r. 1596 povolil Adamovi z Hradce, nejvyššímu purkrabí, aby některé od Prahy vzdálenější statky úřadu purkrabského

prodati a jiné zase k témuž úřadu přikoupiti mohl. Jmenovaný nejvyšší purkrabí prodal pak vsi Blevice, Tejnici a Osluchov Hertvíkovi Seidlicovi ze Šenfeldu (Sněmy IX., 253, 271 a 318), dříve však, než mohl v náhradu za toto prodané zboží jiné statky přikoupiti, zemřel ještě téhož roku. Dědic jeho následujícího roku 1597 oznámil pánům a vladykám na soudu zemském, že chce splnit závazek Adama z Hradce a připojiti k úřadu nejvyššího purkrabství za statek v 10531 kopě 44 groších míš. uprodaný jiný statek v 13370 kopích míš., totiž statek Košířský se vším příslušenstvím, s 27 lidmi usedlými v Košířích a na Oujezdě, s 11 krčmami a s pivovarem na Oujezdě nově vystavěným. Po spatření a odhadnutí toho statku zemský soud jej připojil k úřadu nejvyššího purkrabství a ustanovil, aby částka, oč statek ten byl draže koupen, vyplacena byla Jáchymovi z Hradce. (D. Z. 172, B, 14—15, Sněmy IX., 450.)

Sněm l. 1596 k přímluvě císařské povolil, aby selský dvůr ve vsi Bubnech, náležející k úřadu nejvyššího purkrabství, byl osvobozen a paní Alžbětě z Lobkovic, manželce Krištofa z Lobkovic, presidenta nad apellacemi, v dědictví zpupně uveden; však aby Krištof z Lobkovic ten plat, který z téhož dvoru k úřadu nejvyššího purkrabství vycházel, na dvou neb třech poddaných svých ujistil aneb na jiném dědičném gruntu skoupil. (Sněmy IX., 252, 271.)

Roku 1599 byla se svolením sněmu paní Alžbětě z Lobkovic, manželce Krištofa z Lobkovic, chalupa řečená Špačkovská ve vsi Bubnech, na gruntech nejvyššího purkrabství ležící, kterou od Zuzany Parmanové koupila, osvobozena a v dědictví zpupně uvedena. (Sněmy IX., 640, 656.)

K žádosti téže paní Alžběty Lobkovské z Lobkovic osvobodil sněm l. 1602 dvůr selský v Bubnech, z kteréhož ročně 1 kopa 43 gr. č., 7 kuřat a 18 vajec k úřadu nejvyššího purkrabství se odvádělo, a chalupu Špačkovskou tamtéž, z kteréž se také 50 gr. č., 4 kuřata a 30 vajec k témuž úřadu platilo, ode všech zmíněných platů.

Stavové na sněmu r. 1600 povolili císaři Rudolfovi II., aby ostrov v řece Vltavě u vsi Zadního Ovence i s tou vsí a jejím příslušenstvím k ouřadu nejvyššího purkrabství Pražského náležející připojil k oboře své u vsi Ovence [nynějšho Bubenče] proti odměně k témuž nejvyššímu purkrabství. (Stavov. arch. č. 50, A, 18.) V čem odměna taková záležela, aneb byla-li jaká dána, o tom nebyl nalezen žádný zápis.

Císař Ferdinand II. nařídil 18. listop. 1627 komoře české, aby k úřadu nejvyššího purkrabství Pražského připojila vinici s příslušnými rolemi, kteráž byla konfiskována po Jiřím Sig-

lovi [vlastně Zygelovi z Chocenic], měšťanu Nového města Pražského. Pozemky tyto, ležící v Holešovicích, byly konfiskovány za trest, že Zygel jako purkmistr Nového města Pražského účastnil se povstání r. 1618. (Bílek, Dějiny konfiskací str. 937.)

Stavové povolili r. 1627 nejv. purkrabí Pražskému, Adamovi z Valdštejna na Hrádku nad Sázavou, »na vyzdvižení zase pustých dvorů a jiných gruntův, k ouřadu jeho náležejících a na ten čas na nejvyš spustlých pod počet 5000 zl.«. (Artikulové sněmu z l. P. 1627; tisk.)

R. 1641 povolil císař Ferdinand III. k žádosti nejvyššího purkrabí, Jaroslava Bořity hraběte z Martinic, na znovu zřízení statků purkrabských 3000 kop míšenských dle usnesení sněmu. Martinic předložil na to císaři, že částka ta není dostatečná, poněvadž oba dvory (t. j. Ruzínský a Hostivařský) jsou nadobro zničeny a zpuštěny, že jen holé zdi zbývají, poddaní pak vesnic, k úřadu purkrabskému náležejících, stálými odvody a průchody vojska jsou zahnaní a rozptýleni. Aby však učiněn byl nějaký počátek, žádal Martinic císaře za povolení, aby mohl prodati sešlý pivovar na Novém městě Pražském (v Spálené ulici) a koupiti sladovnu i pivovar na Starém městě, který byl nabízen za 6000 kop míš. Císař po dobrozdání české komory svolil a nařídil jí, aby koupí nového a prodej starého pivovaru provedla a o vtělení nového pivovaru do desk zemských se postarala. Na to byl téhož roku starý pivovar prodán purkmistru a radě Nového města Pražského za 2000 zl. rýnských a koupen za to k úřadu nejvyššího purkrabství dům a pivovar »u Spaumberku« v Starém městě Pražském (na Perštýně) za 3000 zl. (Sněmy V., 89. — Sbíрка původních listin v arch. zemském, týkajících se nejvyššího purkrabství.)

Ve smlouvě z r. 1722 (D. Z. 500, B. 8), kterou Frant. Leop. hrabě ze Šternberka prodal zámek Troji se vším příslušenstvím arcibiskupu Pražskému Ferdinandovi hraběti z Khünburgu, uvádí se, že mezi vinicemi některé náležejí pod pravomoc nejvyššího purkrabství, v příčině kterých s přivolením nejvyššího purkrabí má býti vyhotovena zvláštní smlouva trhová. Tato výhrada týkala se úroků, jež dle urbáře plynuly z dotčených pozemků do důchodů nejvyššího purkrabství, jakož i výslovně uvedeno ve smlouvě z r. 1763 (D. Z. 595, B, 20), kterou Jan hrabě ze Šternberka a manželka jeho Anna Josefa roz. Krakovská z Kolovrat prodali plnomocníkům císařským (nejvyššímu purkrabí Filipovi hraběti Krakovskému z Kolovrat a Frant. Adamovi hr. ze Šternberka) Statek Trojský s příslušenstvím, kterýž mezi tím dostal se opět v majetek rodu Šternberského.

Trhovou smlouvou ze dne 31. října 1751 prodali stavové král. Českého hraběnce Terezii z Pöttingu několik chalupníků a domkářů s podruhy, tak zvané »pazderáky«, v Zadním Ovenci, náležející k úřadu nejvyššího purkrabství, za 1650 zl. rýn. (D. Z. 589, C, 28.)

Téhož roku a dne prodali stavové skrze deputované výboru zemského Terezii vývodkyni Savoyské, rozené kněžně z Lichtensteina, vesnice Velké a Malé Babice, 4 míle od Prahy uprostřed panství vévodských ležící a k úřadu nejvyššího purkrabství náležející, za 11000 zl. rýn., a vesnice Popovičky cum iure patronatus, Kuří a Lipany za 6000 zl. rýn. (D. Z. 589, C, 26.)

Smlouvou ze dne 30. dubna 1752 (D. Z. 589, C, 24) prodali stavové skrze deputované zemského výboru vesnici náležející k úřadu nejvyššího purkrabství, Vojkovice, 4 míle od Prahy, 3²/₄ usedlé čtárcí, se 3 sedláky, 1 chalupníkem, s emfyteutickým Popelákovým dvorem a se všemi užitky Rudolfovi hraběti Chotkoví z Vojnína za 4500 zl. rýn.

Roku pak 1796 koupilo proboštství kapituly Pražské od stavů království Českého purkrabský dvůr, »Komorní« zvaný, v Dejvicích a připojilo jej k zboží svému. (D. Z. 758, C, 27.)

K poznání počtu a stavu statků nejvyššího purkrabství Pražského a nastalých změn ve vlastnictví jednotlivých kusů před vtělením statků těch jakožto majetku zemského až do nynější doby nebude od místa uvést některé starší seznamy takových statků.

V berničné rulli generální visitace r. 1654 uvedeny jsou tyto vesnice, náležející k úřadu nejvyššího purkrabství, s udáním stavu, v kterém se tehdy (po válce 30leté) nacházely:

V kraji Kouřimském:

Ves Kbely z dílu nevj. purkrabství Pražského; ves Vojkovice z dílu statku nevj. purkrabství Pražského; pak vsi Bohnice, Ovenec Zadní, Volešky, Popovičky, Babice, Malé Babičky, Kuří, Lipany; ves Daleké Dušníky, v kteréž se nachází dvůr manský; ves Drasty, v kteréž se nachází dvůr manský; ves Hostivař. Stavení rozbořená a pustá: Ve Kbelech 1, v Bohnicích 3, v Babicích 3, v Hostivaři 2.

V kraji Rakovnickém:

Hrlejev; Dolejší Dušníky (»dvůr Nápravníkův dávno pustý a zkažený«); Kleneč; Kamenný Most (chalupa, jest jen toliko místo); Ruzyně (ves všechna spuštěná); Liboc (ves na stavení zpustlá, 3 pustá místa); Veleslavín (ves na stavení zpustlá, 3 pustá

místa); Čičovice (ves na stavení zpuštěná); Kováry (ves na stavení zpustlá, 4 pustá místa); Oujezd (jedno pusté místo); Lysoleje (»ves všechna spálená a zruinyrovaná«); Pod Bábou (při této vsi žádných rolí ani luk není); Sedlec (pusté místo); Přední Ovenec (ves na stavení zpustlá, 6 pustých míst); Holešovice (2 pustá místa); Stodůlky (3 pustá místa); Košře (23 pustých míst); Jinočany; Bubny.

Dle popisu pocházejícího z první polovice 18. století, nadepsaného: »Status der zum Amt des (titul.) Herrn obristen Burggrafens angehörigen Jurisdiction«, náležely tehdy k úřadu nejvyššího purkrabství tyto statky a pozemky v kraji Rakovnickém a Kouřimském:

1. V Starém městě Pražském na Perštýně pivovar na 31¹/₂ sudu.

2. Dva vrchnostenské dvory: v Ruzíni (rakov. kr.) a v Hostivaři (kouřim. kr.) s poli, lukami a s dvěma ovčiny.

3. Následující vesnice buď zcela neb z části: v Rakovnickém kraji: Ruzíň, Liboc, Veleslavín, Čičovice, Kováry, Lysoleje, Podbaba, Sedlec, Ovenec Přední, Holešovice, Stodůlky, Jinočany, Košře; v Kouřimském kraji: Vojkovice, Bohnice, Ovenec Zadní, Popovičky, Babice, Kuří, Lipany a Hostivař.

4. Emfyteutické a hamfeštní dvory (handfestliche Höfe):

V Rakovnickém kraji:

V Liboci (Ludvíka Kreje); ve Veleslavíně (Schönfeldovský); v Kovárech (Jana Mořice Martiniho); v Lysoleji (Jiřího Birela); v Předním Ovenci (dvory hrab. Gallasa, hrab. Martinice, Václava Sternfelda a Matěje Gänsmüllera, pak Mahnera); v Stodůlkách 2 dvory svob. p. Pechmanna; v Jinočanech dvůr vévody Bavorského; v Košřích dvůr Sighartovský; v Hrdlejově dvůr Jakuba Bandy; v Dolních Dušnicích dvůr probošta Doksanského; v Klenčí dvůr hraběte Ogilvy-ho; v Kamenném Mostě dvůr vévody Bavorského; v Bubnech dvůr hrab. Martinice; Nad Šárkou dvůr hrab. Bucelliniho.

V Kouřimském kraji:

V Bohnicích dvůr Daniele Eckera; v Zadním Ovenci dvůr hrab. Paradise; v Hostivaři dvůr Jana Martina Cordoniho; v Kbelech 2 dvory hrab. Černína; v Olešce dvůr svob. p. Rabenhaupta; v Horním Dušníku dvůr Kyslikovský; v Miličově dvůr Aichenavský; v Drastech dvůr probošta u Sv. Kříže.

Všechny tyto dvory náležely tou dobou pod pravomoc nejvyššího purkrabství a byly povinny vedle »ordinaria« a »extraordinaria« a jiných dávek a platů robotních odváděti některé úroky z pozemností jakož i v případě změny majitele obvyklé »laudemium«.

5. K téže jurisdikci náležely mimo předešlé dvory také tyto poddané, v držení svobodných lidí se nacházející dvory, a to: v Rakovnickém kraji: grunty Jana Jiřího Tirla ve Veleslavíně, Terezie Hammermannové v Holešovicích, Jana Frant. Pötze v Sedlci; v Kouřimském kraji: dvůr Dveřníkův v Bohnicích, Popelářův ve Vojkovicích, Tuháňův v Hostivaři a Štosův v Popovičkách.

6. K této jurisdikci náležely mimo 6 vrchnostenských u Zadního Ovence v Šárce ležících vinic různé emfyteutické vinice z té i oné strany Vltavy, totiž v Šárce a Podbabě, z kterých se roční úrok viničný odváděl do důchodu nejvyššího purkrabství, jakož i noví držitelé povinni byli tam platiti laudemium.

7. K úřadu nejvyššího purkrabství náležela také Újezdská jurisdikce v Menším městě Pražském, záležející z domů stojících naproti kasárnám a z některých domů níže položených. Obyvatelům představen byl v záležitostech osobních zvláštní rychtář s přísedícími a s notářem, in realibus podléhali však bezprostředně vrchnosti, byli odkázáni ke knihám pozemkovým, pročež domy jejich i s hypotékami vtěleny byly v gruntovních knihách nejvyššího purkrabství. Tamtéž Tobnerovský dům čili »u velkého truhláře« a pak »nový« čili Klementův dům u Písečné brány byly povinny odebrati pivo z purkrabského pivovaru.

Jiný seznam statků a pozemků nejvyššího purkrabství uveřejnil r. 1810 hrabě Josef z Auerspergu ve svém díle »Balbin's Liber curialis c. VI. von verschiedenen Gerichtshöfen des Königreiches Bohmen, I. Band«, dle soupisu sděleného od aktuaara purkrabského. V seznamu tom původně německy sepsaném uvedeny tyto reality:

V Kouřimském kraji:

Hostivař, ves, vrchnostenský poplužní dvůr, dva emfyteutické dvory a 3 mlýny, farní kostel; Miličov, emfyteutický dvůr; Háje, emfyt. dvůr a chalupník; Oleška (Volešek), emfyt. dvůr, mlýn, 2 chalupy, filiální kostel; Popovičky, patronát kostela; Drasty, emfyt. dvůr; Oujezdec, 3 sedláci, 4 chalupníci.

V Praze:

Na Újezdě hospoda, 10 emfyt. domů; v Brusce hospoda, 5 emfyt. domů; na Perštýně vrchnostenský pivovar.

V Rakovnickém kraji:

Košře, vrchnost. poplužní dvůr, 2 emfyt. dvory, mlýn a filiální kostel; Stodůlky, ves, 2 emfyt. dvory a lokální kaplanství; Ruzín, ves, vrchnost. poplužní dvůr a hospoda; Řepy, ves; Liboc, ves, emfyt. dvůr a farní kostel; Lysoleje, ves, emfyt. dvůr a vinice;

Šárka, emfyt. dvůr, vinice a mlýn; Podbaba, emfyt. vinice; Podhoř, emfyt. vinice; Bohnice, ves, 2 emfyt. dvory, vinice, farní kostel; Troja, emfyt. vinice; Zadní Ovenec, ves, emfyt. dvůr, 4 vrchnost. vinice, emfyt. pole a vinice; Přední a Střední Ovenec, ves, 4 emfyt. dvory, 2 hospody, 1 cihelna, 1 vinice a 1 kostel farní; Veleslavín, ves, emfyt. dvůr a hospoda, 4 sedláci; Kbely, 2 emfyt. dvory a pivovar; Hrdlejev, emfyt. dvůr a honebnost; Holešovice Malé, emfyt. vinice, filiální kostel; Lipina, les; Čičovice, 3 sedláci; Kovary, ves, emfyt. dvůr, farní kostel; Náprava, emfyt. dvůr a hospoda (t. j. »Dvůr Nápravníkův« u Dolních Dušníků); u Bílého beránka, panská hospoda;¹ Lhotačka, vrchnostenské hospodářství polní; Kamenný most, emfyt. hospoda, dvůr, pole; Velvary, ochranné město každého nejvyšš. purkrabí.

Odprodané reality. V Kouřimském kraji: Prače, dvůr poplužní a pivovar; Kuří, ves a lesy; Lipany, ves a lesy; Štědřík, ves, dvůr poplužní a ovčín (německý seznam u hr. Auersperga vytištěný má zkomolený název Wiedrzik); Jirčany, ves a farní kostel; Oujezdec, ves; Zdiměřice, ves; Popovičky, ves, lesy; Dušníky, vrchnost. dvůr poplužní. V Rakovnickém kraji: Koleč, ves a zámek; Osluchov, ves; Kleneč, ves a dvůr poplužní; Blevice, ves; Týnec, ves; Vojkovic, ves; Zadní Ovenec, mlýn.

Stav statků purkrabských v době vtělení jich do desk zemských jakožto vlastnictví stavů českých (1819—1824) jest již zpředu uveden.

V přehledu, který sdělalo ředitelství zemských statků dne 7. října 1862 ad NE¹⁷/₈₆₁ o pozemcích a užitečných pronajatých uvedeny jsou tyto předměty:

Dvory v Ruzíni, v Hostivaři, v Košířích, Lhotačka; vinice u presu (u lisu), Lavecká, staropurkrabská, Šarecká; pozemky Bohnické, ostrov Řádka, louka v Podbabě, vrbiny (Weidenrutenplätze) v Podhoři, v Podbabě, v Holešovicích; lesní pozemky v Šárce I. oddělení, lesní pozemky Stodůlecké, parcelle ode dvora Ruzínského, pozemky Košířské hospody č. 1, hospoda Košířská č. 1, taktéž č. 38; stará školní budova v Košířích č. 29, louka Stodůlecká, bývalá rychtářská pole Ruzínská, Libocká, Košířská, Podbabská; pivovar v Košířích; rybolov říční v Holešovicích, v Troji, v Podbabě; přívoz v Holešovicích, v Podbabě, v Sedlci; honitba v Šárce, Holešovicích, v Bohnicích, v Lysolejích, ve Veleslavíně, v Stodůlkách a Košířích na dílu Hostivařském.

¹ V seznamu hrab. Auerspergem 1810 uveřejněném stojí chybně: »Wiesschaffel, obrigkeitl. Wirtshaus«, což má býti vlastně »Weiss Schafel« jakož ve fassí z r. 1750 výslovně psáno: »Weissen-Schafel Wirtshaus«. Český nazývá se hospoda ta podnes »u bílého beránka«.

Dle seznamu nemovitostí zemi náležejících neb zemským výborem spravovaných ze dne 23. října 1895 čís. 58764, kterýž předložen byl sněmu král. Českého r. 1895, a dle tištěného seznamu r. 1899 sněmu předloženého (Tisk CXLVII.; čís. sněm. 429 A a B II.) náležely té doby k statkům zemským tyto kusy:

V Praze-IV. č. p. 6 tři domy k obývání s vedlejšími stavěním; v Ruzíni č. p. 28/29 4 domy k obývání a poplužní dvůr s pozemky; v Hostivaři taktéž 4 domy k obývání a poplužní dvůr; v Bubenči pozemky; v Liboci Dolní č. p. 40 myslivna s pozemky; v Stodůlkách pozemky; v Sedlci-Podbabě pozemky; v Zlejšíně pozemky; v Troji-Podhoří č. p. 30 domek s pozemky. Pozemky Zlejšínské, náležející k zemským statkům, jsou vlastně parcelle ode dvora Ruzínského, které jako takové vyznačeny jsou v seznamu z r. 1862; proto také v registratuře zemského výboru veden jest Zlejšín při besle »Ruzín«.

Dle posledně uvedeného seznamu (B III.) zcizeny byly od statků zemských od r. 1870 do r. 1889 tyto nemovitosti: V Košických pivovar a vedlejší budovy, hospodářský dvůr a vedlejší stavení, pak cihelna a pozemky v úhrnné výměře 154 jiter 213□⁰; pozemky v Bubenči (10 jit. 410□⁰), v Stodůlkách (7 jit. 407□⁰), v Ruzíni (1071□⁰), v Liboci Dolní (730□⁰), v Sedlci (1230□⁰), v Holešovicích (3 jit. 645□⁰), v Troji (30 jit. 499□⁰), v Hostivaři (1 jit. 1403□⁰).

Vinice na pozemcích někdy purkrabských nejvyšší purkrabí Vilém z Rožmberka listinou handfestní ze dne 24. června 1583 všechny »rozdělané neb které budoucně rozdělány budou, držitelům z vyšších i nižších stavů a jich dědicům na věčné časy dědičně vysadil a dal« s povinností, aby k úřadu nejvyššího purkrabství každého roku platili z jednoho každého strychu podle staré míry pražské po 6 groších českých. Kdyby držitel bez kšaftování zemřel a žádného dědice nepozůstavil, mají takové vinice purkrabím pražským připadnouti.

O vinicích těch založeny byly zvláštní knihy viničné, nejstarší z r. 1659 a tři novější od r. 1738, jichž zápisy sahají do r. 1811. Knihy tyto byly od c. k. okresního soudu na Smíchově odevzdány zemskému archivu, a to první pod číslem 19 a ostatní tři pod čísly 33, 34 a 35. V těchto knihách uvedeny jsou následující vinice v bezprostřední správě úřadu nejvyššího purkrabství, o nichž tam nejsou žádné další zápisy.

(Kn. 33. fol. 108): Oberstburggräflicher Weingarten Stranier genannt. — (Kn. 19. fol. 295): Druhá vinice purkrabská, slove Stráň nad lilem a vinicí p. Víta Pepperle.

(Kn. 33. fol. 110): Oberstburggräflicher Weingarten beim Lys genannt. — (Kn. 19. fol. 297): Vinice, na horách »Vysočicích«

slove, ležící. Třetí vinice purkrabská »při lisu«, pod ní štěpnice a při štěpnici kus vinice »chmelnice« slove.

(Kn. 33. fol. 112): Obristburggräflicher Weingarten Lawetzer genannt. (Kn. 19. fol. 195): »Vinice na horách, jenž slovou na Hradišti za vsí Holešovicemi ležící. Vinice slove Urbanka na gruntech J. M. paní hraběnky z Šternberka ležící, jakým způsobem na nejvyššího pana purkrabí Pražského po Jiřím Zyglovi z Chocenic připadla, o tom obšírně zapsáno stojí v knihách viničných starých fol. 28, 29 a 30.«

(Kn. 33. fol. 142): Obristburggräflicher Weingarten Bauchalka genannt. — (Kn. 19. fol. 309): Čtvrtá vinice purkrabská slove Bouchalka.

(Kn. 33. fol. 201): »Obristburggräflicher Weingarten von uraltershero altburggräflicher genannt«. — (Kn. 19. fol. 321): »Pátá vinice slove staropurkrabská«.

(Kn. 35. fol. 63): »Obristburggräflicher Weingarten, in der Scharka gelegen, wovon deren PP. Carmelitis calceatis in der königl. Alten Stadt Prag bei St. Galli als eine Foundation alljährlich 7 Eimer Wein gebühren thuet.« Dle zápisů na listech 46—48 knihy 19., na které předcházející zápis poukazuje, prodala Anna Alžběta Najmonová roz. Čejková z Olbramovic jako poručnice sirotků po svém prvním manželu, Janu Kobrovi z Kobrsperku, vinici od starodávna »Witmanovskou«, toho času »Kobrovskou« v Šárkách Václavovi Karlovi Krystmannovi, kotláři a měštěninu Starého města Pražského, s tou podmínkou, aby kupující částku 500 kop míš., které r. 1642 Jiří Fišer, měšťan Starého města Pražského, klášteru sv. Havla řehole Karmelitské ad pias causas odkázal a Jan Kober, první manžel prodávající, smlouvou z r. 1647 s konventem sv. Havla k placení vykázal, buď řečenému klášteru zaplatil aneb novým zápisem pojistil a obyčejný úrok z toho dával. Takový pojištěný kapitál a úrok z něho bezpochyby proměněn později ve fundaci s roční dávkou 7 věder vína.

O dvoru, původně vinici Lhotačce získány z knihy viničné č. 19 v zemsk. archivu a z knihy pamětní Zadního Ovence v archivu města Prahy tyto zprávy:

Vinice Lhotačka slula do r. 1663 »Jezberka« po svém majiteli Václavu Jezberovském ryt. z Olivěhory, místopísaři král. Českého, jehož otec Jan ji koupil r. 1612 od paní Hynkové z Patenova. Tuto vinici s lilem a dolem břidličným za vinicí, pak druhou vinici »Křištofku« a pustotinu »v háji« nebo »strání Hradecké nad Libulí« koupil r. 1663 po smrti Václava Jezberovského od jeho vdovy a synů Václav Michal Lhoták ze Lhoty na Vysoké Lhotě, přísední zemský prokurátor v král. Českém a měštěnin Nového města Pražského. Odtud nazývána vinice tato také L h o

tačkou. R. 1724 postoupila Johanna Feslová, roz. Lhotáková, vinici Jezberku se vším příslušenstvím a se všemi právy Václavu Karlu Lhotákovi, kterýž ji r. 1737 prodal faráři Libockému, Janu Lukáši Stadlmayerovi, za 800 zl. R. 1755 náležela vinice Lhotačka čili Jezberka, čítající 16 strychů rolí a 1 strych vinice, Františce Slánské. Před tím byl v držení téže vinice Jan Sauersig, farář Týnský v Starém městě Pražském. Listinou ze dne 15. července 1780 ručila Rosalie Knierzová 200 zlatými, které měla k požadování na vinici Jezberce na statku Trojském, za Antonína Zardu, jenž jako od stavů českých ustanovený krajský kasír měl složit 10000 zl. kauce. V případě restu neb provinění jeho měli stavové hojiti se na té hypotéce. Kdy přešla vinice Lhotačka ve vlastní správu nejvyššího purkrabství, o tom nenalezen zápis.

K otázce, na jakých právních důvodech zakládá se patronát země pro kostely na někdejších statcích nejvyššího purkrabství, nyní zemských, možno přesně odpověděti, že toto právo patronátní jest věčné, s nemovitostí spojené, kteréž povstalo dle starého, v církvi katolické ustáleného pravidla: Patronum faciunt dos, aedificatio, fundus, a přešlo na nejvyšší purkrabí převodem vlastnictví půdy, na níž ten který kostel již dříve byl zbudován i nadán. Tak přešel na nejvyšší purkrabí patronát pro farní kostel v Hostivaři, kdež byla již r. 1352 plebanie a r. 1702 nově zřízena fara, koupí téhož statku r. 1577 a patronát pro filiální kostel v Košířích koupí statku toho r. 1597. Zápisy v deskách zemských, úřední akta staršího katastru a zprávy v starších spisech historických svědčí, že úřad nejvyššího purkrabství, pokud se týče nejvyšší purkrabí Pražští, v minulé době, než statky purkrabské přešly v majetek země, vykonávali práva i povinnosti plynoucí z poměru patronátního ke kostelům a farám na těchto statcích. Dle zprávy Hammerschmiedovy v díle »Prodrum gloriae Pragensis« dal Bernard hrabě z Martinic, nejvyšší purkrabí Pražský, koncem 17. století skvostně obnoviti kostel v Liboci. (Nynější kostel byl vystavěn v letech 1842—1845.) V připomenutí subdelegované rektifikační komise z r. 1737 o zprávě hlavní visitační komise v příčině statků purkrabských v Rakovnickém kraji praví se ve shodě s vysvětlením, jež podal inspektor těchto statků dne 29. června 1737, že pozemky zádušní ve vesnicích k Liboci přifařených náležely tam již před visitací r. 1654, že však nemohlo býti vypátráno, stalo-li se to odkazem neb na jiný způsob, a to proto, že nebylo žádné listiny, žádné knihy zádušní ani žádného pamětníka. Poněvadž pak Libocká farnost velice rozsáhlá byla, tak že jediný farář nemohl dostatečně působiti, zejména v místech, »kdež ještě kacírství pod popelem silně doutnalo«, učinil předešlý nejvyšší purkrabí hrabě Jan Josef z Vrtby »reservato sibi

jure praesentandi« zvláštní nadání pro missionáře, jemuž vykázal z vrchnostenských důchodů nejvyššího purkrabství 150 zl., k čemuž arcibiskup přidal 50 zl. Současný nejvyšší purkrabí Jan Antonín hrabě Schaffgotsch nejen toto nadání potvrdil, nýbrž pro lepší výživu missionářovu svolil, aby za přiměřené množství ječmene a za pivní dávku (tác) mohl sobě přivařiti 6 sudů piva. Poněvadž ale missionář ještě nevystačil, farář pak Libocký všech pozemků zádušních užíval a jenom šestý mandel odvozoval, měla visitační komise za to, že by faráři Libockému na jeho portio canonica nestala se žádná ujma, když Bohnický kostel bude úplně odloučen a zvláštní farář tam ustanoven. Tehdejší nejvyšší purkrabí také o tom jednal s arcibiskupem, načež dle zprávy subdelegované komise rektifikační z r. 1737 již Bohnická fara byla separována a zvláštní farář tam usazen.

Dle přiznání faráře Libockého z r. 1749 náležely tehdy pod správu jeho ještě filiální kostely v Stodůlkách, Košířích a Řepích.

Dle téže zprávy subdelegované rektifikační komise z r. 1737 byl v Budči u Kovár filiální kostel ss. Petra a Pavla s některými vesnicemi. Správu duchovní měl farář Pcherský na panství Slánském. Poněvadž tomuto faráři bylo pro vzdálenost obtížno správu duchovní tam konati, radil, aby tento filiální kostel, jenž býval dříve farním, opět za farní byl vyhlášen a při něm farář dosazen. Za to přimlouvala se také r. 1737 jmenovaná rektifikační komise k arcibiskupské konsistoři a se strany nejvyššího purkrabí projevena ochota, že »cum reservatione sibi et successoribus suis juris patronatus« k tomu chce působiti.

Listinami ze dne 16. prosince 1811 v deskách zapsanými pojistili nejvyšší purkrabí František hrabě Kolovrat-Libšteinský a zemský výbor jakožto vrchnost statků purkrabských faře v Předním Ovenci (Bubenči) roční deputát 6 sudů piva a faře i kostelu v Hostivaři 55 jiter 377 □ sáhů rolí a 13 jiter 734¹/₆ □ sáhů luk a zahrad a mimo to faře vrchnostenský roční deputát 14 sudů piva. (DZ. 869, J, 5 a J, 6.)

Správa statků nejvyššího purkrabství vůbec z okolnosti, že každý kostel na statcích těch byl povinen ze svých zádušních polností odváděti do vrchnostenského důchodu ročně 1 zl. 10 kr., dovozovala r. 1737, že dle »praesumptio juris et de jure« taková zádušní pole byla původu dominikálního a od někdejších vrchností kostelům pro dote věnována.

Dle přiznání faráře Hostivařského z r. 1713 náležely k farnímu kostelu tyto kaple: v Počernicích (na statku hraběnky z Trauttmansdorffu), v Popovičkách a Olešce, na pan-

ství nejvyššího purkrabství, a v Záběhlicích, na statku hra-
běnky Berlejšové. Purkrabí nejvyšší byl patronem nejen pro farní
kostel v Hostivaři a kaple v Popovičkách a Olešce, na
statcích úřadu svého, nýbrž také pro kaple v Počernicích a
Záběhlicích, ač náležely pod jiné vrchnosti, které snad z ohledu
na mateřský kostel Hostivařský aneb z jiné neznámé příčiny pa-
tronát pro své kaple ponechaly patronu farního kostela.

Vesnice Popovičky, kdež dle katalogu duchovenstva ob-
novena r. 1715 bývalá fara, známá již z r. 1352 jako plebanie,
byla sice r. 1751 od stavů českých prodána, jakož svrchu udáno,
»cum jure patronatus« k panství Uhříněveskému, přece však
v seznamu statků nejvyššího purkrabství z r. 1810 (zhora uvede-
ném) jest vyznačen patronát pro kostel v Popovičkách
jakožto právo nejvyššího purkrabí. Jakým způsobem tento patronát
vzdor převodu vlastnictví jmenované vesnice r. 1810 opět byl
v rukou nejv. purkrabí, a proč r. 1819 v seznamu statků purkrab-
ských již se neuvádí, a tedy již byl zase při majiteli panství Uhří-
něveského, o tom nenašly se doklady. Nyní náleží k této faře fili-
ální kostel v Olešce, který byl roku 1713, jak nahoře dotčeno,
ještě s kostelem v Popovičkách filiálkou kostela Hostivařského.

Toto oddělení od farního kostela Hostivařského a připojení
k farnosti Popovičské stalo se bezpochyby při restituci fary v Po-
povičkách r. 1715. Patronát pro Olešku zůstal při nejvyšším pur-
krabství, jakožto tehdejší vrchnosti, a přešel se statky purkrab-
skými na stavy a pokud se týče na zem a zemský výbor.

Se zřetelem k tomu, že zde mateřský a filiální kostel každý
jest pod jiným patronátem, naskytuje se otázka, nenáleží-li právo
a povinnost patronátní nad filiálním kostelem patronu kostela ma-
teřského. Mínění učitelův a interpretů církevního práva v tom se
různí: jedni dovozují, že kostel mateřský (čili jeho představený)
jen tenkrát nabývá patronátu nad kostelem filiálním, pochází-li
fundace filiálky z majetku ecclesiae matricis; jiní pak tvrdí, že
patron kostela mateřského zároveň stává se též patronem kostela
filiálního.

Zrušením poddanství přestali držitelé půdy býti pány v dří-
vějším smyslu, také závazky patronátní tím zmenšeny, ale nepo-
minuly, nabyvše následkem vykonávání jich od nepamětných dob
rázu břemen věčných. Co se týče břemen stavebních při filiálních
kostelích, musí se takové výlohy dle platných právních zásad na
základě ustanovení církevního sněmu Tridentského a nařízení vládní-
ních v Rakousku hraditi ze zvláštního jmění filiálního, neb osobou
k tomu z určitého důvodu zvláště zavázanou, anebo sbírkami do-
brovolnými. V Rakousku bývá patron filiálního kostela přidržován
ke konkurenci stavební. Nemají-li filiální kostely patronů ani

vlastního jmění, a oprava jest nutna, jest třeba komisionálním
šetřením za účastenství všech interessentů zjistiti nutnost neb pro-
spěšnost zachování filiálního kostela, aby z veřejných peněz mohly
býti poskytnuty patřičné prostředky. (Rittner, Církv. právo katol.
I., 292, 310; II., 221.)

V příčině staveb kostelních vůbec bylo dvorním dekretem
ze dne 25. září 1800 ustanoveno, že při stavbách kostelních ná-
leží patronu hraditi výlohy na mzdy dělnické a řemeslnické a vý-
daje hotové, vrchnost pak statku že má opatřiti materiál a obce
přifařené že jsou povinny starati se o práci ruční a potahy. K hra-
zení hotových výloh za práce řemeslnické a jiných hotových vy-
dajů jsou však zavázáni jenom ti patronové, kteří zároveň před-
stavují dominium; nachází-li se však dominium a právo patronátní
každé v jiné ruce a nedosahuje-li příjem faráře kongruu, mají
hotové výlohy při stavbě kostelní hraditi z polovice patron a
z druhé polovice dominium (Verordnungen in geistl. Sachen von
1798—1802, 2. Teil). Po zrušení poddanství povinnost dodání
materiálu, k čemuž dříve zavázána byla vrchnost, připadla na obec
farní, k čemuž také patron značnou částí přispívá (Schulte, Lehr-
buch des kathol. Kirchenrechtes 454).

O povinnostech patronátu v příčině konkurence stavební
ustanovuje dekret ministerstva vnitra ze dne 10. června 1849
č. 3965, že, dokud záležitost patronátu nebude definitivně upra-
vena, mají politické úřady v každém případě, kde se jedná o bře-
meno pro kostelní patronát, především pokusiti se cestou vyrovná-
ní a dobrovolné úmluvy o spravedlivé rozdělení břemen mezi
všemi kontribuenty. Kdyby k takovému rozdělení nedošlo, má od
staveb, oprav a objednávek s většími výlohami spojených býti
upuštěno a jenom nejnutnější a neodkladné aneb běžné výlohy
mají se patronu uložiti. (Schimon, Sammlung geistl. Gesetze und
Verordnungen, 1826—1855.)

Ministerskými nařízeními ze dne 27. září a 14. října 1872
č. 1251 a 9087 (čís. 74 a 75 nařiz. min. kultu) a § 32. zákona ze
dne 7. května 1874 obmezuje se konkurenční povinnost patronova
na vydržování kostela v nynějších jeho rozměrech. (Rittner, Církev.
právo katol.)

R. 1863 předložila vláda sněmu království Českého návrh
zákona o upravení poměrů patronátních; jednání o tom v letech
1863—66 skončilo však vrácením předlohy komisi pro tutéž věc
zvolené, od kteréžto doby ve věci žádné další jednání a usnesení
sněmu se nestalo.

Ve správě a užívání statků nejvyššího purkrabství Praž-
ského staly se zvláště v posledních stoletích až do odevzdání jich

r. 1791 do správy stavů českých všeliké změny. Statky ty drželi nejvyšší purkrabí buď ve vlastní správě, neb je pronajímali, aneb emfyteuticky (na zákup) proti jistému úroku k dědičnému držení zapisovali. V případě úmrtí nejvyššího purkrabí vedla z pravidla česká komora zatímní správu statků purkrabských do ustanovení a uvedení nového purkrabí. Roku 1703 vznikl spor mezi českou komorou a místopurkrabím Binagem, jemuž místodržitelství po smrti Adolfa Vratislava hraběte ze Šternberka správu statků purkrabských svěřilo. K nařízení české dvorní kanceláře bylo sice s místodržitelstvím jednáno o odevzdání statků těch do správy české komory; to však se nestalo, nýbrž statky ty s pominutím české komory odevzdány r. 1704 nově jmenovanému nejvyššímu purkrabí Heřmanu Jakubu hraběti z Černína a interkalární užitky z nich měly býti odevzdány dle rozkazu císaře Leopolda I. do tajné císařské pokladny, kteréžto již od r. 1638 předešlými panovníky byly přikázány. Binago však užitky takové vydal dědicům zemřelého nejvyššího purkrabí, protože císař Josef I. i vladárka ovdovělá císařovna Eleonora požadovali od Binaga, a pokud se týče, od dědiců jeho náhradu. Císařovna Eleonora nařídila r. 1712, aby interkalární užitky ze statků purkrabských po smrti hraběte Heřmana Černína byly odeslány české dvorní kanceláři. Za Marie Terezie stalo se, že r. 1747 užívání statků těchto po smrti hraběte Jana Arnošta Schaffgotsche ponecháno ještě na jeden rok dědicům jeho; roku pak 1770 ustanovila císařovna dokonce, aby hrabě Filip Krakovský z Kolovrat, jenž pro vysoký věk svůj resignoval na úřad nejvyššího purkrabí, statků úřadu toho až do své smrti užíval a novému nejvyššímu purkrabí aby zatím vypláceno bylo zvláštní služné. Ostatně takové zvláštní služné pro nejvyššího purkrabí Pražského vedle užitků ze statků jeho úřadu vyskytuje se již za Ferdinanda III. Týž panovník nařídil totiž 27. června 1651 nejvyšším úředníkům zemským v království Českém, aby nejvyšš. purkrabímu, Bernardu Ignaci Bořitovi hraběti z Martinic, vypláceny byly roční 3000 kop z pivní dávky jakožto služné. (Původní listiny v zem. arch.)

Další rozhodné a trvalé změny v užívání a správě statků purkrabských nastaly koncem 18. století, jak stavovský zemský výbor ve své zprávě ze dne 15. února 1823 vypisuje. Císařským reskriptem ze dne 15. prosince 1782 nařízeno totiž, aby statky nejvyššího purkrabství, dotud po staletí od každého purkrabí ve vlastní správě užívané, se prodaly a na místě posavadních důchodů aby jemu vypláceny byly úroky z jistiny dosažené kupní cenou. Když však nenašel se kupec a tehdejší nejvyšší purkrabí František Antonín hrabě z Nostic žádal býti sprostěn správy těch statků, byla táž dvorním dekretem ze dne 27. ledna 1783 přenesena na ad-

ministraci státních statků s odvislostí od zemského výboru a nejvyššímu purkrabí vykázan dle desetiletého průměru vyměřený roční plat 14251 zl. 35 kr. Když pak pozdější nejvyšší purkrabí, Jindřich hrabě z Rottenhanu, se vyjádřil, že si nežádá míti správu statků svého úřadu, byly tytéž dvorním dekretem ze dne 28. října 1791 odevzdány ve vlastní správu stavů tohoto království a po jich usnesení ze dne 3. ledna 1797 dražbou pronajaty, načež nejvyšší purkrabí Pražský dostával výnos nájemného, což trvalo až do r. 1827. Nejvyšším rozhodnutím ze dne 9. října 1826 ustanoven pevný plat pro nejvyššího purkrabí částkou ročních 20.000 zl. konv. měny (2000 zl. z domestikálního fondu za ředitelství sněmu a 18000 zl., totiž 3500 zl. stolného a 14500 zl. vlastního služného) z erární komorní pokladny, do které však výnos statků purkrabských měl býti odváděn.

Císařským rozhodnutím z 1. prosince 1827 ustanoveno, že také nadbytek, oč by ty statky vynesly více než 14500 zl., má připadnouti nejvyššímu purkrabí.

V roce 1843 po odstoupení hraběte Chotka z úřadu nejvyššího purkrabství uzavřeli stavové žádati u dvora, aby důchod z purkrabských statků šel do fondu domestikálního a tento aby vyplácel 14500 zl. nejvyššímu purkrabí. Cís. rozhodnutím ze dne 29. února 1844 vyhověno té žádosti potud, že výnos statků purkrabských měl jíti do fondu domestikálního a za to z něho mělo se vypláceti 14500 zl. nejv. purkrabí, ale také přebytek, když by statky více vynesly.

R. 1845 žádali stavové císaře, aby statky purkrabské dostali do své správy a nebyli povinni vypláceti nejv. purkrabímu více než 14500 zl., což také nejvyšším rozhodnutím ze dne 18. července 1845 bylo svoleno, následkem čehož právo neobmezeného věnování užitků ze statků purkrabských na výživu každého nejvyššího purkrabí bylo z deskového listu držebnosti vymazáno a paušální částka 14500 zl. konv. mince k břemenům jmenovaných statků připsána.

Dle dobrozdání stavovského zemského výboru ze dne 8. února 1847, podaného sněmu téhož roku, užívány statky nejvyššího purkrabství pronajímáním. Do důchodu téhož úřadu plynul mimo to značný užitek z laudemíí a sazeb k pozemkovým knihám za četné emfyteutické nemovitosti. Ve vlastní správě byl tehdejší sporý les Šárecký, záležející skoro jen z křoví, a les »Lipina«, přes 227 jiter rozlohy, od Prahy 7 mil vzdálený a uprostřed rozsáhlých lesů knížete z Fürstenberka ležící. Půda, právo honební a pastva v tomto lese náležely k panství Křivoklátskému, dříví však příslušelo, jak ze spisů katastru staršího i josefinského vysvítá, nejvyššímu purkrabství, neznámo, na jakém základě; ze starých účtů lesních a

důchodních úřadu purkrabského jde tolik na jevo, že purkrabství již r. 1688 lesa »Lipiny« užívalo. Les tento byl r. 1861 za výkupné 7500 zl. odevzdán v úplné vlastnictví knížecímu rodu z Fürstenberku.

Jakým způsobem a kterými osobami správa statků purkrabských v starší době vedena byla, o tom nemáme zpráv. Dle výkazu z 18. století, výše uvedeného, zpravovali záležitosti právní a soudní vrchnostenský mandátár a aktuár, hospodářské pak inspektor a assessor jakožto hejtman. V nové době měl až do r. 1869 správu statků zemských ředitel a kontrolor. Sněm království Českého dne 26. října 1869 usnesl se, aby místo ředitele těchto statků byl ustanoven správce a místo kontrolora asistent, reaktivoval však dne 23. června 1880 opět titul ředitele statků zemských, což trvalo jen do r. 1889, kdy zemský výbor usnesením ze dne 8. února téhož roku č. 4600 ředitelství zemských statků jako zvláštní úřad zrušil a účetní agendu prvnímu oddělení zemské účtárny přidělil, ustanoviv zároveň pro kostely, fary, patronátu zemského výboru podřízené, zvláštního patronátního kommissáře.

O starých pozemkových knihách v archivu zemském uložených.

Výzkumnými cestami úředníků zemského archivu po menších archivech v království Českém obrácena byla pozornost správy archivní k starým pozemkovým knihám, uloženým nejvíce v listovních c. k. okresních soudů. Již ve zprávě o činnosti zemského archivu za r. 1893, kterou zemský archivář František Dvorský podal zemskému výboru 21. prosince 1893,¹ bylo upozorněno, že starých pozemkových knih, historicky důležitých, jest v Čechách ohromný počet a že by zasluhovaly, »aby k uvarování škody neb zkázy v ústřední bezpečné místo sneseny a na způsob starších desk zemských badání přístupnými učiněny byly.« Skutečně podařilo se brzy potom správě archivu, že k zakročení zemského výboru a c. k. vrchního zemského soudu několik starých knih pozemkových, které byly nalezeny v c. k. listovních při výzkumu archivním, deponováno bylo v archivu zemském. Když pak r. 1895 presidium c. k. vrchního zemského soudu vyžádalo si od veškerých c. k. soudů v Čechách zevrubné seznamy knih pozemkových s udáním těch, kterých pro úřední potřebu mohlo by se postrádati, a některá města při té příležitosti žádala, aby takové staré knihy pozemkové odevzdány byly do jejich správy, předložil zemský archiv dne 14. října 1895 výboru zemskému zvláštní dobré zdání své o této věci.² Vysloveno tu mínění, »že města při sebe lepší vůli nejsou s to podati záruku za stálé, do budoucnosti bezpečné uschování archívalií,« a že proto nelze doporučiti odevzdání starších gruntovních knih ve správu jednotlivých měst. »Jediné archiv zemský,« praví se dále, »jeví se býti nejzpůsobilejším a nejbezpečnějším místem pro ukládání starších knih gruntovních, které by zde, jsouce soustavně a přehledně spořádané a seřaděné, tvořily jakoby nové desky pro majetek měst a poddaných v minulosti a byly takto zdrojem každému badateli pohodlně přístupným pro dějiny jednotlivých míst a v mnohém ohledu i pro dějiny celé země.« Na důkaz, že myšlenku tuto skutečně bylo by možno

¹ Otištěna v Předlohách sněmovních 1893—4 čís. XXVII.

² Koncept v zem. archivu.

provésti, uveden příklad Štýrska, kde při reorganizaci zemského archivu v době od r. 1886—1893 všechny soudy krajské i okresní své starší gruntovní knihy až do r. 1800 odevzdaly zemskému archivu (asi 4620 knih). Dobrozdání končí se žádostí, aby zemský výbor působil k tomu, aby veškeré starší knihy gruntovní, které vedle opatření c. k. vrchního zemského soudu v Praze z c. k. okresních listoven v Čechách vyloučeny budou, archivu zemskému za podmínek vytknutých ve vynesení c. k. ministerstva spravedlnosti ze dne 11. června 1894 č. 5655 byly odevzdány. Zemský výbor předložil návrh zemského archiváře historické komisi zemské k podání dobrého zdání. Tato zvolila v sezení dne 23. listopadu 1895 subkomissi, skládající se z prof. Bachmanna, prof. Čelakovského a zemského archiváře Dvorského, která vypracovala návrh dobrého zdání pro zemský výbor. Návrh ten schválen ve schůzi ze dne 21. prosince 1895 a předložen zemskému výboru. Historická komise vyslovila v zásadě úplný souhlas s návrhem zem. archiváře, aby staré gruntovní knihy deponovány byly v zem. archivu, a to hlavně z toho důvodu, že v malých archivech nebývá dostatečně postaráno o jejich bezpečnost. Zároveň však naznačila hist. komise některé podmínky, za jakých by se toto odevzdání knih do zemského archivu mělo státi, a zejména projevila mínění, že takovým městům, která mají spořádaný, úředně spravovaný a bezpečně uložený archiv, mají k jich žádosti jejich staré knihy pozemkové býti přenechány.

Zatím dostal již dne 20. prosince 1895 zemský výbor od presidia c. k. vrchního zemského soudu seznam c. k. okresních soudů, při nichž nalezeny staré gruntovní knihy pro nynější úřadování nepotřebné, a zároveň seznamy pozemkových knih došlé od jednotlivých soudů. Ze seznamů těch správou zemského archivu vyhledáno 8071 takových knih, jež by do archivu měly býti odevzdány, a zemský výbor požádal o jich vydání. Notou c. k. vrchního zemského soudu z 15. listopadu 1897 bylo zemskému výboru oznámeno, že ze žádaných 8071 knih toliko 6725 knih je možno postrádati při úřadování, a že ministerstvo spravedlnosti svolilo by k jejich vydání zem. archivu jen s tou podmínkou, že by zemský výbor byl ochoten převzít pro zemský archiv nejen knihy již vyznačené, nýbrž vůbec všechny pozemkové knihy u c. k. okresních soudů uložené, kterých se již neužívá, pokud jich soudy na ten čas postrádati mohou nebo moci budou. Když zemský výbor notou z 21. prosince 1897 oznámil c. k. presidiu vrchního zemského soudu, že přijímá podmínku c. k. ministerstva spravedlnosti, svolilo c. k. ministerstvo spravedlnosti výnosem z 18. května 1898 č. 8640 k tomu, aby staré knihy pozemkové postupně dle obvodů jednotlivých soudů sborových zem-

skému archivu byly vydávány, a hned potom začalo se zasílání knih do zemského archivu. Podle zprávy, již podal 11. října 1898 zemský archivář zem. výboru, bylo do té doby odevzdáno již 2400 knih z obvodu Pražského, Českolipského a Mosteckého. V zasílání knih pokračovalo se v následujících dvou letech 1899 a 1900. Celkem odevzdáno již tehdy zemskému archivu přes 10.000 knih pozemkových. K tomu přibýly v pozdějších letech některé dodatečné zásilky, a dříve i později získány pro archiv jednotlivě některé staré knihy gruntovní, tak že nyní všech starých knih pozemkových uloženo je v zemském archivu 10.520.

Podáváme tu abecední seznam všech soudův, od nichž byly pozemkové knihy odevzdány zemskému archivu, udávajíc vsude počet knih odevzdaných jednotlivými soudy archivu:

1. Bastianperk	7	31. Dubá	53
2. Bečov	44	32. Duchcov	19
3. Bechyně	31	33. Dvůr Králové	55
4. Bělá	100	34. Falknov	133
5. Benešov (u Prahy)	24	35. Friedland	251
6. » (Bensen)	13	36. Habry	11
7. Beroun	95	37. Hartmanice	28
8. Bezručice	98	38. Hlinsko	1
9. Bílina	31	39. Hluboká	16
10. Blatná	39	40. Hora sv. Kateřiny	14
11. Blatno	51	41. Hora Kutná	18
12. Bochoř	22	42. Horažďovice	43
13. Boleslav Ml.	75	43. Hořice	153
14. Bor	32	44. Hořovice	14
15. Brandýs n. L.	58	45. Hostinné	7
16. Břežnice	5	46. Hostouň	49
17. Brod Český	40	47. Hradec Jindřichův	42
18. » Německý	31	48. » Králové	5
19. » Vyšší	31	49. Hradiště Mnichovo	175
20. » Železný	62	50. Hrady Nové	96
21. Broumov	100	51. Humpolec	68
22. Budějovice Č.	106	52. Chabařovice	75
23. Bydžov Nový	3	53. Chlumec	21
24. Bystřice Nová	20	54. Chomutov	2
25. Čvikov	27	55. Chotěboř	66
26. Čáslav	119	56. Chrastava	15
27. Děčín	32	57. Chrudim	48
28. Dobříš	5	58. Chvalšiny	6
29. Doupov	75	59. Jablonec	114
30. Dub Č.	30	60. Jablonné	147

61. Janovice Uhlířské	21	105. Most	43
62. Jaroměř	68	106. Mýto Vysoké	28
63. Jesenice	40	107. Náchod	45
64. Jičín	35	108. Nasavrky	15
65. Jílové	233	109. Nechanice	173
66. Jirkov	38	110. Nepomuk	48
67. Kadaň	155	111. Netolice	17
68. Kamenice Č.	28	112. Neveklov	44
69. Kaplice	20	113. Nejdek	50
70. Karlovy Vary	27	114. Nymburk	81
71. Kašperské Hory	27	115. Opočno	59
72. Kdyně Nová	67	116. Ouštěk	41
73. Kladno	28	117. Pacov	184
74. Klatovy	56	118. Paka Nová	27
75. Kolín	15	119. Pardubice	53
76. Kostelec Černý	15	120. Pelhřimov	13
77. » n. Orlicí	96	121. Planá	35
78. Kouřim	32	122. Planá Horní	5
79. Králíky	98	123. Plánice	178
80. Kralovice	53	124. Plzeň	60
81. Kralovice Dolní	24	125. Počátky	7
82. Kraslice	117	126. Podbořany	61
83. Křivoklát	16	127. Poděbrady	76
84. Krumlov	47	128. Police n. Met.	12
85. Kynžvart	40	129. Polička	69
86. Lanškroun	70	130. Polná	9
87. Ledec	14	131. Postoloprty	14
88. Libáň	1	132. Prachatice	26
89. Libochovice	16	133. Přelouč	31
90. Lišov	69	134. Přeštice	74
91. Litoměřice	91	135. Příbram	160
92. Litomyšl	48	136. Příbyslav	30
93. Loket	136	137. Přimda	125
94. Lomnice n. Luž.	10	138. Přísečnice	46
95. » n. Pop.	23	139. Rakovník	31
96. Louny	53	140. Rokycany	95
97. Lovosice	10	141. Rokytnice	7
98. Manětín	30	142. Ronšperk	180
99. Městec Král.	5	143. Roudnice	215
100. Město Nové n. Met.	170	144. Rumburk	229
101. Mělník	30	145. Rychnov n. Kn.	33
102. Milevsko	41	146. Říčany	41
103. Mimoň	8	147. Sedlčany	62
104. Mirovice	26	148. Sedlec	8

149. Skalice Č.	1	170. Týn n. Vlt.	1
150. Skuteč	140	171. Unhošť	175
151. Slaný	62	172. Úpice	13
152. Smíchov	81	173. Ústí n. Lab.	51
153. Soběslav	11	174. Varnsdorf	23
154. Sobotka	17	175. Velvary	22
155. Stodo	166	176. Veselí	35
156. Strakonice	32	177. Vimperk	31
157. Strašecí Nové	52	178. Vinohrady Král.	181
158. Stříbro	30	179. Vlašim	16
159. Sviny Trhové	12	180. Vodňany	24
160. Štětí	38	181. Volyně	114
161. Štoky	105	182. Votice	17
162. Tábor	1	183. Vožice Mladá	75
163. Tannwald	16	184. Zbiroh	87
164. Teplá	33	185. Zbraslav	67
165. Teplice (Weckelsdorf)	15	186. Žacléf	27
166. Touškov	34	187. Žamberk	18
167. Třeboň	60	188. Žatec	154
168. Trutnov	62	189. Žižkov	15
169. Turnov	56	190. Žlutice	82

Summa . . . 10480

K tomu dlužno připočísti 19 knih, které zemskému archivu byly odevzdány z registratury nejv. purkrabství, a 22 knihy, jež po různu do zemského archivu byly dodány (Březnice, Hořepník, Kolín, Maštov, Vimperk, Žlutice a j.). Tak dostaneme svrchu udaný počet 10.520.

Knihy gruntovní uloženy jsou v klenutých přízemních místnostech budovy musejní v dřevěných regálech, a to tak, že knihy odevzdané jedním soudem uloženy jsou pohromadě a opatřeny řadovými čísly, jimiž byly označeny při soudech. U každého soudu byl před odevzdáním knih do zemského archivu pořízen inventář jejich a všechny tyto inventáře byly opsány pro archiv zemský. Protože v zemském archivu knihy jsou uloženy v tom pořádku, v jakém jsou zapsány v inventářích, je možno z těchto inventářů kteroukoli knihu snadno vyhledati. Ovšem bývá označení knih v těchto inventářích zpravidla zcela povšechné a proto často nedostatečné a někdy docela nesprávné. Inventáře ve čtyřech rubrikách udávají řadové číslo knihy, dominium, od něhož kniha byla soudu při jeho založení odevzdána, stručné označení knihy (na př. pozemková kniha obce N.) a konečně rok založení. Zvláště udání obou posledních rubrik bývají velmi nespolehlivá. Často se stává, že kniha týká se jiných obcí, než udává inventář, že rok založení knihy

označen je chybně, a někdy dokonce ani dominium, od něhož kniha podle úředního inventáře byla k soudu odevzdána, nebývá udáno správně. Užívání knih pozemkových jak k praktickým potřebám právním, tak k účelům badatelským velice se tím ztěžuje. Jiný nedostatek nynějšího uložení a inventarisace knih pozemkových v zemském archivu záleží v tom, že velmi často knihy jednoho panství, vzniklé v jedné vrchnostenské kanceláři a obsahem spolu souvisící, uloženy jsou na různých místech, protože byly do archivu odevzdány od různých soudů. Stalo se to tím, že při zakládání nových soudů okresních některá dominia, která dotud byla v jistém smyslu samostatnými správními jednotkami, přidělena byla dvěma nebo několika soudům, a podle toho mezi ně rozděleny byly také knihy takových dominií. Protože však některé knihy týkají se několika obcí nebo i celého dominia, nebylo možno provésti rozdělení knih dokonale, tak že nezřídka nyní dlužno hledati zápisy o obcích přidělených jednomu soudu v knihách soudu jiného.

Bylo by zajisté věcně správnější, aby knihy pozemkové v zemském archivu uloženy byly podle dominií, která byla správními jednotkami v době, kdy tyto knihy byly zřizovány a vedeny, a nikoli podle moderních c. k. soudů, ale z důvodů praktických, jež jasně vysvítají z toho, co svrchu bylo řečeno o uložení knih v archivu a jejich inventářích, nikdy nebude možno tuto změnu provésti. Aby se tento nedostatek aspoň poněkud zmírnil, bylo pro zemský archiv z inventářů jednotlivých c. k. soudů pořízeno lístkové abecední repertorium všech dominií, jichž knihy jsou v zemském archivu. Na lístku každého dominia najdou se jména soudů, od nichž knihy toho dominia byly odevzdány do archivu, i s řadovými čísly, která knihy ty mají v inventářích oněch soudů. Tak vyšlo na jevo, že na př. knihy spojeného panství Bělá (Weisswasser) a Kuřívody (v kraji Boleslavském) dostaly se do archivu od soudů v Bělé, Dubé a Mimoni, knihy panství Brandýsského z Brandýsa a Českého Brodu, knihy Děčínské z Děčína, Litoměřic a Ústí, knihy Doksanské z Libochovic, Litoměřic a Roudnice atd. Repertorium pořízené z nedostatečných úředních inventářův a inventáře samy jsou ovšem jen zatímní náhradou za podrobná a správná repertoria, která časem budou pořízena ke knihám pozemkovým v archivu uloženým. Cílem konečným je repertorium, v němž by se rychle a spolehlivě našlo nejen o jednotlivých panstvích, nýbrž o každé obci v zemi, v kterých knihách jsou obsaženy zápisy jí se týkající. Takové repertorium lze pořídit pouze na základě přesného a zevrubného popsání všech knih pozemkových v zemském archivu uložených, popsání, jímž by se především zjistilo, kterých obcí týkají se zápisy každé knihy, dále pak z které

doby zápisy ty pocházejí atd. Aby popisy knih byly stejnoměrné, dala správa archivu natisknouti lístky s těmito rubrikami: »dominium«, »okresní soud«, »jména obcí«, »název knihy«, »počet listů«, »obsahuje zápisy z let«, »jazyk«, »index«, »poznámky«. Archivu zemskému nastává veliká a neodkladná úloha popsati naznačeným způsobem 10.520 pozemkových knih. Povážíme-li, že ani nejsvědomitější úředník, kdyby se věnoval výhradně této práci, nemůže popsati průměrem více než 3—4 knihy za den, tedy za rok nejvýše 1000 knih, vypočteme snadno, za jakou dobu vykonal by práci tak ohromnou nynější počtem nedostatečný personál archivní, přetížený tolika jinými povinnostmi. Až dosud mohlo s touto prací sotva býti začato — není ještě popsáno ani 150 knih — a není bohužel naděje, že by budoucně mohlo se jí věnovati více času, nebude-li personál archivní rozmnožen. A přece z toho, co dosud bylo vykonáno, důležitost této práce jasně vyniká. Popsáním knih dotud roztráštěných teprve poznává se jejich někdejší historická i věcná souvislost, a knihy samy stávají se tím způsobilejšími k vědeckému i praktickému užívání.

Na doklad toho připojujeme přehledný popis všech knih někdy nejv. purkrabství uložených v archivu zemském, který založen je na podrobných popisech všech těchto knih.

Knihy nejvyššího purkrabství.

V archivu zemském jest celkem 58 knih někdy úřadu nejvyššího purkrabství. Z nich 35 odevzdáno bylo v červenci 1898 zemskému archivu c. k. okresním soudem na Smíchově, 4 knihy okresním soudem Vinohradským, ostatních 19 přišlo do archivu r. 1893 přímo z bývalé registratury nejvyššího purkrabství. Oněch 35 knih je uloženo mezi ostatními knihami postoupenými od okr. soudu na Smíchově a opatřeno čísly od 1—35 (cituje se tedy Smíchov 1, 2 atd.), knihy od Vinohradského soudu jsou mezi ostatními vinohradskými knihami a mají tu č. 115—118, ostatních 19 je rovněž označeno běžnými čísly (cituje se: Purkrabství 1, 2 a t. d.).

Nejstarší skupinou je tu pět pozemkových knih se zápisy z let 1567—1628. (Purkr. 1—5.) Každá z těchto knih byla určena pro několik vesnic purkrabských. Všechny byly založeny současně, nejspíše r. 1568, a jsou to patrně první knihy pozemkové, jež při purkrabství byly vedeny, protože v nich nejsou odkazy ke knihám starším. Celkem obsahují zápisy o těchto vsích: Babice, Blevice, Bohnice, Číčovice, Hostivař, Jinočany, Jirčany, Kovary, Kuří, Liboc, Lipany, Lysolaje, Oleška, Ovenec Zadní, Popovičky, Ruzyně, Sedlec, Stodůlky, Šárka, Štědřík, Týnec, Veleslavín, Vesce, Vojkovice, Voslouchov, Vřetovice, Zdiměřice. K této skupině druží se kniha vsi

Košíř, založená teprve r. 1596 (Purkr. 6), když Košíře připojeny byly k nejvyššímu purkrabství; zápisy této knihy jdou po rok 1626. Časově spadají sem ještě „Registra sirotčí“, založená 1606 (Purkr. 7) a obsahující zápisy z let 1606—1617, v nichž zastoupeny jsou mimo některé z osad již jmenovaných (Babice, Hostivař, Kovary, Kuří, Oleška, Ovenec Zadní, Ruzyně, Stodůlky, Velešlavín) ještě také Holešovice.

Nové knihy založeny roku 1628. O tom dovidáme se ze záznamu, jenž učiněn jest na počátku každé z těchto nových knih. Zní takto: »Poněvadž jsou rejstra všech gruntův a vesnic k ouřadu nejv. purkrabství Pražského náležejících u veliké nepořádnosti zůstávaly, nad to i některé jakýmkoliv způsobem k zmrhání přišly, a JMti vysoce urozenému pánu p. Adamovi z Valdštejna, pánu na Hrádku nad Sázavou, Lovosicích, Židlochovicích, Doubravici, na Novém Valdštejně, JMti Římského císaře, Uherského a Českého krále skutečné tajné radě, komorníku a nejv. panu purkrabí Pražskému, postoupeny nebyly, jsou pro lepší lidských spravedlností fedruňk s dobrým zdáním a povolením JMti Páně též stará rejstra, kderý se nacházejí, bedlivě přehlídnuty, a kde se register nenacházelo, jisté správy od rychtářův a konšelův přijaty. Podle toho všechny zápisy s krátkými (však pravdivými), co komu z kderého gruntu vychází a pozůstává extracty obnoveny a pro lepší pořádnost v jisté rychty na všechny vesnice ouřadní rozděleny, a to prací urozeného a stat. rytíře p. Jindřicha Hlaváče z Vojenic a na Rtišovicích, všech panství JMti Páně jako i gruntův ouřadních regenta. Stalo se léta šestnáctistého dvacátého osmého.« Z knih r. 1628 založených jsou v archivu pouze dvě. Jedna (Purkr. č. 8) má na hřbetě nadpis Rychta Hostivařská a obsahuje zápisy o těchto osadách: Babice, Babičky, Hostivař, Kuří, Lipany, Oleška, Popovičky. Druhá (Purkr. 9) má nadpis Rychta Stodůlecká a její zápisy týkají se těchto osad: Jinočany, Košíře, Oujezdec pod Kladnem, Stodůlky. Protože v obou těchto knihách je zastoupena pouze část vsí purkrabských, dlužno mít za to, že některé z knih založených r. 1628 přišly na zmar. Při obnově knih r. 1659 dovidáme se o čtyřech rychtách, na něž rozděleny byly statky purkrabské, a je pravděpodobné, že toto rozdělení provedeno bylo r. 1628; podle toho ztratily se dvě knihy z roku 1628, kniha rychty Holešovské a Ruzynské.

O založení nových knih r. 1659 vypravují zápisky položené na začátku každé z těchto knih. Podle nich Bernard Ignac hrabě z Martinic, nejv. purkrabí, »ráčil jest to milostivě naříditi, aby tyto knihy gruntovní též i jiné k statkům ouřadním nejv. purkrabství Pražského náležející v nově založené obnovené byly, staré pak knihy ty předně pro budoucí pořádnost aby v své podstatě zůstávaly, do

kterýchžto kněh nynějších nových gruntové a chalupy nyní pořádně se vepsaly a hospodář totiž držitel gruntu jeden každý zejména, položen jest, co se pak od začátku tohoto roku a založení kněh těchto do týchž kněh vpisovati bude, ten a takový zápis jeden každý Jeho vysoce hraběcí Excellenci s podpisem ruky své vlastní potvrditi chtíti ráci, což se stalo za správy Jana Václava Čejetického, měštěnína Starého města Pražského a toho času statkův ouřadních purkrabských nařízeného hejtmana dne 1. m. ledna 1659«. Knihy roku 1659 založené jsou čtyři podle čtyř rycht: 1. Rychta Holešovská (Purkrabství č. 10; osady: Bohnice, Bubny, Dušníky, Holešovice, Kbely, Ovenec Zadní, Vojkovice); 2. Rychta Hostivařská No. I. (Purkrabství č. 11; osady: Babičky, Hostivař, Kuří, Lipany, Oleška, Popovičky); 3. Rychta Ruzynská (Smíchov č. 21; osady: Čičovice, Kovary, Lysolaje, Ovenec Přední, Podbaba, Ruzyně, Sedlec, Šárky, Velešlavín); 4. Rychta Stodůlecká (Smíchov č. 20; osady: Jinočany, Košíře, Oujezdec pod Kladnem, Stodůlky). Do knih těchto přestalo se zapisovati v letech 1731—1739. Asi od roku 1670 vyskytují se v těchto knihách též zápisy německé.

Kolem r. 1730 tyto knihy nahrazeny byly novými. Pro rychtu Ruzynskou založeny byly k rozkazu nejv. purkrabí Jana Josefa z Vrtby již roku 1728 dvě knihy (Smíchov 17 a 18), v nichž zastoupeny jsou tyto vesnice: Čičovice, Kovary, Liboň, Lysolaje, Ovenec Přední, Podbaba, Podhoří, Ruzyně, Sedlec, Šárky, Velešlavín, Zakolany. Pro rychtu Hostivařskou (Babice, Hostivař, Jinočany, Kuří, Lipany, Miličov, Oleška, Oujezdec pod Kladnem, Popovičky, Vojkovice) založeny r. 1734 dvě knihy (Král. Vinohrady 115 a 116). Pro rychtu Stodůleckou (Košíře, Řepy, Stodůlky) založena jedna kniha roku 1735 (Smíchov 15) a druhá roku 1746 (Smíchov 16). Řepy krom toho měly v té době ještě zvláštní knihu (Purkr. 18), v níž však je pouze několik zápisů z let 1760—1772. Pro rychtu Holešovskou (Bohnice, Bubny, Holešovice, Kbely a Zadní Ovenec) založena byla nová kniha r. 1728, a r. 1740 připojena k ní kniha jiná, již užíváno vedle knihy z r. 1728. Obě tyto knihy jsou nyní pod čís. 2891 a 2892 uloženy v archivu města Prahy, kam odevzdány byly c. k. okr. soudem v Karlíně. Všechny knihy založené okolo roku 1730 obsahují v předu zápis německý o svém založení na místo starých knih z r. 1659. Ostatní zápisy jsou dílem české, dílem německé. Knih bylo užíváno asi do roku 1800.

Roku 1744 založeny byly vedle těchto knihy jiné, jež označeny jsou názvem »Extract aus . . . den Grundbüchern des Ruzynier, Hostivařer etc. Gerichtes.« Jsou tu tabelárně sestaveny povinnosti držitelů jednotlivých usedlostí a jejich splátky. Výtahy

pořízené roku 1744 jsou doplňovány pozdějšími záznamy až do konce 18. století. Takových extraktů je šest (Purkrabství 12—17) a jsou veskrze německé. Rychty Ruzynská, Stodůlecká a Hostivařská mají po dvou knihách, rychta Holešovská není zastoupena.

K obnově knih došlo zase na samém konci 18. stol. V jedné z nově založených (Smíchov č. 1) je zapsán list z 24. listopadu 1797, jímž předávací komise purkrabských statků (Übergabskommission der oberstburggräfl. Amtsgüter) nařizuje řediteli purkrabských statků Guttenbergerovi založení nových knih. Rozdělení na rychty nebylo již zachováno. Knihy označeny jsou čísly. Bylo jich patrně 5, ale kniha č. IV (Holešovská) schází. Kniha No. I. (Smíchov 1) byla určena pro osady: Košíře, Řepy, Stodůlky; kniha No. II (Smíchov 2) pro Liboc, Ruzyni, Veleslavín; No. III (Smíchov 3) pro Čičovice, Jinočany, Kovary, Lysolaje, Podbabu, Podhoří a Šárky; No. V (Vinohrady 117) pro Háj, Hostivař, Olešku a Radějovice. Pro Háj a Hostivař založena byla r. 1843 ještě jedna kniha No. VII (Vinohrady 118). Všechny těchto knih přestalo se užívatí teprve v letech 1862—1880. Prvotní záznamy, úřední poznámky a pod. jsou v těchto knihách výhradně německé, zápisy samy jsou však většinou české.

Vedle těchto knih, určených pro jednotlivé vesnice purkrabské, vedeny byly od r. 1766 při úřadě purkrabském ještě dvojí knihy, jež týkají se celého panství. Tehdejší purkrabí Filip Krakovský z Kolovrat nařídil totiž (viz Smíchov 11), aby založeny byly nové knihy, v nichž by »das Eigenthum von denen Verschuldungen« bylo odděleno. Tak vznikly r. 1766 dvě knihy. Jedna označena názvem Schuldenbuch n. Liber passivorum a měly se do ní zapisovati »Schuldenverschreibungen, Abtretungen, Kummer und Verbote«, druhé dán název Liber activorum a byla určena pro »Contracten, Verschreibungen, Kaufbriefe, Ererbungen und sonstige titulos acquisitionis, auf die sowohl freie als unterthänige Besizere« (viz Smíchov 8). Zápisy zanášely se do těchto knih celkem chronologicky bez ohledu na to, které osady se týkají. V první knize aktiv vypočtena jsou jména všech osad, pro něž kniha určena. Jsou to: Bohnice, Bubny, Čičovice, Drast, Holešovice, Hrlejov, Jinočany, Kbely, Kleneč, Košíře, Kovary, Liboc, Lysolaje, Miličov, Most Kamenný, Oleška, Oujezd, Ovenec Přední a Zadní, Podbaba, Řepy, Ruzyně, Sedlec, Stodůlky, Veleslavín. Tyto dvě serie knih zachovaly se od r. 1766 v nepřetržité řadě. Knih passivorum je pět, první z r. 1766 (Smíchov 11), druhá z r. 1794 (Smíchov 12), třetí z r. 1813 (Smíchov 13), čtvrtá z r. 1824 (Smíchov 14), pátá z r. 1841 (Smíchov 32). V této poslední knize zápisy jdou do r. 1850. Knih activorum je 9, první z roku 1766 (Smíchov 8), druhá

z r. 1783 (Smíchov 24), třetí z r. 1798 (Smíchov 25), čtvrtá z roku 1806 (Smíchov 26), pátá z r. 1809 (Smíchov 27), šestá z r. 1815 (Smíchov 28), sedmá z r. 1821 (Smíchov 29), osmá z r. 1828 (Smíchov 31), devátá z r. 1839 (Smíchov 30). Zápisy této poslední knihy jdou po r. 1861. Ve všech těchto knihách jsou zápisy české i německé, ale německých je většina.

Pro všechny osady celého panství zřízen byl od r. 1798 ještě jiný druh knih t. zv. Urkunden- oder Allegatenbücher. I do těchto knih zapisovalo se pořadem chronologickým a zachovaly se v nepřetržité řadě od r. 1798—1861. Je jich celkem šest: první z r. 1798 (Smíchov 4), druhá z r. 1819 (Smíchov 5), třetí z roku 1832 (Smíchov 6), čtvrtá z r. 1838 (Smíchov 7), pátá z r. 1841 (Smíchov 9), šestá z r. 1849 (Smíchov 10).

Pro celé panství vedeny byly knihy viniční, v nichž obsaženy jsou zápisy o koupích a prodejkách vinic na statcích purkrabských. První taková kniha je z r. 1659 (Smíchov 19), a užívalo se jí do r. 1739. R. 1738 založeny byly místo ní tři nové knihy viničné (Weinbergrechtsbücher). V jedné (Smíchov 33) končí se zápisy roku 1768, v druhé (Smíchov 34) roku 1827, v třetí (Smíchov 35) roku 1811.

Zvláštní knihy byly vedeny pro manské a nápravnické statky nejv. purkrabství. Zachovaly se dvě takové knihy. První z nich (Smíchov 22) byla založena r. 1659, ale na začátku této knihy je zápis o starší knize manské a nápravnické, která se patrně nezachovala. Knihy z r. 1659 bylo užíváno do r. 1731 a jsou v ní zápisy o těchto osadách a statcích: Drast, Dušníky Hořejší a Dolejší, Hrlejov, Kleneč, Kamenný Most. R. 1732 byla založena nová kniha manská a nápravnická (Smíchov 23), již pak bylo užíváno do r. 1810. Mimo místa jmenovaná jsou tu též zápisy o Mileticích.

Konečně mezi knihami nejv. purkrabství odevzdána archivu také kniha zádušní Libocká (Purkr. 19), jež obsahuje zádušní počty Libocké z l. 1762—1827.

Sbírka rukopisů zemského archivu království Českého.¹

62 E 1. Privilegia regum et regni Bohemiae. — Cod. chart. saec. XVI. in fol., ozdobná kožená vazba s datem 1570, 226 listův. Na vnitřní straně přední desky zápis: »Ex libris Godefridi D. liberi baronis de Wunschwitz . . . ao. 1724.« — Obsahuje sbírku státoprávních listin zemí koruny české, počínající privilegiem Fridricha II. z r. 1212 (korunní archiv).

62 E 2. Viktorina Kornela ze Všehrd, O právích země české 1508. — Cod. chart. saec. XVI. in fol., 277 listů, stará ozdobná vazba kožená. Na vnější straně přední desky přilepen list, na kterém napsáno: »Pravidlo království českého na acta obsažená v 9 knihách . . . l. 1653«; na vnitřní straně podepsán: »Emanuel Ferdinandi, Pragae ao. 1767«, a touž rukou tam napsán stručný životopis Všehrdův.

62 E 3. Obnovené zřízení zemské král. Českého z r. 1627. — Cod. chart. saec. XVII. in 4°, 219 listů, v jednoduché kožené vazbě. Na konci opisu (fol. 204') poznámka: »Finis 25 Julii 1692«. Pak následuje ještě opis smlouvy svatováclavské z r. 1517 a dekretu Ferdinanda III. z 20. čce. 1652.

62 E 4. Deklaratorie na Ferdinanda III. obnovené zřízení zemské král. Českého l. 1640. Cod. chart. saec. XVIII. in 4°, 83 listů, vazba z lakovaného pergamenu. — Na titulním listě podpis písařův: »Valentin Max Apanovič.«

62 E 5. Práva a zřízení zemské knížectví Těšínského l. P. 1592. — Moderní opis tisku z r. 1592 »v Holomouci skrze dědiců Milichtalerových« vytištěného.

62 E 6. Kopien aus dem Nürnberger Archiv 1405—1479. — Moderní opisy listů, jež týkají se českých dějin, z misivních knih Norimberských z l. 1405—1479.

¹ V tento seznam pojaty jsou pouze rukopisy uložené ve skříni čís. 62. Jsou to jednak moderní opisy cizích rukopisů, pořízené pro zemský archiv, jednak staré rukopisy, které dostaly se porůznu do zemského archivu. K rukopisům, které shrnuty jsou u veliké skupiny (knihy pozemkové, registra appellačního soudu a j.), v tomto seznamu se nepřihlíží.

62 E 7. Andreas Ratisbonensis (1415—1429). — Moderní opisy listin z let 1415—1429, obsažených v historii Ondřeje Řezenského z rkpu c. k. dvorní knihovny ve Vídni.

62 E 8. Syntagma historicum cartusiarum regni Bohemiae, continens ortum, progressum, statum, fatum atque occasum veterum, novae vero Waldicianae foundationem, variam deinceps fortunam . . . — Moderní opis rkpu moravského archivu zemského. Orig. sepsán v poslední čtvrti XVII. stol.

62 E 9. Šimona Plachého z Třebnice Kronika města Plzně od r. 1499 do r. 1604. — Moderní opis z rkpu musea král. Českého. Spis vydal J. Strnad, M. Šimona Plachého z Třebnice Paměti Plzeňské. V Plzni 1883.

62 E 10. Br. Jana Blahoslava (?), Historie bratří českých 1458—1535. — Moderní opis z rkpu XVII F 51 c. k. veřejné a univerzitní knihovny Pražské. — Srov. Goll, Časopis Česk. Musea 1877, str. 331.

62 E 11. »Examen t. j. otázky některé, kteréž na bratří níže jmenované v Prusích v Královci od professorů z rozkazu knížecího, když se z Čech po vypovězení jich od krále Ferdinanda tam do Prus přistěhovali, činěny byly . . .« Incipit: »L. P. 1548 ten tejden před vánocí poslal jest B. Mach Sionský . . .« — Moderní opis z rkpu knihovny Warmbrunnské.

62 E 12. »Poznamenání toho, co jsem slychal od starých jmenovitě od B. Rokytova otce . . . i od otce svého vlastního, kterýž vyhnán bratří z Čech mládenec jsa vyprovázel až do Poznani . . .« — Moderní opis z rkpu knihovny Warmbrunnské.

62 E 13. »Poznamenání, jakým původem mandátové královští v král. Českém . . . na jednotu bratrskou vycházeli.« — Moderní opis z rkpu knihovny Warmbrunnské.

62 E 14. [Br. J. Bílek], Sepsání o vězení bratra Jana Augusty. — Moderní opis z rkpu knihovny Warmbrunnské. — Srov. Goll, Časopis Česk. Musea 1877, str. 327—330.

62 E 15. Knížka proti ošemetné počtě a pokryté svatých od kněze Martina faráře u sv. Jindřicha v Praze sepsaná i kázaná okolo l. 1517 a nyní . . . vydaná skrze kněze Jana Štelcara Želetavského z Želetavy . . . l. P. 1593. — Moderní opis tisku.

62 E 16. Registra hlavní zboží Hlubockého ao. 1490 (Urbář). — Moderní opis z kníž. Schwarzenberského archivu na Hluboké.

62 E 17. Erbschaftsverhandlungen zwischen Ferdinand II. und Leopold. — Moderní opisy akt z l. 1623—1630 bez udání provenience.

62 E 18. Jan Pravda Litovanský, »Apologia nebo vyspání velikého a těžkého neštěstí, v které . . . p. Henyk

z Valdštejna . . . původem . . . zých . . . lidí . . . uveden býti ráčil . . . , vytištěná l. 1618 dne 7. máje«. — Opis moderní z rkpu c. k. veřejné a universitní knihovny Pražské XVII G 4.

62 E 19. Beschreibung der friedländischen Lehengüter im Königreich Böhmen — Moderní opis z rkpu hraběte Hugona z Waldersdorfu v Řezně.

62 E 20. Contract-Buch der Verkäufe unter die Lehen des Herzogthums Friedland (1624—1633). — Moderní opis z rkpu hraběte Hugona z Waldersdorfu v Řezně.

62 E 21. Kurzer Auszug aus des Baron Buol Schrift die Vorlande betreffend sammt vorausgesetzten und untermischten Anmerkungen. Wien den 29. Dec. 1759. — Moderní opis bez udání provenience.

62 E 22. Buol, Allerunterthänigste Anmerkungen Tyrol und die Vorlande betreffend; 19. Aug. 1759. — Moderní opis.

62 E 23. Diarium biskupa hrab. J. R. Šporka 1729—1738. — Moderní opis z rkpu hraběte Šporka v Praze.

62 E 24. Diarium des Grafen Franz von Sternberg über den Landtag von 1790—91. Moderní opis z rukopisného originálu, jež daroval Palacký musejní knihovně.

62 E 25. F. M. Pelzl, Böhmische Chronik unter der Regierung des röm. Kaisers und Königs in Böhmen Josephus II. — Moderní opis z rkpu musejního.

62 E 26. Geschichte Tirols für Joseph II. — Moderní opis z rkpu v archivu spojených dv. kancelářů ve Vídni.

62 E 27. Abhandlung von dem gegenwärtigen Zustand der innerlich- und äusserlichen Verfassung derer sog. innerösterreichischen Länder. Psáno pro Josefa II. Opis z rkpu v archivu spoj. dv. kancelářů ve Vídni.

62 E 28. Anmerkungen über die Beschreibung derer innerösterreichischen Länder 1760 (Joseph II.). Opis z originálu v archivu spoj. dv. kancelářů ve Vídni.

62 E 29. Protokolly o schůzích zemské koncertační komise v král. Českém o osnově obecného zákonníka občanského 1799—1800. Opis.

62 E 30. Balbin, Syntagma gentis Černíniorum. — Moderní opis z originálu v archivu Jindřichohradeckém.

62 E 31. Bericht des k. k. Statthaltereirathes H. von Bach über die Entwicklung der herrschaftlichen, städtischen und bäuerlichen Besitzverhältnisse in Böhmen vor dem J. 1848, verfasst über Auftrag des k. k. Ministers des Innern Freiherrn von Bach, dd. 25. März 1853. — Opis z originálu chovaného v presidiální registratuře českého místodržitelství.

62 E 32. Akta týkající se katastru. Výpisy z knihy Normalienbuch für das Departement I der kgl. böhm. Buchhaltung.

62 E 33. Lobkowicz Georg, Legislatorische Studie über das Gemeindewesen in Böhmen. — Opis s poznámkou: »Diese Schrift ist von dem Fürsten Georg von Lobkowicz im J. 1872 bis 1873 verfasst worden«.

62 E 34. Artikule generálního sněmu z r. 1619. — Starý opis tisku.

62 E 35. Altes Urbarium des Guts Scharfenstein de anno 1607. — Moderní opis originálu, jenž je majetkem p. uč. Nedera v Jedlce.

62 E 36. Beschreibung der bisher bekannten böhmischen Privat-Münzen und Medaillen, herausg. von dem Verein für Numismatik zu Prag 1852. Moderní opis neúplný. (Sr. Zibrť, Bibliogr. I. č. 23489.)

62 E 37. Innungsstatuten für die Seidenfabrikanten in Prag vom 23. Oct. 1751. Moderní opis originálu, který byl majetkem dv. graveura Rud. Brauna v Praze.

62 E 38. Folianty bratrského archivu v Ochranově: a) Druhý foliant, b) třetí foliant, c) čtvrtý foliant, d) pátý foliant, e) šestý foliant, f) sedmý foliant. Moderní opis.

62 E 39. Kopialbuch meistentheils die böhmischen Güter in der Oberen Pfalz auch Nürnberg betreffend 1212—1615 gesammelt per archivarium Roth. — Moderní opis z rkpu král. tajného státního archivu v Mnichově.

62 E 40. Diurnale rerum in bello catholicae unionis a Maximiliano comite palatino Rheni utriusque Bavariae duce, dictae unionis supremo belli duce gestarum [1620]. — Opis Gindelyho z rkpu státního archivu Mnichovského. Na konci Gindelyho poznamenal: »Hier endet das Tagebuch. Es ist von dem Sekretär Mandl verfasst und von Maximilian stellenweise korrigirt. Die Aufzeichnung gieng, wie aus dem Inhalt ersichtlich, nicht Tag für Tag vor sich, sondern wahrscheinlich in München nach der Rückkehr.«

62 E 41. Varii eventus annorum 1536 usque 1593 necnon anni 1602 ex manuscripto Pauli Korcka si non ex integro saltem maximam partem descripti a Ladislao Zejdlicio a Schoenfeld anno 1602. — Moderní opis z rkpu VI, Fg 54 archivu kníž. Lobkovic v Roudnici.

62 E 42. Mikuláše Diviše z Doubravína, Soudná rozepře mezi lvem a orlicí vztahující se právě k těmto posledním časům 1628. Moderní opis [z rkpu archivu kníž. Lobkovic v Roudnici?].

62 E 43. Ant. Musil, Pragmatische Geschichte der k. k. Freisassen. Moderní opis z pův. rukopisu spisovatele Antonína

Musila, ingrossatora desk zemských a knihovního gruntovních knih svobodnických.

62 E 44. Kurzer jedoch grundlich- und ausführlicher Bericht von Ursprung, Aufkommen und Zufällen der preiswürdigsten böhmischen Landtafel als des kostbarsten Kleinods des höchstberühmten Königreichs Böhmen. Aus verschiedenen bewährten Manuscriptis in ihrem Inhalt und andern gründlichen Urkunden gehöpft und in Druck gegeben 1755. — Moderní opis.

62 E 45. P. Math. Kollnberger, Historia provinciae Boemiae ordinis minorum conventualium iussu P. Joannis B. Minucci totius ordinis minorum conventualium generalis collecta et conscripta MDCCXLI. — Moderní opis z rkpu stol. XIX. v klášteře Minoritů u sv. Jakuba na Starém městě Pražském.

62 F 1. Consignation über alle in der landtäflichen Registratur vorfindigen zum ständischen Archive gehörigen Bücher und Urkunden. In Folge Auftrags des k. k. hochlöbl. Landrechts vom 26. Nov. 1823.

62 F 2. Consignation über alle zum ständischen Archive gehörigen landtäflich verwahrten Urkunden u. Bücher (Urkunden welche sich in den auf Pergament geschriebenen, in schwarzen Dekeln gebundenen mit den Zahlen 1. 2. et 3. bezeichneten Büchern befinden, chronologisch mit Bezug auf die betreffenden Länder geordnet von Jos. Hasner, Viceregistrator). Duplikát předešlého.

62 F 3. Verzeichniss derjenigen Aktenstücke, welche in die königl. teutsche Lehensregistratur den 30. Mai ao. 1787 abgegeben worden sind. (Verzeichniss über die zwischen den vormaligen Herzogen und Königen zu Böhmen, dann Reichs- und anderen Fürsten wie auch Städten aufgericht- und bei Durchsuhung der landtäflichen Akten vorgekommene Verträge, Vereinigungen und Lehnbriefe.) Na konci úřední potvrzení z 30. kv. 1787, »dass vorstehend specificierte Aktenstücke in die k. teutsche Lehensregistratur richtig übergeben worden.«

62 F 4. Verzeichniss der Instrumentenbücher der kön. Land- und Lehentafel zu Prag.

62 F 5. Verzeichniss der in den Archiven der königl. Burg zu Eger und der königl. Stadt Ellbogen befindlichen Originalurkunden nebst hierüber erstatteten Bericht. Seznam sestavený r. 1826 Schönherrem. Přivázán jest opis opisu instrukce císař. Marie Terezie pro purkrabí Chebského z r. 1770.

62 F 6. Seznam archivalií obsažených v archivu král. hl. města Prahy. Moderní seznam.

62 F 7. Seznam archivu Kutnohorského. Moderní seznam.

62 F 8. Beschreibung des Rosenbergischen Archivs in Wittingau vom J. 1638. Moderní opis z rkpu Jindřicho-Hradeckého.

62 F 9. Inventář archivu »Včely Čáslavské«. Moderní seznam.

62 F 10. Seznam rukopisů z Národopisné výstavy Československé z r. 1895.

62 F 11. Bohemica in München und Breslau. Moderní seznam bohemič v stát. a tajném archivě v Mnichově a v stát. archivě ve Vratislavi.

62 F 12. Catalogus manuscr. bibliothecae Camerariorum. Seznam sbírky rkpu hlavně dopisů bratří Camerariů, chované jednak v Basileji, jednak v Mnichově (cf. Hahn, Über die handschr. Sammlung der Camerarii, Sitzber. Ak. München 1873). — Moderní opis tisku, jehož jediný exemplář je v král. knihovně v Drážďanech.

62 F 13. Inventář všech privilegií království Českého, kteréž na Karlštejně jsou a l. 1598 zinventovány byly. Moderní opis z rkpu zem. archivu 62 C 16.

62 F 14. Index der sämtlichen Instrumentenbücher des k. k. Stadt- und Grundbuchsamtes zu Prag, verfasst von Eduard Ringelsberg, k. k. Landtafel Vicedirektor. — K tomu přivázán seznam Pražských knih městských, uložených v deskách zemských od zač. stol. 15. až do r. 1620, psaný vlastní rukou A. Rezka.

62 D 1. Jan Jiří Hollar z Práchně, Tytulář český, jak se od Jich Ex. a Mti z J. Mti Cís. Král. místodržické kanceláře České stavu vyššímu i nižšímu psáti má, ode mne níže podepsaného založený vnově skorigovaný a na čisto přepsaný z l. P. 1664. — Cod. chart. saec. XVII. in fol.; ozdobná kož. vazba, 617 listů. Na vnitřní straně přední desky zápis: »Ex libris God. D. lib. baronis de Wunschwitz . . . ao 1726«, na vnitřní straně zadní: »Emi librum hunc . . . a quodam Judaeo Pragae 30. Aug. ao 1726«.

62 D 2. Registra škod rybníky způsobených a j. na panství Bydžovském, Kunětickém a Pardubském. Cod. chart. saec. XVI. in 4°. Podle staré foliace bylo 154 listů, ale prvních 13 listů, chybí, vloženo 18 volných listů se zápisy XVI. a XVII. stol. Zápisy počínají se okolo r. 1500 a jdou až do konce XVI. stol. Otiskl částečně Fr. Dvorský v Archivě Českém XVII. str. 477 až 538.

62 D 3 α. Missivenbuch die schutzobrigkeitl. Stadt Wellwar betreffend ab ao 1752 usque ad a. 1754. Memorabilia die Stadt Wellwar und dererselben bei der von H. kais. kön. Maiestät in re tributaria allerhöchst angeordneten hochautorisirten Hofcommission

eingereichte Beschwerden, dann die dargegen eingebrachte schutz-obrigkeitl. Antworthen betreffend. Cod. chart. saec. XVIII. in fol., 231 listů. Z registratury nejv. purkrabství.

62 D 3 β. Missivenbuch betreffend die schutzobrigkeitl. Stadt Wellwar 1754—1759. Cod. chart. saec. XVIII. in fol., 280 listů. Z registratury purkrabské.

62 D 3 γ. Missivenbuch betreffend die schutzobrigkeitl. Stadt Wellwar ab ao 1759 usque 1802. Cod. chart. saec. XVIII. in fol., 373 listů. Z registratury purkrabské.

62 D 4. Bohemica. Svazek listů, listin atd. v originálech i v opisech s některými tisky z doby 1500—1866.

62 D 5. Grenzvertrag zwischen Böhmen und Baiern vom J. 1777. Cod. chart. saec. XVIII. in fol., jednoduchý opis starý.

62 D 6. Akta sněmovní let 1609—1610. »Pravdivé a celé vypsání knihy této, jakým způsobem pp. stavové král. Českého v víře sv. křestanské sjednocení . . . svobodného provozování náboženství, konsistoř a akademii Pražskou v moc svou a opatrování dostali . . . « Cod. chart. saec. XVII. in 4°; 220 listů. Na prvním listě záznam: »Ex collectione bibliothecae bohemicae Wenc. de Schönherr.«

62 D 7. Bestätigte Wahl der Landesausschusscommission. Seznam členů této komise od r. 1715—1840. 8 pap. listův.

62 D 8. Desideria der böhmischen Stände vom J. 1790. Copien der 3 ständ. Hauptschriften über das a. h. Rescript Kais. Leopold II. vom 1 Mai 1790. Cod. chart. in fol.

62 D 9 a. Epitome comitiorum oder Substantialer Inhalt deren in Königreich Böhme ab a. 1722 (sic! [= 1322?]) bis incl. 1735 gehaltenen Landtagsschlüsse. Tomus III. Cod. chart. saec. XVIII. in fol.; 281 popsaných listův. Z pozůstalosti p. Falka.

62 D 9 b. Epitome comitiorum. Tomus IV. Cod. chart. saec. XVIII. in fol., 193 popsané listy. Z téže pozůstalosti.

62 D 10. Registerium aller und jeder bei der zu Combinir- und Verbesserung der kön. böhmischen und mährischen Landtsordnung allergnädigst verordneten Commission sowohl eingeloffen- als expedirten Actorum de anno 1719. Zápis z let 1719—1754. Cod. chart. saec. XVIII. in fol.; 115 popsaných listův a abecední index.

62 D 11. Verneuertes Roboth-Urbarium der Herrschaft Chroustovic de ao 1777. Pověřený opis z r. 1777. Cod. chart. in fol., 34 listy.

62 D 12. Registra hlavní na příjem a vydání zbírek zemských, též berně domovní (vedle sněmu . . . l. 1615) na zaplacení ourokův J. M. Cís. a jiných v témž sněmě doložených věcí.

Cod. chart. in fol. orig., 221 pap. listů, pův. pergamenová vazba. — Vyd. A. Sedláček, Rozvržení sbírek a berní r. 1615 dle uzavření sněmu generálního nejvyššími berníky učiněné (Pojednání král. české společnosti nauk VI. 8.), Praha 1869.

62 D 13. Subrepartition der königl. Alten Stadt Prag auf das Militare ordinarium pro primo quartali . . . nembl. pro mense Novembri, Decembri 1729 et Januario 1730 . . . Orig.

62 D 14. Steuerreste 1774. Seznam nedoplatků zemské berně v Čechách za r. 1771—1774 podle panství, jež sestavena jsou abecedně po jednotlivých krajích. Tištěné formuláře vyplněné.

62 D 15. Statistische Nachweise über den Besitzstand in Böhmen 1868. Tištěné formuláře vyplněné.

62 D 16. Cameralistisches über das Gut Sowinka. Originální kvitance, poukázky, účty ze 17. a 18. stol. v jedno svázané.

62 D 17. Instruction und Amtsordnung für den Hauptmann und andere Beamte auf den gräflich Černínschen Herrschaften und Gütern [vom J. 1695]. Cod. chart. in 8°; 28 listův. Částečně otiskl Jos. Kalousek v Archivu Českém XXIII. 542—549.

62 D 18. Ritterstandsdiplom für Friedrich Ferdinand von Mösteln ddo 12. Mai 1699. Cod. chart. in fol., 8 listův v kožené vazbě. Notářský opis z r. 1707.

62 D 19. Acta inquisitionalia týkající se výtržnosti ve vsi Ruzyni na panství nejv. purkrabství r. 1734. Original. Cod. chart. in fol., 40 listův. Vloženo 10 kusův orig. akt téže věci se týkajících.

62 D 20. Officieller Vortrag des k. k. Hofkriegsrathes über die Verhältnisse im Königreiche Böhmen vom J. 1771. Cod. chart. in fol., orig (?), 95 listův.

62 D 21. Fromme Wünsche für das Wohl des böhm. und mährischen Bauernstandes von einem praktischen Landwirt (sepsáno okolo r. 1848). Cod. chart. in fol., 51 listův.

62 D 22. Instruction und Ordnung, nach welcher sich der zeitliche Primator und gesambte Rath zu Commothau künftighin unverbrüchlich zu richten und zu halten haben wird, de ao 1720. Cod. chart. in fol., orig. o 18 listech v tuhé vazbě, dvě přitištěné pečeti. Vložen jednoduchý opis cís. privilegia z r. 1605, jímž Chomútov stal se vlastníkem panství Chomútovského.

62 D 23. Die böhmische Königskrönung 1836. Cod. chart. in fol. Originální akta (19 kusů) týkající se korunovačních slavností r. 1836, v tuhé vazbě.

62 D 24. Hofman Josef, Paměti Soběslavi města též opis mnohých privilegií, svobod etc.; napsáno v r. 1840—1848. Cod. chart. in fol., 215 listův. S mnohými vyobrazeními.

62 D 25. Pellegrini, Memoire über die Vertheidigung der Festung Theresienstadt (Übersetzung des französ. Originals, wahrscheinlich 1784—86 verfasst). Cod. chart. in fol., 92 listy.

62 D 26. Rueber, Memoire über die Festung Theresienstadt verfasst im J. 1841. Cod. chart. in fol., 116 listův.

62 D 27. Rueber, Denkschrift über die k. k. Grenzfestung Königgrätz 1833. Cod. chart. in fol., 102 listy.

62 D 28. Anhang zu dem durch den H. von Rueber verfassten Memoire über die k. k. Grenzfestung Königgrätz 1851. Cod. chart. in fol., 18 listův.

62 D 29. Anmerkungen über die Stadt und Festung Königgrätz, was sie war, wie sie dermalen besteht und werden könnte, im J. 1804 verfasst. Cod. chart. in fol., 47 listův.

62 D 30. Diplomatař města Netolic. Cod. chart. saec. XIX. in fol.; 11 popsaných listův.

62 D 31. Synopsis chronologica autographa rectorum collegii societatis Jesu Pragae ap. S. Clementem ab ao 1556 usque 1737. Cod. chart. saec. XVIII. in fol., 55 listův.

62 D 32. G. Ivánek S. J., Historia residentiae S. J. Kosumbergensis ab ao 1669 usque ad a. 1691. Moderní opis ve fol.

62 D 33. Böhmische Maler. Cod. chart. saec. XVIII. exeuntis in fol., 19 listův. — Obsah: Článek o Brandlovi, o Reinerovi a »Einige Berichtigungen, hauptsächlich im Kunstfache zu H. Schallers Topographie des Königreich Böhems« na základě cesty vykonané r. 1793.

62 D 34. Seznam kalendářů v Čechách vyšlých v l. 1489 až 1792. Cod. chart. in fol.

62 D 35. Alphabetisches Verzeichniss der von Pelzel angeführten Schriftsteller zur Geschichte Böhmens von Wenzel Ritter von Schönherr. Cod. chart. in fol.

62 D 36. Über die böhmischen Chronisten. Sebraná data o českých kronikářích (od Schönherra?). Cod. chart. in fol.

62 D 37. Böhmische Ortsgeschichten. Zprávy o některých českých osadách; zlomek. Cod. chart. in 4°.

62 C 1. Tovaryšský rejstřík řemesla zednického, kamenického a tesařského v městě Miličíně 1792—1863. Cod. chart. in 8°; 90 listův.

62 C 2. Matrica copulatorum fary Jistebnické 1618 až 1628. Cod. chart. in 8°, orig., 40 listův. Na prvním listě: »Registra [kostela?] Jistebnického, co jest [. . .] za mně kněze Šebestiana [Sci]piora Kluzburského [. . .] Letha 1618«. Na vnější straně

přední desky pozdější rukou: »Matrica copulatorum ab a. 1618 usque ad a. 1628, N. I^{mo}«.

62 C 3. [Jana Rosacia], Koruna neuvadlá mučedníkův božích českých; na konci připojena: Historya o Františkovi Spirovi velmi strašlivá, křestanu pobožnému k přečtení užitečná . . . , z latinské řeči na česko přeložená. Cod. chart. saec. XVII. in 8°; 43 listy, kož. vazba jednoduchá. (Sr. Jungmann, Historie lit. české V. 363. Nově vydáno v Praze 1870 při Historii o těžkých protivstvích církve české.)

62 C 4. Registra listů poslacích Jana z Pernšteina z r. 1543. Cod. chart. in 4°, orig., 86 listů, v ozdobné kož. vazbě. Vydal Fr. Dvorský v Arch. Česk. XX.

62 C 5. Kniha různých zápisů, jež hlavně týkají se m. Nového Bydžova a rodu z Proseče. Cod. chart. in 4°, 69 listů, vazba moderní. — Nejstarší zápisy jsou z druhé pol. XVII. stol., nejmladší z r. 1858. Na fol. 2—14 je rukou XVII. stol. opsána: Instructio aneb artykule pro král. úředníky, rychtáře atd. z r. 1651 [Jungmann V. 608], následují opisy formulí přísěžních rychtářů, konšelů atd. ze XVII. a XVIII. stol., staré opisy privilegií a listin atd. města Nového Bydžova, dále různé paměti o věcech veřejných i rodinných psané členy rodu z Proseče.

62 C 6. Register über einkommene Steuer vor Herrn Obristen Beygott sowohl Kriegs-, Zehrung- und andere Unkosten von 14. April 1635 bis 17. October 1637. Cod. chart. in 4°, orig.; 18 listův.

62 C 7. Protocollum antiquissimum et primum sub rege Venceslao ab ao d. 1410 ad a. 1417. Cod. chart. saec. XV. in 4°; 86 listův. Originální zápisník písaře desk dvorských, obsahující opisy mnohých darovacích listin krále Václava IV.

62 C 8. Prothocollum tertium sub rege Sigismundo ab ao 1419, in quo etiam continentur literae imperatoris Sigismundi. Cod. chart. saec. XV. in 4°; 48 listů, vázáno v pergameni. Originální zápisník písaře desk dvorských Martina z Bozkovic, obsahující texty darovacích listin kr. Sigismunda z l. 1421—1437. Listiny ty vydal V. J. Nováček, Sigismundi regis Bohemiae litterae donationum regalium (1421—1437) ve Věstníku Král. Č. Spol. Nák 1903.

62 C 9 a. Handbriefe und verschiedene Acta des Herzogs Fridland ab ao 1628 bis a. 1631. Originální kopiář listů Valdštejnových obsahu hlavně hospodářského. Cod. chart. saec. XVII. in 4°, 143 listů, vazba perg.

62 C 9 β. Handbriefe des Herzogs Fridland Waldstein ab ao 1631 bis 1632. Orig. kopiář. Cod. chart. saec. XVII. in 4°; 84 listů, koř. vazba.

62 C 9 γ. Handbriefe und verschiedene Acta des Herzogs von Fridland ab ao 1633 usque ad eius obitum. Orig. kopiář. Cod. chart. saec. XVII. in 4°, 125 listů, koř. vazba. Na konci též akta konfiskační komise a j.

62 C 10. Sbířka královských patentů, nařizení atd. ve věcech soudních, hlavně z doby Ferdinanda II. a III. Cod. chart. saec. XVII. in 4°, 185 listů, vloženo 12 volných listův. Na prvním listě přilepen znak p. z Zinnenburga, tamtéž podepsán Johann Franz von Zinnenburg atd. a doleji připojena poznámka: »Dieses Buch habe ich meinem . . . Sohn Herrn Gottfried Daniel Freiherrn von Wunschwitz . . . geschenkt, zu Prag den 13. Febr. ao 1713. Johann Franz von Zinnenburg.« Na vnitřní straně přední desky: »Ex libris Godefriedi Danielis liberi baronis de Wunschwitz . . . ao 1713«.

62 C 11. Fürstliche Ölsnische Landesordnung, welche ao 1610 mit des Landes Vorwissen und Einwilligung in manchen Articulis corrigiret und wie sie anjetzo befindlich publiciret worden ist. Zemské zřízení knížectví Olešnického publikované r. 1617 (fol. 1—91); připojeny opisy privilegií téhož knížectví od r. 1475 do r. 1649. Cod. chart. saec. XVII. in 4°, 143 listův.

62 C 12. Vidimus privilegiorum regiae urbis Hradistii montis Tábor. Vidimus městské rady Vodňanské z r. 1732 na privilegia m. Tábora z l. 1437—1732, na konci vidimus městské rady Soběslavské na zápis desk zemských z r. 1661. Cod. chart. saec. XVIII. in 4°; 70 listův, ozdobná koř. vazba.

62 C 13. Registra druhých úředníkův obecních m. Žlutic k l. 1647. Cod. chart. in 4°, orig., 33 listův.

62 C 14. Diarium den auf Ihrer kais. Mt Befehl hier in Schloss Zbirov arretirten Obristen [Johann v.] Staufenberg betreffend 1680—1681. Cod. chart. saec. XVII. in fol., 28 listův. Na konci vevázán rukopis jakéhosi moderního pojednání s nadpisem »Ein Staatsgefanger in Zbirow«.

62 C 15. Matouš z Chlumčan, Zřízení privilegií koruny a království Českého. Inventář korunního archivu z r. 1501. Cod. chart. saec. XVII. in fol., 138 listů. Viz Jungmann III. 473.

62 C 16. Sborník dokumentů, jež týkají se lén koruny České ze XVII. stol. Obsahuje zvláště: 1. Inventarium aller Privilegien des Königr. Böhemb, welche auf dem Schloss Carlstein gewesen ao 1598 (fol. 1—266). 2. Inventář všech privilegií království Českého, kteráž na Karlštejně jsou a leta 1598 zinventovány byly (fol. 649—674 a 687—716). 3. Několikery se-

znamy privilegií na léna koruny české, výtahy z těchto privilegií i celé jich opisy; seznamy ty pocházejí většinou z prvé polovice XVII. stol. a v tento kodex patrně pro potřebu úřední byly sebrány ještě v stol. XVII. (srovn. pozn. na fol. 1.: »Quia retro iam ultra medium folia tantum notata, hic vero nullus numerus foliorum appositus est, sic ad differentiam posterioris partis paginas notavi usque 878, deinde incipiunt folia usque ad finem. J. M. Knecht, feud. correferendarius, Pragae 20. Aug. 1688«). — Cod. chart. saec. XVII. in 4°; 622 listův.

62 C 17. Kopiář dopisův a listin týkajících se rodiny Sekerků Vršoveckých ze Sedčic. Cod. chart. saec. XVII. in fol., 31 listův. Rukopis odevzdán 1904 zemskému archivu z knihovny zemsk. výboru.

62 C 18 a. Der Prägerischen Kleinseitner Fortification, Mauer- und Erdten Reitung a. 1682, den Mauermeister Johannem Panetium betreffend. Cod. chart. saec. XVII. in fol., 8 listův a 7 volných příloh (účty a půdorysy). Z knihovny zemsk. výboru.

62 C 18 b. Der Prägerischen Kleinseitner Fortification, Mauer- und Erdtenarbeit Reitung ao 1684, den Mauermeister Johannem Panetium betreffend. Cod. chart. saec. XVII. in fol.; 8 listův a 5 volných příloh.

62 C 19. Ausmässung der gefertigten Fortificationsarbeit zu Eger, welche der kais. Fortificationsbaumeister Abraham Leitner seit dem 28. Nov. A. 1687 . . . gefertigt . . . , von mir Philippo Salducci von Haus der röm. kais. Maiestät bestelltem Ingenieuren im Königreich Böhemb ordentlich ausgemessen, calculieret und befunden worden . . . Cod. chart. saec. XVII. in fol., 12 listův a 8 volných příloh (přípisy, půdorysy). Z knihovny zemsk. výboru odevzdáno 1904.

62 C 20. Liber sententiarum města Žatce z l. 1582—85. Cod. chart. saec. XVI. in 4°, 235 listů, vázáno v pergameni. Na přední desce starý nápis: »Knihy při vedení slovou zelené od l. P. 1582 až do l. P. 1585«.

62 C 21. Instruction des H. Ernst von Thraun auf Meissau, Herrn der Herrschaft Chroustovic, für Leonhard Neuber von Neuberg, Hauptmann der genannten Herrschaft, vom J. 1644. Cod. chart. saec. XVII. in fol., 16 listův. Darováno 1905 p. prof. Kalouskem zemskému archivu. Otištěno v Archivu Českém XXIII, 177—189.

62 C 22. Poznamenání dluhů p. Karla st. ze Žerotína z l. 1616—1628. Mscr. chart. saec. XVII., 14 listkův. Psáno celé vlastní rukou p. Karla ze Žerotína.

62 C 23. Repartitio quotae pontificiae pro rata tertia seu anno 1755. Rozvržení dávky odváděné duchovenstvem českým do Říma. Ms. chart. saec. XVIII., 8 listův; opis.

62 C 24. Zlomek kopiáře císařských nařízení k stavovskému výboru v l. 1714—1716. Ms. chart. saec. XVIII., 163 listy.

62 C 25. Fiskalische Acta, die auf Befehl des Herzogs von Mecklenburg H. Albrecht von Wallenstein durch den kaiserl. Procurator fisci gegen die Stadt Elbogen eingebrachte Anklage betreffend 1632—1633. Cod. chart. saec. XVII. in fol., 274 listů, neúplné.

62 B 1. Oeconomica B 1. Cod. chart. saec. XVI. in fol., 215 listův. Obsahuje opis předmluvy p. Ondřeje z Dubé k jeho výkladu na právo zemské, výpisy z desk zemských, opisy různých smluv atd.

62 B 2 α. Oeconomica B 2. Cod. chart. saec. XVI. in fol., 327 listův. Akta konsistoře sub utraque 1539—1554.

62 B 2 β. Oeconomica B 11. Cod. chart. saec. XVI. in fol., 315 listův. Akta konsistoře sub utraque 1572—1575.

62 B 3. Oeconomica B 15. Cod. chart. saec. XVII. in fol.; 501 listův. Akta děkanů kolleje Rejčkovy 1599—1609.

62 B 4. Oeconomica B 14. Cod. chart. in fol.; 645 listů. Akta proboštská kolleje Karlovy 1596—1608.

62 B 5. Oeconomica B 17. Cod. chart. in fol.; 177 listův. Akta university Pražské 1601—1602.

62 B 6. Oeconomica B 18. Cod. chart. in fol.; 506 listův. Akta university Pražské (kniha rektorská) 1598—1609.

62 B 7. Oeconomica B 23. Cod. chart. in fol.; 387 listův. Dopisy konsistoře sub utraque 1610—1614.

62 B 8. Oeconomica B 21. Cod. chart. in fol.; 350 listův. Akta děkanská kolleje Všech Svatých 1609—1612.

62 B 9. Oeconomica B 24. Cod. chart. in fol.; 385 listův. Akta university Pražské 1613—1614.

62 B 10. Oeconomica B 25. Cod. chart. in fol.; 609 listův. Manuale collegii Carolini 1608—1614.

62 B 11. Oeconomica. Cod. chart. in fol.; 183 listův. Akta rektorská university Pražské 1614—1615.

62 B 12 α. »Kniha pamětní o úřadu berničného, v kteréž po vyřízené commissi visitationis a těch všech akt při J. M. C. královském ouřadě berničném revisi všelijaké rozdělení a spojení panství, statkův, též i jiné potřebné ouřadní věci z strany počtu skutečně osedlých... zapsané a zaznamenané se vynacházejí« (1655 až 1663). Makulář. Cod. chart. in fol., orig., 282 listův.

62 B 12 β. Kniha pamětní král. úřadu berničného Nro I. 1655—1670. Čistopis. Cod. chart. in fol. 596 listův a index vpředu.

62 B 12 γ. Kniha pamětní král. úřadu berničného Nro II. 1670—1683. Cod. chart. in fol., 608 listův a abecední index na začátku, kož. vazba.

62 B 12 δ. Kniha pamětní král. úřadu berničného Nro III., 1683—1708. Cod. chart. in fol., 480 listův a index na konci.

62 B 12 ε. Kniha pamětní král. úřadu berničného Nro IV., 1708—1751. Cod. chart. in fol., 686 listův a index na konci.

62 B 13 α. Registratura na všelijaké koncepty J. M. Cské královského úřadu berničného, 1652—1659. Cod. chart. in fol., 190 listův a index vpředu.

62 B 13 β. Registratura na všelijaké koncepty úřadu berničného II. 1659—1673. Cod. chart. in fol., 326 listův a index vpředu.

62 B 13 γ. Registratura na všelijaké koncepty král. úřadu berničného Nro III., 1673—1688. Cod. chart. in fol., 433 listův a index vpředu.

62 B 14 α. »Registratura J. M. Cské královského úřadu berničného, do kteréž počet skutečně osedlých vedle uznání sl. hlavní commissi v celém království Českém vynalezený též proč a co v každém kraji obzvláště na počtu skutečně osedlých schází neb přibývá, při jednom každém terminu pořádně se zapisuje Vojtěcha Ferdinanda [Kauts]kého z Jenštejna registratora« 1656—1661. Cod. chart. in fol., 217 list., ozdobná kož. vazba.

62 B 14 β. Protokoll počtu skutečně osedlých ao 1660. Cod. chart. in fol., 312 listův.

62 B 14 γ. Počet skutečně osedlých r. 1664. Cod. chart. in fol., 378 listův.

62 B 15. »Extract všech svobodníků v dvorův svobodných, hamfeštních, manských, též manův rytířských i robotních v celém Českém království se vynacházejících, tak jakž od pánův commissarův visitationis jsou vynalezeni, očitě spatřeni a od nich v originálních popisích circumstantialiter se vši svou možností vypsáni«. Cod. chart. saec. XVII.; 38 listův.

62 A 1. Korrespondence a akta hraběte Františka Antoinína Šporka († 1738), 24 codices chart. in fol.:

1. Conceptenbuch 1695—96, fol. 3—103.

2. Conceptenbuch 1697—1702, Nro 2, 144 listy.

3. Vormünderische und andere Acta 1685—1711 (Vormünderische Acta fol. 1—23; Baron Dewagyische Acta fol. 24—52; Lobkowitzische Acta fol. 53—76; Pabienskysche Acta fol. 77—83; Acta Lyssauer Bürger betreffend fol. 84—106; Čzapkische Acta

fol. 107—113; Acta wegen Spälená und Wochoz fol. 114—125; varia 126—133); 133 listy.

4. Überkommene und darauf erfolgende Beantwortungsbriefe 1702—1704, 1706, 1717—1720; 96 listův.

5. Verschiedene Briefe, Memorialia, kais. Rescripta, Fundationes etc. 1705—1709; 127 listův.

6. Verschiedene Koncepte und Briefe 1709—1716, 239 listův.

7. Verschiedene Koncepte und Briefe 1716—1718, 211 listův, ozdobná koř. vazba.

8. Konceptenbuch 1718, 345 listův.

9. Konceptenbuch 1719—1720, 377 listův.

10. »Konceptenbuch, worinnen Briefe aus Befehlich lhro Excell. zu finden sein von 1721—1728«, 367 listův.

11. Konceptenbuch Nro 4, 1721—1722, 357 listův.

12. Konceptenbuch Nro 8, 1721—1722, 368 listův.

13. Konceptenbuch Nro 9, 1722—1723, 369 listův.

14. Konceptenbuch Nro 5, 1722—1723, 382 listy.

15. Konceptenbuch Nro 6, 1724—1725, 274 listův.

16. Konceptenbuch Nro 10, 1724—1725, 362 listy.

17. Konceptenbuch Nro 11, 1725—1726, 311 listův.

18. Konceptenbuch Nro 7, 1725—1727, 334 listy.

19. Konceptenbuch Nro 8, 1727—1729, 350 listův.

20. Konceptenbuch Nro 12, 1727—1729, 348 listův.

21. Konceptenbuch Nro 13, 1730—1733, 325 listův.

22. Konceptenbuch 1730—1733, 320 listův.

23. Konceptenbuch 1733—1736, 233 listy.

24. Konceptenbuch 1733—1738, 210 listův.

62 A 2. Gedächtnisprotokoll ab ao 1783. Zápisy týkající se hlavně hospodářské správy Šporkovských statkův. Cod. chart. in fol., 190 listův.

OPRAVY A DODATKY.

Na str. 11. ř. 2. shora místo 30.591 čti: 31.048.

» » 11. ř. 5. » » 36 čti: 493.

» » 17. ř. 9. » » »něm. gymn. v Žitné« čti: »něm. gymn. v Štěpánské«.

Na str. 17. ř. 13. shora vynech slova: »c. k. vyšší gymn. (1)«.

» » 40. ř. 4. zdola místo 1903 čti: 1902 a dodej: »Antonii Martinelli de Hippolyti Aldobrandini S. R. E. cardinalis, legati apostolici, itinere in Poloniam eiusque Cracoviam et Pragam introitu naratio 1588« (tamtéž 1903).

Na str. 139. za ř. 15. zdola dodej: Tento purkrabský pivovar na Perštýně (č. p. 356) byl podle úředních spisů z registratury někdejšího ředitelství zemských statkův prodán r. 1833 dražbou Bedřichu Röhrsovi za 22.300 zl.

